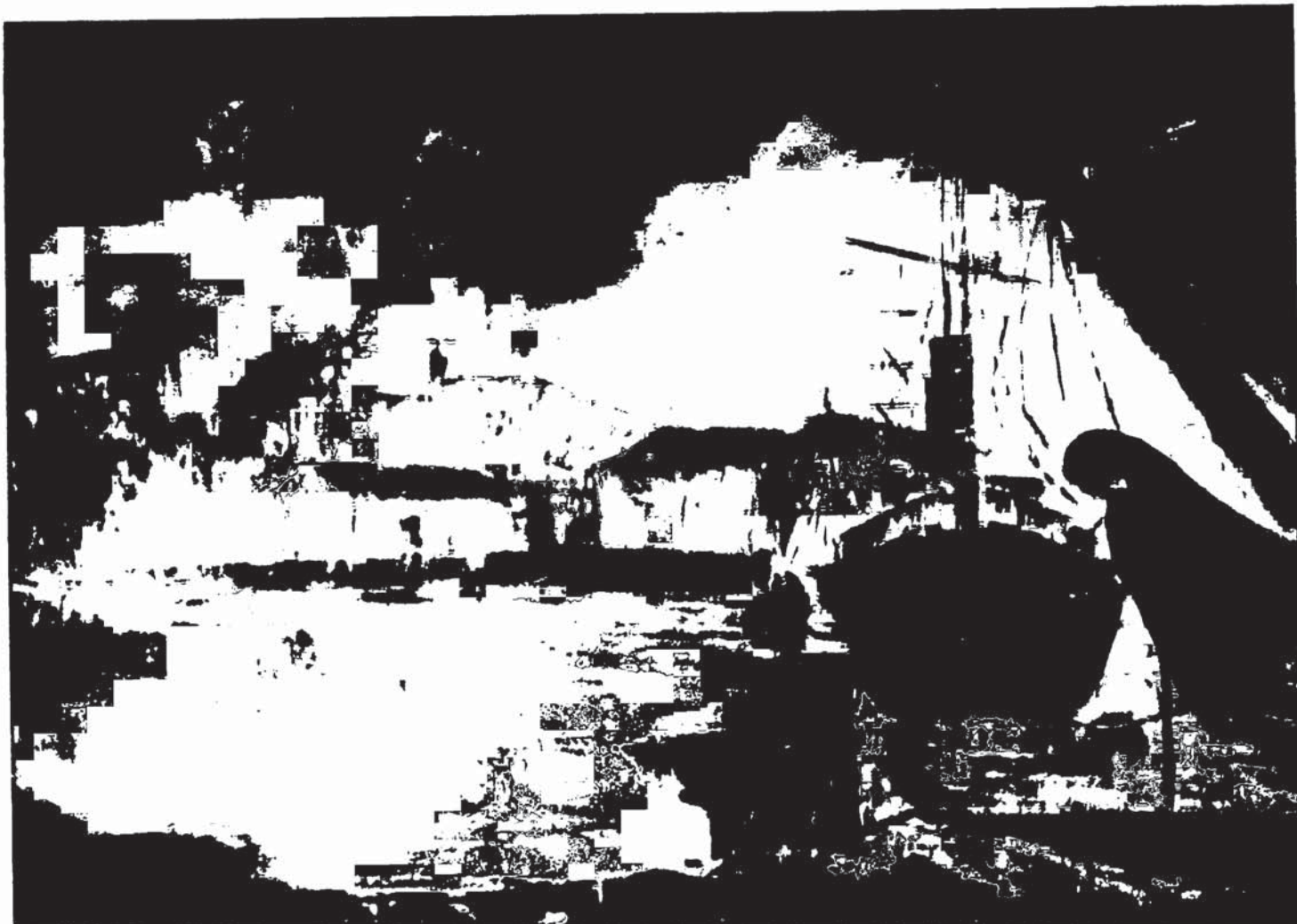

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Περίοδος Β', Έτος 20^ο, Τεύχος 39-40, ΠΡΕΒΕΖΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ	ΑΓΓ. ΝΤΟΥΖΟΥΓΛΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ	Γ. ΚΟΥΡΤΗΣ, ΟΔ. ΜΠΕΤΣΟΣ, Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, ΕΛ. ΒΕΤΣΙΟΣ, ΔΗΜ. ΣΑΚΚΗΣ, ΚΩΝ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΑΛ. ΤΖΟΥΡΟΣ, ΣΠ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ
ΠΟΙΗΣΗ	Θ. ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, ΙΩΑΝ. ΚΑΠΩΝΗΣ
ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ	ΣΠ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	ΣΤΕΦ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	ΒΑΣ. ΝΤΑΛΛΗΣ
ΛΛΟΓΡΑΦΙΑ	ΑΝΔΡ. ΚΑΡΖΗΣ

Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2003

Πρεβεζάνικα ΧΡΟΝΙΚΑ

Περίοδος Β - Έτος 20^ο

Τεύχος 39-40

Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2003

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Περιοδική έκδοση της
Δημοτικής Βιβλιοθήκης
Πρέβεζας

«Γυμνασιάρχης Χ. Κοντός»

Έδρα

Εθν. Αντίστασης 10

48100 Πρέβεζα

Τηλ. 26820 29889

Συντακτική Επιτροπή

Ανωγιάτης Αθανάσιος Γ.

Καράμπελας Νίκος

Λάμπρος Σπύρος

Σουμαλεύρης Σπύρος

Σταμάτης Στέφανος

Τζούρου Βικτωρία

Επιμέλεια-Σελιδοποίηση

Καράμπελας Νίκος

Λάμπρος Σπύρος

Εκτύπωση

Εκδοτική Ο.Ε.

Ε.Αφεντουλίδης - Α.Ρόκος

Π. Τσαλδάρη 37

48100 Πρέβεζα

Κεντρική διάθεση

Δημοτική Βιβλιοθήκη

Πρέβεζας

Τιμή τεύχους

8 ευρώ

Συνδρομές

Ετήσια 8 ευρώ

Φοιτητική 5 ευρώ

Οργανισμοί 20 ευρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Δρ. Αγγέλικα Ντούζουγλη, Αρχαιολόγος: Εγκαταστάσεις
ελαιοτριβείου αγροικίας ρωμαϊκών χρόνων στις
ακτές του Αμβρακικού κόλπου σελ. 5

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γεώργιος Κούρτης, Δικαστής - Αντιπρόεδρος Ελεγκτικού
Συνεδρίου: Εικόνες από την κοινοβουλευτική ιστο-
ρία της Πρέβεζας σελ. 35

Οδυσσεάς Μπέτσος, Συντ. Δάσκαλος - Ιστοριοδίφης:
Αλή Πασάς και Πρέβεζα, κατά την πρώτη και
δεύτερη κατάκτησή της σελ. 51

Νίκος Δ. Καράμπελας, πρόεδρος Ιδρύματος Ακτία Νικό-
πολις: Ο Άγγλος αριστοκράτης John C. Hobhouse
στην Πρέβεζα σελ. 65

Δημήτρης Σακκής, επίκουρος καθηγητής Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας: Το κίνημα του Velli Pascià στην Πρέ-
βεζα τον Αύγουστο του 1820 σελ. 113

Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, πρώην Δ/ντής Νομαρχίας:
Ένα ναυτικό επεισόδιο στον Αμβρακικό κόλπο
το έτος 1854 σελ. 133

Αλέξανδρος Γ. Τζούρος, Ιστορικός - Αρχαιολόγος:
Μια πειρατεία στο τέλος του 19^{ου} αιώνα σελ. 147

Σπύρος Σουμαλεύρης, Ιατρός Μαιευτήρας-Γυναικολόγος:
Ένας αιώνας Πρεβεζάνικου Τύπου (1900-2000) σελ. 155

ΠΟΙΗΣΗ

Θέμης Κατωγιάννης, Καθηγητής Φιλολόγος σελ. 191

Ιωάννης Καπώνης, Συντ. Δημόσιος Υπάλληλος σελ. 197

ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

Σπύρος Ευαγγέλου, Μουσικός σελ. 199

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Στέφανος Σταμάτης, Πεζογράφος: Το δέντρο που λύγισε σελ. 201

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Βασίλειος Νταλλής, Φυσικός - Μουσικός Σύνθεσης:
Πυθαγόρεια Αριθμητική και Φίλιοι Αριθμοί σελ. 211

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέας Καρζής, Λαογράφος: Σεπτέμβριος, ο μήνας του
τρύγου, της χαράς και του κεφιού σελ. 233

Πίνακας εξωφύλλου

«Μεθυσμένη Πολιτεία» (λάδι σε μουσαμά 2x1,40 μ.) Δέσποινα Δήμα-Ντάκουλα 1997

Πίνακας οπισθοφύλλου

«Χωρίς ταυτότητα» (λάδι σε μουσαμά 0,90x0,60 μ.) Δέσποινα Δήμα-Ντάκουλα 1995

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΗΜΑ-ΝΤΑΚΟΥΛΑ

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα όπου έκανε και τις εγκύκλιες σπουδές της. Στην Αθήνα τελείωσε το Λύκειο στο Α' θηλέων (πρότυπο) στην Πλάκα. Στη συνέχεια έκανε σπουδές ζωγραφικής κοντά στο ζωγράφο κ. Νίκο Ζερβό (καθηγητή της Ιονίου Σχολής και μαθητή του Παρθένη) και παράλληλα έκανε σπουδές κλινικής ψυχολογίας. Από πολύ μικρή καλλιέργησε το έμφυτο ταλέντο της στη ζωγραφική. Από τα μαθητικά της χρόνια παρουσίαζε εργασίες της στα περιοδικά του σχολείου και στον τοπικό Τύπο, κερδίζοντας ευνοϊκές κριτικές. Σήμερα, η ομορφιά της Πρέβεζας και τα χρώματά της σ' όλες τις εποχές είναι πηγή έμπνευσης για τη ζωγράφο Δέσποινα Δήμα-Ντάκουλα. Δημιουργεί άλλοτε με υπέρμετρη ζωντάνια, άλλοτε με θλίψη και μελαγχολία κι αυτό φαίνεται καθαρά στα έργα της, στο σχέδιο και στα χρώματά της. Μέσω του έργου της θέλει να ζωντανέψει το οπτικό περιβάλλον σε σχέση με τον άνθρωπο, πηγαίνοντάς τον μακριά σε ένα διάστημα αδιάφορο στους λυπηρούς νόμους του κόσμου τούτου, διάστημα που σαν σε όνειρο σε οδηγεί σε ελεύθερες εκφράσεις αισθημάτων που δίνουν την εντύπωση ότι βρίσκεσαι μπροστά σε μουσικές συνθέσεις με χρωματικές αρμονίες. Τα έργα της έχουν στοιχεία ενός μαγευτικού ονείρου, εμπνευσμένα από το μεγαλείο της ζωής, το φως και το χρώμα της Ελλάδας, το χαμόγελο ενός παιδιού, την αγάπη, τον έρωτα και τη φιλία. Τα έργα της είναι δουλεμένα με λάδι σε μουσαμά. Από το 1980 έλαβε μέρος σε πολλές ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και από όλες απέσπασε ευνοϊκές κριτικές. με την εντατική δουλειά της και το ασίγηστο πάθος της για την τέχνη κατόρθωσε να δημιουργήσει μια ξεχωριστή δική της τεχνοτροπία. Από το 1990 η ζωγράφος Δέσποινα Δήμα-Ντάκουλα ασχολείται και με τη βυζαντινή αγιογραφία και την ποίηση.

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- 1981 Κέρκυρα, ιδιωτική αίθουσα
- 1983 Κέρκυρα, ιδιωτική αίθουσα
- 1985 Πρέβεζα, Δημοτική Βιβλιοθήκη
- 1986 Πρέβεζα, Τουριστικό Γραφείο Νικόπολης
- 1987 Βρυξέλλες
- 1992 Πρέβεζα, Θεοφάνειος Αίθουσα Τέχνης
- 1992 Πρέβεζα, Θεοφάνειος Αίθουσα Τέχνης
- 1995 Πρέβεζα, Εργατικό Κέντρο
- 1997 Πρέβεζα, Εργατικό Κέντρο
- 1998 Πρέβεζα, Εργατικό Κέντρο

ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- 1985 Β' Πανεπειρωτικό Φεστιβάλ Πανελλήνιας Πολιτιστικής Κίνησης
- 1990 Αθήνα, Φιλολογικός Σύλλογος "Παρνασσός"
- 1991 Αθήνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων
- 1991 Αθήνα, Φιλολογικός Σύλλογος "Παρνασσός"
- 1999 Πρέβεζα, Θεοφάνειος Αίθουσα Τέχνης
- 2001 Hostelbro Δανίας
- 2003 Πρέβεζα, Εμπορική Αγορά
- 2003 Ιωάννινα, Αίθουσα Πανελλήνιας Πολιτιστικής Κίνησης

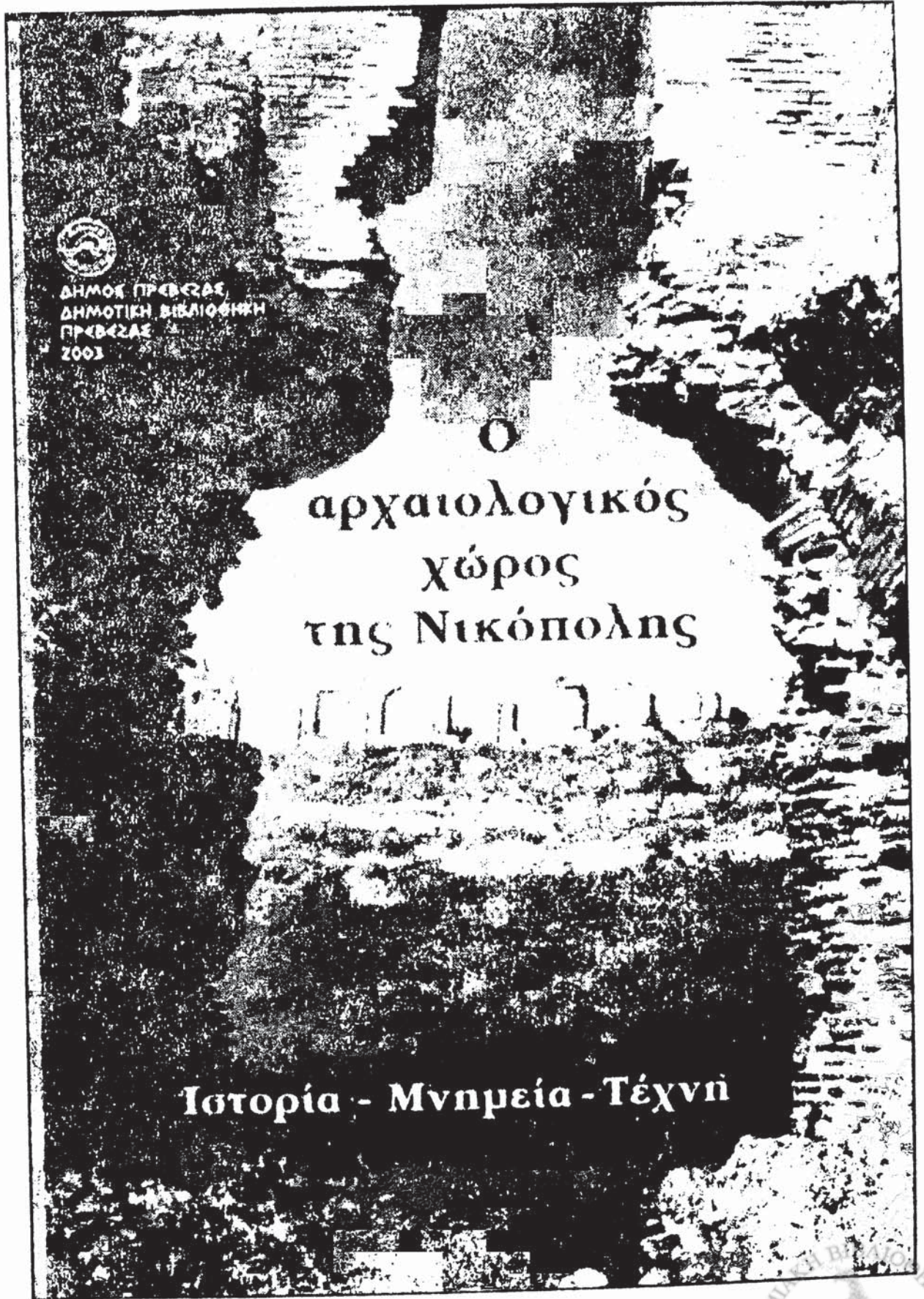
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ «ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ ΧΡ. ΚΟΝΤΟΣ»

Ώρες λειτουργίας

Δευτέρα	9:00 - 14:00		
Τρίτη	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30
Τετάρτη	9:00 - 14:00		
Πέμπτη	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30
Παρασκευή	9:00 - 14:00	&	17:30 - 20:30

Διεύθυνση: Εθν. Αντίστασης 10, Πρέβεζα
Τηλέφωνο: 26820-29889

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΡΕΒΕΖΑΣ
2003

Ο
αρχαιολογικός
χώρος
της Νικόπολης

Ιστορία - Μνημεία - Τέχνη

Εγκαταστάσεις ελαιοτριβείου αγροικίας ρωμαϊκών χρόνων στις ακτές του Αμβρακικού κόλπου

Δρ. Αγγέλικας Ντούζουγλη
Αρχαιολόγου της ΙΒ' Εφορείας
Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Σε μικρή απόσταση από τις λιμνοθάλασσες Ροδιά και Τσουκαλιό του Αμβρακικού κόλπου (πίν. 1), βορειοανατολικά της κοινότητας Στρογγυλής του Ν. Άρτας, στους πρόποδες του όρους Μαυροβούνι ή Βίγλα, υψώνεται ο λόφος Ποδαρούλι. Πάνω στο λόφο και χαμηλότερα, στο βαθύπεδο, διατηρούνται διάσπαρτα αρχαία λείψανα. Στη θέση "Αραπόσπιτο" (εικ. 1) σώζονται ερείπια ενός ορθογωνίου κτιρίου-πύργου. Η τοιχοποιία του οικοδομήματος από ορθογώνιους και πολυγωνικούς λίθους, σε συνδυασμό με τα μελαμβαφή όστρακα, που συγκεντρώθηκαν από τον παρακείμενο αγρό, χρονολογούν το οικοδόμημα στα τέλη των κλασικών και στις αρχές των ελληνιστικών χρόνων. Η πλειονότης των ερειπίων, που χρονολογούνται στους ρωμαϊκούς χρόνους, επικεντρώνεται πάνω στο λόφο Ποδαρούλι. Πρόκειται για τα κατάλοιπα ενός εκτεταμένου συγκροτήματος αγροικίας (villa rustica), με τα ενδιαίματα των χρηστών της, αποθήκες, ένα οκταγωνικό οικοδόμημα με διάφορα προσκτίσματα και εγκαταστάσεις ελαιοτριβείου (πίν. 2). Τα ερείπια ήταν γνωστά στη βιβλιογραφία ήδη από τη δεκαετία του '30 (εικ. 2), ο εντοπισμός όμως τμημάτων επιφανειακών ψηφιδωτών δαπέδων σε κατάσταση διάλυσης, στο βόρειο τμήμα του συγκροτήματος (εικ. 3), κατά το 1992, μας οδήγησε στην άμεση ανάθεση εργασιών στερέωσης των ψηφιδωτών (εικ. 4) και στη διενέργεια αρχαιολογικών ανασκαφών, κατά τα έτη 1993 και 1994, οι οποίες δεν έχουν ολοκληρωθεί εξαιτίας της έλλειψης κονδυλίων. Οι έρευνες πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια του Κοινοτικού Προγράμματος Leader χά-

ρη στην αμέριστη συμπαράσταση του φιλάρχαιου πρώην Προέδρου της κοινότητας Στρογγυλής, κ. Μπότσαρη.

Οι αρχαιολογικές έρευνες απεκάλυψαν το μεγαλύτερο μέρος του κυρίως οικοδομήματος. Με βάση τη διαρρύθμιση των δωματίων, η αγρέπαυλη αποτελείται από δύο πτέρυγες: τη νότια, κύρια πτέρυγα της κατοικίας, και τη βόρεια πτέρυγα με τους βοηθητικούς χώρους.

Από τη νότια, κύρια πτέρυγα της αγρέπαυλης, ήρθαν στο φως δέκα χώροι ή δωμάτια. τα δωμάτια διατάσσονται σε σχήμα Πι, γύρω από το επίμηκες δωμάτιο 8, στο νότιο τοίχο του οποίου βρίσκεται και η κεντρική είσοδος της αγρέπαυλης. Η είσοδος, λόγω του πλάτους της, πρέπει να έφερε πολύθυρο. Η βασική λειτουργία του δωματίου 8 είναι η εξασφάλιση της επικοινωνίας με τα κύρια δωμάτια της πτέρυγας και γι' αυτό το λόγο χαρακτηρίζεται ως προθάλαμος.

Στα διάφορα δωμάτια της πτέρυγας αυτής βρέθηκαν ψηφιδωτά δάπεδα σε διάφορα επίπεδα διατήρησης, άλλοτε μετακινημένα από την αρχική τους θέση και πρόχειρα επανατοποθετημένα, όπως στο δωμάτιο 1 (εικ. 5), και άλλοτε αποσπασματικά σωζόμενα κατά χώραν, όπως στα δωμάτια 12, 13 και 7 (εικ. 6-8).

Το πιο περίτεχνο ψηφιδωτό δάπεδο βρέθηκε στο δωμάτιο 13 (εικ. 9). Τη βάση των τοίχων περιτρέχει μία ζώνη από ρόμβους και ακολουθεί μία ζώνη με οδοντωτό κόσμημα, πλαισιωμένο από δύο μονόχρωμες ταινίες. Η επόμενη ζώνη φέρει ως διακοσμητικό θέμα σύνθετο πλοχμό, πλαισιωμένο εσωτερικά με οδοντωτό κόσμημα. Το κεντρικό διακοσμητικό θέμα συνίσταται από έναν εγγεγραμμένο κύκλο, μέσα στον οποίο εγγράφεται ρόμβος και στο ρόμβο τετράγωνο. τα κενά της σύνθεσης πληρούνται με σχηματοποιημένα αγγεία και φυτικά κοσμήματα (εικ. 10-11).

Σημαντικός χώρος, για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας των δωματίων της κύριας πτέρυγας, με τη βόρεια πτέρυγα των δευτερευόντων-βοηθητικών χώρων, είναι ο διάδρομος 3, στον οποίο η πρόσβαση γίνεται από το δωμάτιο 8. Στο ΝΔ τοίχο του διαδρόμου 3 βρέθηκε κατά χώραν λίθινο μονολιθικό κατώφλι (εικ. 12), χωρίς τόρμους για τη στερέωση θυρώματος. Από αυτό το γεγονός συμπεραίνουμε ότι ο διάδρομος ήταν ανοικτός προς τον προθάλαμο (δωμάτιο 8).

Στη βόρεια πτέρυγα, εκατέρωθεν επιμήκους αιθρίου, βρίσκονταν διάφοροι βοηθητικοί χώροι.

Στη δυτική γωνία του αιθρίου υπήρχε ένα κλιμακοστάσιο, από το οποίο σώνονται τρεις αναβαθμοί, κτισμένοι με χυτή τοιχοποιία και επένδυση από οπτόπλινθους κατά το σύστημα *opus testaceum*. Το κλιμακοστάσιο οδηγούσε στον δεύτερο όροφο της αγροικίας.

Η κυρίως κατοικία, όπως αναφέρθηκε, πλαισιώνεται νότια-νοτιοδυτικά από ένα οκταγωνικό οικοδόμημα με προσκτίσματα-(βαλανείο) και από εγκαταστάσεις ελαιοτριβείου (πίν. 3).

Πυρήνας του πρώτου συγκροτήματος είναι ένα οκταγωνικό κτίριο. Οι έξι από τις οκτώ πλευρές του οικοδομήματος φέρουν ανοίγματα εισόδου, που σώζουν στην πλειονότητά τους παραστάδες από γκριζωπό ασβεστόλιθο. Ο οκταγωνικός χώρος είχε θολωτή στέγαση της οποίας σώζεται τμήμα στο ΒΔ τοίχο. Ο θόλος είναι κατασκευασμένος από χυτή τοιχοποιία με εσωτερικές νευρώσεις. Ανατολικά του οκταγωνικού οικοδομήματος εκτείνεται τετράπλευρος καμαροσκέπαστος χώρος. Από την αποκάλυψη τμημάτων τοιχοποιιών στα νότια του οκταγώνου, συμπεραίνουμε την ύπαρξη και άλλων χώρων (εικ. 13-15).

Η ολοκλήρωση της ανασκαφής αυτού του οικοδομήματος, ασφαλώς, θα προσθέσει νέα στοιχεία ως προς την κάτοψή του, τις διάφορες οικοδομικές φάσεις του και τη χρήση του.

Δυτικά του οκταγώνου και νότια του κυρίως οικοδομήματος της αγροικίας, εκτεταμένη αποψίλωση έφερε στο φως επιφανειακά ευρήματα (πίν. 4), τα οποία τεκμηριώνουν τη λειτουργία του χώρου ως ελαιοτριβείου (εικ. 16-21). Συγκεκριμένα, βρέθηκαν κατά χώραν τρεις επίπεδες λίθινες κατασκευές, με περιμετρική αύλακα και προχοή και τρεις μεγάλες λίθινες λεκάνες, με κεντρικό σύμφυτο κιονίσκο. Αν και η ανασκαφική έρευνα δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, θεωρούμε χρήσιμες ορισμένες πρώτες παρατηρήσεις γύρω από το σημαντικό αυτό εύρημα.

Οι τρεις μεγάλες λεκάνες (πίν. 5) αποτελούν τριβεία για τη σύνθλιψη του ελαιοκάρπου και αποδίδουν ως κατασκευές, με τον καλύτερο τρόπο, την περιγραφή που μας διέσωσε ο Λατίνος συγγραφέας Κάτων. Η λατινική ονομασία του ελαιοτριβείου αυτού είναι *Trapetum* (τραπητής ή τραπητός ή τραπητόν στα ελληνικά) και αποτελείται από τα εξής μέρη: Από μία χαρακτηριστική εσωτερική κοιλότητα – δεξαμενή – για τη σύνθλιψη του ελαιοκάρπου (*mortarium*) (εικ. 22), ένα σύμφυτο κιονίσκο στο κέντρο (*miliarium*) και χαμηλό περιχέιλωμα (*labrum*). Στο εσωτερικό του τριβείου δύο λίθινοι φακοειδείς

μυλόλιθοι (orbes), διάτρητοι στο κέντρο και προσαρμοσμένοι με οριζόντιο ξύλινο μοχλό, περιστρέφονταν με τη δύναμη εργατικών χεριών ή ζώων πέριξ του κιονίσκου, συνθλίβοντας τους καρπούς της ελιάς. Παρόμοια ελαιοτριβεία έχουν βρεθεί σε ολόκληρο το Μεσογειακό κόσμο. Στον ελλαδικό χώρο τα πρωιμότερα χρονολογούνται στον 4^ο π.Χ. αιώνα. Τα ελαιοτριβεία της Στρογγυλής είναι κατασκευασμένα από σκληρό ντόπιο ασβεστόλιθο. Τα καλύτερα τριβεία και μυλόλιθοι των χρόνων της ρωμαιοκρατίας ήταν κατασκευασμένα από βασάλτη, από λατομεία της περιοχής της Πομπηίας, το εμπόριο των οποίων εκτείνονταν σε ολόκληρη την Ιταλία. Εθεωρούντο όμως ακριβά για περιοχές εκτός Ιταλίας, λόγω του κόστους της μεταφοράς.

Μόνο ένας μυλόλιθος (orbis), επίσης από ασβεστόλιθο (εικ. 23-24), τμηματικά σωζόμενος, βρέθηκε μέχρι στιγμής στη Στρογγυλή. Οι μυλόλιθοι (orbes), λόγω της τριβής, φθείρονταν και συχνά απαιτούσαν επισκευές ή τους αντικαθιστούσαν με νέους. Απαιτείτο μεγάλη ακρίβεια στην κατασκευή των μυλόλιθων, ώστε να ενσωματώνονται στην κοιλότητα του τριβείου, αφήνοντας ένα κενό μεταξύ των τοιχωμάτων της τάξης της μιας ρωμαϊκής ίντσας, δηλαδή 18 χιλιοστών του μέτρου (0,018 μ.). Αυτή η απόσταση επέτρεπε την αφαίρεση της σάρκας του καρπού χωρίς τη σύνθλιψη του πυρήνα, εμποδίζοντας έτσι την πικρή γεύση του ελαιολάδου.

Στη συνέχεια, ο πολτός από τα τριβεία (πίν. 6) συγκεντρώνονταν σε σάκκους, οι οποίοι τοποθετούνταν σε λίθινες επιφάνειες (εικ. 25) με περιμετρική αύλακα (canalis rotunda) και προχοή. Ένας μοχλός (praelum), με το ένα του άκρο στηριγμένο σε σταθερό σημείο, όπως για παράδειγμα ένας τοίχος, και με λίθινα βάρη στο άλλο, καθώς και με τη χρήση εργατικών χεριών, ασκούσε πίεση στους σάκκους με τον πολτό. Με τη βοήθεια ζεστού νερού, που έχυναν επάνω στους σάκκους, το λάδι έρρεε μέσα σε δοχεία ή δεξαμενές. Ένας δεύτερος τύπος ελαιοπιεστηρίου είναι αυτός, στον οποίο το ελεύθερο άκρο του μοχλού τοποθετείται σε κοχλία (πίν. 7) και πιέζεται προς τα κάτω με την κυκλική κίνηση του κοχλία. Ο τύπος αυτός διαδόθηκε ευρύτατα στα ύστερα ελληνιστικά χρόνια και εξακολούθησε να χρησιμοποιείται με παραλλαγές, σχεδόν ως τις μέρες μας.

Τα ελαιοπιεστήρια της Στρογγυλής είναι κατασκευασμένα από ντόπιο ασβεστόλιθο, όπως και τα τριβεία. Σε ένα από τα ελαιοπιεστήρια του εργαστηρίου (εικ. 26-27), αμέσως κάτω από την προχοή του, βρέθηκε τετράπλευρη λίθινη δεξαμενή περισυλλογής του ελαιοκάρπου. Πρόκειται για έναν μονοκόμματο λίθο, στον οποίο έχουν λαξευτεί δύο βαθιές κοιλότητες-λεκανί-

δες, οι οποίες επικοινωνούν στο άνω μέρος με ρηχό αυλάκι. Η δεξαμενή βρέθηκε σε άριστη διατήρηση. Προφανώς στη μία κοιλότητα συγκεντρωνόταν αρχικά το λάδι ανακατεμένο με το νερό και τις διάφορες ξένες ουσίες. Το λάδι, επειδή είναι ελαφρότερο από το νερό, έμενε στην επιφάνεια, και όταν η πρώτη κοιλότητα υπερχειλίζει, έρρεε από το αυλάκι στη δεύτερη (εικ. 28). Στην πρώτη κοιλότητα κατακάθιζε η μούργα, η οποία κατά διαστήματα θα πρέπει να άδειαζε με τη βοήθεια πήλινων μικρών αγγείων. Η απουσία λίθινων βαρών, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως τα ελαιοπιεστήρια της Στρογγυλής ανήκουν στον τύπο με τον κοχλία. Μέχρι στιγμής, αποκαλύφθηκαν μόνο δύο τοιχάρια της θεμελίωσης του οικοδομήματος, που στέγαζε τα ελαιοτριβεία. Κατά την ανασκαφή περισυλλέχτηκε μικρή ποσότητα κεραμικής, καθώς και ορισμένα σιδερένια καρφιά.

Με βάση τη διαρρύθμιση των δωματίων της αγροικίας, που μερικώς απέκλυσε η ανασκαφική έρευνα, συμπεραίνουμε ότι το κτίριο ανήκει στον τύπο της έπαυλης με διάδρομο ή στοά (the corridor villa ή porticus villa). Διαπιστώθηκαν τουλάχιστον δύο οικοδομικές φάσεις. Στην πρώτη οικοδομική φάση, η οικοδομή είχε και δεύτερο όροφο. Το δωμάτιο 8 πρέπει να ήταν ανοιχτό στην πρόσοψή του με κίονες. Στη δεύτερη οικοδομική φάση, ο δεύτερος όροφος πρέπει να καταργήθηκε, καθώς ο χώρος του κλιμακοστασίου κλείστηκε και ίσως χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκης. Η κατάργηση του δεύτερου ορόφου φαίνεται να συμβαδίζει με τη διεύρυνση του ισογείου, εφόσον προστέθηκαν νέα δωμάτια (δωμάτια 5, 7, 9). Η πρόσοψη του προθαλάμου (δωμάτιο 8) πρέπει κάποτε να κλείστηκε με τοίχο, στο μέσον του οποίου αφέθηκε άνοιγμα εισόδου. Συγχρόνως, φαίνεται ότι σε αυτή τη φάση κάποιες από τις τοιχοποιίες της κύριας πτέρυγας ενισχύθηκαν ή επισκευάστηκαν.

Τα κινητά ευρήματα, που προέρχονται από την ανασκαφική έρευνα της αγροικίας, χρονολογούν τη χρήση της από τον 1^ο αι. ως τον 3^ο αι. μ.Χ. Βρέθηκε μεγάλη ποσότητα οικιακής χρηστικής κεραμικής, που αντιπροσωπεύεται από θραύσματα άβαφων αμφορέων, πήλινων ανάγλυφων λύχνων, ανάγλυφων σκύφων κ.ά. Βρέθηκαν, επίσης, αποτμήματα αρχιτεκτονικών μελών και λίγα νομίσματα της εποχής του Οκταβιανού Αυγούστου, Σεπτιμίου Σεβήρου, Καρακάλλα και Γαλλιηνού. Στα τέλη του 2^{ου} αι. με 3^ο αι. μ.Χ. χρονολογούνται και τα ψηφιδωτά δάπεδα, αν τα συγκρίνουμε με τα ψηφιδωτά δάπεδα από την Έπαυλη του Μάνιου Αντωνίνου στη Νικόπολη και με αυτά από την “Οικία των Ψηφιδωτών” στην Κόρινθο.

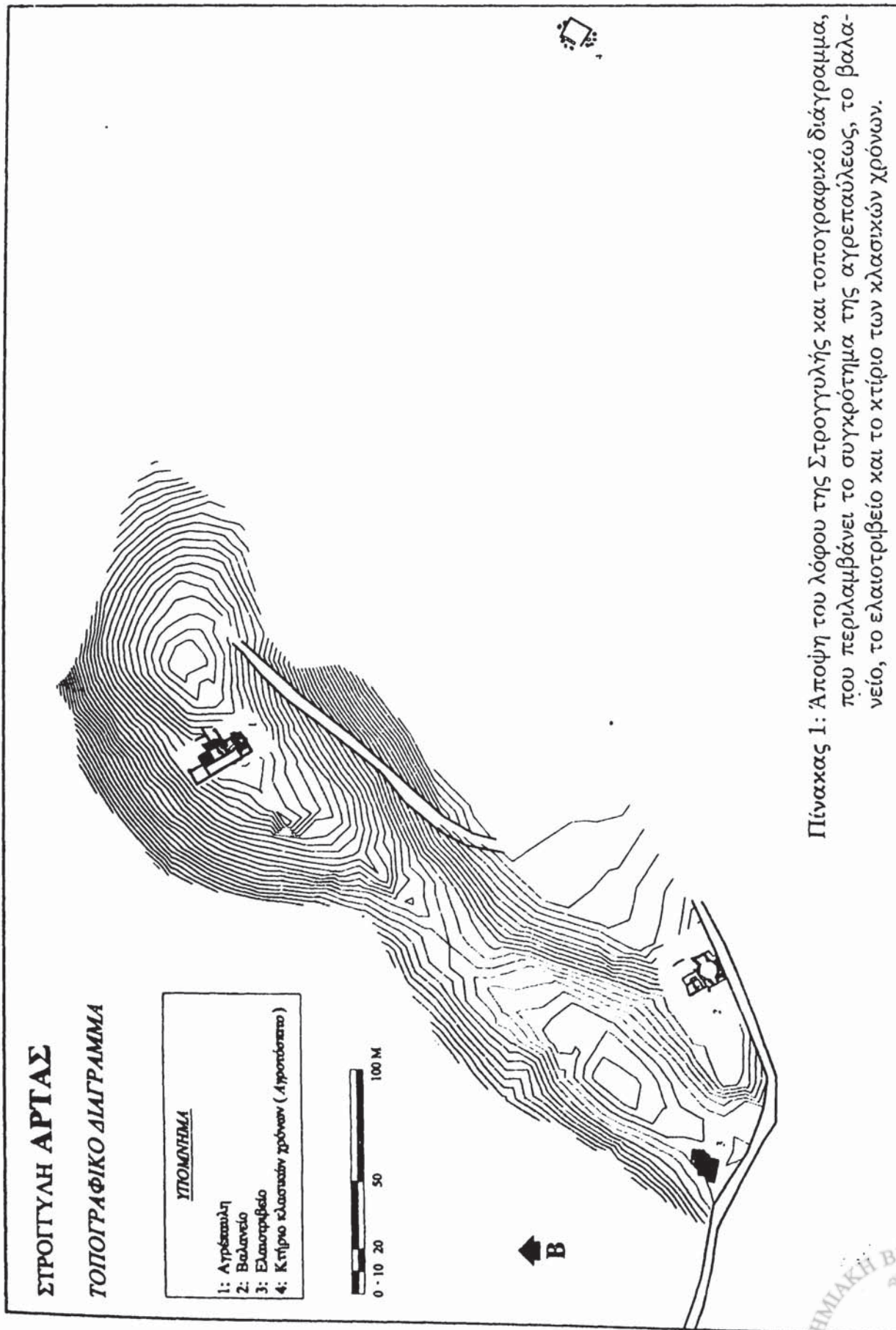
Η αγροικία με τα προσκτίσματα και το ελαιοτριβείο ανήκε προφανώς σε έναν πλούσιο γαιοκτήμονα, ο οποίος ήλεγχε μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Η αγροικία της Στρογγυλής αποτελεί έναν από τους κρίκους μιας αλυσίδας παρόμοιων κέντρων γεωργοκτηνοτροφικής εκμετάλλευσης, τα οποία επέβαλε η νέα τάξη πραγμάτων, που εγκαινιάστηκε σε αυτή τη γωνιά της Ελλάδας μετά τη ναυμαχία του Ακτίου και την ίδρυση της Νικόπολης. Παρόμοιες παραθαλάσσιες επαύλεις (*vilae maritimae*) εντοπίζονται στα παράλια του Ιονίου, όπως στα Ριζά (όπου διατηρούνται σε μεγάλο ύψος ερείπια οικοδομημάτων, με κεντρικό πυρήνα ένα δεκαγωνικό οικοδόμημα) και στην Αγία Πελαγία νοτιότερα, όπου στη συνέχεια των γνωστών ερειπίων που ανήκουν σε μαυσωλείο (εικ. 29), αποκαλύφθηκε πρόσφατα ένα θαυμάσιο ψηφιδωτό δάπεδο, κατά τη διάρκεια εργασιών ανακαίνισης των κελιών της Μονής από την Ιερά Μητρόπολη. Μάλιστα στον αύλειο χώρο της Μονής (εικ. 30) σώζεται και ένας μυλόλιθος από *trapetum*, αδιάφυστος μάρτυρας δραστηριοτήτων παραγωγής ελαιολάδου και σ' αυτή την αγροικία.

Ένα παράδειγμα αγροικίας στην ενδοχώρα αποκαλύφθηκε μόλις το περασμένο καλοκαίρι. Κατά τη διάρκεια εργασιών αναδάσμου, τις οποίες παρακολουθούσε η Εφορεία μας, στην κοιλάδα του Λούρου νότια της κοινότητας Κερασώνα, σε παρόχθια θέση δίπλα σε πηγές με πλούσια νερά, εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν μερικώς λείψανα αγροικίας ρωμαϊκών χρόνων. Σε ένα από τα δωμάτια της αγροικίας βρέθηκε ψηφιδωτό δάπεδο σε άριστη διατήρηση.

Οι παραθαλάσσιες επαύλεις του Αμβρακικού και του Ιονίου και η παραποτάμια του Λούρου, είχαν εύκολη πρόσβαση προς τους λιμένες της Νικόπολης, του μεγάλου αυτού αστικού κέντρου (εικ. 31). Ο ποταμός Λούρος ήταν πλωτός στην αρχαιότητα και ήταν εύκολο το εμπόρευμα να φτάσει στις παρυφές της πόλης, στις ακτές του Μιαζώματος.

Η έπαυλη της Στρογγυλής θα πρέπει να ήλεγχε την οικονομία του βαθυπέδου της άμεσης περιοχής, αλλά και την πεδιάδα του Θεσπρωτικού βορειότερα. Πρόσφατες αναλύσεις έχουν υπολογίσει πως, όταν ένα αρχαίο ελαιόπιεστήριο βρισκόταν σε χρήση κατά το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας και της νύχτας, κατά τη διάρκεια της συγκομιδής και επεξεργασίας των καρπών, για ένα διάστημα από 70 έως 90 ημέρες, παρήγαγε κατά προσέγγιση μια ποσότητα μεταξύ 8.000 έως 9.000 λίτρα ελαιολάδου ετησίως. Επομένως η παραγωγή των εργαστηρίων της Στρογγυλής κατά την περίοδο της ακμής τους, υπολογίζεται σε μια ποσότητα από 24.000 έως 27.000 λίτρα ετησίως.

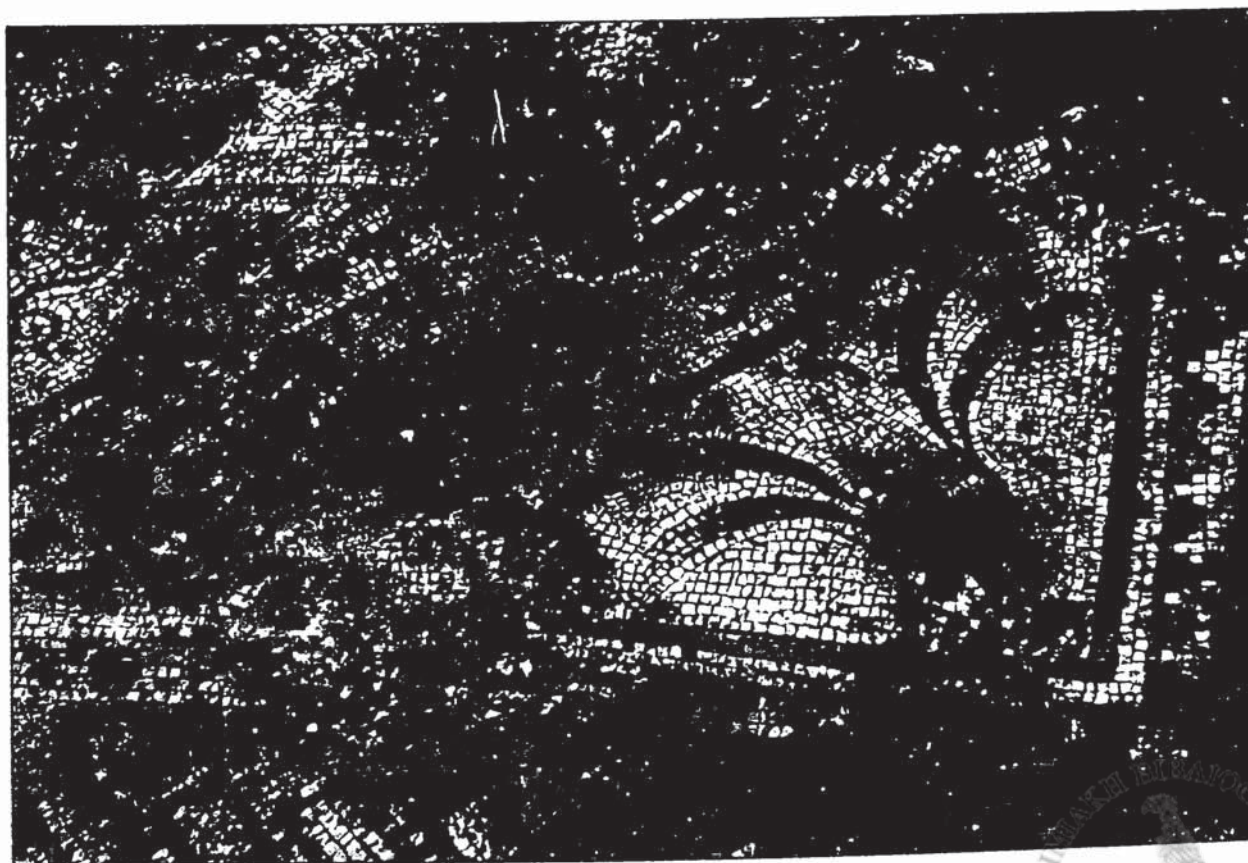

Πίνακας 1: Άποψη του λόφου της Στρογγυλής και τοπογραφικό διάγραμμα, που περιλαμβάνει το συγκρότημα της αγρεπαύλεως, το βαλανείο, το ελαιοτριβείο και το κτίριο των κλασικών χρόνων.

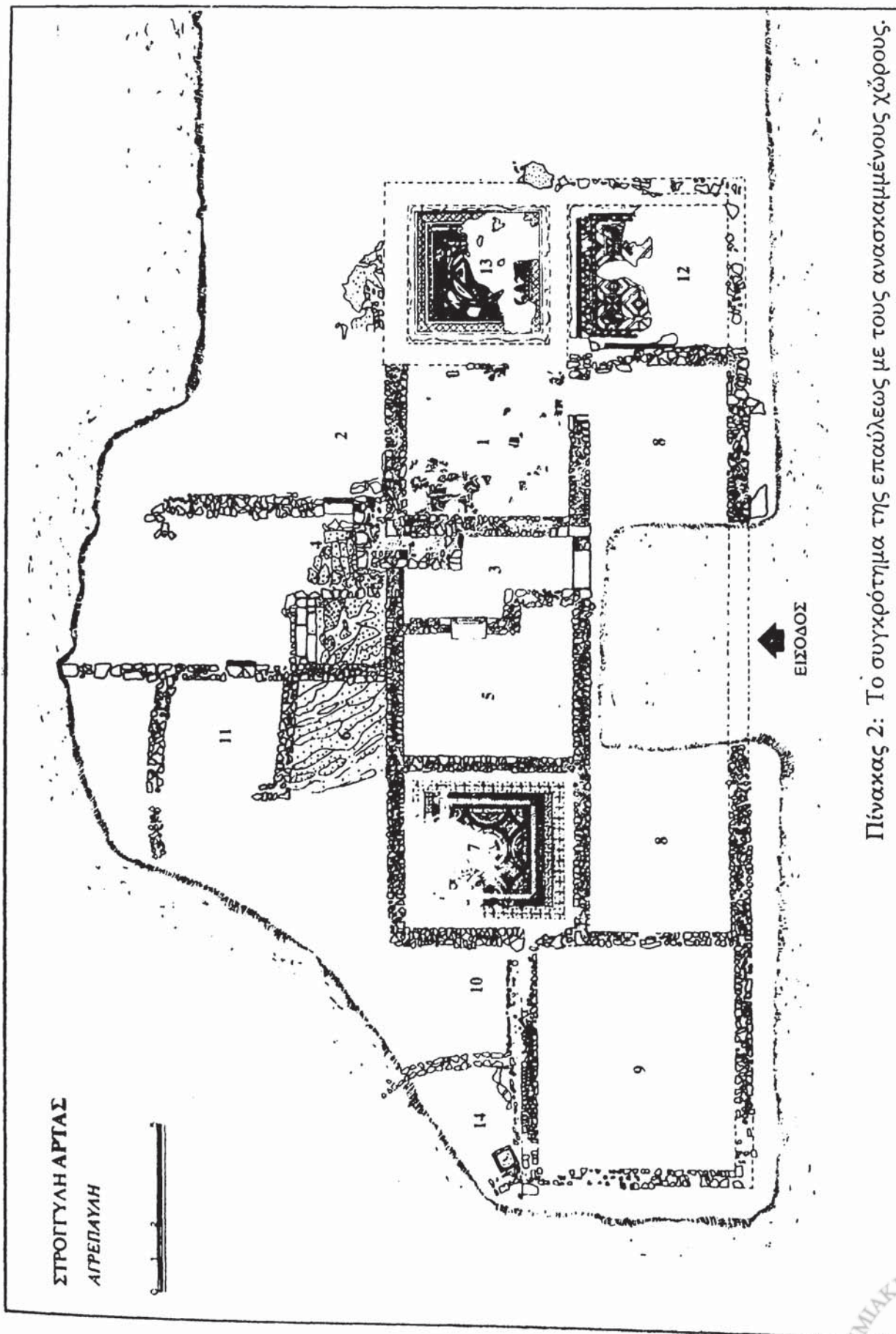

Εικ. 1: Το ορθογώνιο κτίριο στη θέση Αραπόσπιτο.

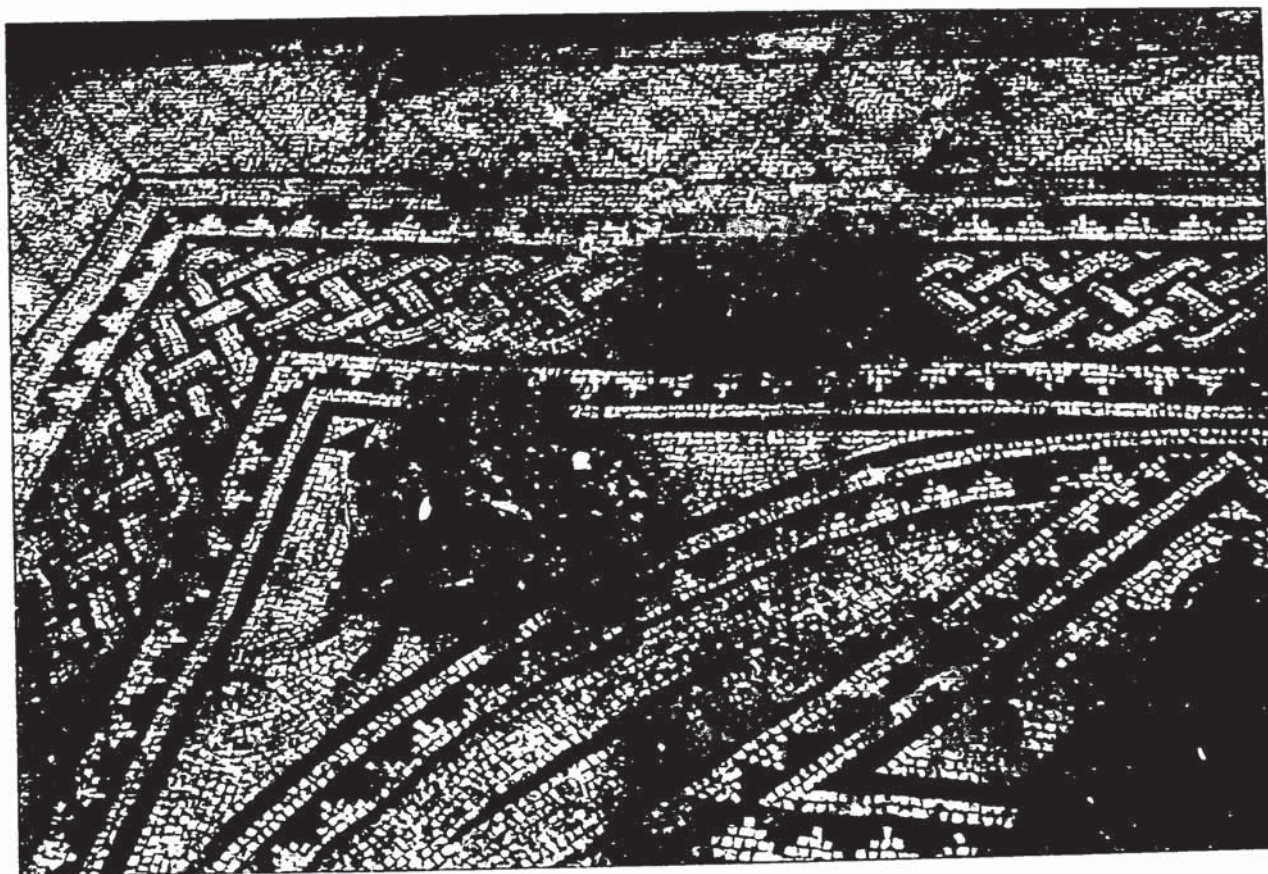

Εικ. 2: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

Πίνακας 2: Το συγκρότημα της επαύλεως με τους ανασκαμμένους χώρους.

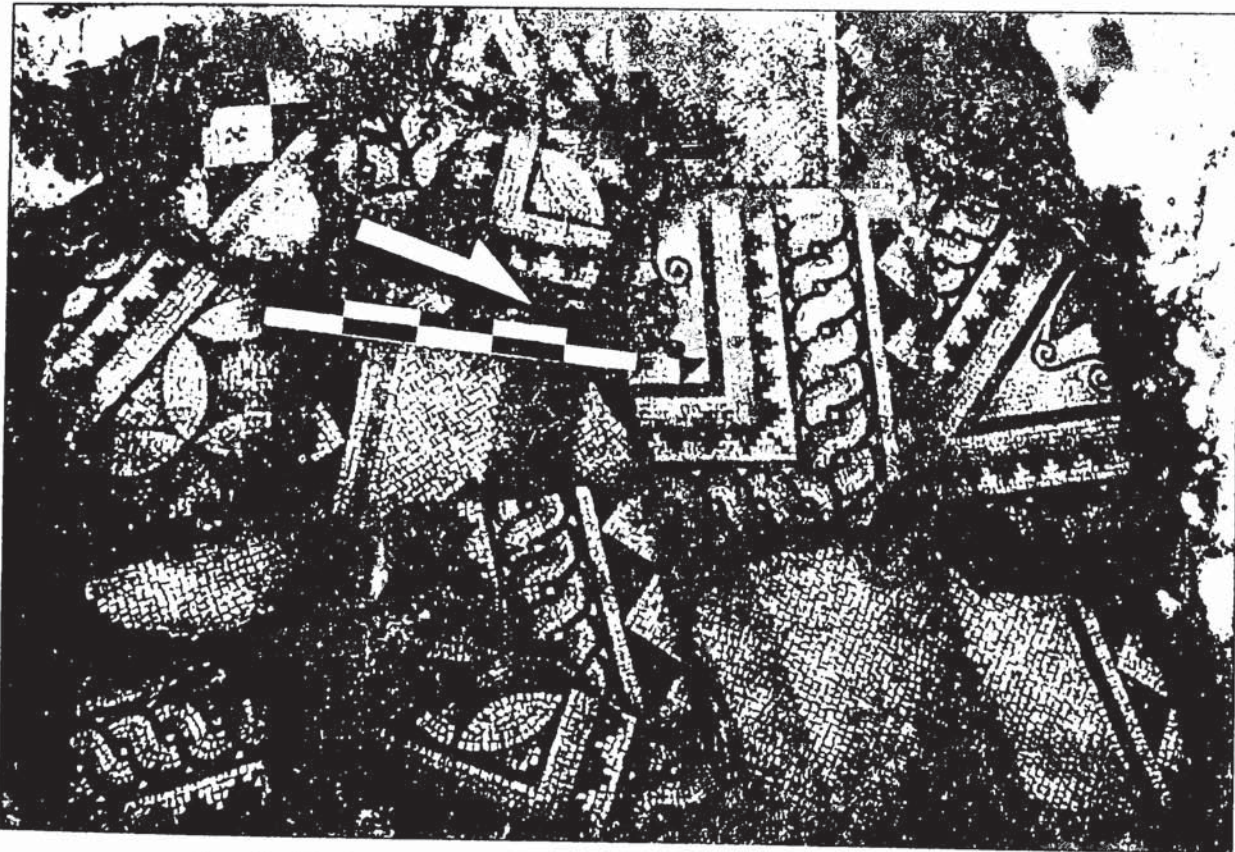

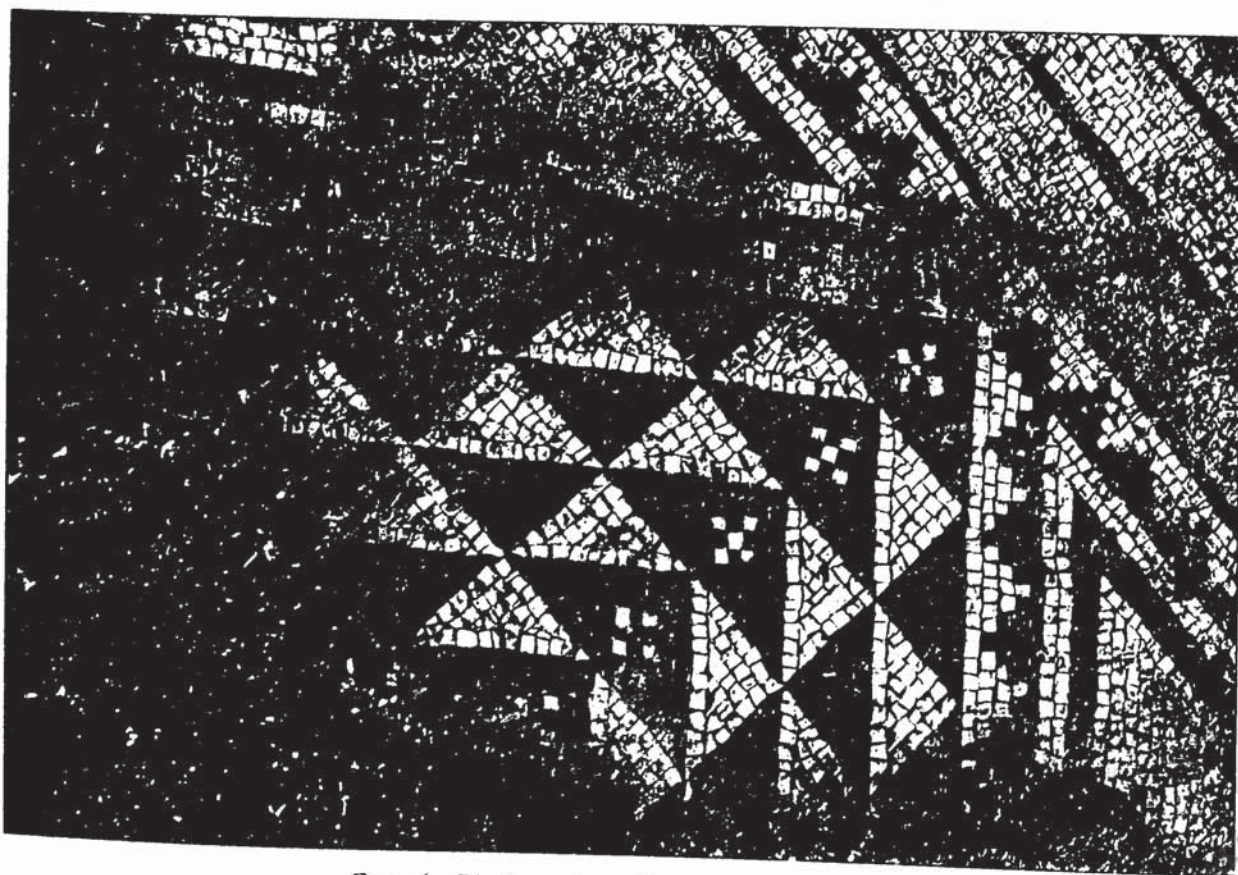
Εικ. 3: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

Εικ. 4: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

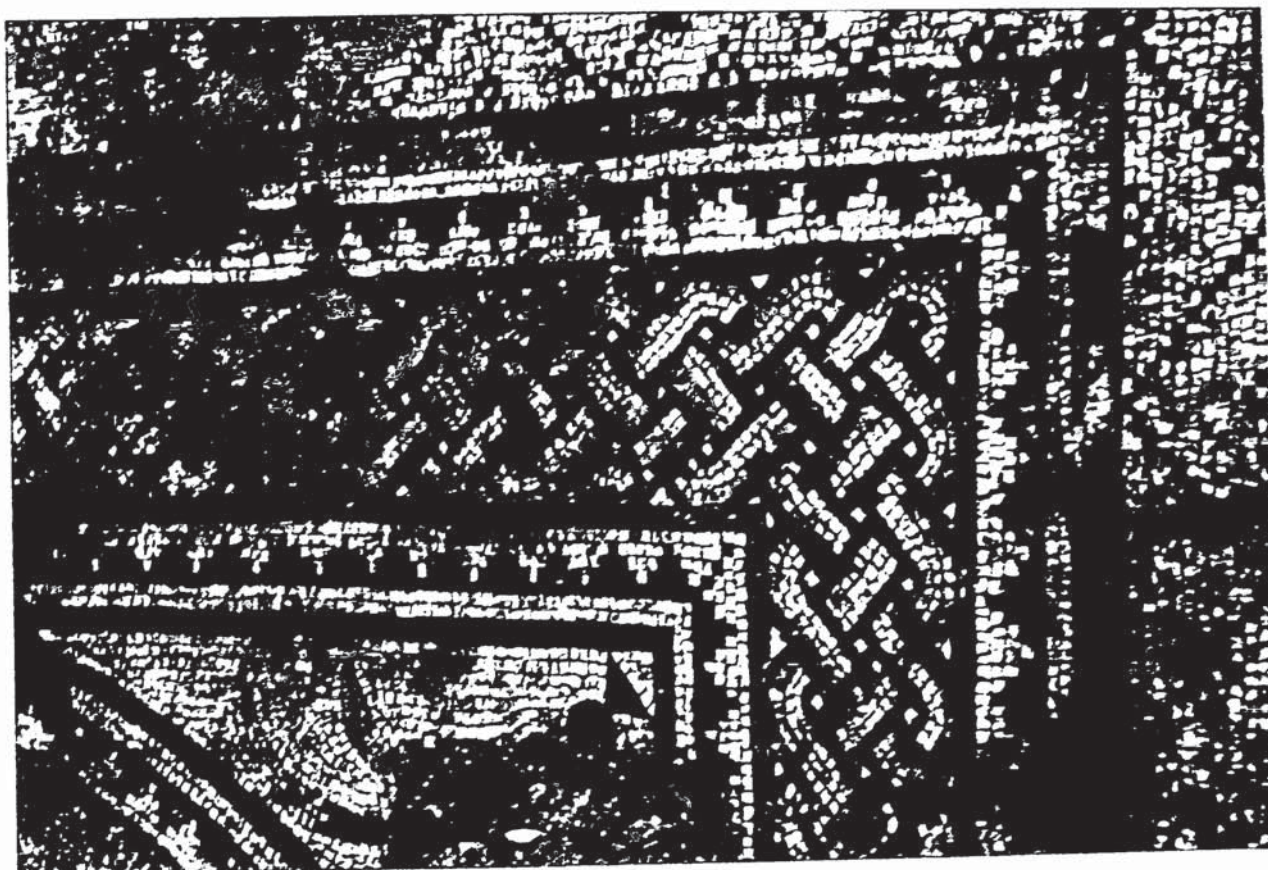

Εικ. 5: Τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων από το Δωμάτιο 1.

Εικ. 6: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

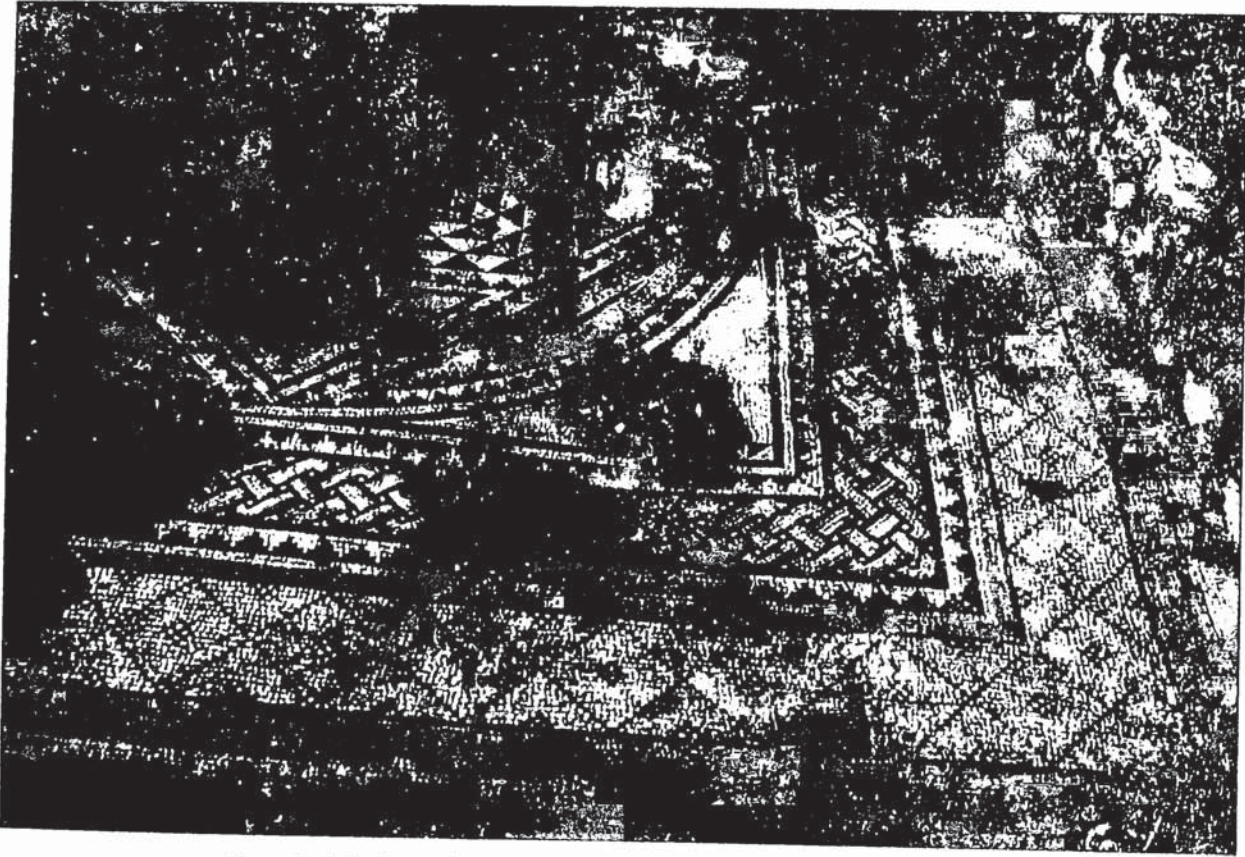

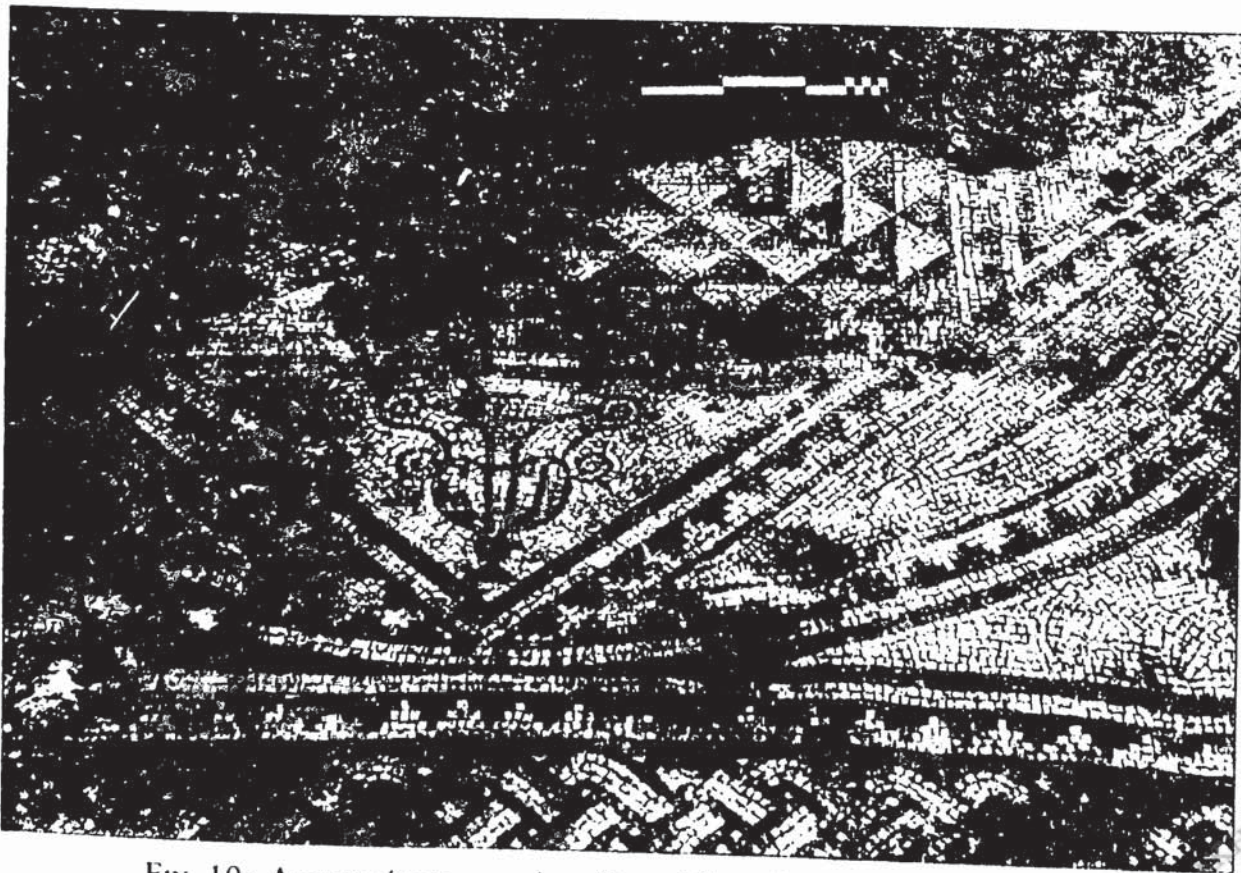
Εικ. 7: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

Εικ. 8: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου και επιχείρηση διατήρησής του.

Εικ. 9: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου στο Δωμάτιο 13.

Εικ. 10: Λεπτομέρεια του ψηφιδωτού δαπέδου στο Δωμάτιο 13.

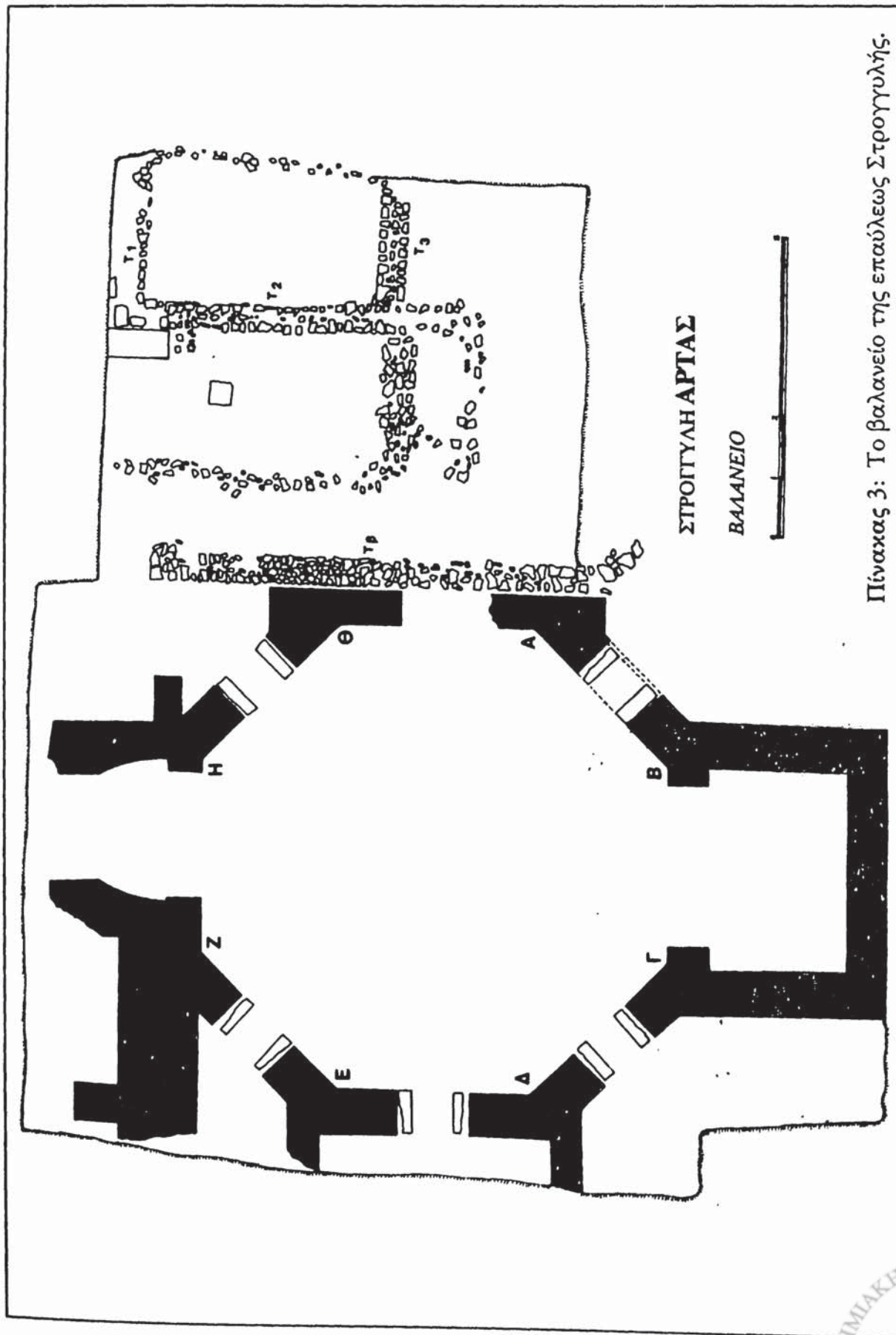

Ειχ. 11: Λεπτομέρεια του ψηφιδωτού δαπέδου στο Δωμάτιο 13.

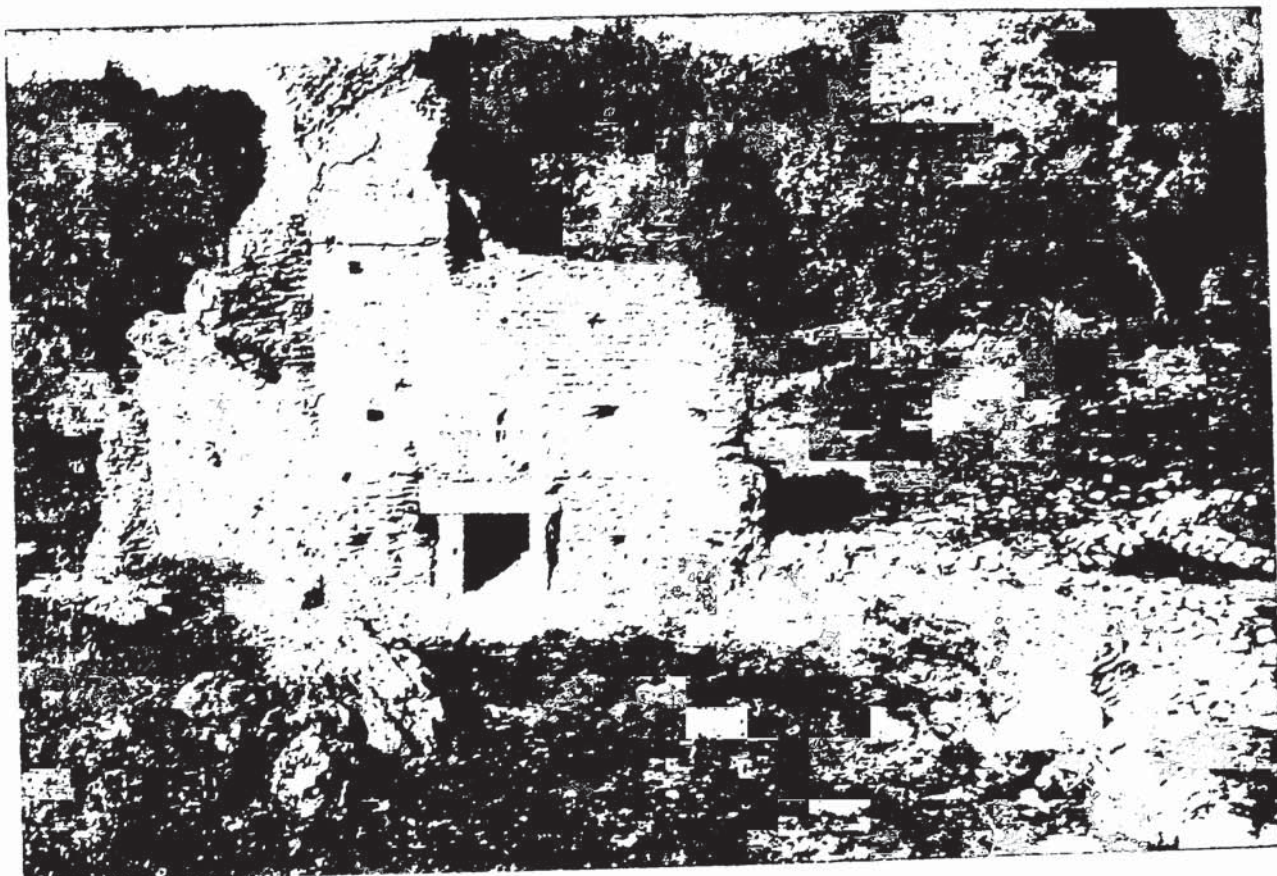
Ειχ. 12: Μονολιθικό κατώφλι, μεταξύ χώρων 5 και 3.

Πίνακας 3: Το βαλανείο της επαύλεως Στρογγυλής.

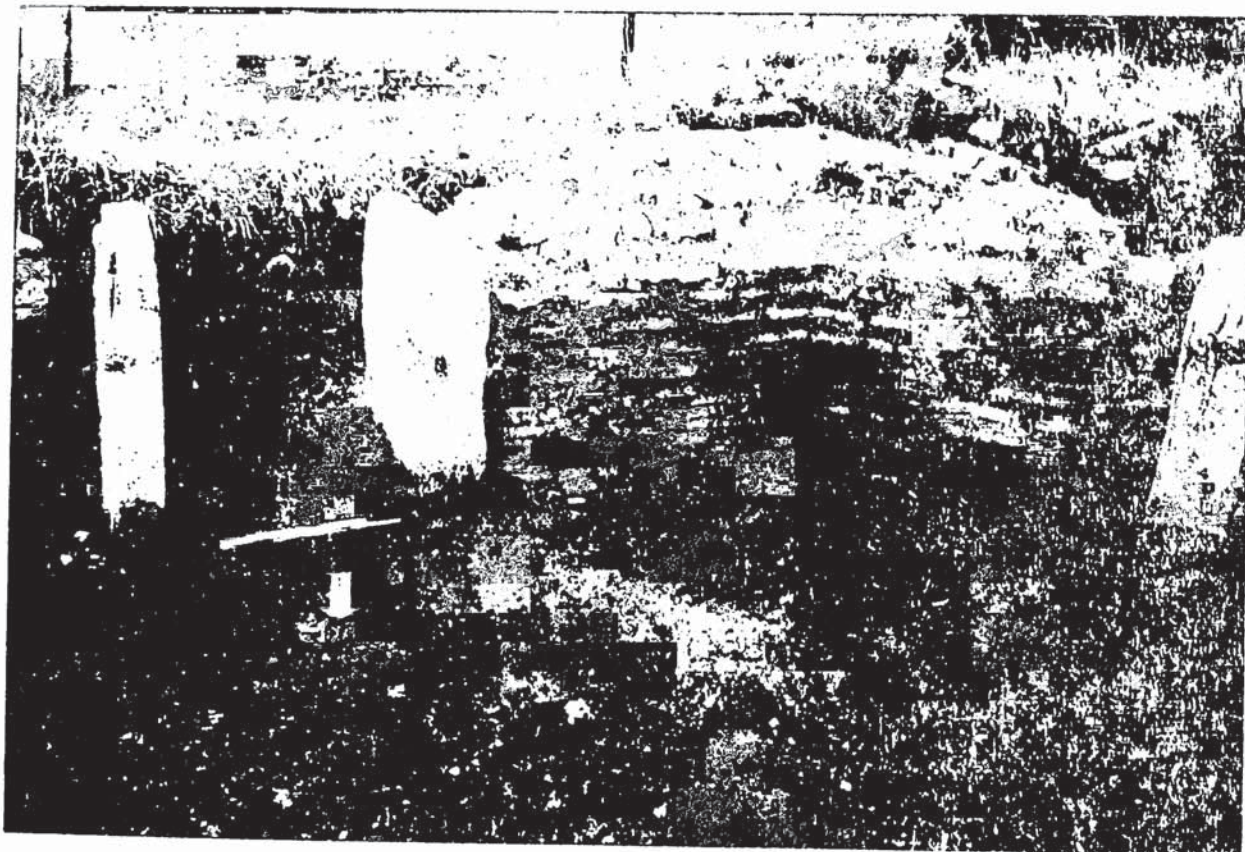

Ειχ. 13: Το βαλανείο.

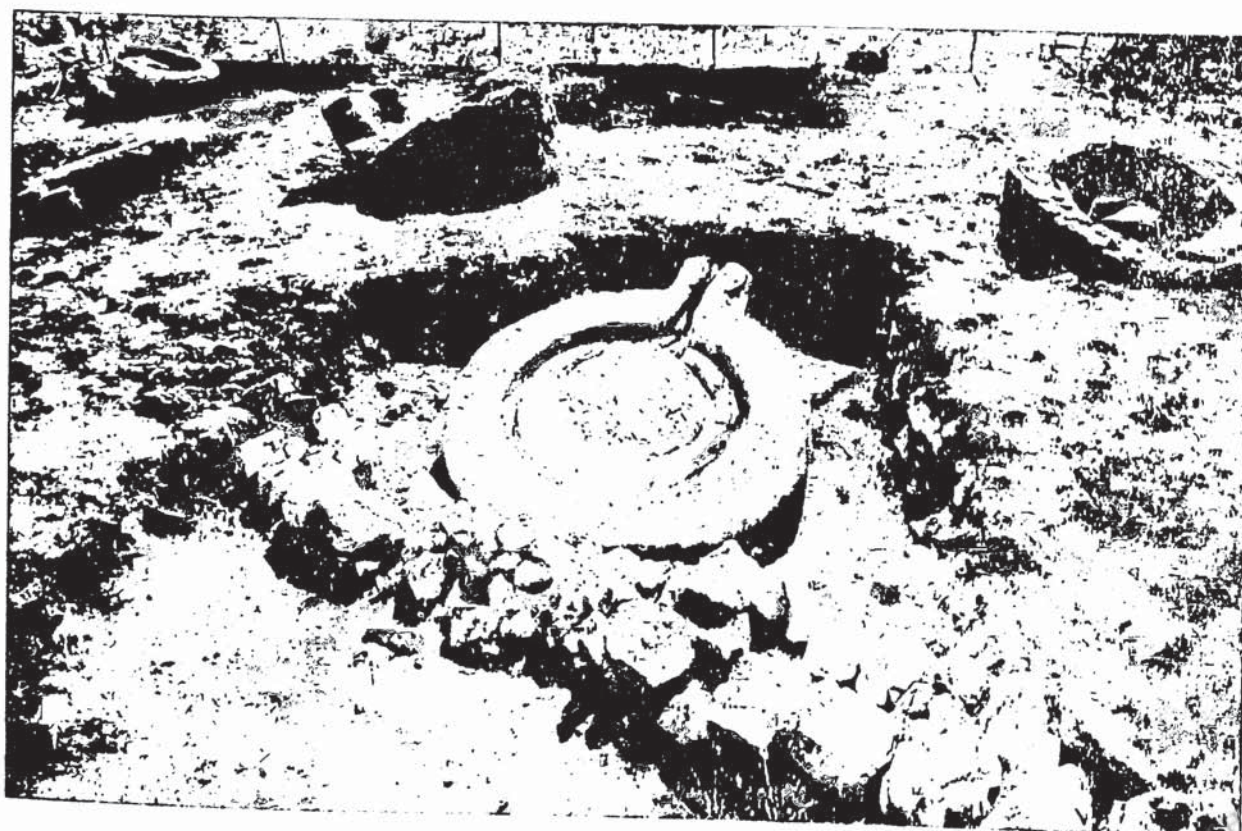

Ειχ. 14: Τα προσκτίσματα του βαλανείου.

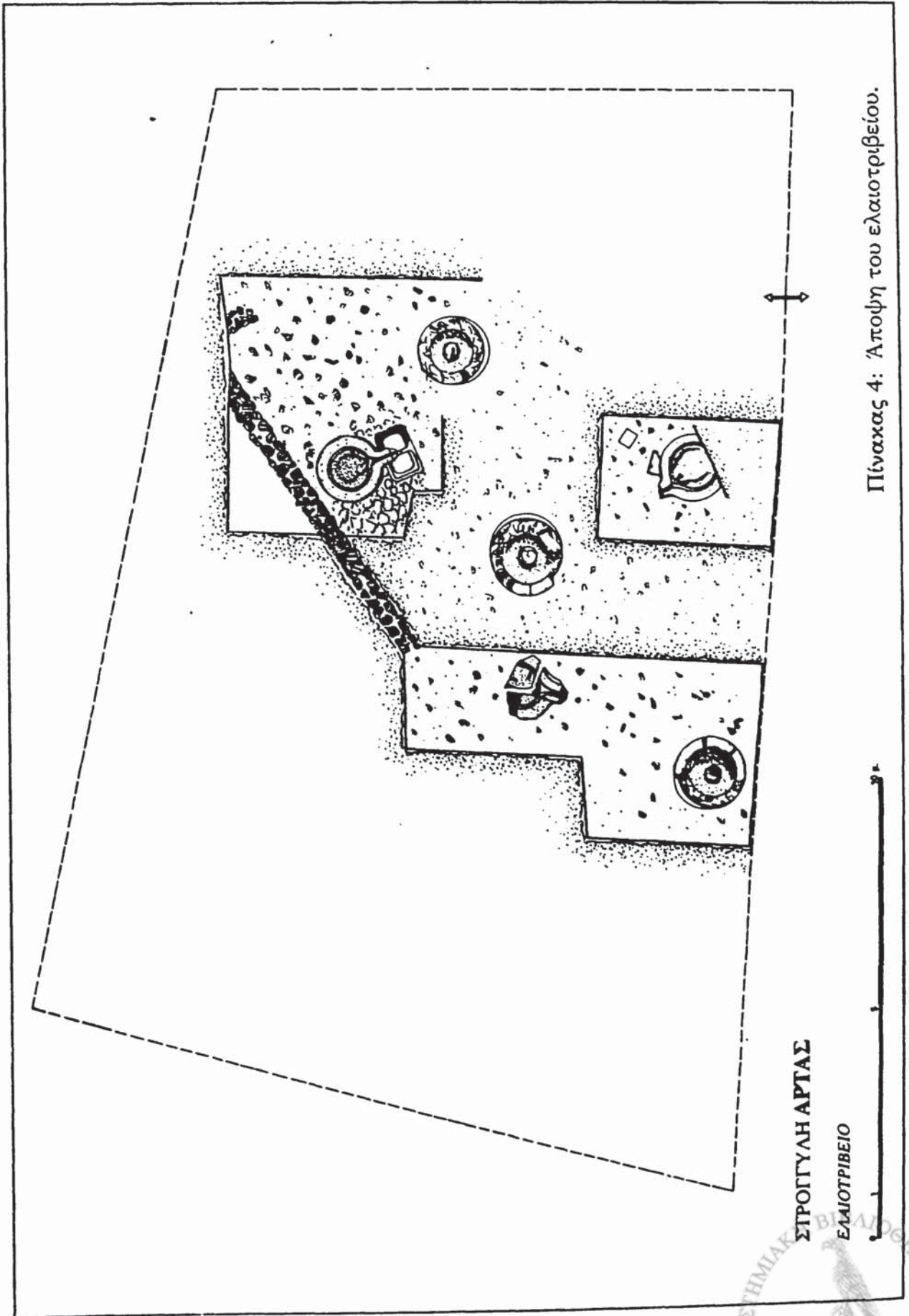

Εικ. 15: Οι ορθοστάτες του βαλανείου.

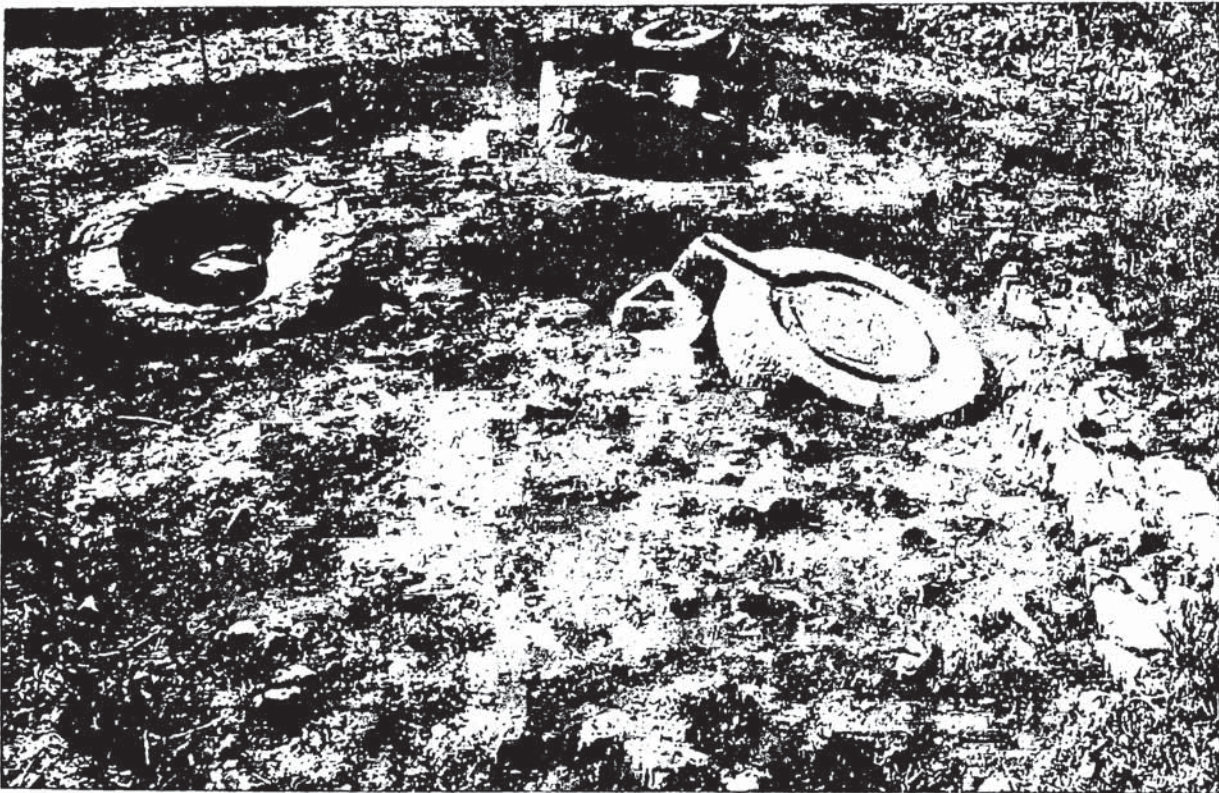
Εικ. 16: Ελαιοτριβείο.

Διακρίνεται μία επίπεδη κατασκευή με περιμετρική αύλακα και προχολή.

Πίνακας 4: Άποψη του ελαιοτριβείου.

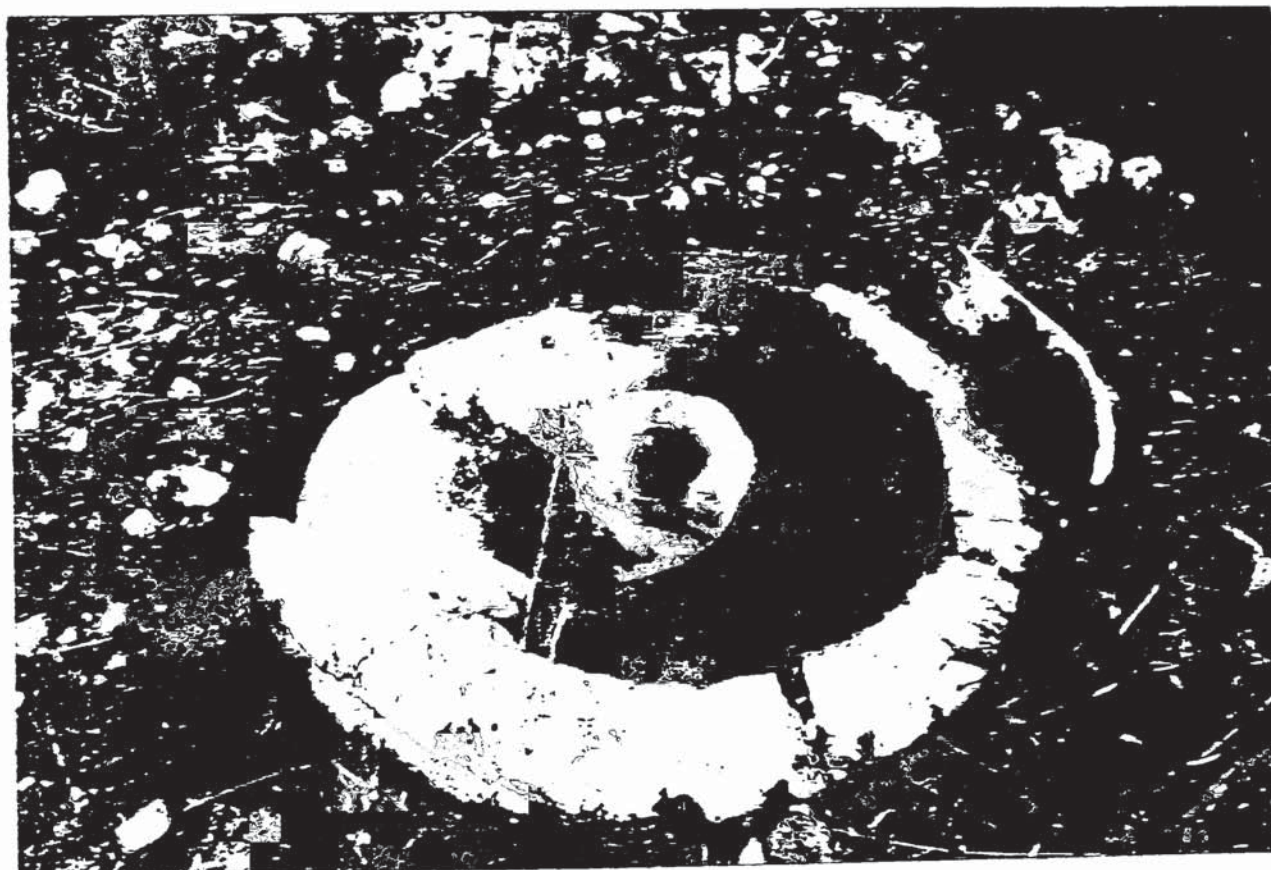

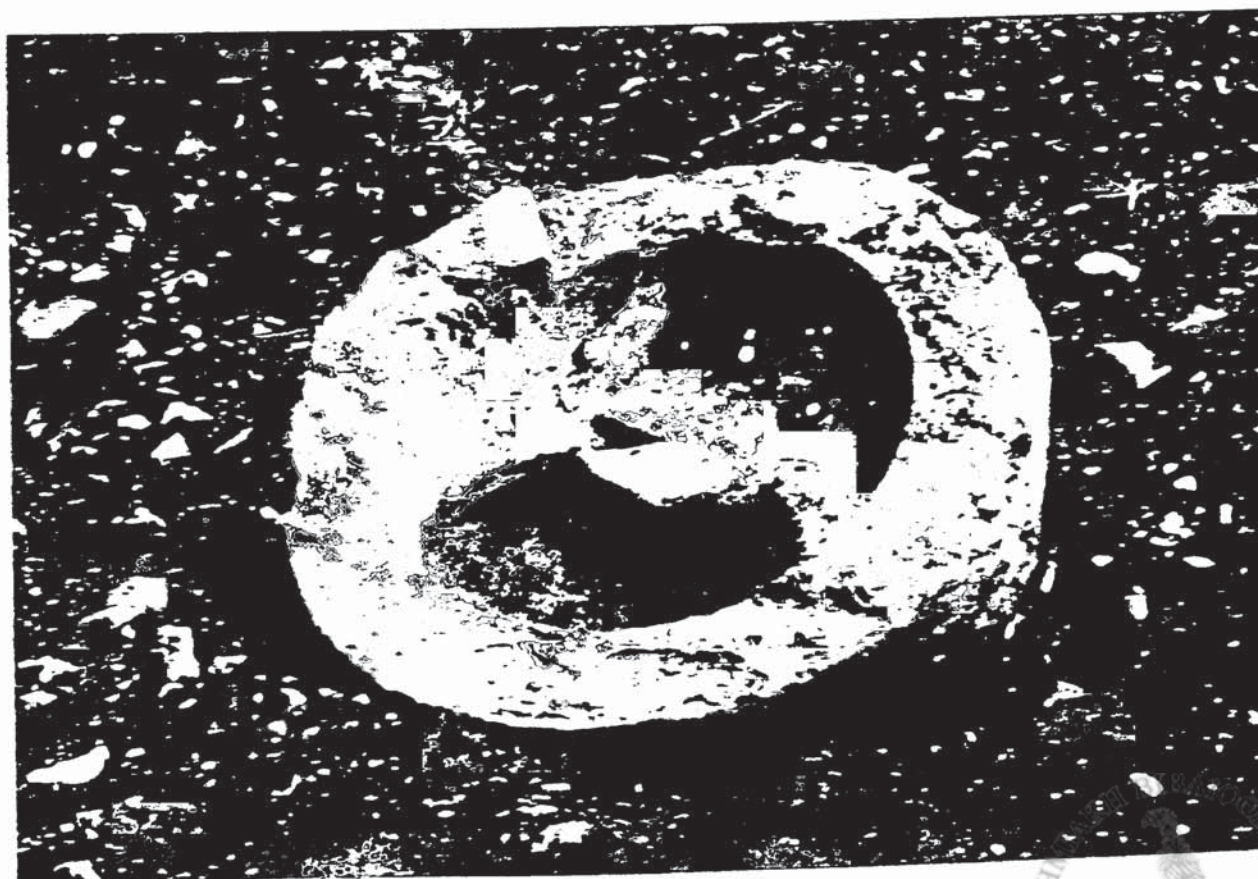
Εικ. 17: Ελαιοτριβείο. Διακρίνονται μία επίπεδη κατασκευή με περιμετρική αύλακα και μία λίθινη λεκάνη.

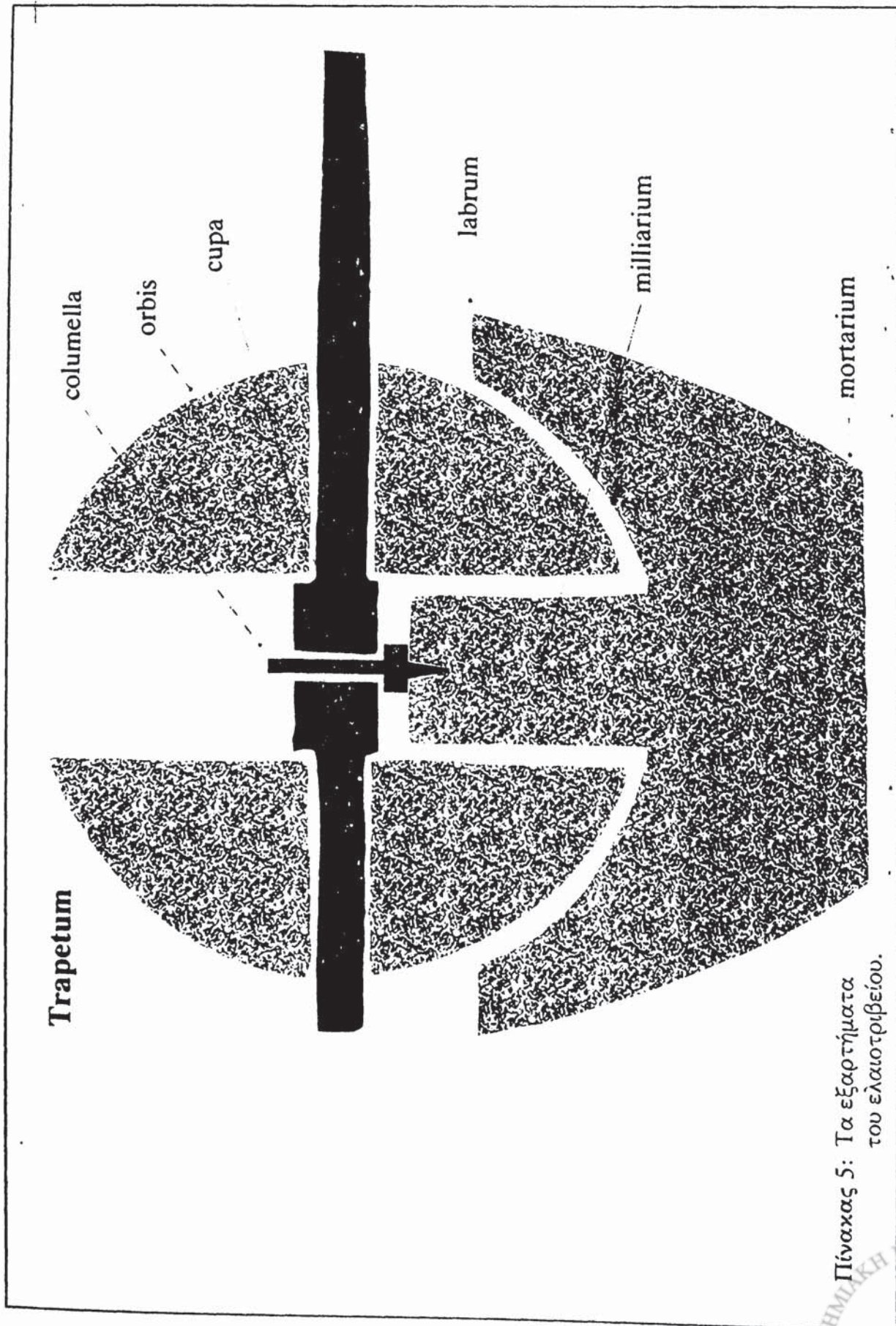
Εικ. 18: Ελαιοτριβείο. Διακρίνονται δύο μεγάλες λίθινες λεκάνες με συμφυρή κιονίσκο.

Εικ. 19: Ελαιοτριβείο. Λίθνη, λεχάνη, με σφραγή κονίσιο.

Εικ. 20: Ελαιοτριβείο. Λίθνη, λεχάνη, με σφραγή κονίσιο.

Πίνακας 5: Τα εξαρτήματα του ελαιοτριβείου.

Ειχ. 21: Το trapezium με τους αποσπασματικά σωζόμενους μυλόλιθους (orbis).

Ειχ. 22: Αποψη της επίπεδης λίθινης πλάκας και της λίθινης λεκάνης.

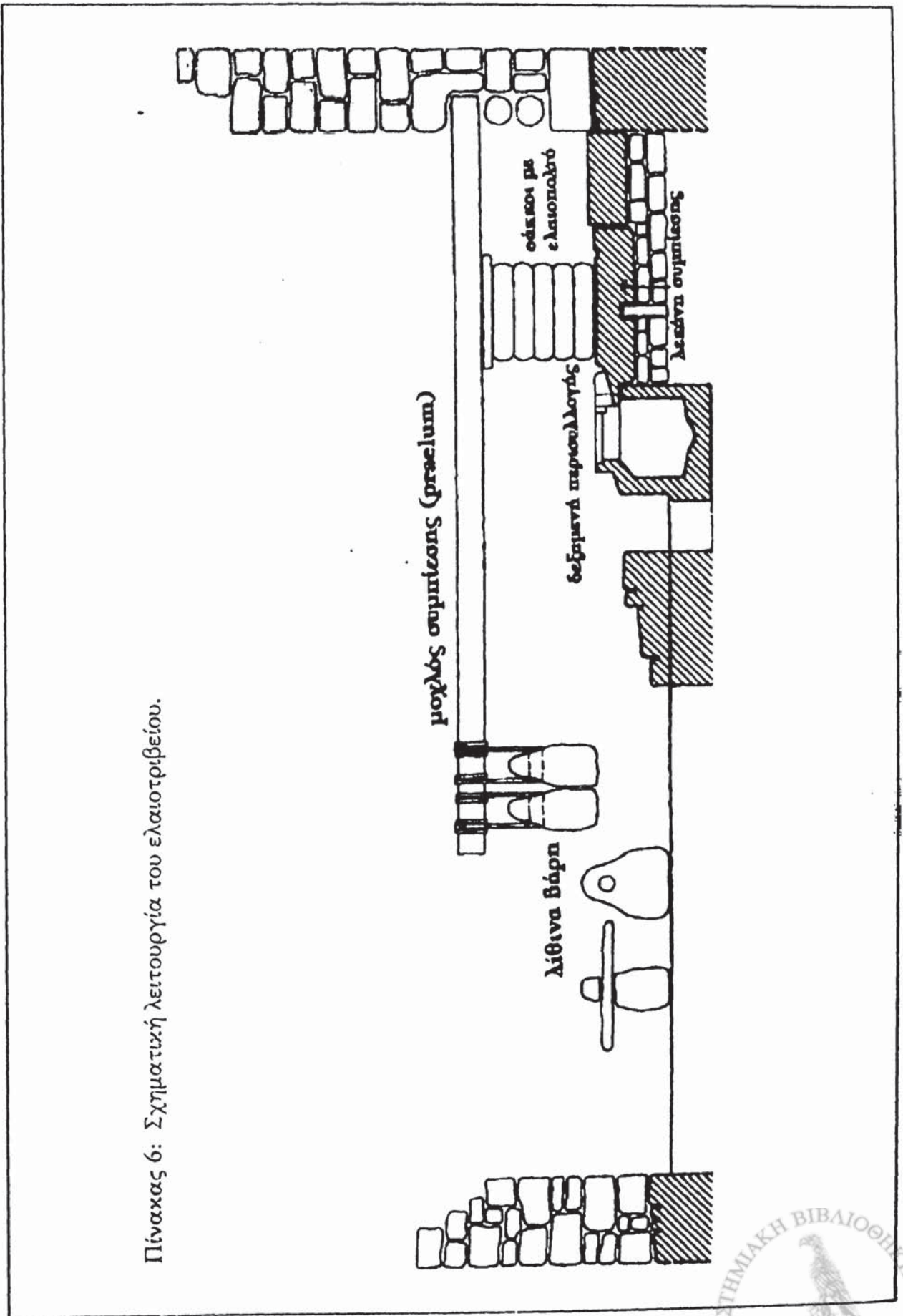

Εικ. 23: Τμήμα μολόλιθου (orbis) μέσα στη λίθινη λεκάνη.

Εικ. 24: Τμήμα μολόλιθου (orbis) μέσα στη λίθινη λεκάνη (από την άλλη πλευρά).

Πίνακας 6: Σχηματική λειτουργία του ελαιοτριβείου.

Εικ. 25: Ελαιοτριβείο: Η canalis rotunda, και η προχολή της.

Εικ. 26: Η λίθινη επιφάνεια με περιμετρική αύλακα πάνω από λίθινη δεξαμενή.

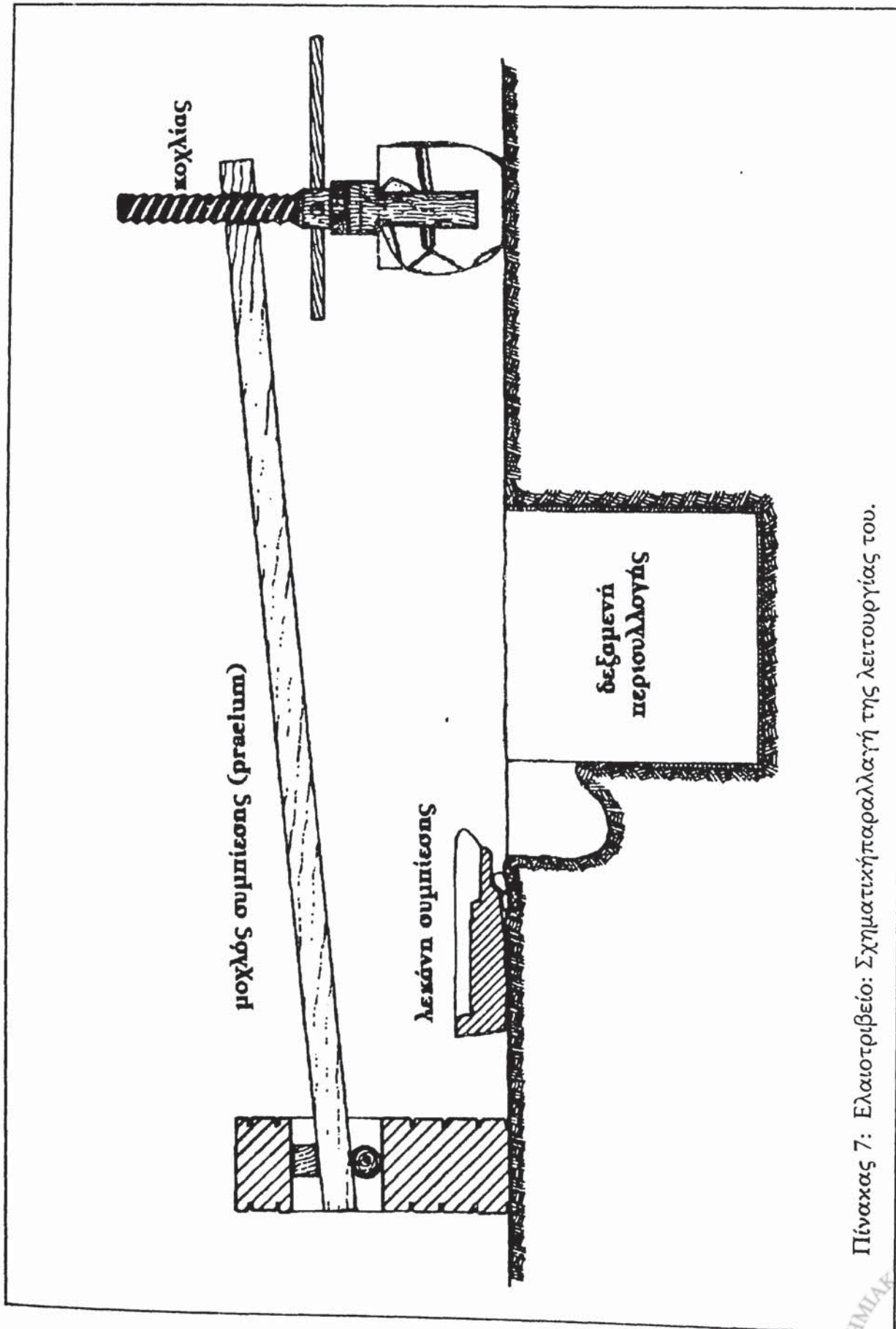

Ειχ. 27: Ελαιωτριβείο: Η διπλή λίθινη δεξαμενή.

Ειχ. 28: Η διπλή λίθινη δεξαμενή κάτω από την επίπεδη επιφάνεια με προχοή.

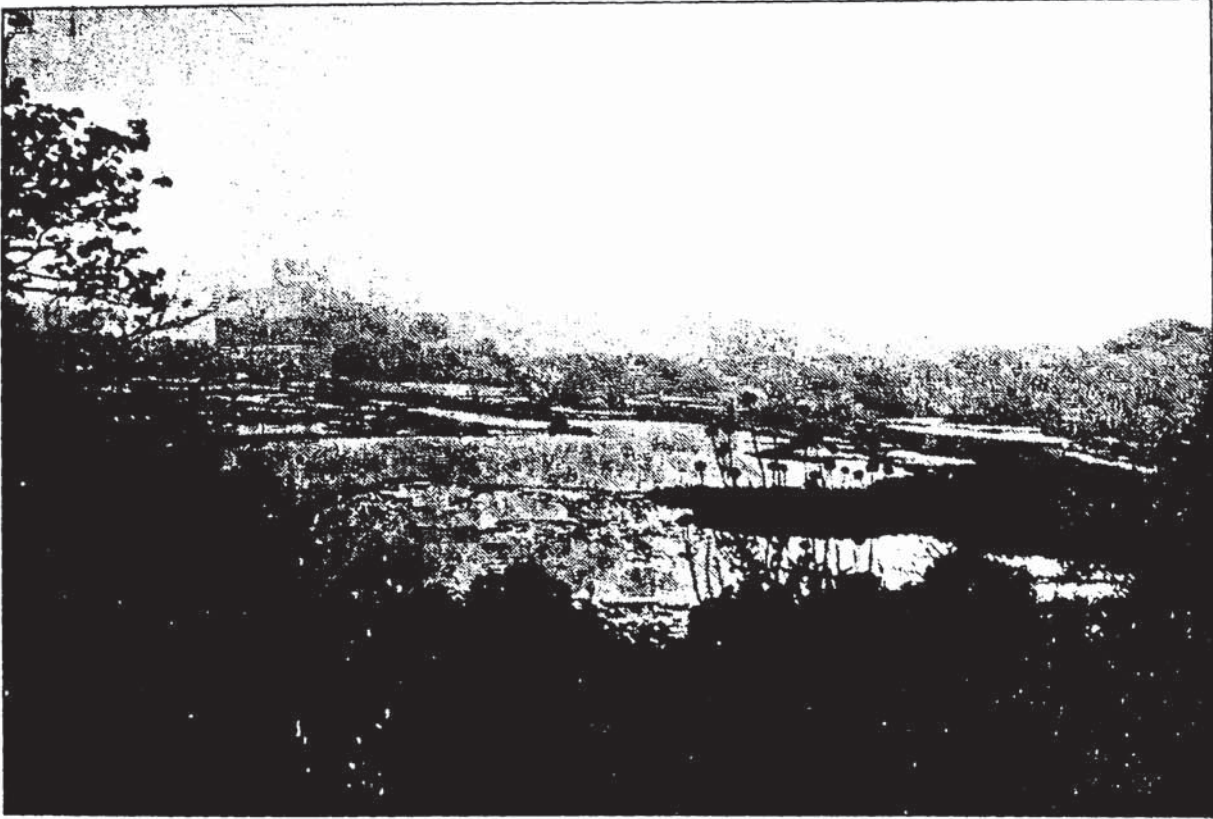
Πίνακας 7: Ελαιοτριβείο: Σχηματική παραλαγή της λειτουργίας του.

Εικ. 29: Αγία Πελαγία, Αμβρακικός: Τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου.

Εικ. 30: Αγία Πελαγία, Αμβρακικός: Λεπτομέρεια του ψηφιδωτού δαπέδου.

Εικ. 31: Δύση στον Αμβρακικό κόλπο

Βιβλιογραφία

1. Ντούζουγλη, Α.: “Μία ρωμαϊκή αγροικία στις ακτές του Αμβρακικού κόλπου”, *Αρχαιολογία*, 68 (1998), σ. 74-78.
2. Amouretti, M.-C.: “*Le pain et l’huile dans la Grece Antique; De l’arraire au moulin*”, *Annales littéraires de l’Université de Besançon*, 238. Paris: Les Belles Lettres, (1986). Pp. 379, 41 pls, 34 figs, 9 maps. 400, ISBN 2-251-60238-X.
3. Brun, J.-P.: “*L’Oleiculture antique en Provence. Les huileries du departement du Var*”, *Revue Archéologique de Narbonnaise Suppl.* 15. Paris: Editions du CNRS, 1987. Pp. 309, 224 figs. 280. ISBN 2-222-03719-0.
4. Hadjisavas, Sophocles: *Olive processing in Cyprus from the Bronze Age to the Byzantine period*, Nicosia 1992.
5. Mattingly, D.J.: “*Olea mediterranea*”, *Journal of Roman Archaeology*, vol 1. (1988), p. 153-161.

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' ΕΤΟΣ 9ο ΤΕΥΧΟΣ 27-28 ΠΡΕΒΕΖΑ

700 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΕΒΕΖΑ

Ι
Α
Ν
Ο
Υ
Α
Ρ
Ι
Ο
Σ
93

Αφιέρωμα	Θ.ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Μ.ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ, Λ.ΣΥΝΕΣΙΟΣ, Ν.ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, ΣΠ.ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κ.ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΙΩΑΝ.ΚΟΛΛΙΑΣ, Κ.ΤΣΑΪΜΟΥ, ΑΝΔΡ.ΚΑΡΖΗΣ, ΣΤΕΛ.ΜΑΦΡΕΔΑΣ, ΕΡ.ΖΗΚΙΔΟΥ, ΕΥΑΓΓ.ΑΥΔΙΚΟΣ, Γ.ΚΑΛΑΚΑΛΛΑΣ
Πολιτική Φιλοσοφία	ΜΙΧ.ΡΑΠΤΗΣ
Αρχαιολογία	ΑΠ.ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Ιστορία	Γ.ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
Λαογραφία	ΕΥΑΓΓ.ΑΥΔΙΚΟΣ
Φιλολογία	Γ.ΓΛΑΔΟΠΙΑΝΝΗ, Γ.ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Μ.ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Πεζογραφία	Γ.ΚΑΒΑΓΙΑΣ, Θ.ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΠ.ΝΤΟΥΣΙΑΣ
Οδοιπορικό	ΒΑΣ.ΜΑΡΓΑΡΗΣ
Τέχνη	ΑΚΗΣ ΠΑΡΑΣΟΓΛΟΥ

Εικόνες από την Κοινοβουλευτική Ιστορία της Πρέβεζας*

Γεωργίου Ι. Κούρτη
Αντιπροέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου

Ευχαριστώ θερμά τον Πολιτιστικό Σύλλογο «Πρέβεζα» για την πρόσκληση να μιλήσω στη σημερινή εκδήλωση και για τη χαρά που μου έδωσε να παρευρίσκομαι κοντά σε συμπολίτες της γενέθλιας γης. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Πρέβεζα», παρά τη μικρή χρονική διάρκεια της ζωής του, εμφανίζει πλούσια δραστηριότητα, που προβάλλει την Πρέβεζα και με τις παρεμβάσεις του γίνεται ο κυριότερος μοχλός για την πολιτιστική ανάπτυξη της ωραίας πόλης μας.

Σαν θέμα της σημερινής ομιλίας επέλεξα να παρουσιάσω εικόνες και δραστηριότητες από την κοινοβουλευτική ιστορία της Πρέβεζας και τους πολιτικούς του μεσοπολέμου, μιας περιόδου γεμάτης από αγώνες και αγωνία για την οικονομική ανάπτυξη του νομού μας.

Μετά το κίνημα των Νεοτούρκων το 1908 στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στις 10 με 12 Ιουλίου 1908 διεξήχθησαν εκλογές για την ανάδειξη Βουλευτών. Η περιοχή του Βιλαετίου Ιωαννίνων που περιελάμβανε τους νομούς Ιωαννίνων, Αργυροκάστρου, Βερατίου και Πρέβεζας (επαρχίες Πρέβεζας, Λούρου, Μαργαριτίου) απετέλεσε μία εκλογική περιφέρεια. Οι υπόδουλοι χριστιανοί και οι Πρεβεζάνοι ανέδειξαν ως Βουλευτές τους στην Οθωμανική Βουλή τους Ηπειρώτες Δημήτριο Κίγκο και Κωνσταντίνο Σούρλα. Απ' αυτούς ο Δημ. Κίγκος θα εκλεγεί αργότερα Βουλευτής Ιωαννίνων στις 31 Μαΐου 1915 και το 1920.

* Ομιλία στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης στην Πρέβεζα, σε εκδήλωση του Πολιτιστικού Συλλόγου «Πρέβεζα», στις 10 Μαΐου 2003.

Στην ελεύθερη όμως Ελλάδα στις αρχές του 1909 οι νεότεροι αξιωματικοί δυσφορούσαν για την κατάσταση της χώρας και ζητούσαν την ανόρθωση και την ταχεία προπαρασκευή της Ελλάδας, αφού διέβλεπαν ως επικείμενη τη ρήξη αυτής με την Τουρκία. Η πρώτη σύσκεψη αξιωματικών έγινε στις 18-7-1909 στην οικία του Ιλάρχου Παμίκου Ζυμβρανάκη με την παρουσία 25 αξιωματικών, ανάμεσα στους οποίους ήταν ένας νεαρός αξιωματικός από την Λιτωλνία, ο Θεόδ. Χαβίνης (1886-1960), που έμελλε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας και της Πρέβεζας ως Βουλευτής Πρέβεζας, Υπουργός και Συναρχηγός του ιστορικού Κόμματος των Φιλελευθέρων. Η συνεργασία αυτή των αξ/κών που ονομάσθηκε «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» οδήγησε στην έκρηξη στις 15 Αυγούστου 1909 του γνωστού κινήματος στο Γουδί που έφερε το 1910 τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1864-1936) στην Ελλάδα, ένα νέο πολιτικό της Κρήτης που οι ικανότητες του είχαν πανελλήνια απήχηση. Ο Ελ. Βενιζέλος ως Πρωθυπουργός έχει το προνόμιο να θεωρείται ο απελευθερωτής της Ηπείρου, αφού με το στρατό της Ηπείρου που συγκρότησε απελευθέρωσε το 1912-13 την Ήπειρο. Η Πρέβεζα και η περιοχή της με το Β. Δ/γμα της 31-3-1915 (ΦΕΚ 120/1-4-1915) θ' αναγνωρισθεί νέος νομός και θα αποτελέσει μία εκλογική περιφέρεια στις εκλογές της 31ης Μαΐου 1915. Είναι οι πρώτες εκλογές που οι Πρεβεζάνοι, ως ελεύθεροι Έλληνες, θ' αναδείξουν τους πρώτους εκπροσώπους τους. Όπως είναι γνωστό, τότε στις εκλογές ψήφιζαν μόνο οι άνδρες.

Οι πρώτες αυτές εκλογές έγιναν μέσα σ' ένα θολό πολιτικό τοπίο για τη χώρα, αφού προηγήθηκε διαφωνία μεταξύ του Βασιλιά Κωνσταντίνου (1868-1923) και του Πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου. Ο Βασιλιάς ήθελε ουδετερότητα της χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, που ουσιαστικά βοηθούσε τη Γερμανία, διότι η σύζυγός του Βασίλισσα Σοφία (1870-1932) ήταν αδελφή του αυτοκράτορα της Γερμανίας, ενώ ο Ελ. Βενιζέλος εισηγήθηκε την έξοδο της χώρας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, δηλαδή των Αγγλογάλλων. Η διαφωνία αυτή οδήγησε τον Πρωθυπουργό Βενιζέλο σε παραίτηση στις 25-2-1915 και στη νέα κυβέρνηση συμμετείχαν αντιβενιζελικοί με πρωθυπουργό τον Δημήτριο Γούναρη (1867-1922) που προκήρυξε εκλογές για τις 31 Μαΐου 1915.

Έτσι οι Πρεβεζάνοι θα κληθούν να ψηφίσουν για πρώτη φορά με σφαιρίδια, μικρές μολύβδινες σφαίρες που χρησιμοποιούνταν στην ψηφοφορία αντί για ψηφοδέλτια. Πώς γινόταν η ψηφοφορία με τα σφαιρίδια;

Αξίζει ενημερωτικά να αναφέρουμε λίγα για τον τρόπο αυτό της ψηφοφορίας: Σε κάθε εκλογικό τμήμα υπήρχαν τόσες κάλπες όσοι και οι υποψήφιοι της εκλογικής περιφέρειας. Η κάθε κάλπη ήταν φτιαγμένη από λευκοσίδηρο και εσωτερικά χωριζόταν σε δύο μέρη, που εξωτερικά αντιστοιχούσαν σε δύο χρώματα, μαύρο και άσπρο. Το δεξιό μέρος της κάλπης στην εμπρόσθια πλευρά της είχε τη λέξη «ΝΑΙ» με κεφαλαία και ήταν άσπρο και το αριστερό μέρος της κάλπης που είχε με κεφαλαία τη λέξη «ΟΧΙ» ήταν μαύρο. Στο επάνω μέρος κάθε κάλπης ήταν τοποθετημένος ένας σωλήνας σε γωνία 25 μοιρών, που είχε μήκος 27 εκατοστά και διάμετρο 12 εκατοστά. Ο ψηφοφόρος έπρεπε να περάσει από όλες τις κάλπες, πίσω από τις οποίες κάθονταν αντιπρόσωπος κάθε υποψηφίου, αφού προηγουμένως έπαιρνε από το δικαστικό αντιπρόσωπο για κάθε κάλπη ένα σφαιρίδιο. Μόλις το έπαιρνε ο ψηφοφόρος, σήκωνε το χέρι του για να δείξει ότι είχε ένα μόνο σφαιρίδιο. Κατόπιν έβαζε το χέρι του μέσα στο σωλήνα και έριχνε το σφαιρίδιο στο χώρο που αντιστοιχούσε στο ΝΑΙ ή στο ΟΧΙ. Για να μη ακούγεται πού έπεφτε το σφαιρίδιο, το εσωτερικό της κάλπης ήταν επενδεδυμένο με μάλλινο ύφασμα. Η ίδια διαδικασία ξαναγινόταν μπροστά σε κάθε κάλπη, ώστε ο εκλογέας πέρναγε από όλες τις κάλπες. Αν κάποιος ψηφοφόρος δεν ήθελε να ψηφίσει σε κάποια κάλπη, τότε καταδικαζόταν από την Εφορευτική Επιτροπή σε πρόστιμο και έπειτα σε φυλάκιση από το αρμόδιο δικαστήριο. Όταν τελείωνε η ψηφοφορία, άνοιγαν τις κάλπες, την κάθε μία χωριστά και κατά τη σειρά που ήταν τοποθετημένες και μετρούσαν πρώτα τα σφαιρίδια που βρέθηκαν στο ΝΑΙ και κατόπιν όσα βρέθηκαν στο ΟΧΙ. Αν το άθροισμα από τα ΝΑΙ και τα ΟΧΙ ξεπερνούσε τον αριθμό των εκλογέων που είχαν ψηφίσει, αφαιρούσαν τα παραπάνω σφαιρίδια από τα ΝΑΙ. Το αποτέλεσμα που έδινε η διαλογή κάθε κάλπης από τα ΝΑΙ και τα ΟΧΙ οδηγούσε στην εκλογή ή μη του συγκεκριμένου υποψηφίου. Εκλέγονταν Βουλευτές οι υποψήφιοι που είχαν πάρει σχετικά μεγαλύτερο αριθμό σφαιριδίων στο ΝΑΙ, ώσπου να συμπληρωθούν οι έδρες που αναλογούσαν στην περιφέρεια. Ήταν ένα εκλογικό σύστημα πλειοψηφικό, με σχετική πλειοψηφία, που έδινε στον εκλογέα τη δυνατότητα να εκφράσει τη γνώμη του για όλους τους υποψήφιους.

Τα αντίπαλα στρατόπεδα στις εκλογές του Μαΐου 1915 ήταν δύο, η κυβερνητική παράταξη του Πρωθυπουργού Δημ. Γούναρη με τους Γεώργιο Θεοτόκη (1843-1916), Δημήτριο Ράλλη (1844-1921) κ.ά. και το νέο κόμμα των Φιλελευθέρων που ιδρύθηκε το 1910 με αρχηγό τον Ελ. Βενιζέλο.

Η εκλογική περιφέρεια Πρέβεζας εξέλεξε τρεις Βουλευτές και στο κυβερνητικό ψηφοδέλτιο συμμετείχαν 1) ο ιατρός Αναστάσιος Κωλέτσος (1871-1952) από τους Παπαδάτες Πρέβεζας κάτοικος Θεσπρωτικού, που αργότερα (1948-1951) θα γίνει Δήμαρχος Φιλιπιάδας, 2) ο σκιτσογράφος Αλής Βέης Ντίνο (1890-1938) και 3) ο αξ/κός Χωρ/κής Σπύρος Σπυρομήλιος (1864-1927), πρώην Βουλευτής Άρτας το 1912. Στο φιλελεύθερο ψηφοδέλτιο ήταν υποψήφιοι 1) ο ιατρός Γεώργιος Γερογιάννης (1864-1938), 2) ο Δήμαρχος Πρέβεζας από το 1914 Βασίλειος Μπάλκος, που παραιτήθηκε για να πολιτευθεί και 3) ο αξ/κός ε.α. Δημήτριος Ιωάν. Δαγκλής, συγγενής του αρχηγού του Επιτελείου Στρατού του 1912 Παναγιώτη Γεωργ. Δαγκλή (1853-1924).

Δυστυχώς, ύστερα από έρευνα που έκανα, δεν σώζονται στο Υπουργείο Εσωτερικών τα αναλυτικά αποτελέσματα των εκλογών αυτών.

Το Κόμμα Φιλελεύθερων θριάμβευσε σε ολόκληρη την Ελλάδα αφού από τις 316 έδρες έλαβε τις 185 και στην Πρέβεζα εκλέχτηκαν Βουλευτές όλοι οι φιλελεύθεροι υποψήφιοι, δηλαδή οι Δημήτριος Δαγκλής, Βασίλειος Μπάλκος και Γεώργιος Γερογιάννης. Είναι εποχή που στην Πρέβεζα δεν έχει έλθει το προσφυγικό στοιχείο, που παραδοσιακά ψήφιζε τους Φιλελεύθερους και τα αποτελέσματα των πρώτων εκλογών έδειξαν ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Πρεβεζάνων ακολούθησε το μεγάλο Κρητικό πολιτικό, αυτόν που την απελευθέρωσε.

Λίγα λόγια για τους πρώτους Βουλευτές:

1) Ο Δημήτριος Δαγκλής, Σουλιώτης στην καταγωγή, γεννήθηκε στο Αγρίνιο το 1859 και ήταν τότε 56 ετών, δηλαδή μεγάλος με τα δεδομένα της εποχής. Σταδιοδρόμησε στο στρατό ως αξ/κός της οικονομικής επιμελητείας μέχρι το 1914 που αποστρατεύτηκε. Θα επανεκλεγεί Βουλευτής Πρέβεζας το 1920 και το 1923. Ο Δ. Δαγκλής ως Βουλευτής εργάστηκε για την εξυπηρέτηση των προσωπικών αιτημάτων των εκλογέων του και διακρινόταν για την απλότητα του χαρακτήρα του.

2) Ο Βασ. Μπάλκος, γέννημα της Πρέβεζας, σπούδασε Θεολογία στη Χάλκη, προοριζόμενος για τον ιερατικό κλάδο. Άλλαξε όμως γνώμη και στάλθηκε διδάσκαλος στην Τούλτσα της Ρουμανίας και στο Πισοδέρι της Φλώρινας, όπου αναμείχθηκε στο Μακεδονικό αγώνα. Επανεκλέχθηκε Βουλευτής άλλη μια φορά το 1920 και μετά τη μικρασιατική καταστροφή (1922) διορίσθηκε πάλι Δήμαρχος Πρέβεζας. Εκλέχθηκε επίσης Δήμαρχος

στις εκλογές του Οκτωβρίου 1925 και άσκησε τα καθήκοντά του μέχρι το 1929. Το έτος αυτό δεν εκλέχθηκε Γερουσιαστής και μετά διορίσθηκε Νομάρχης Ηλείας, Φλώρινας και Κεφαλληνίας. Επανεκλέχθηκε Δήμαρχος Πρέβεζας στις εκλογές του 1934 και έμεινε Δήμαρχος μέχρι τις αρχές 1941. Έπειτα έφυγε στην Αθήνα όπου πέθανε στις 5 Απριλίου 1943 και

3) Ο Γεώργιος Γερογιάννης, σπουδασμένος στη Βιέννη ήταν άριστος γιατρός για την εποχή του και επανεκλέχτηκε Βουλευτής των Φιλελευθέρων το 1923 και το 1928 ενώ αιέτυχε στις εκλογές του 1932. Η αιτία της αποτυχίας του, στις εκλογές του 1932, ήταν το γεγονός ότι πρωτοστάτησε στη βίαιη κατάληψη από το κράτος της περιουσίας των Ι. Μονών της Πρέβεζας και στην παράνομη παραχώρησή τους σε σχολικές εφορείες, καίτοι το Ν. Άγμα της 11-11-1927 (ΦΕΚ Α11/11/1927), εξαιρούσε την Ήπειρο της εφαρμογής των διατάξεων του ν. 2508/1920 και του Ν. Άτος 25 Φεβρ. 1926 (ΦΕΚ 4-3-1926), με βάση τις οποίες έγινε η κατάληψη. Η κατάληψη αυτή, που παράνομα συνεχίζεται, έγινε μόνο στην Πρέβεζα και όχι στην υπόλοιπη Ήπειρο, αφείρεσε την περιουσία των Ι. Μονών της Πρέβεζας και συντέλεσε στο μαρasmus του μοναχισμού στην περιοχή μας για πενήντα περίπου χρόνια μέχρι το 1980, οπότε ανεβίωσε η Ι. Μονή Προφήτου Ηλιού. Παρά ταύτα ο Γ. Γερογιάννης ως Βουλευτής εργάσθηκε για την πληρωμή των μισθών των εφημερίων από το κράτος. Η σύζυγός του ήταν εξαδέλφη της Σοφίας Γεωργ. Παπανδρέου και η κόρη του, σύζυγος του στρατηγού και μετέπειτα Βουλευτή και Υπουργού Σπύρου Γεωργούλη (1890-1973). Ο Ελ. Βενιζέλος μετά την περιφανή εκλογική του νίκη που τον οδήγησε εκ νέου στην πρωθυπουργία, στις 10-8-1915, εξακολούθησε να επιμένει στις απόψεις του τις οποίες ενέκρινε ο ελληνικός λαός. Η διαφωνία Βασιλιά-Πρωθυπουργού συνεχίζεται, ο Βενιζέλος παραιτείται πάλι, τον διαδέχεται ο Αλ. Ζαΐμης (1855-1936) και αυτόν στις 25-10-1915 ο Στέφανος Σκουλούδης (1838-1928) που ως Πρωθυπουργός της εκλογής του Βασιλιά, διαλύει τη Βουλή και προκηρύσσει νέες εκλογές για τις 6 Δεκεμβρίου 1915.

Ο Ελ. Βενιζέλος και το κόμμα των Φιλελευθέρων απέχουν από τις εκλογές αυτές, αφού θεωρεί αντισυνταγματική τη διάλυση της Βουλής δύο φορές για την ίδια αιτία. Έτσι στην Πρέβεζα στις εκλογές αυτές, τις δεύτερες ύστερα από έξι μήνες κατέρχονται μόνο υποψήφιοι της Ηνωμένης Κυβερνητικής Παράταξης των Α. Γούναρη, Α. Ράλλη, Γ. Θεοτόκη, καθώς και ανεξάρτητοι υποψήφιοι που συμπαθούν αυτούς. Το κυβερνητικό ψηφοδέλτιο στην

Πρέβεζα έχει αρχηγό το λογοτέχνη Πύρρο Γιαννόπουλο-Ηπειρώτη, υιό του ονομαστού Πρεβεζάνου δημοσιογράφου Αγησιλάου Γιαννόπουλου-Ηπειρώτη (1857-1897) καθώς και τους ιατρό Αναστάσιο Κωλέτση, τον πρώτο ιατρό από την περιφέρεια του νομού και Αλή Βέν Ντίνο. Η εφημερίδα "Αθήναι" του Γ. Πώπ στο φύλλο της 23-11-1915 περιλαμβάνει την εξής ανακοίνωση: *«Αγγέλεται τηλεγραφικώς εκ Πρεβέζης ότι συνεκροτήθη εκεί μεγάλη διαδήλωση υπέρ... της κυβερνήσεως. Εις τους διαδηλωτάς ωμίλησαν οι υποψήφιοι γενόμενοι αντικείμενο θερμών εκδηλώσεων υπό του λαού»*. Στις εκλογές αυτές που έγιναν με σφαιρίδιο ψήφισαν μόνο 3.373 εκλογείς, απέτυχε ο αρχηγός του κυβερνητικού συνδυασμού Πύρρος Γιαννόπουλος-Ηπειρώτης και εκλέχθηκαν Βουλευτές οι Αναστ. Κωλέτσης και Αλή Βέν Ντίνο καθώς και ο ανεξάρτητος, μουσουλμάνος το θρήσκευμα, Ραμίζ Μουαλής, χάρις στις ψήφους των μουσουλμάνων της περιοχής. Ο Αλή Βέν Ντίνο βγήκε για πρώτη φορά Βουλευτής σε ηλικία 25 ετών και ήταν πατέρας της εκλεκτής συμπολίτισσας Σαφέτ Μαυρομάτη, μουσουλμάνος το θρήσκευμα, από μεγάλη τουρκική οικογένεια. Ο πατέρας του Ρασήχ Ντίνο, ήταν πρόεδρος Οθωμανικού Δικαστηρίου και ο παπούς του Αμπετίν Ντίνο, διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κυβερνήτης του Αρχιπελάγους των Δωδεκανήσων. Ήταν σκιτσογράφος και γελοιογράφος με σπουδές στην Κωνσταντινούπολη, στη Γαλλία, στη Γενεύη και στο Βέλγιο. Πολιτεύτηκε επίσης χωρίς να εκλεγεί στις εκλογές του 1926 και του 1932 με τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Κατά τον Αλέκο Λιδωρίκη ο Αλή Ντίνο ήταν πασίγνωστος τότε και αγαπημένος από την κοινωνία μας για τον καλόκαρδο χαρακτήρα του, για τη στοργή του προς τα νιάτα και για το χιούμορ του. Ήταν ο αγαπημένος της καλλιτεχνικής Αθήνας και έφυγε νωρίς, το 1938, σε ηλικία 48 ετών.

Στις ίδιες εκλογές του Δεκεμβρίου 1915 εκλέγεται Βουλευτής σε ηλικία 29 ετών και ένας δικηγόρος, ο Βασίλειος Πουτέτσης (1886-1956) πατέρας των συμπολιτών μας ιατρού Σπύρου Πουτέτση και Νικολάου Πουτέτση, ως Βουλευτής Αργυροκάστρου. Ο Β. Πουτέτσης από νεαρή ηλικία έζησε με το όνειρο της ενιαίας Ηπείρου και αγωνίσθηκε γι' αυτή, χωρίς να διστάσει να έρθει σε ρήξη με τον Υπουργό της Κυβέρνησης της Αυτόνομης Β. Ηπείρου Μητροπολίτη Βελλάς Σπυρίδωνα (1873-1956), τον μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Αθηνών, για εντατικοποίηση του αγώνα. Μετά τη λήξη της βουλευτικής του θητείας, το 1917 διορίζεται Υποδιοικητής Φιλιατών και προσέφερε μεγάλες

υπηρεσίες στην περιοχή. Τη θητεία του αυτή θα εκτιμήσει ο Γενικός Διοικητής Ηπείρου Αριστείδης Στεργιάδης (1861-1950) που θα τον διορίσει γραμματέα του στην Αρμοστεία της Σμύρνης. Ο Β. Πουτέτσης ήταν ανιδιοτελής και χωρίς να έχει σκοπό να πολιτευτεί ξανά, θα αναμειχθεί στα κοινά της Πρέβεζας ως πρώτος Δήμαρχος Πρέβεζας μετά την απελευθέρωση (1945), ως πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου και ως μέλος διαφόρων συλλόγων και επιτροπών. Διέθετε ευθύ, τίμιο και ειλικρινή χαρακτήρα και άφησε μνήμη σεμνού δικηγόρου, που υπεράσπιζε με πάθος τις υποθέσεις του.

Η Βουλή 1915-1917 λόγω της αποχής των Φιλελεύθερων, ήταν η μόνη Βουλή, μέχρι το 1926 που είχε Βουλευτές Πρέβεζας μη βενιζελικούς, αφού ακόμη και στις εκλογές της 1-11-1920 όπου οι αντιβενιζελικοί θριάμβευσαν σε ολόκληρη την Ελλάδα, η Πρέβεζα εξέλεξε και τους τρεις βουλευτές της Φιλελεύθερους, δηλαδή τους Δημήτριο Δαγκλή, Βασίλειο Μπάλκο και τον Παναγή Κοκκινάτο (1882-1959), ένα νέο πολιτικό, 38 ετών που πολιτεύεται για πρώτη φορά. Είναι υιός του Δημογέροντα (1907-1909) Γεράσιμου Κοκκινάτου, με λαμπρές σπουδές στη Σχολή Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Παρισίων, δημοσιογράφος και θα επανεκλεγεί Βουλευτής το 1923 και το 1936. Κατά τον Αθανάσιο Βασιλά, που τον νεκρολογεί τον Αύγουστο 1959 στο "Βήμα της Πρέβεζας", «ο Π. Κοκκινάτος ως Βουλευτής έδειξε την ανωτερότητά του, τον αλτρουϊσμό του και ένα πραγματικό χριστιανισμό. Εξυπηρετούσε κόσμο και κοσμάκη με ευχαρίστηση, χωρίς ίχνος υποκρισίας. Συνέβαινε πολλές φορές να μην είναι σε θέση να ικανοποιήσει ένα συμπολίτη, όμως δεν τον άφηνε έρμαιο στα κύματα της Αθήνας. Κάθε πρωί ο συμπολίτης που δεν του έγινε η δουλειά μετέβαινε στο ξενοδοχείο "Δελφοί" και εισέπραττε τα έξοδα της ημέρας του μέχρι τελειώσεως της δουλειάς του. Θυμάμαι κάποτε με το ζαχαροπλάστη συμπολίτη μας Γιάννη Καλομοίρη, που τον τοποθέτησε ως ζαχαροπλάστη στο εστιατόριο "Διεθνές". Όταν το βράδυ έκλεισαν, τον έβαλαν να σφουγγαρίσει το πάτωμα. Την άλλη μέρα παραπονέθηκε στον Παναγή για τη δουλειά που του έβαλε ο καταστηματάρχης. "Μην ξαναπάς Νάκο μου", του απάντησε ο Παναγής με καλοκάγαθο ύψος, "να περνάς κάθε ημέρα από το ξενοδοχείο μου". Και περνούσε ο Νάκος Καλομοίρης και εισέπραττε κάθε πρωί 50 δραχ. και διήρκεσε η γενναιοδωρία αυτή δύο μήνες».

Επίσης όταν έκαναν παρέα οι συμπολίτες μας, τακτικοί και έκτακτοι, σε κέντρα των Αθηνών, ουδείς άλλος επλήρωνε πλην του Παναγή. Τα συμπερά-

σματα που θα πρέπει να βγουν ανήκουν στον καθένα μας. Ο Παναγής Κοκκινάτος πέθανε πτωχός. Οι παλαιοί πολιτικοί εισέρχονταν πλούσιοι στην πολιτική και εξέρχονταν πτωχοί.

Στις ίδιες εκλογές του Νοεμβρίου του 1920, που και αυτές έγιναν με σφαιρίδια, στο αντίπαλο των Φιλελευθέρων ψηφοδέλτιο της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης, του Δ. Γούναρη κ.λπ., που απέτυχε στην Πρέβεζα, υποψήφιοι ήταν ο αξ/κός ε.α. Νίκος Νικλάμπας, ο λογοτέχνης Πύρρος Γιαννόπουλος-Ηπειρώτης και ο Νίκος Μίλης.

Η διακυβέρνηση των Λαϊκών της περιόδου 1920-1922 που επέφερε τη μικρασιατική καταστροφή του Αυγούστου 1922, είχε ως συνέπεια τη διάλυση της Βουλής του 1920, την έκρηξη επανάστασης αξ/κών, με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Στυλιανό Γονατά (1876-1966) Νικόλαο Πλαστήρα (1883-1953) και τον πλοίαρχο Δημ. Φωκά (1886-1966) και την προκήρυξη νέων εκλογών για το Δεκέμβριο του 1923.

Οι ζυμώσεις για την κατάρτιση των συνδυασμών στην Πρέβεζα ήταν έντονες και όπως αναγράφει "ΤΟ ΒΗΜΑ" των Αθηνών στο φύλλο του της 20-11-1923 «*δια τον καταρτισμόν του δημοκρατικού συνδυασμού Πρεβέζης συνεννοήθη χθες ο δημοκρατικός πολιτευτής Ιωάν. Κοκκινάτος δικηγόρος (αδελφός του πρώην Βουλευτή Παναγή Κοκκινάτου) μετά των κ.κ. Παπαναστασίου και Κονδύλη. Του συνδυασμού θα μετάσχει και ο πρώην Βουλευτής κ. Βασίλειος Μπάλκος*».

Τελικά ο Βασ. Μπάλκος δεν πολιτεύτηκε, αφού ήταν Δήμαρχος στην Πρέβεζα και δεν ήθελε να αφήσει τη θέση του. Η περιφέρεια Πρέβεζας στις εκλογές αυτές, επειδή η Βουλή ήταν Αναθεωρητική, εξέλεξε πέντε βουλευτές. Ο Ελ. Βενιζέλος ήταν στο εξωτερικό. Όμως οι φίλοι του στην Πρέβεζα έθεσαν την υποψηφιότητά του στην εκλογική περιφέρεια Πρέβεζας. Έτσι με βάση τα αποτελέσματα των εκλογών αυτών πρώτος σε ψήφους ήλθε ο Ελ. Βενιζέλος που εκλέχτηκε πανηγυρικά Βουλευτής Πρέβεζας. Δεύτερος Βουλευτής εκλέχθηκε ο συντ/ρχης Θεόδωρος Χαβίνης που έθεσε υποψηφιότητα για πρώτη φορά στην Πρέβεζα, διότι ως στρατοδίκης στη δίκη των Έξι, που είχε ως αποτέλεσμα την καταδίκη σε θάνατο και την εκτέλεση του πρώην Πρωθυπουργού Νικ. Στράτου (1872-1922), από την Αμφιλοχία, διέβλεψε ότι δεν ήταν δυνατή η υποψηφιότητά του στην γενέθλια γη. Τρίτος Βουλευτής εκλέχθηκε ο τραπεζικός Ανδρέας Σκέφερης (1887-1949), υιός του δημογέροντα (1889-1892) και υποπροξένου της Ρωσίας Δημητρίου Σκέφερη

και αδελφός του μετέπειτα (1956) Υφυπουργού Εξωτερικών Περικλή Σκέφερν (1884-1970). Ήταν ένας αριστοκράτης της πολιτικής, που ως Βουλευτής διακρίθηκε για την εντιμότητά του, για τις προσπάθειές του για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του νομού και για την αδιαφορία του σε προσωπικές εξυπηρετήσεις συμφερόντων.

Τέταρτος Βουλευτής εκλέχθηκε ο ιατρός Γεώργιος Γερογιάννης και πέμπτος Βουλευτής ο Παναγής Κοκκινάτος. Ο Ελ. Βενιζέλος προτίμησε να κρατήσει την έδρα του Βουλευτή Αθηνών-Πειραιώς και στη θέση του εκλέχθηκε ο πρώτος αναπληρωματικός Δημήτριος Δαγκλής. Στις εκλογές αυτές για λίγες ψήφους δεν κατόρθωσε να εκλεγεί ο κτηματίας Λεωνίδας Τσιόκος (1891-1941).

Έτσι η Πρέβεζα έχει το προνόμιο να έχει εκλέξει Βουλευτή της το μεγάλο Έλληνα πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο, αυτόν που έκανε πραγματικότητα την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Το γεγονός αυτό δεν είναι ευρύτερα γνωστό στην Πρέβεζα, γι' αυτό εδώ θα πρέπει να κάνω μία πρόταση για τον Πολιτιστικό Σύλλογο: Να αξιώσει να συμπληρωθεί η επιγραφή στο άγαλμα του Ελ. Βενιζέλου στην παραλία της Πρέβεζας και να αναγραφεί κάτω από το όνομά του η φράση: «εκλεγμένος Βουλευτής Πρέβεζας 1923». Η αναγραφή αυτή είναι μία ελάχιστη τιμή στο μεγάλο Έλληνα και θα συμβολίζει το μεγάλο δεσμό των Πρεβεζάνων με τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Όμως οι εκλογές της 7 Νοεμβρίου 1926 που θα επακολουθήσουν, θα αλλάξουν το πολιτικό σκηνικό. Οι νομοί Πρέβεζας και Άρτας και οι επαρχίες Βάλτου και Λευκάδας, θα αποτελέσουν πλέον μία εκλογική περιφέρεια και έτσι θα διαφοροποιηθεί η κυριαρχία των Φιλελευθέρων στην Πρέβεζα. Η νέα περιφέρεια εκλέγει έξι Βουλευτές. Στις εκλογές αυτές ψήφισαν 20.340 εκλογείς. Κυρίαρχο στην περιφέρεια Πρέβεζας, Άρτας και Λευκάδας έρχεται το νέο κόμμα των Ελευθεροφρόνων του Ιωάννη Μεταξά (1871-1941) που λαμβάνει το 40,77% των ψήφων και εκλέγει τρεις Βουλευτές 1) τον κτηματία Λεωνίδα Τσιόκο, που εκλέγεται για πρώτη φορά Βουλευτής (είναι 35 ετών) και θα επανεκλεγεί Βουλευτής με το Λαϊκό Κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη (1868-1936) (1932, 1933, 1935 και 1936, δηλαδή σε όλες τις προπολεμικές εκλογές πλην της περιόδου 1928-32) (ο Λεων. Τσιόκος θα ορκισθεί και Υπουργός Ηπείρου στην Κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη στις 19-7-1935), 2) το δικηγόρο Αριστοτέλη Βαλαωρίτη (1892-1960), εγγονό του μεγάλου Λευκάδιου ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, που θα γίνει αργότερα Υφυπουρ-

γός Οικονομικών στις Κυβερνήσεις Κων/νου Δεμερτζή (1876-1936) και Ιωάννη Μεταξά και θα καταπλήξει, αφού καίτοι προσωπικός φίλος του Ιωάννη Μεταξά, θα αρνηθεί να υπογράψει το Β. Δ/γμα της 4ης Αυγούστου 1936 για την κήρυξη της δικτατορίας και θα παραιτηθεί από Υπουργός και 3) το δικηγόρο Κων/νο Καλκάνη (1885-1961) από τη Λευκάδα.

Η Ένωση Φιλελεύθερων έλαβε το 20,23% των ψήφων και εξέλεξε Βουλευτή τον αρχίατρο Γεώργιο Μπανιά (1886-1975), ενώ το πρωτοεμφανιζόμενο, λόγω του αγροτικού χαρακτήρα της περιφέρειας, Αγροτικό κόμμα του Αλέξανδρου Μυλωνά (1881-1967) εξέλεξε δύο Βουλευτές, τον Θεόδωρο Χαβίνη, για τον οποίο θα γίνει ειδικός λόγος παρακάτω, και το δικηγόρο Μάρκο Τσαρλαμπά (1894-1964), που θα επανεκλεγεί Βουλευτής το 1928 και το 1932.

Εδώ πρέπει να τονίσω τα ακόλουθα, για να απαντήσω σε ανιστόρητες θέσεις από το εξωτερικό. Στις εκλογές του 1926 πολιτεύτηκε με αυτοτελή συνδυασμό και το κόμμα της Τσαμουριάς που έλαβε 517 ψήφους επί 20.340 ψηφισάντων, δηλαδή το 2,56% των ψήφων και το αποτέλεσμα αυτό δείχνει το μικρό και ασήμαντο αριθμό των Τουρκαλβανών στην περιοχή.

Οι επόμενες εκλογές θα γίνουν δύο χρόνια μετά, στις 19 Αυγούστου 1928, με πλειοψηφικό σύστημα και στην εκλογική περιφέρεια Πρέβεζας και οι τρεις Βουλευτές που εκλέγονται ανήκουν στο κόμμα των Φιλελεύθερων. Είναι α) ο δικηγόρος Ιωάννης Κοκκινάτος (1890-1966), β) ο στρατηγός Θεόδωρος Χαβίνης και γ) ο ιατρός Γεώργιος Γερογιάννης. Το επόμενο έτος 1929 για τη μία έδρα της Γερουσίας θα εκλεγεί Γερουσιαστής Πρέβεζας και Λευκάδας ο Φιλελεύθερος Γεράσιμος Σολδάτος από τη Λευκάδα, φίλος του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου (1876-1938).

Με τη λήξη της χρυσής τετραετίας του βενιζελισμού (1928-1932) στις εκλογές της 25 Σεπτεμβρίου 1932 οι νομοί Πρέβεζας και Άρτας και η Λευκάδα θα αποτελέσουν πάλι μία περιφέρεια, που θα εκλέξει έξι Βουλευτές, τρεις του Λαϊκού κόμματος (Κων/νο Καλκάνη, Κων/νο Οικονομίδη ιατρό από την Άρτα και Λεωνίδα Τσιόκο) δύο των Φιλελευθέρων, τους Θεόδωρο Χαβίνη και Μάρκο Τσαρλαμπά και ένα Αγροτικό, τον Πέτρο Γαρουφαλιά (1901-1984), ένα νέο πολιτικό από την Άρτα, που εκλέγεται για πρώτη φορά Βουλευτής σε ηλικία 31 ετών. Από αυτούς στις επόμενες εκλογές που θα γίνουν ύστερα από πέντε περίπου μήνες, στις 5 Μαρτίου 1933, θα εκλεγούν Βουλευτές Πρέβεζας, οι Θεόδωρος Χαβίνης και Πέτρος Γαρουφαλιάς καθώς και ο Λαϊκός Λεωνίδας Τσιόκος.

Η Αριστερά πρωτοεμφανίζεται στην Ελληνική Βουλή το 1926, με δέκα βουλευτές, με το κόμμα Ενιαίο Μέτωπο Αγροτών και Εργατών και με εκπρόσωπο το Βουλευτή Σεραφείμ Μάξιμο (1884-1962), και στην Πρέβεζα στις επόμενες εκλογές του 1928, με υποψήφιο τον κομμουνιστή Πέτρο Πικρό που έλαβε το 1,81% των ψήφων. Θα εμφανιστεί πάλι στην Πρέβεζα στις εκλογές του 1932, με υποψήφιους τους Γεώργιο Πόλιο και Γεώργιο Ανδριόπουλο και θα λάβει το 1,14% των ψήφων, ενώ σε ολόκληρη την Ελλάδα έλαβε το 4,97% και δέκα έδρες στη Βουλή με εκπρόσωπο το Βουλευτή Στυλ. Σκλάβαινα (1907-1944).

Η επόμενη χρονιά, το 1933, είναι χρονιά αύξησης της δύναμης της Αριστεράς, που λαμβάνει στην Πρέβεζα το 2,79% των ψήφων χωρίς όμως να κατορθώσει να εκλέξει Βουλευτές στην επικράτεια. Στις εκλογές του 1935, με υποψήφιο τον Βασίλη Σαρδελή, θα λάβει το 1,51% των ψήφων και στις εκλογές του 1936 το 1,36% των ψήφων με υποψήφιους τους Χαράλαμπο Γκόντζο και Βασίλη Σαρδελή, ως υποψηφίους του Παλλαϊκού Μετώπου, που εξέλεξε στην υπόλοιπη χώρα δεκαπέντε Βουλευτές.

Θα σταθώ λίγο στην ατμόσφαιρα των εκλογών της 5 Μαρτίου 1933 στην Πρέβεζα, που αποτέλεσε μία εκλογική περιφέρεια. Όπως είναι γνωστό, το βράδυ των εκλογών, που διενήργησε η κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου, όταν φάνηκε ότι οι Λαϊκοί υπερτερούν των Φιλελευθέρων, ο Νικ. Πλαστήρας κινήθηκε να καταλάβει την εξουσία και κατέλαβε το Υπουργείο Στρατιωτικών.

Η έκρηξη του κινήματος, που κατεστάλη στις 6-3-1933, έγινε καθυστερημένα γνωστή στην Πρέβεζα, και η «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» στο φύλλο της 8-3-1933 αναγράφει την εξής ανταπόκριση: «7/3/1933. Εγνώσθη απόψε ενταύθα ότι οι επιτυχόντες κατά τας προχθεσινάς εκλογάς βουλευταί του νομού μας Χαβίνης και Γαρουφαλιάς άμα ως επληροφορήθησαν την κήρυξιν της μακαρία τη λήξη δικτατορίας ετηλεγράφησαν εις τον αρχιστασιαστήν δηλώσαντες ότι τάσσονται παρά το πλευρόν του και ότι ο λαός της Πρεβέζης αναμένει εις τας διαταγάς του». Στο φύλλο δε της 11-3-1933 της ίδιας εφημερίδας, δημοσιεύεται και μια καταγγελία: «Πάργα 10 Μαρτίου. Καταγγέλω ενώπιον της Κυβερνήσεως και του ελληνικού λαού τον Βουλευτήν Πρεβέζης κ. Θεόδ. Χαβίνην προκαλέσαντα την δην τρέχοντος τους νομοταγείς πολίτας της Πάργας εις επανάστασιν κατά της νομίμου εξουσίας δια του υπ. αρ. 408 τηλεγραφήματός του εκ Πρεβέζης, έχοντος ούτω Την πράξιν ταύτην, κολαζομένην παρά του κοινού ποινικού δικαίου, κατήγγειλα και εις τον Εισαγγελέα

Πρεβέζης. Στέλιος Μπούτης Δικηγόρος» (πρόκειται για τον μετέπειτα Εισαγγελέα της υπόθεσης Λαμπράκη).

Με την καταστολή του κινήματος και το σχηματισμό της Κυβέρνησης Παναγή Τσαλδάρη, στο φύλλο της 12-3-1933 της «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» περιέχεται ονομαστικό συγχαρητήριο τηλεγράφημα 108 πολιτών της Πρέβεζας στο νέο Πρωθυπουργό. Το τηλεγράφημα μεταξύ άλλων υπογράφουν οι Δημήτριος Αλέπαντος, Γεώργιος Αναγνωστόπουλος, Στέφανος Δόνος, Κων/νος Κραψίτης, Κων/νος Κοψιδάς, Αλέξανδρος Κοκκώτης, Χρήστος Γερογιάννης, Σπυρίδων Τραυλός, Χρήστος Λογοθέτης και άλλοι, όπως οι Εβραίοι το θρησκευμα Πρεβεζάνοι Μποχώρ Μάτσας, Αβραάμ Γκανής, Σολομών Γκανής, Σίμος Μάτσας, Ιωσήφ Ασκιντζής και Δαυίδ Μάτσας.

Αντίθετα το ήρεμο κλίμα των εκλογών αυτών στην Πρέβεζα περιγράφει σε τηλεγράφημα ο νέος κυβερνητικός Βουλευτής Λεωνίδας Τσιόκος στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (φύλλο 18-3-1933) κατά το οποίο: *«τόσον η προεκλογική όσον και η μετεκλογική στάσις του Νομάρχου κ. Λέκκα υπήρξεν ανωτέρα παντός ψόγου, τιμώσα εμφάνισιν ελληνικής διοικήσεως και είναι αξία εξάρσεως».*

Η κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη θα διοικήσει τη χώρα για δύο χρόνια και στις εκλογές της 9 Ιουνίου 1935, από τις οποίες απείχαν οι Φιλελεύθεροι, λόγω μη αποδοχής εγγυήσεων άφογης διενέργειάς τους, θα εκλεγούν και οι τέσσερεις Βουλευτές Πρέβεζας και Λευκάδας Λαϊκοί, οι Κων/νος Καλκάνης, Λεωνίδας Τσιόκος, ο δικηγόρος Απόστολος Κοντογιάννης (1899-1986) και ο ιατρός Πέτρος Φίλιππας-Πανάγου (1859-1935) από τη Λευκάδα.

Οι εκλογές αυτές, είναι οι προτελευταίες της προπολεμικής περιόδου, αφού στις τελευταίες, της 26 Ιανουαρίου 1936, εκλέγονται Βουλευτές Πρέβεζας οι Φιλελεύθεροι Θεόδωρος Χαβίνης και Παναγής Κοκκινάτος, ο Αγροτικός Πέτρος Γαρουφαλιάς, ο Λαϊκός Λεωνίδας Τσιόκος και ο Κων/νος Καλκάνης του κόμματος του Γ. Κονδύλη.

Με τις εκλογές αυτές κλείνει η αυλαία της εποχής του μεσοπολέμου, αφού οι νέες εκλογές θα γίνουν δέκα χρόνια αργότερα, το 1946, και κλείνει μία περίοδος, που διακρίνεται από πολιτικούς με βαθειά συναίσθηση του καθήκοντος και προσφοράς, από πολιτικούς που έφυγαν πτωχότεροι από το Κοινοβούλιο.

Τελειώνοντας θα τιμήσω λίγο περισσότερο από τους πολιτικούς του μεσοπολέμου το στρατηγό Θεόδωρο Χαβίνη που διακρίθηκε την περίοδο αυτή.

Ο Θεόδωρος Χαβίνης γεννήθηκε το 1886 στο Μαχαλά Αιτωλνίας και φοίτησε στη Σχολή Ευελπίδων από την οποία αποφοίτησε ως ανθ/γός Πυρ/κού το 1907. Έλαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και ιδίως στη μάχη της Νικόπολης. Ακολούθησε τον Ελ. Βενιζέλο στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη το 1916, ενώ το 1922 έλαβε μέρος στην Επανάσταση Γονατά - Πλαστήρα. Ήταν μέλος του Έκτακτου Στρατοδικείου που κατεδίκασε σε θάνατο τους έξι υπαίτιους της μικρασιατικής καταστροφής. Στη συνέχεια ακολούθησε πολιτική σταδιοδρομία, θα εκλεγεί βουλευτής Πρέβεζας δέκα φορές από το 1923 μέχρι το 1956, εκτός των εκλογών 1935 και 1946.

Διετέλεσε επίσης: 1) Υπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου από 5-6-1932 μέχρι 4-11-1932, 2) Υπουργός Δημοσίων Έργων και Εσωτερικών στην κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη το 1945 και είναι μοναδικό παράδειγμα υπουργού που διενήργησε τις εκλογές του 1946 ως Υπουργός Εσωτερικών χωρίς να εκλεγεί Βουλευτής. 3) Υπουργός Δημοσίων Έργων και Οικισμού στην κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου από 24-3-1950 μέχρι 15-4-1950, 4) Υπουργός Δημοσίων Έργων στις δύο κυβερνήσεις Ν. Πλαστήρα α) από 15-4-50 μέχρι 21-8-1950 και β) από 27-10-1951 μέχρι 19-3-1952.

Στις εκλογές του 1958 απέτυχε να εκλεγεί και το γεγονός αυτό δεν τον εμποδίζει να αναλάβει συναρχηγός του Κόμματος Φιλελευθέρων, μαζί με τους Γεώργ. Παναγιώτου (1888-1968) και Σοφοκλή Βενιζέλο (1892-1964). Πέθανε αιφνίδια στην Αθήνα στις 3-2-1960, σε ηλικία 74 ετών. Έτσι η Πρέβεζα στερήθηκε της συμμετοχής του στον μετέπειτα ανένδοτο αγώνα που οδήγησε τη δημοκρατική παράταξη στην εξουσία. Από την πολιτική δεν απόκτησε κανένα περιουσιακό στοιχείο, παρά μόνο την εντιμότητα, που τον συντρόφευε στην πολυτάραχη στρατιωτική και πολιτική σταδιοδρομία του. Δεν απόκτησε οικογένεια και, όπως μου διηγήθηκε η ανεψιά μου, κόρη του αδελφού του, Βησσαρία Χαβίνη, σύζυγος του πρώτου εξαδέλφου του πατέρα μου, οδοντιάτρου Γερασίμου Κάτσενου, που διέμενε στην Αμφιλοχία, ο στρατηγός εστερείτο ιδιόκτητης οικίας και διέμενε σε ξενοδοχείο στην οδό Κοραή, στην Αθήνα. Την ημέρα του θανάτου του βρέθηκε ως μόνο περιουσιακό στοιχείο στην τσέπη του παντελονιού του η σύνταξή του, του μηνός Φεβρουαρίου, που είχε προεισπράξει. Τα αναφέρω σαν χρήσιμη υπόμνηση γι' αυτούς που επιθυμούν να ασχοληθούν με τα κοινά.

Η παρουσία του Θεόδωρου Χαβίνη ως Βουλευτή στη Βουλή ήταν επιβλη-

τική, οι αγορεύσεις του μνημειώδεις και επίκαιρες, ακόμη και στη σημερινή πραγματικότητα. Αναφέρω λίγα αποσπάσματα από τέσσαρες σημαντικότερες αγορεύσεις του:

1) Βουλή, συνεδρίαση 13-2-1958, ο Θ. Χαβίνης αναφέρει για την πόλη των Αθηνών τα ακόλουθα:

«Κύριοι βουλευταί η πόλις των Αθηνών, ως πρωτεύουσα του ελληνικού έθνους θα έπρεπε να είναι ανταξία του ιστορικού της μεγαλείου.

Δυστυχώς η εμφάνις της πόλεως των Αθηνών είναι αθλιεστάτη. Όταν το 1918, αν δεν απατώμαι, ο Ελευθέριος Βενιζέλος εκάλεσε τον μέγαν πολιορκητόν Εμπάρ να είπῃ τὴν γνώμην του, πῶς πρέπει να γίνῃ τὸ σχέδιον της πόλεως των Αθηνών, ο Εμπάρ, αφού περιήλθε τὴν πόλιν, ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὸν Λυκαβηττόν κ.λπ., ἀπάντησε εἰς τὸν Ελευθέριον Βενιζέλον: «Κύριε Πρόεδρε αἱ Αθήναι δεν εἶναι δυνατόν να γίνουν πόλις. Εἶναι ἀξιοθρήνητον ἄθροισμα συνοικισμῶν». Αὐτὴ εἶναι ἡ φράσις του. Καὶ πράγματι κύριε Πρόεδρε μετὰ τὴν συρροήν τόσων προσφύγων καὶ μετὰ τὴν συρροήν τόσου κόσμου ἡ πόλις των Αθηνών ἔλαβε τεραστίαν ἑκτασίαν. Εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη να δημιουργηθῆ εἰς πυρὴν εἰς τὸ κέντρον της πόλεως τὸ ὁποῖον να παρουσιάζῃ τὰς Αθήνας ὡς πρωτεύουσαν του ελληνικού ἔθνους καὶ να ληφθῶν αὐστηρά μέτρα ἀνοικοδομήσεως ἐντὸς της περιφερείας αὐτῆς σύμφωνα με τὸ σχέδιον πόλεως...

Σήμερον ὅλαι αἱ νέαι κατοικίαι ἀντὶ να ὁμορφύνουν τὴν πόλιν, Κύριε Πρόεδρε, τὴν ἀσχημίζουν. Τούτο εἶναι σφάλμα του Κράτους διότι ἡ πολιορκητικὴ ἐπιτροπή, ἔπρεπε να ἐπεμβαίῃ, να μὴ ἐγκρίνῃ τὴν ἀνοικοδομήσιν μίας οἰκοδομῆς ἀν δεν ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν καλλονήν... Εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη ἡ πολιορκητικὴ ὑπηρεσία να μὴ δίδῃ ἄδειαν ἀνεγέρσεως μίας οἰκοδομῆς, εἰς τὸ κέντρον τουλάχιστον της πόλεως, ἀν ἐξωτερικῶς δεν εἶναι ἐμφανισιμος ἡ οἰκοδομή καὶ δεν ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν καλλονήν...»

2) Βουλή, συνεδρίαση 9-4-1956, ο Θ. Χαβίνης αναφέρει για τη μεσαιαστική τάξη τα ακόλουθα:

«Ο κ. συνάδελφος εἶπεν ὅτι χάρις εἰς τὴν ἀναλογικὴν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν του Ελευθερίου Βενιζέλου ἐκ της πολιτικῆς ἐδημιουργήθησαν πολλὰ κόμματα. Δεν εἶναι ἡ ἀναλογικὴ, κύριε συνάδελφε, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὰ πολλὰ κόμματα, ἀλλὰ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὑπὸ τον Ελευθέριο Βενιζέλο συνεκεντρώθησαν ὅλα τὰ ἱκανὰ στοιχεῖα του τόπου, τόσα πολλὰ ὥστε να τροφοδοτήσουν καὶ τὸν Συναγερμὸν. Ἡ ἐπανάστασις του 1909 ἔφερεν εἰς τὴν ἐπι-

φάνειαν την μεσαίαν αστικήν τάξιν, η οποία περιείχε όλα τα ικανά στοιχεία του τόπου, τα οποία υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο οδήγησαν την Ελλάδα...»

3) Βουλή, συνεδρίαση 13-2-1953, ο Θ. Χαβίνης αναφέρει για τη συμμετοχή της Ελλάδας στο σύμφωνο του ΝΑΤΟ τα ακόλουθα:

«Ως προς τον τύπον του συναφθησομένου συμφώνου, κύριε Πρόεδρε, θέλομεν να ελπίζομεν ότι η κυβέρνησις θα αναμετρήσει μετά μεγάλης προσοχής τις περιστάσεις και θα προκρίνη τον τύπον εκείνου του συμφώνου ο οποίος θα εξασφαλίση τον απόλυτον σεβασμόν των υποχρεώσεων των προκυπτουσών εκ της συμμετοχής μας εις το ΝΑΤΟ και την πληρεστέραν δυνατήν κατοχύρωσιν της ειρήνης και της ασφαλείας του κόσμου, δια την οποίαν και μόνον ενδιαφερόμεθα. Ελπίζομεν επίσης ότι η κυβέρνησις προτού συνάψη το σύμφωνον, θα θελήση να εφαρμόση μίαν αρχήν, την οποίαν ο Ελευθέριος Βενιζέλος από το 1928 ενεκαινίασε. Θα θελήσει να καταστήση γνωστός εις την αντιπολίτευσιν τας γνώμας της και να ακούση και της αντιπολιτεύσεως τις απόψεις, προκειμένου περί ενός τόσο σοβαρού θέματος» και

4) Βουλή, συνεδρίαση 28-1-1955, ο Θ. Χαβίνης, διορατικός πάντοτε, κάνει μέσα στη Βουλή ένα βήμα για την εθνική συμφιλίωση μετά τον εμφύλιο πόλεμο, με τις ακόλουθες επισημάνσεις του για τις αριστερές οργανώσεις:

«Δεν είναι ανάγκη να συζητήσωμεν περί της δράσεως αυτών των οργανώσεων. Ας τα αφήσωμεν αυτά δια τον ιστορικόν του μέλλοντος διότι δεν πρέπει να λησμονώμεν ότι παιδιά μικρά ενετάχθησαν εις όλας τας οργανώσεις. Ποίος πταίει δι' όλην αυτήν την κατάστασιν; Θα μου επιτρέψητε κ.κ. Βουλευταί να σας αναφέρω τι ελέχθη εις την Γαλλικόν Γερουσίαν μετά το 1870 από τον Βίκτωρα Ουγκώ. Όπως ενθυμείσθε, μετά την ήτταν της Γαλλίας, το 1870 έγινε κομμουνιστική κίνησις. Έγιναν διώξεις, έγιναν φόννοι, έγιναν δίκαι, καταδίκαι και εγέμισαν αι φυλακαί από καταδίκους.

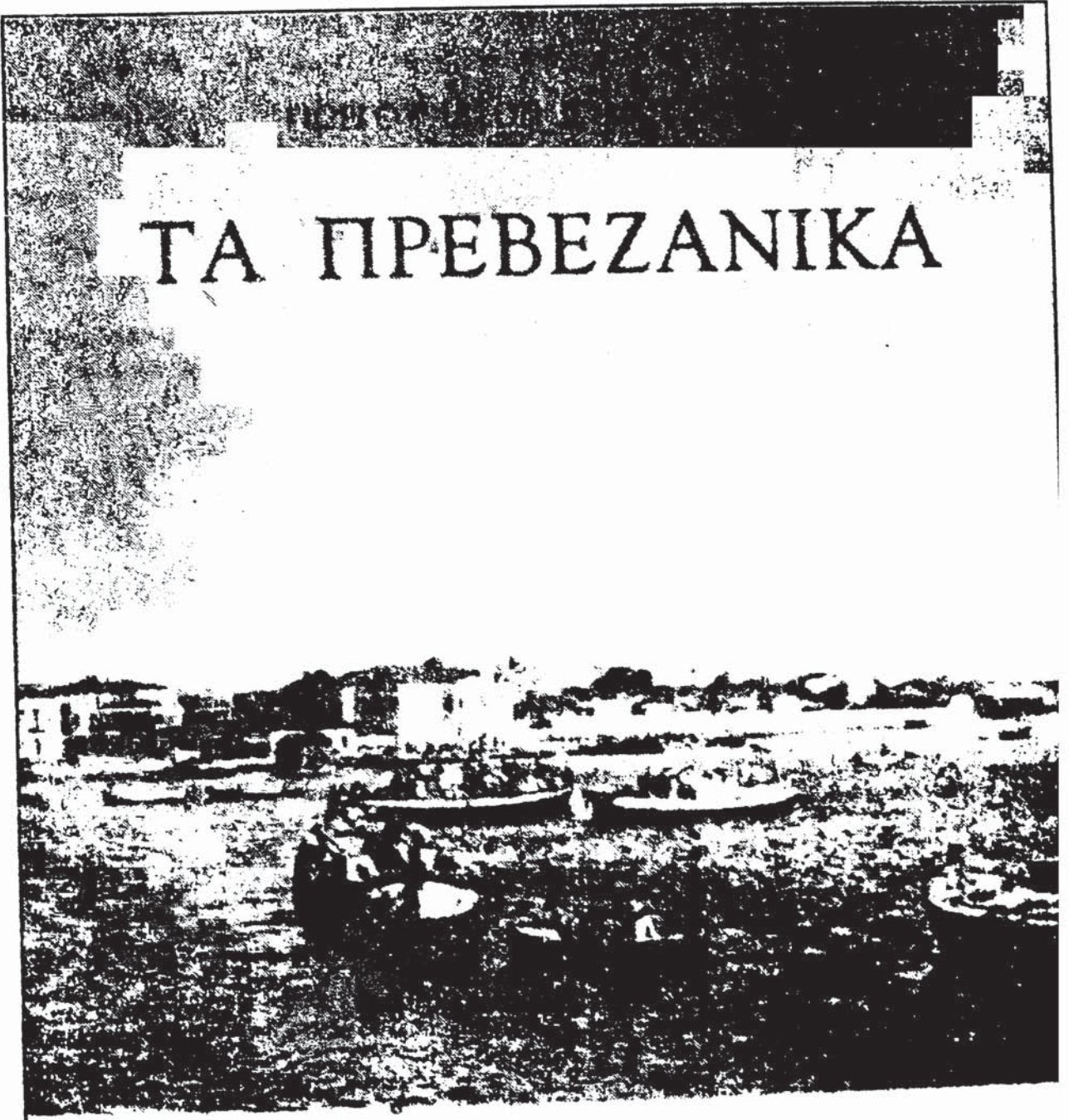
Εγεννήθη τότε το ζήτημα εάν θα δοθή χάρις ή όχι. Ο Βίκτωρ Ουγκώ ανήλθεν εις το βήμα και αφού εξιστόρησεν όλα τα γεγονότα είπεν: “Κύριοι Γερουσιασταί διεπράχθη ένα μεγάλο σφάλμα. Ποίος το διέπραξε; Το διεπράξαμεν όλοι και ουδείς”».

Κυρίες και Κύριοι, αυτοί ήταν οι πολιτικοί της Πρέβεζας του Μεσοπολέμου, έντιμοι, δημοκρατικοί και υπερασπιστές των δικαίων της περιοχής τους, μία ζωντανή παρακαταθήκη για όλους εμάς τους επιγενόμενους.

Σας ευχαριστώ.

ΤΑ ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ

ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Αλή Πασάς και Πρέβεζα

κατά την πρώτη και δεύτερη κατάκτησή της (από πληροφορίες πράξεων των τότε συμβολαιογράφων της)

Οδυσσέα Μπέτσου
Συντ. Δασκάλου - Ιστοριοδίφη

α) Κατά την πρώτη κατάκτηση (12/10/1798 μέχρι 21/3/1800)

Μέχρι τώρα έχουν γράψει πολλοί για το αιφνιδιαστικό χτύπημα του στρατού του Αλή Πασά των Ιωαννίνων κατά της μικρής φρουράς της «υπό Γαλλικήν κυριαρχίαν» Πρέβεζας, τον Οκτώβρη του 1798, που ένα χρόνο πριν, με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο είχε πάρει αυτή από τη Δημοκρατία του Αδρία (Βενετίας) ο αυτοκράτορας της «δημοκρατίας» της Γαλλίας Μέγας Ναπολέοντας. Διεξοδικά και σωστά μας περιγράφει το πάρσιμο της Πρέβεζας από το στρατό του Αλή Πασά ο Πρεβεζάνος καθηγητής και ιστοριογράφος, μακ/της, Ηλίας Βασιλάς¹. Παρά τη διαπίστωση αυτή υστερεί κι αυτός με όσα γράφει για το «Χαλασμό» της Πρέβεζας τότε, γιατί δεν πήρε πληροφορίες κι από τις πράξεις των αμέσως ύστερα νοδάρων (συμβολαιογράφων) της Πρέβεζας. Έτσι όλοι όσοι έγραψαν για εκείνον δεν περιορίζονται μόνο στις λεπλασίες, φόνους, αρπαγές σκλάβων για πούληση και για χαρέμια και βιασμούς, αλλά επεκτείνονται και σε ιδιοποιήσεις ακινήτων και εγκαταστάσεις στην πόλη μουσουλμάνων, ενώ τα τελευταία έγιναν στη δεύτερη κατάκτηση, λίγα χρόνια ύστερα. Αλλά και τις λεπλασίες και πυρκαγιές της πρώτης κατάκτησης της Πρέβεζας περιορίζουν στο χώρο της πόλεως κι αγνοούν αυτές που έγιναν στους ελαιώνες και τα περιβόλια και σιτηρά του κάμπου της. Ο Μητροπολί-

¹ “Η μάχη της Νικοπόλεως και ο Χαλασμός της Πρέβεζας”, Έκδ. 1955, Ιωάννινα

της Άρτας-Πρέβεζας (μέχρι το 1881) Σεραφείμ Ξενόπουλος γράφει σε βιβλίο του σχετικό (το έκδωσε το 1884) τα εξής: «Την δε 14 του αυτού μηνός, ημέραν Τρίτην, εισήλθεν ούτος (ο Αλή Πασάς) εις την πόλιν νικητής, πν και διέσωσεν εκ της ολοσχερούς πυρπολήσεως...»². Δε γράφει, όμως, και ποια μέτρα πήρε για να μη συνεχισθεί το κάψιμο της Πρέβεζας. Το κυριότερο είναι ότι δεν κάνει καθόλου λόγο αν το ίδιο έκανε ο στρατός του στον ελαιώνα και τον κάμπο της, άλλοτε θεληματικά κι άλλοτε τυχαία.

Ο γράφων βρήκε στο Αρχείο της Μητροπόλεώς μας³ στις πράξεις τεσσάρων νοταρίων της περιόδου 1812-1845 αναφορές τους που μας κάνουν γνωστό ότι, μετά το πάρσιμο της Πρέβεζας, ο στρατός του Αλή Πασά δεν έφυγε, αλλά στρατονίσθηκε στον ελαιώνα της, όπου παρέμεινε μέχρι την υπογραφή της συνθήκης της 21/3/1800 μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας (ήταν τότε σύμμαχοι), περίπου ενάμισυ χρόνο, κατά τον οποίο έκανε μεγάλες καταστροφές τόσο με τα φορτηγά και κρεατοπαραγωγικά ζώα που είχε μαζί του, όσο και με τις φωτιές (τυχαίες και μη) που έκαψαν πάρα πολλά ελαιόδεντρα και δέντρα καρποφόρα κι έχασε την πολύ χρήσιμη παραγωγή τους. Άλλα, μικρής ηλικίας, τα έφαγαν τα ζώα σε βαθμό μεγάλο που τα περισσότερα ξεράθηκαν κι έπρεπε να ξαναφυτευθούν. Κι άλλα τα έκοψε εκείνος για τη θέρμανση των στρατιωτών του και για την παρασκευή της τροφής του.

Στις πράξεις των νοταρίων των παραπάνω κύρια φαίνονται εκείνες που τα ζώα του στρατού έφαγαν και που οι πυρκαγιές έκαψαν κι ήταν νεόφυτα. Συγκεκριμένα τα νεόφυτα χωράφια εκείνα ανήκαν σε ιδιώτες που τα έδωσαν σε άλλους να τα φυτέψουν και εξημερωμένα να τα μοιράσουν ύστερα από 7 ή 8 χρόνια. Ως τότε οι σέμπροι είχαν το δικαίωμα να τα σπέρνουν σιτηρά για δικό τους όφελος ή να βόσκουν τα ζώα τους χωρίς να βλάπτουν τα δέντρα που φύτευαν. Σ' αυτό το διάστημα είχαν οι ίδιοι την υποχρέωση να τα λιπαίνουν και ποτίζουν το θέρος, ώστε, όταν περάσουν τα 7 ή 8 χρόνια, να 'ναι όλα έτοιμα για το μοίρασμα. Αλλιώς, σύμφωνα με τη ρήτρα που είχαν, ο σέμπρος υποχρεούταν να αποζημιώσει χρηματικά τον ιδιοκτήτη του χωραφιού για όσα λείπουν ή δεν είναι εξημερωμένα από το μερίδιο που με λαχνό πήρε.

Διαβάσαμε συμφωνητικά που είχαν όρο ο σέμπρος, πριν την ελαιοφύτευ-

² «Δοκίμιον ιστορικών περι... Άρτης και Πρεβέζης», Έκδ. «Σκουφά Άρτας», 1986, σελ. 221-22

³ Ανήκουν στους Νικ. Ρέντζο, Πέτρο και γιό του Δημήτριο Βαλεντίνη, Κων/νο Αθανασιάδη (Μάνο) και Ιωάν. Αθ. Αυγερινό.

ση, να εκριζώσει τα άγρια σ' αυτά δέντρα και θάμνους. Σε καμιά από τις πράξεις αυτές, που συντάχθηκαν επί Βενετοκρατίας, δεν είδαμε όρο να γράφει για χρηματική επιδότηση από το Δημόσιο Ταμείο (Βενετικό) και αν κι αυτή, ιδιοκτήτης του χωραφιού και σέμπρος θα τη μοιράσουν ή πάρει ένας από αυτούς. Μήπως οι Βενετοί δεν επιδοτούσαν τα τελευταία χρόνια την ελαιοφύτευση ή και πριν; Δεν μπόρεσα να βρω πληροφορίες σχετικές στα γραφτά μερικών που γράφουν ότι την επιδοτούσαν. Όπως οι Ηλίας Βασιλάς, Γιώργος Μουστάκης κ.ά., που τη θεωρούν βέβαιη.

Καταχωρούμε παρακάτω μερικά αποσπάσματα από πράξεις του νοδάρου Νικολάου Ρέντζου για ελαιοφύτευση χωραφιών από σέμπρους, που ο στρατός του Αλή Πασά, πριν περάσουν τα 7 ή 8 χρόνια και κάνουν το μοίρασμα, τα κατέστρεψε, μερικά ή ολικά, τότε:

1) «... Από πολλούς χρόνους τζίρκα (περίπου) 25, ο άνωθεν ποτέ Δήμος, πατήρ Γαλάνη, είχε πάρει ένα κομμάτι χωράφι μισιακό, ήταν λογκωμένο, από τον ποτέ Κώστα της Σουζάνας, δια να το αρπιτάρει (φυτέψει) κεντρομάδια ελαιϊκά, καθώς εκείνους τους χρόνους, με έξοδά του ο πατήρ του άνωθεν Γαλάνη το αρπιτάρισεν, εκέντρωσε τα ελαιϊκά και ημέρωσε αυτά και τη γη και μετά τον χαλασμόν τούτης της Πολιτείας εις τους 1798, τρεις φορές έπειτα πκολούθησε και το αυτό υποστατικόν και εις άλλα πολλά η πυρκαϊά από τους Αλβανίτας στρατιώτας. Είναι αυτό (το) χωράφι εις την Πάλτα, άρχισε, έπειτα, ο άνωθεν Γαλάνης εις αυτό πάλιν, με αρκετά έξοδα, τα πολλά ζώα του αφεντός μας Βεζύρη και πάλιν από την πυρκαϊάν ήλθεν το αυτό ελαιοστάσιον εις κακήν κατάστασιν...» Δε θεωρήσαμε χρήσιμο να συνεχίσουμε όσα γράφει παρακάτω σχετικά με τη λύση της διαφοράς τους ο ν. Νικ. Ρέντζος. Η πράξη έχει συνταχθεί την 12/10/1819 με αριθ. κώδικα 118. Ο ίδιος ελαιοφυτευτής έπαθε τα ίδια με άλλο χωράφι που φύτεψε ελιές στην ίδια περιοχή, που το σωστό της όνομα είναι Μπάλτα. Φέρει χρονολογία (η σχετική πράξη) 13/10/1819. Στον ίδιο δε Κώδικα είναι καταχωρημένη.

2) Ας δούμε τί γράφει ο ίδιος νοτάριος στην από 4/12/1820 πράξη του για το 30 στρεμμάτων χωράφι, ιδιοκτησίας Γεωργ. Σαμαρά, στη θέση «Κούλια του καπετάν Διγώνη». Την ελαιοφύτευση έκανε ο Δημ. Κασούρας με συμφωνία να το μοιράσουν μετά 8 χρόνια. Γράφει: «Είναι πολύ διάστημα χρονών και από τες αχαμνές περιστάσεις όπου ειάρθη η Πρέβεζα, από τες πυρκαϊές όπου πκολούθησαν εις τα υποστατικά από τα στρατεύματα του Αλή Πασά και από τα επάπειρα ζώα των στρατευμάτων, αλόγων και επίλοιπα ζωντανά, πλήθος,

εκαταστήθη, τώρα είναι εις κακὴν κατάστασιν, αγρίεψαν τα ελαιϊκά, ελόγκω-
σε η γη και με το να εκαταστήθη εις τον αυτόν τρόπον...»⁴ κ.λπ.

Ἐστὼ υπόψιν ὅτι ὁ Ἀλῆς ὕστερα αὐξήσε το στρατό με τον ὁποῖο κατέλαβε
την Πρέβεζα, εγκαθιστώντας και τον νέο στον ελαιώνα της. Ὑστερα με ὄλον
εκείνο σκόπευε να καταλάβει πρώτα τη Λευκάδα, ὕστερα το Σούλι και τελευ-
ταία την Πάργα. Ἄρα οι αρχικές 4 χιλιάδες περίπου στρατός του έγιναν, αργό-
τερα, περίπου 7 χιλιάδες. Επόμενο είναι οι ζημιές στον ελαιώνα της Πρέβεζας
να γίνουν και περισσότερες και μεγαλύτερες από τις αρχικές. Σταμάτησαν
ὅταν Ρωσία και Τουρκία, την 21/3/1800, συμφώνησαν οι 4 παράλιες πόλεις
της Ηπείρου (με Ἴονιο πέλαγος) να γίνουν αυτόνομες (ὅπως ἦταν επί Ενετο-
κρατίας), με την επικυριαρχία της δεύτερης. Με τον ὄρο ὅπως ὁ εκπρόσωπός
της να κατοικεῖ ἔξω της Πρέβεζας (στο Μιχαλίτσι), τη δε Πρέβεζα και λοιπές
τρεις πόλεις να επισκέπτεται μόνο για υπηρεσιακούς λόγους.

Μετά την παραπάνω συνθήκη ὁ Ἀλῆς αναγκάσθηκε και μετακίνησε το
στρατό του από τον ελαιώνα και την πόλη της Πρέβεζας (τόν πιο πολύ) στο
Λούρο της Λάμαρης. Κι από εκεί τον ὀδήγησε, μαζί με άλλα τμήματά του ενα-
ντίον του Σουλίου, ὁ ὁποῖος μετά από 2,5 περίπου χρόνια (τα μέσα Δεκέμβρη
του 1803) το κατέλαβε ὕστερα από μεταξύ αυτού και των Σουλιωτῶν συμφω-
νία. Παίρνοντας δε ὁμήρους, ἔφυγαν εκείνοι για την Πάργα και τα Τζουμέρκα
(μέσω Ζαλόγγου), διαιρεμένοι στα δύο. Μετά τα παραπάνω ὁ Ἀλῆς μεγάλο
μέρος του στρατού του εγκατέστησε στις περιοχές Ζαλόγγου και Λάμαρης, για
να ξαναπάρει την Πρέβεζα (ἔστω και βία) στην κατάλληλη ευκαιρία.

Με την παραπάνω συμφωνία του 1800 ἓνα μέρος Πρεβεζάνων που εἶχε,
κατά την πρώτη κατάκτηση (12-10-1798), κατορθώσει να φύγει από την
Πρέβεζα (κύρια στα Εφτάνησα) ἐπέστρεψε σ' αὐτή και στα ακίνητά του (λεπ-
λατημένα συνήθως). Και μαζί με τους ἀπελευθερωθέντες με λύτρα από φυλα-
κές και δουλεία και τους σ' αὐτή παραμείναντες κι ἐπιζήσαντες ξανάρχισε η
ζωή σ' αὐτή σιγά-σιγά να βρῖσκει τον πρην, από το 1798, ρυθμό της. Με ὅσα
αγαθὰ πρόσφερε τότε η ζωή σε μια ἐλεύθερη κι αυτόνομη πολιτεία. Ὅμως, το

⁴ Μέχρι το 1821 του ἴδιου υπάρχουν και 4 ἀκόμα τέτοιες πράξεις. Τέτοιες εἶναι και στους κώ-
δικες (ἢ πράξεις) των τριῶν ἄλλων νοταρίων παραπάνω. Οι φωτιές που ἔκαψαν μεγάλα
δέντρα (ελιές, εσπεριδοειδή κ.ά. καρποφόρα) δεν εἶναι καταχωρημένες στις πράξεις των
παραπάνω νοταρίων, γιατί οφείλονταν σε Πρεβεζάνους κι οὔτε ἔθιγαν ἄλλους εκτός από
τους ἰδιοκτῆτες τους.

1805, με υπαιτιότητα της Τουρκίας (κύρια του Αλή Πασά), η συμμαχία Ρωσίας και Τουρκίας έπαψε να υπάρχει και οι σχέσεις τους έγιναν εχθρικές. Η δε σύγκρουσή τους ήταν αναμενόμενη. Ο Αλή Πασάς, που παρακολουθούσε από κοντά να χειροτερεύουν αυτές από μέρα σε μέρα, φρόντισε αφενός να απαλλαγεί από τον εκπρόσωπο του σουλτάνου για τις 4 παράλιες πόλεις της Ηπείρου Αβδουλάχ, κατηγορώντας τον έντεχνα και με επιτυχία στο σουλτάνο. Κι όταν εκείνος τον κάλεσε στην πόλη, ο Αλής προσποιήθηκε το φίλο και πέτυχε ο Αβδουλάχ να δεχθεί, στο με πλοίο ταξίδι του για την Πόλη, ως συνοδό άνθρωπο του Αλή, ο οποίος και τον δολοφόνησε πριν φθάσει στον προορισμό του.

Ο Αλής αμέσως διόρισε αναπληρωτή του Αβδουλάχ τον έμπιστό του Τουρκαλβανό Μπεκέρ αγά Παπούλια (τον επιλεγόμενο από τους Πρεβεζάνους Τζογαδόρο, δηλαδή χαρτοπαίχτη), που εγκαταστάθηκε στο Μιχαλίτσι (έδρα του μπέη αλλά μπαινόβγαινε στην Πρέβεζα συχνά και κατασκοπέυε και δημιουργούσε φίλους του Αλή Πασά με κάθε τρόπο. Και με την ανοχή του Μπεκέρ (κύρια τη νύχτα) προώθησε ο Αλής τμήματα του στρατού του κοντά στα όρια της Πρέβεζας με ευλογοφανείς δικαιολογίες. Με απώτερο σκοπό να κάνει ό,τι έκανε και το 1798 στην κατάλληλη ευκαιρία.

β) Κατά τη δεύτερη κατάκτηση (θέρος 1806 μέχρι θέρος του 1820)

Οι τόσα πολλά παθόντες Πρεβεζάνοι, κατά την πρώτη κατάκτηση του Αλή της πόλης τους, παρακολουθούσαν με αγωνία τις σχέσεις Ρωσίας και Τουρκίας. Αλλά και τις κινήσεις του στρατού του Αλή. Μερικοί έφυγαν στα Εφτά-νησα, ενώ άλλοι έστειλαν εκεί τα γυναικόπαιδα και μέρος της οικοσκευής τους. Ακόμα και βασικά είδη διατροφής τους. Τα τελευταία διαβάσαμε σε διαθήκη της συζύγου του δασκάλου Ι. Βλαχογιάννη που είναι καταχωρημένη τη 13/9/1815 σε πράξη του ν. Νικ. Ρέντζου. Συγκεκριμένα εκείνη γράφει ότι το 1806 «... από το φόβο... των αρμάτων των στρατιωτών του αφεντός μας (εννοεί τον Αλή Πασά) πολλές φαμίλιες εδισκορπίσθησαν και αλάργεψαν από ετούτην την πατρίδα. Και τον αυτόν τρόπον ηκολούθησα και εγώ μαζί με το πράμα μου και αιέρασα εις Κορφούς (δηλαδή Κέρκυρα) υπό την σκέπην του αδελφού μου κυρ-Στάθη (ήταν γιος του Θωμά Παπαδόπουλου, που είχε φύγει στην α' κατάκτηση κι έμεινε εκεί ο γιος του, ενώ εκείνος εκεί πέθανε). Εκάθησα εκεί μήνας εννιά και όλον αυτό το διάστημα τα έξοδα έκαμεν ο αδελφός μου και εις όλην μου-την φαμίλια. Ήλθεν ο λογιώτατος άνδρας μου εις Κορ-

φούς...» όπου, αφού πλήρωσε όσα εξόδευσε ο κουνιάδος του για τη σύζυγο και τη φαμίλια του, τις έφερε στην Πρέβεζα, μαζί με τα αναγκαία είδη, από το «πράμα» της. Αλλ' όταν αργότερα πήρε και τα υπόλοιπα, τα φορέματά τους ήταν λερωμένα και σχισμένα. Εννοείται ότι τα είχαν φορέσει τα παιδιά του αδερφού της, μάλλον στις γιορτές της Αποκριάς, των χοροεσπερίδων κ.λπ. (Βλ. σελ. 47, Κώδ. 118).

Ο φόβος των Πρεβεζάνων για κατάληψη και πάλι της Πρέβεζας από το στρατό του Αλή Πασά ξαφνικά αποδείχθηκε αληθινός.

Μια θερινή νύχτα του 1807 (μάλλον) μπήκε ο στρατός του Αλή στην Πρέβεζα, χωρίς να συναντήσει αντίσταση. Βρήκε εκεί σχεδόν όλους τους φτωχούς και λίγους από τους πλούσιους.

Ο Αλής τοποθέτησε σ' αυτή αντιπρόσωπό του (τ. μουσελίμη) τον παραπάνω Τουρκαλβανό Μπεκίρ Παπούλια και αρχιαστυνόμο της τον ομόφυλό του κλέφτη και αρματολό Τσατς Μπέμ, με εντολή του να διοικήσουν με αυστηρότητα τους Πρεβεζάνους, χωρίς να συμβουλευόνται τη Δημογεροντία (κν. Εξάρα) της πόλης κι ούτε να προλαβαίνουν να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη της, όπως έκαναν πριν την κατάκτησή της απ' αυτόν.

Σύμφωνα μ' αυτή εκείνοι τιμωρούσαν τους πάντες χωρίς ανακρίσεις και δίκες. Ακόμα και με απλή υποψία. Με φυλακίσεις, φρικτά βασανιστήρια και θάνατο με βασανιστικούς τρόπους. Πολλές φορές σε δημόσιους χώρους για να βλέπουν ή μαθαίνουν κι οι άλλοι συμπατριώτες τους και αποφεύγουν τα σφάλματα...

Η δε "Εξάρα" της Πρέβεζας, αδιαμαρτύτητα, φρόντιζε για την ταφή των αποθανόντων. Ακόμα είχαν και μια άλλη εντολή από τον Αλή Πασά: Να δίνουν σπίτια, λιοτόπια και χωράφια, στους αξιωματικούς του στρατού και άλλους της διοίκησής του, κατά την επιθυμία τους, οποιουδήποτε Πρεβεζάνου, ειδοποιώντας τον με ένα στερεότυπο γράμμα κι από πριν σφραγισμένο με την ανεπίσημη σφραγίδα του⁵, που έγραφε: Κώστα ή Γιάννη ή Νίκο κ.λπ. «άμα λάβεις το μπουγιουρουλντί μου να παραδώσεις αμέσως το χτήμα σου στον άνθρωπό μου και να είναι δικό του. Αν δεν το κάμεις θα σε φάει το φίδι. Όχι άλ-

⁵ Η αναγνωρισμένη από την πύλη σφραγίδα του Αλή Πασά ήταν μεγαλύτερη και είχε εσωτερικά άλλες παραστάσεις και γραφές. Η μικρή παρίστανε ένα σκορπιό (κν. μπιτσικάβουρα) κι άλλες γραφές. Δεν αναγνώρισε η Πύλη τα έγγραφα του Αλή με τη μικρή σφραγισμένα όταν εκείνος είχε πεθάνει. Ούτε όταν ήταν στη ζωή.

λο». (Τ.Σ. με τη μικρή, που δεν ήταν νόμιμη, χωρίς υπογραφή)⁶.

Κι είχε ο Αλής σε πολλούς τάξει τέτοιου είδους αποζημίωση όταν πάρει και την Πρέβεζα. Από την εντολή του σουλτάνου, εκστρατεία του κατά του αποστάτη πασά του Βιδινίου (της Βουλγαρίας) Πασβανόγλου, την ανακατάκτηση της Πρέβεζας, την πολιορκία και παράδοση του Σουλίου και γι' άλλους μικρότερης σημασίας πολέμους του στην Αλβανία και τη σημερινή Ελλάδα.

Αλλά και να τους χρησιμοποιήσει στο μέλλον και σε άλλους πολέμους, όπως για την κατάληψη της Πάργας, την οποία επιχείρησε με πολιορκία (τότε έχτισε το κάστρο στην κορυφή της Ανθούσας), αλλά απέτυχε και δέχθηκε να την αγοράσει από τους Άγγλους με 150.000 γρόσια, όπως εκείνοι εκτίμησαν την ακίνητη περιουσία τους υποτιμημένη για να φανούν καλοί και στους δύο (Αλή και Παργινούς).

Δεν έφταναν οι τόσες πολλές αποζημιώσεις που ο Αλής εξόφλησε με ακίνητα των Πρεβεζάνων, εγκατέστησε και σε σπίτια και λιοτόπια ή χωράφια και λειβάδια Πρεβεζάνων 100 (κατ' άλλους 150) τουρκαλβανικές οικογένειες από τα χωριά Γαρδίκι και Λέκλη (της σημερινής Αλβανίας), των οποίων τα σπίτια είχε αυτός καταστρέψει για να τους τιμωρήσει⁷.

Από τα βιβλία των νοδάρων της Πρέβεζας (Αρχείου Μητροπόλεως Νικοπόλεως) της περιόδου 1810-1845⁸ πληροφορηθήκαμε τις παρακάτω χαρακτηριστικές αρπαγές ακινήτων Πρεβεζάνων. Οι πράξεις τους είναι Διαθήκες, Προικοσύμφωνα, Χωριστικά μεταξύ κληρονόμων και Πωλητήρια (κύρια μουσουλμάνων σε ομόθρησκους και μη). Περισσότερο περιγραφικές είναι οι τέτοιες πράξεις του παραπάνω Νικ. Ρέντζου, αν κι είναι ολιγογράμματος (παραλείπομε τις ανορθογραφίες του). Ας δούμε μερικά αποσπάσματα από τις πράξεις του:

α) Διαθήκη (Βαγγέλη Δαλαγιάννη του Ιωάννου). Του πήρε το σπίτι κι αυτός με τη συμβία του έμειναν σε κελλί του Αγ. Νικολάου Πρέβεζας. Το είχε

⁶ Κων/νου Ρωμαίου: "Ιστορία-Λαογραφία-Γεωγραφία", 4^{ος} τόμος, (ΕΛΛΑΣ)

⁷ Για τις οικογένειες των μουσουλμάνων που εγκατέστησε στην Πρέβεζα μετέτρεψε τον Άγιο Ανδρέα του ομώνυμου κάστρου (που πριν - κάστρο και ναό - είχαν οι Ενετοί χτίσει) σε τζαμί, ο μιναρές του οποίου καταστράφηκε (με μέρος του ναού) από βόμβες ιταλικών αεροπλάνων στον πόλεμο 1940-41. Στη δεκαετία του '50 ο κύριος χώρος του ναού, αφού επισκευάσθηκε, μετατράπηκε σε Λέσχη των Προσκόπων.

⁸ Αντίκουν στους προαναφερθέντες νοταρίους. Βλέπε "Πρώτη κατάκτηση της Πρέβεζας" του μελετήματος αυτού.

δώσει σε Τουρκαλβανό. Γράφει παρακάτω: «... ει μεν και ο υψηλότατος βεζύρ εφέντης μας κάνει μερεχμέτη – ελεεισμόν – (για) τους σκλάβους του Πρεβεζάνους και μας ελευθέρωσε τα σπίτια μας, διορίζω και αποφασίζω το σπίτι μου το μισό να είναι εις την εξουσίαν του υιού μου...» και το υπόλοιπο μισό στη σύζυγό του ως το θάνατό της (Πράξη 26/4/1816).

β) Διαθήκη (Κωνσταντή Σουΐδα). Γράφει για ένα σπίτι με το οικόπεδό του, ότι: «... τώρα η αυτή τοποθεσία είναι δοσμένη του Τούρκου, όπου είναι χαρέμι του αφέντη το σπίτι. Όταν ο υψηλότατος βεζύρ εφέντης μας κάμει μερεχμέτη και ασπκώσει το χαρέμι και μείνει ελεύθερο το σπίτι και όλη η τοποθεσία...» να το πάρει, ως κληρονόμος, η ανηψιά του «... την τοποθεσίαν οπού ως άνωθεν εδιόρισα»⁹ (Πράξη 27/2/1817).

γ) Προικοσύμφωνο (της Αναστ. Δημοπούλου Σοφίας). Παντρεύτηκε τον Αναγνώστη Λαμπρόπουλο. Της δίνει και το μισό σπίτι με την τοποθεσία που έχει ο Αλής «δεσμεύσει και ζαπώσει». «... Και όταν φωτίσει ο Θεός τον υψηλότατον βεζύρ εφέντη μας και δώσει του καθ' ενός το πράμα του, τότες και αυτός ο μισός σπιτότοπος να αγροικάται δια λεγάτο (προικοσύμφωνο) της αδελφής του». (Πράξη 31/1/1819).

4) Διαθήκη (Σοφίας, θυγατέρα Δήμου Κοντακίτζη [;]). Γράφει: «... ενθάδε φανερώνω όπου οι Τούρκοι μου έχουν πάρει έτερα ελαιϊκά τζίρκα (περίπου) ριζάρια εκατό, κοντά στο υποστατικόν (του) ποτέ Φιλίππου Κοντούδα, ήμερα και άγρια και όταν ελευθερωθούν από τα τούρκικα χέρια, τις μισές από αυτές τις αφήνω στον Αν-Νικόλα». Φαίνεται ότι ήταν ανύπαντρη. (Πράξη 8/5/1822).

5) Διορισμός πληρεξούσιου (από δύο αδέρφια, που δε ζούνε στην Πρέβεζα). Έμαθαν ότι στην Πρέβεζα γίνεται μια κίνηση για να επιστραφούν στους ιδιοκτήτες όσα ακίνητα τους είχε πάρει ο Αλή Πασάς. Γράφουν οι αδελφοί Βενέδικτος (μοναχός) και Νικόλαος του Σταμάτη και της Ελένης Μπούργου, από Πρέβεζα, ότι ορίζουν πληρεξούσιο τον Δήμο Τζούτζουρα: «... να παρουσιασθεί εις κάθε εκλαμπρότατον κριτήριο και εις κάθε αξιωματικόν υποκείμενον να ζητήσει και να λάβει κάθε είδος υποστατικού, οπού να είναι ελεύθε-

⁹ Οι αξιωματούχοι Τούρκοι συνήθιζαν, όπου διέμεναν κάποιες ημέρες και κατά διαστήματα, να έχουν σε κατάλληλα για διαμονή και φύλαξη σπίτια κι ένα μικρό ή μεγάλο αριθμό γυναικών νέων, για να ... διασκεδάζουν με αυτές. Στις πράξεις του Ν. Ρέντζου διαβάσαμε την ύπαρξη 3-4 άλλων χαρεμιών Τούρκων στην Πρέβεζα, εγκατεστημένα σε σπίτια που ανήκαν σε Πρεβεζάνους.

ρον των άνωθεν αδελφών και τέλος πάντων, με τον καιρόν εκείνον, οπού δώσει ο Θεός να ελευθερθούν και εκείνα τα υποστατικά, ελαιώνες και σπίτια, οπού σήμερα τα έχουν ζαπωμένα αδίκως οι Αλβανίτες χαραμπιτζίδες, δια να τα επικρατεί εις χείρας του ο άνωθεν Επίτροπος διά όνομα και λογαριασμόν των άνωθεν αδελφών...» Βενέδικτου (αργότερα διδασκάλου Πρέβεζας), και Νικολάου Μπούργου (Πράξη 30/8/1820).

6) Πωλητήριο ελαιών. Δύο Τούρκοι έκαναν την παρακάτω συμφωνία: «... Έχοντας και εξουσιάζοντας ο Ιμπραϊμαγάς ελιές ήμερες 70 ιντζίρκα (περίπου)... και περισσότερες κείμενες εις την τοποθεσίαν Αλαφάκη, όπου ο Χρ. Καλαντζής είναι συμπλησιαστής, τας οποίας τας έχει εις την εξουσίαν με προσταγήν του ποτέ Υψηλοτάτου Αλή-Πασά εις το όνομα του πατρός του Μαμέταγα Λοιδωρικιώτη, τώρα, θέλοντας να τες πουλήσει και παντελώς αποξενωθεί, συντρέχει και ο... Χουσεϊναγάς Γιαννιώτης να τας αγοράσει εις καθάραν και παντοτεινήν πώλησιν...», που έκανε με 375 γρόσια, τα οποία και έδωσε παρούσια του. (Πράξεις Δημητρ. Βαλεντίνη του Πέτρου από 27/2/1828).

7) Διαθήκη (Ευγενίας χ^ας Δημητρ. Ντόρβου). Για το σπίτι που ο Αλή Πασάς της το πήρε κι έδωσε σε Τουρκαλβανό, θέλει, αν κάποτε της το επιτρέψει, το μισό να πάρει η θυγατέρα της, γιατί τη γηροκόμισε (7) χρόνια (Πράξη Κων/νου Αθανασιάδη-Μάνου, από 7/5/1816).

8) Στις πράξεις του Δημοσίου νοτ. Αθ. Αυγερινού αναφέρονται αρπαγμένα κτήματα Πρεβεζάνων 25. Παραλείπομε την καταχώρησή τους εδώ γιατί δεν αναγράφει ότι η αρπαγή έγινε την περίοδο που ο Αλή Πασάς είχε κάνει τη δεύτερη κατάκτηση της Πρέβεζας. Όμως εξυπακούεται τούτο, γιατί τότε έγιναν τέτοιες αυθαίρετες καταπατήσεις ακινήτων τους.

γ) Η πρώτη ενέργεια Πρεβεζάνων για την επιστροφή των αρπαγμένων κτημάτων τους

Έγινε τον Οκτώβρη του 1820, ενώ ο Αλή Πασάς από το θέρος του ίδιου χρόνου, πολιορκούνταν στα Γιάννινα. Συνήρθαν οι ενδιαφερόμενοι και σύνταξαν σχετική διαμαρτυρία την οποία έδωσαν στον νοτ. Κων/νο Αθανασιάδη και καταχώρησε στις πράξεις του. Γράφει σ' αυτή τα εξής:

«1820, Οκτ. 10, πλ. Πρέβεζα. Ενεφανίσθησαν εις τας πράξεις μου και εις την παρουσίαν των κάτωθι αξιοσεβάστων τιμίων τριών μαρτύρων οι αιδ/τοι ιερείς κύριοι Παναγιώτης Οικονόμος, ο Τζουράκης, Κων/νος Σακελλάριος, ο

Γκαβανόζης, Ιωάννης Αρχιμ/της, ο Γκραίκος και οι λοιποί. Και οι ευγενείς κύριοι Αντώνιος Βαλεντίνης, Δημήτριος Λουρόπουλος, Κων/νος Κουφέας, Δημ. Βαλεντίνης, Θωμάς Ρέντζος, Νικόλαος Κιτσίλης και Ιωάννης αυτάδελφος. Θεόδ. Μαγγιώρος, Διαμαντής Ζαλογγίτης, Απόστολος Δαμιανής, Αναστάσιος Γερογιάννης, Χαράλαμπος Αυγερινός, Γεώργιος και Αθανάσιος Τζόγιας, Ιωάννης Φραντζής, Πανταζής Αδάμης, Μήτσος Κακαμπίνης, Αθανάσιος Κεφαλάς. Αποστόλης Γκινάκας, Νικόλ. Παπαδόπουλος και λοιποί κάτοικοι της Πρεβέζης και δπλοποιούν:

Εάν υπήρξε ποτέ τυρρανία φρικώδης και अपαραδειγματίστος, ωπλισμέντ με όλα τα είδη των παθημάτων και της αθλιότητος, με όλους τους χαρακτήρας της ωμότητος, της σφαγής, της αρπαγής, της ατιμίας και της αισχροτήτος, αναξία και απροσάρμοστος και δι' αυτά τα κτήνη, εστάθη εκείνη του Αλή Πασά

Εάν εστάθη καρδία Βασιλέως ευσπλάχνου, ελεήμονος και δικαιοτάτου εις όλην της την έκτασιν αναμφιβόλως είναι εκείνη του κραταιοτάτου και ανικήτου βασιλέως μας, ο οποίος, διά να ελευθερώση το υπήκοόν του, έκαμε ντ πήξη το Αιγαίον πέλαγος από τους ανικήτους στόλους του και να σκεπάση την Ήπειρον και Ρούμελην από αναρίθμητα στρατεύματα, κραταιά, ωδηγημέντ από τόσους Βεζυράδες, εκστρατεία τόσον κραταιά και ανίκητος, απαραδειγματίστος εις την ιστορίαν των προκατόχων του και να χύση και διασκορπίση υπεράριθμους θησαυρούς διά μόνον τον ειρημένον σκοπόν, το να εξουθενώση και πάνττ να εξαλείψη από το πρόσωπον της γης αντιθέους, οπού εναντίον της υπερτάτης του Βασιλικής βουλής και θελήσεως... (3 λ.δ.) ... μεγαλειότητος κατατυραννούσιν τους λαούς του.

Εάν πάλι εστάθη απ' αιώνας ορθία (;) η εξανάστασις λαών και υπηκόων με τόσσην ταχύτητα και δραστηριότητα και χωρίς βλάβην, εστάθη η ενεστώσα δύναμις των απητήτων αρμάτων του κραταιοτάτου άνακτός μας.

Εάν, τέλος πάντων, εχηρημάτισαν λαοί και υπήκοοι υπό κάτω Βασιλέων ευτυχείς, οι ευτυχέστεροι είμεθα και ονομαζόμεσθεν ημείς, οπού ελάβομεν την λαμπράν τύχην να ευρισκόμεθα υπήκοοι και ραγιάδες του πολυευσπλάχνου κραταιοτάτου και ανικήτου σουλτάν Μαχμούτ, ου ο Θεός διαιωνίζει το Κράτος, την Ισχύν και την Δόξαν, και να υποτάττη υπό τους πόδας αυτού πάντα εχθρόν και πολέμιον, αμίν.

Τούτου χάριν και οι κάτοικοι της Πρεβέζης, πιστοί ραγιάδες και ευγνώμονες της κραταιοτάτης Βασιλείας του, εμψυχωμένοι από την μεγάλην ευσπλαχνίαν, οπού μας εμπνέει η αυτοκρατορική του άκρα ευσπλαχνία, συμφώνως

προεστώτες και έγκριτοι του κάθε μαχαλά, εκλέξαμεν δια αποστόλους και βεκύληδες του τόπου μας τους κ^{ους} Ιωάννην Γενοβέλην, Γεώργιον Λουρόπουλον και Ιωάννην Αυγερινόν, τους οποίους, με την έγγραφον ψήφον, 27 του απελθόντος Σεπτεμβρίου (την οποία εφύλαξα εις την φίλιτζάν μου δια την αιωνίαν της τήρησιν), εστερειόσαμεν εις το να πηγαίνουν εις Βασιλεύουσαν να προσπέσουν όλοι ψυχή και καρδιά και σεβασμώ εις τους πόδας του... του Βασιλέως μας ως από μέρους όλων των αξίων ελέους σκλάβων Πρεβεζάνων ραγιαδών του, και να υποτάξουν υπό τον θριαμβευτικόν θρόνον του τας ταλαιπωρίας και ζημίας μας, οπού υποφέρομεν. Την παράνομον καταπάτησιν του Ιερού και θεσπεσίου Χάττι και μετ' αυτό την υστέρησιν των προνομίων μας, την αρπαγήν των οσπιτίων και μουλκίων μας, την διανομήν τους από τον Αλή Πασά και εγκρημισμόν (;) τους (τα οποία εχαιρόμεθα, δυνάμει του ιερού Βασιλικού Χάττι), χωρίς παραμικρόν έγκλημα και πταίσμα (πλην με την πλέον προφανή και ασυγχώρητον βαρβαρικήν τόλμην και αίσθησιν και το περισσότερον εναντίον εις την [1 λ.δ.] αυτοκρ/κήν βασιλικήν προσταγήν και θέλησιν) αμετάτρεπτον του υψηλού ιμπερατίου του προκατόχου, του νυν ενδόξως βασιλεύοντος ανικήτου άνακτός μας, δυνάμει του οποίου έλαβε μουλκιανέ τον πτωχόν τόπον μας, δίδοντες πληρέστατην εξουσίαν και άδειαν της αποστολής μας να ζητήσουν μετά δακρύων από το μέγα έλεός του [1 λ.δ.] Βασιλέως μας την επικύρωσιν του Ιερού Χάττι και ανανέωσιν των Προνομίων μας (περιεχομένων εις το Ιερόν αυτό Χάτι), την επιστροφήν των μουλκίων μας και την αμοιβήν των ζημιών μας, εκθέτοντας και παρασταίνοντάς τα γονυκλινώς αυτοί οι βεκύληδες μας και καταλεπτώς εις τον ύψιστον θρόνον και κραταιούς πόδας της ανικήτου βασιλείας του εις τρόπον τοιούτον, ώστε τα σκλαβικά παράπονά μας και οι κλαυθμοί μας να φθάσουν εις την ιεράν ακοήν του, ζητώντας επιμόνως και περιπαθώς από την ευεργετικήν και μεγαλόδωρον ύψιστον δεξιάν του να χύση εις τας αδίκους μας πληγάς το ιαματικόν έλεός του και κραταιόν μεραχμέτι του.

Εις αυτό το κέντρον και μέτρον οροθετώνται η εξουσία τους και η πληρεξουσιότης τους και εις ουδέν άλλο. Εις αυτό και μόνον έχουν ομοθυμαδόν να περιστρέφονται τα ζητήματά τους και παράπονά τους [3 λ.δ.] εις ό,τι θέλουν να είναι και οι τρεις σύμφωνοι. Λέγομεν πάλιν εις την επικύρωσιν του Ιερού εκείνου [1 λ.δ.] Χάττι και προνομίων μας, εις την επιστροφήν και κυριότητα των μουλκίων μας και εις την πλήρωσιν των ανυποφόρων ζημιών μας. Ήτοι εις αυτά, ου θέλει είναι και οι τρεις απαράτρεπτοι, εν μια γνώμη και θελήσει,

αλλά και αμετάθετοι εις την παραβίασιν του [1 λ.δ.] ενός. Και αυτοί ούτοι είναι, κάθε άλλη επιτροπική και εκλογή αποστολής, οπού εις όποιον δήποτε τρόπον ήθελεν εκδοθή και εμφανισθή θέλει νομίζεται νόθος, ημαρτημένη, εν πάντη ανίσχυρος, ως με απάτην και δόλον ηρπαγμένη και η παρούσα θέλει έχει όλην την δύναμιν και ισχύν εις όλον το διάστημα της διαρκέσεως της αποστολής μας, γενομένης μετά γενικής θελήσεως. Και βεβαιώνουν και ιδιοχείρως τους και υπό μαρτυρίας». Έπονται υπογραφές 5 ιερών και 55 πολιτών της Πρέβεζας.

δ) Επιλεγόμενα

Δεν έχομε καμμιά γραφή μαρτυρία για την τύχη της παραπάνω διαμαρτυρίας τους. Υποθέτομε ότι έμεινε ανενεργός, λόγω των γεγονότων που ακολούθησαν. Όπως η πολιορκία του υιού του Αλή Πασά Βελή στην Πρέβεζα, η συμμαχία των επανελθόντων Σουλιωτών από τους τόπους προσωρινής διαμονής τους στα Παρασούλια (Λάκκες Σουλίου) με τον πολιορκούμενο στα Γιάννινα Αλή Πασά από 10 πασάδες του σουλτάνου, η κήρυξη από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη της Επανάστασεως στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και το Μάρτη του 1821 στην Πελοπόννησο, Ρούμε και νησιά κ.λπ. επέδρασαν δυσμένως στην αποστολή της μ' αντιπροσώπους της Πρέβεζας στην Πύλη, μαζί με δώρα, που ήταν τότε απαραίτητα.

Ο δε Προεστώτας της Πρέβεζας ή Πασά και μεγαλέμπορας αυτής Ιωάννης Γενοβέλης, όντας μέλος της Εθνικής Εταιρείας, το θέρος του 1822 έφυγε κρυφά στις επαναστατημένες περιοχές του Μωριά και της Ρούμελης, για να λάβει μέρος, από όπου δεν ξαναγύρισε στην Πρέβεζα¹⁰. Σχετικά γράφει ο Σεραφείμ Ξενόπουλος, Μητροπολίτης Άρτας-Πρέβεζας (1864-1881): «... Οι αξιολύπτοι Πρεβεζάνοι εξητήσαντο δια του Στρατάρχου Χουρσίτ Πασά παρά της Υψηλής Πύλης την δικαιοσύνην κατά των απανθρώπων αρπαγών και βιαιοπραγιών, όσας υπέστησαν παρά του τυράννου, αποδείξαντες ότι δύναμει της μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας συνθήκης του έτους 1800, εθεωρούντο ούτοι αυτόνομοι και ότι ο τύραννος κατέσχε την πόλιν το 1805 (;) ουχί ως πολεμίαν, αλλά δια ραδιουργιών. Αι εξαιτήσεις, όμως αυτών πάσαι και αι διά-

¹⁰ “Βήμα της Πρέβεζας”, φύλ. 742/25-3-97, μελέτη μας με τίτλο: “Ο Ιωάννης Γενοβέλης, Πρεβεζάνος αγωνιστής του 1821”

φοροι θυσίαι και αγώνες υπέρ της δικαιοσύνης απέβησαν μάταιαι...» Μετά δε την εξόντωση του Αλή Πασά (24/1/1822) γράφει ότι η Πρέβεζα έμεινε ελεύθερη επί 6 χρόνια. Δηλαδή αυτόνομη κι αφορολόγητη. Κι ότι το 1830 «παρεχωρήθη οριστικώς εις τους Οθωμανούς».

Έχομε γράψει σ' άλλη μελέτη μας ότι οι Πρεβεζάνοι επανήλθαν το 1845, όταν ο σουλτάνος έστειλε στην Ήπειρο άνθρωπό του να εξετάσει «... την κατάσταση, τα συμφέροντα, τας ανάγκας και δυστυχίας του λαού...» της¹¹. Τότε οι Πρεβεζάνοι συγκεντρώθηκαν κι αποφάσισαν να στείλουν στα Γιάννινα ικανό άτομο, μ' έξοδα της κοινότητάς τους, ν' αναπτύξει προφορικά πρώτα και υποβάλει γραπτά το αίτημά της επιστροφής των κτημάτων τους από τον Αλή Πασά, μαζί με άλλα παράπονα κι αιτήματα. Εξέλεξαν και επιτροπή σχετική με τα παραπάνω, η οποία πράξη τους έχει σωθεί, χωρίς να δίνει σε αυτή σχετικές οδηγίες¹². Υποθέτουμε ότι αυτό το έκαναν για να αποφύγουν τις αντιδράσεις των κατόχων, Τούρκων και μη, τέτοιων κτημάτων. Πήγαν τρεις φορές αντιπρόσωποι στα Γιάννινα και μια φορά στην Πόλη. Όμως τίποτε δεν πέτυχαν. Για την κάλυψη δε των εξόδων των παραπάνω η χριστιανική κοινότητα δανείσθηκε, από το κληροδότημα Θεοδ. Βαρζέλη, τα χρήματα του οποίου (30.000 γρ.) διαχειρίζονταν με τόκο, οι συγγενείς του ευεργέτη, πατέρας κι αδελφοί Βαρζέλη (Απόστολος και υιοί). Και επειδή η κοινότητα δεν επέστρεψε τα δανεικά στους παραπάνω επιτρόπους του κληροδοτήματος εκείνου, εκείνο χάθηκε, τις δε ευεργεσίες που προέβλεπε κάθε χρόνο, με τους τόκους του, να κάνουν οι διαχειριστές του, η κοινότητα επιβάρυνε την ενορία του Αγίου Χαράλαμπους μαζί με μερικές άλλες της Πρέβεζας. Να προικοδοτούν κάθε χρόνο άπορες νέες για τους γάμους τους¹³. Αυτό με μικρό ποσό, συνεχίσθηκε να γίνεται κάμποσα χρόνια. Δεν γνωρίζουμε αν ακόμα εξακολουθεί να γίνεται.

¹¹ Ό.π., σελ. 223, παράγρ. 8

¹² Πράξη 11/27-9-1845, δ. νοταρίου Ι. Αθ. Αυγερινού, Αριθ. 143, Αρχείου Ι.Μ. Νικοπόλεως & Πρεβέζης

¹³ Στα "Πρεβεζάνικα Χρονικά", τεύχος 34-35, έτος 1997, είναι δημοσιευμένο σχετικό μελέτημά μας με τίτλο "Ο Θεόδωρος Απ. Βαρζέλης και το κληροδοτήμά του", σελ. 27 κ. εφ.

Αρματωμένος Αρβανίτης.
Χαρακτικό από το βιβλίο του Χόμπχαουζ.
Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

Ο Άγγλος αριστοκράτης John C. Hobhouse στην Πρέβεζα¹

Νίκου Δ. Καράμπελα
προέδρου Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις

Στις 29 Σεπτεμβρίου του 1809,² μία βροχερή φθινοπωρινή Παρασκευή, φθάνουν στην Πρέβεζα, με ένα πολεμικό μπρίκι,³ δύο Άγγλοι αριστοκράτες. Ο λόρδος Βύρων⁴ και ο Τζών Κάμ Χόμπχαουζ,⁵ ο κατοπινός λόρδος Μπρόουτον. Τους συνοδεύει ο υπηρέτης του λόρδου Βύρωνα, Φλέτσερ. Οι συνθήκες του ταξιδιού τους από την Πάτρα μέχρι την Πρέβεζα ήταν αρκετά άσχημες, είχαν ακούσει μερικές δυσάρεστες ιστορίες για τις αγριότητες των Τούρκων

¹ Η περιγραφή του ταξιδιού προέρχεται από το βιβλίο του John Cam Hobhouse με τίτλο «A journey through Albania, and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810» («Ταξίδι μέσω Αλβανίας και άλλων επαρχιών της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας στην Κωνσταντινούπολη κατά τα χρόνια 1809 και 1810»), από το οποίο μετέφρασα τα σχετικά με την Πρέβεζα και την ευρύτερη περιοχή κείμενα.

² Όλες οι ημερομηνίες στα κείμενα του Χόμπχαουζ είναι σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο.

³ Τύπος ιστοφόρου πλοίου με δύο κατάρτια.

⁴ Ο λόρδος Βύρων (Byron) γεννήθηκε το 1788 στο Λονδίνο της Αγγλίας. Ήταν γιος μιας αριστοκράτισσας και ενός ασώτου από ένα αταίριαστο γάμο. Ο πατέρας του, αφού πρώτα κατασπατάλησε την περιουσία της γυναίκας του, τους εγκατέλειψε. Ο μικρός Βύρων μεγάλωσε δίπλα σε μία μάνα υστερική, άλλοτε με χάρδια και άλλοτε με ξυλοδαρμούς. Τα παιδικά του χρόνια ήταν δύσκολα και θλιβερά. Σε ηλικία μόλις δέκα ετών κληρονόμησε τον οικογενειακό τίτλο και έγινε λόρδος. Σπούδασε στο Trinity College του πανεπιστημίου του Καίμπριτζ, όπου έδειξε πνεύμα άγριας ανεξαρτησίας και μία τάση προς την εκκεντρικότητα. Ταξίδεψε, στα 21 του χρόνια, στην ανατολική Μεσόγειο από το 1809 μέχρι το 1811. Επέστρεψε τότε στην Αγγλία και ξανάρχισε την ταραχώδη ζωή του, γεμάτη ποιητική δόξα και σκάνδαλα. Ο Byron, αφού πρώτα γνώρισε την αποδοχή της καλής κοινωνίας της Αγγλίας, γνώρισε μετά και την αποκήρυξη. Εγκατέλειψε οριστικά την Αγγλία, περιπλανήθηκε στην Ευρώπη και κατέφυγε τελικά στην επαναστατημένη Ελλάδα, στην Ελλάδα των νεανικών του οραματισμών, όπου και πέθανε ως αγωνιστής της ελευθερίας το 1824.

⁵ Ο Τζών Κάμ Χόμπχαουζ (John Cam Hobhouse) γεννήθηκε στο Redland της Αγγλίας το 1786. Έκανε τις πανεπιστημιακές του σπουδές στο Trinity College του Καίμπριτζ. Εκεί γνωρίστηκε με το λόρδο Βύρωνα και έγινε ο καλλίτερος και ο πιο αφοσιωμένος φίλος του. Όταν ο λόρδος Βύρων του πρότεινε να τον συνοδεύσει στο ταξίδι που σκόπευε να κάνει στην Ανατολή, ο Χόμπχαουζ

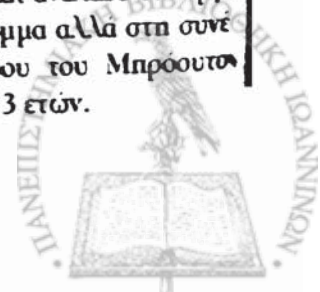
και ο καιρός ήταν πάρα πολύ κακός. Όλα αυτά τους έκαναν να απελπιστούν και να είναι έτοιμοι να γυρίσουν πίσω στην Πάτρα. «Αν ο κυβερνήτης του μπρικιού είχε επιμείνει λίγο περισσότερο, θα επιστρέφαμε αμέσως», αναφέρει κατά λέξη ο Χόμπχαουζ.

Πριν όμως αναφερθώ λεπτομερώς στα όσα ο Χόμπχαουζ γράφει για την Πρέβεζα και τη γύρω περιοχή, θα περιγράψω εν συντομία το ταξίδι των δύο φίλων περιηγητών που κράτησε περίπου 15 μήνες.

Το ταξίδι του Χόμπχαουζ ξεκίνησε στις 2 Ιουλίου του 1809 από το λιμάνι του Φάλμουθ (Falmouth) στην Αγγλία, απ' όπου μπαρκάρισε μαζί με το φίλο του, λόρδο Βύρων, με σκοπό να φτάσουν μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Τα ταξίδια στη Μεσόγειο ήταν εκείνη την εποχή συνηθισμένα και κατά το μάλλον επιβεβλημένα για νέους της αριστοκρατικής τάξης. Οι νεαροί βλαστοί της αγγλικής αριστοκρατίας έπρεπε «να επιθεωρήσουν τον κόσμο πριν αναλάβουν τη διακυβέρνησή του». Ο Χόμπχαουζ και ο Βύρων είχαν πολλά κοινά: ήταν σχεδόν συνομήλικοι (δύο χρόνια μεγαλύτερος ο πρώτος) και οι δύο μορφωμένοι, μέλη της αγγλικής αριστοκρατίας, με ανοιχτό και ευρύ μέλλον μπροστά τους. Είχαν όμως και αντιθέσεις. Ο Χόμπχαουζ ήταν απλός, μεθοδικός, σοβαρός, ο μελλοντικός πολιτικός, συγκρατημένος, προικισμένος με τις αρετές που χρειαζόταν η άρχουσα αγγλική τάξη. Ο Βύρων ήταν ωραίος, με λεπτό πνεύμα και πλούσια φαντασία, ορμητικός και ανατέλλον ποιητής, εκρηκτικός στους αυθορμητισμούς του. Ο Βύρων δεν κρατά σημειώσεις, ούτε ημερολόγιο, αλλά γράφει συνεχώς επιστολές στη μητέρα του και σε φίλους του. Αντίθετα ο Χόμπχαουζ καταγράφει ημερολόγιο με σκοπό να εκδώσει τις εντυπώσεις του από το ταξίδι, όταν επιστρέψει στην Αγγλία. Έχει άλλωστε προμηθευθεί και το απαραίτητο για το συγγραφικό του έργο υλικό: «100 πέννες, δύο γαλόνια ιαπωνική μελάνη και αρκετά μεγάλη ποσότητα από το καλλίτερο χαρτί».

Πρώτος σταθμός του ταξιδιού τους ήταν η Πορτογαλία. Διέσχισαν την Ιβηρική χερσόνησο και έφτασαν στη Μεσόγειο. Από εκεί και πέρα οι μετακινήσεις τους θα γίνονταν με αγγλικά πολεμικά πλοία. Η πρόθεσή τους ήταν να περά-

δέχθηκε προθυμα να τον ακολουθήσει. Ταξίδεψαν μαζί 15 περίπου μήνες και ο Χόμπχαουζ γύρισε στην Αγγλία τον Οκτώβριο του 1810. Το 1820 εκλέχθηκε βουλευτής και το 1823 έγινε ένα από πιο δραστήρια μέλη του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου. Το 1831 διαδέχθηκε τον πατέρα του στην οικογενειακή τους βαρωνία. Ασχολήθηκε ενεργά με την πολιτική και ανέλαβε υπουργικά καθήκοντα σε διάφορες κυβερνήσεις. Αρχικά ανήκε στο Φιλελεύθερο κόμμα αλλά στη συνέχεια προσχώρησε στο Συντηρητικό. Το 1851 πήρε τον τίτλο του Λόρδου του Μπρόουτον (Broughton) και αποσύρθηκε από την πολιτική. Πέθανε το 1869 σε ηλικία 83 ετών.

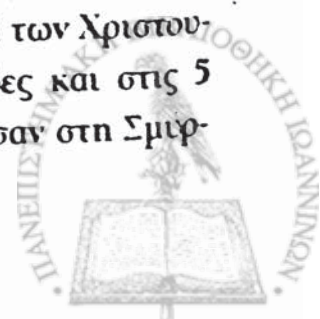

Πορτραίτο του λόρδου Βύρωνα.
Χαρακτικό από το βιβλίο του Βύρωνα «Childe Harold's Pilgrimage».
Συλλογή Νίκου Α. Καράμπελα. Πρέβεζα

σουν στη βόρεια ακτή της Αφρικής και από εκεί να πάνε στο Κάλιαρι της Σαρδηνίας. Σε μια περίοδο όμως που στη Μεσόγειο θα μπορούσε να ξεσπάσει πόλεμος από στιγμή σε στιγμή, τα σχέδια δεν έχουν και μεγάλη σημασία. Αντί για τη βόρεια ακτή της Αφρικής βρίσκονται στη Μάλτα και αντί για το Κάλιαρι της Σαρδηνίας, όπου ο Βύρων σχεδίαζε να συναντηθεί με την Αυτού Μεγαλειότητα το βασιλιά της Σαρδηνίας, θα βρεθεί στο Τεπελένι και θα γίνει δεκτός από το βεζίρη της Ηπείρου, τον Αλή πασά. Όλα έγιναν τυχαία. Το πολεμικό μπρίκι «Spider» ετοιμαζόταν να σαλπάρει από τη Μάλτα για να συνοδέψει μία νηοπομπή από πενήντα μικρά εμπορικά πλοία μέχρι την Πάτρα και από κει στην Πρέβεζα. Βρέθηκε λοιπόν η ευκαιρία στους δύο φίλους για το πολυπόθητο ταξίδι στην άγνωστη Ήπειρο του Αλή πασά.

Οι δύο περιηγητές έφτασαν στην Πρέβεζα στις 29 Σεπτεμβρίου του 1809, αφού πρώτα έμειναν δύο μέρες στην Πάτρα, φιλοξενούμενοι του εκεί προξένου της Αγγλίας Στράνι. Από την Πρέβεζα κατευθύνθηκαν στα Γιάννενα για να συναντήσουν το «λιοντάρι της Ηπείρου», τον Αλή πασά. Φτάνοντας στα Γιάννενα μαθαίνουν πως ο Αλή βρισκόταν στο Τεπελένι, όπου είχε ανοίξει πόλεμο με τον Ιμπραήμ πασά και πολιορκούσε το Μπεράτι. Συνέχισαν τη πορεία τους μέχρι το Τεπελένι, γενέτειρα του Αλή, όπου συνάντησαν το σατράπη στις 12 Οκτωβρίου στο παλάτι του. Από το Τεπελένι οι δύο περιηγητές επέστρεψαν στα Γιάννενα στις 26 Οκτωβρίου, διέσχισαν ξανά την Ήπειρο (με παλιά αριθμη αρθανίτικη φρουρά, τριπτική προσφορά του Αλή), έφτασαν στην Πρέβεζα, όπου επιβιβάστηκαν σε ένα πολεμικό καράβι, μια τρικάταρτη γαλιότα με Τούρκο καπετάνιο (και αυτή εκδήλωση φιλοφροσύνης του βεζίρη), με προορισμό την Πάτρα. Το καράβι όμως έπεσε σε μεγάλη φουρτούνα, άλλαξε πορεία, κατευθύνθηκε προς τους Παξούς και κατέληξε στην Ηπειρωτική ακτή κοντά στην Πάργα, στην παραλία της Σπλάντζας (Αρμουδιάς). Από κει με ένοπλη συνοδεία από 40-50 Αρθανίτες διέσχισαν τη νότια Ήπειρο, την Ακαρνανία και την Αιτωλία και έφτασαν στο Μεσολόγγι στις 21 Νοεμβρίου. (Εκεί κοντά, 15 χρόνια αργότερα, ο ποιητής Λόρδος Βύρων, ένδοξος πια, θα αφήσει την ύστατη πνοή του, υπερασπιστής της ελευθερίας του τόπου που τώρα περιδιαβαίνει σαν εύθυμος και ανέμελος ταξιδιώτης). Πέρασαν έπειτα στην Πάτρα, από κει στο Αίγιο (Βοστίτσα), με πλοίο έφτασαν στο Γαλαξείδι, επισκέφθηκαν τους Δελφούς και αφίχθηκαν στην Αθήνα την παραμονή των Χριστουγέννων του 1809. Παρέμειναν στην Αθήνα για δέκα εβδομάδες και στις 5 Μαρτίου, με το αγγλικό πολεμικό ιστιοφόρο «Πυλάδης», έφτασαν στη Σμύρ-

νη, όπου έμειναν μέχρι τις 11 Απριλίου 1810. Στη Σμύρνη ολοκλήρωσε ο Βύρων το δεύτερο άσμα (Canto) του ποιητικού του έργου «Childe Harold's Pilgrimage» («Το Προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»).⁶ Στις 12 Απριλίου μπάρκαρισαν για την Κωνσταντινούπολη με τη φρεγάτα «La Salsette». Έμειναν εκεί τρεις περίπου μήνες και σαλπάρισαν στις 14 Ιουλίου του 1810 με το ίδιο πλοίο, το οποίο μετέφερε τον Άγγλο πρέσβη Adair (Ανταίρ) στην Αγγλία. Με μία στάση στη Τζια, όπου ο Χόμπχαουζ αποχαιρέτησε το φίλο του Βύρωνα, το ταξίδι συνεχίστηκε στην Αθήνα και από κει μέσω Μάλτας στην Αγγλία, όπου έφτασε στις 15 Οκτωβρίου 1810.

Με την επιστροφή του, ο Χόμπχαουζ άρχισε να ταξινομεί το υλικό που είχε συγκεντρώσει στο 15μηννο ταξίδι του. Το όλο χρονικό του ταξιδιού του δημοσιεύτηκε δύομισι χρόνια αργότερα το Μάιο του 1813 με μορφή επιστολών.⁷ Πενήντα μία (51) συνολικά επιστολές αποτελούν το ογκώδες έργο των 1152 σελίδων. Από αυτές οι πρώτες τρεις επιστολές και μέρος της δέκατης πέμπτης επιστολής θα μας απασχολήσουν εκτενέστερα παρακάτω.

6 Το ποιητικό αυτό έργο του λόρδου Βύρωνα, όταν πρωτοδημοσιεύτηκε το 1812, αποτελείτο από δύο μέρη-άσματα (Canto). Το πρώτο άσμα ήταν εμπνευσμένο από την Πορτογαλία και την Ισπανία και το δεύτερο από την Ελλάδα. Αυτό το δεύτερο άσμα γράφτηκε από τον Βύρωνα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, μέσα σε πέντε μήνες, όπως σημειώνει ο ίδιος. Το ξεκίνησε στα Γιάννενα στις 31 Οκτωβρίου 1809 και το τελείωσε στη Σμύρνη στις 28 Μαρτίου 1810. Η επιτυχία του ήταν τόσο μεγάλη και μέσα στον πρώτο χρόνο (1812) τυπώθηκαν πέντε διαδοχικές εκδόσεις και ακολούθησαν δεκάδες ακόμη στα επόμενα χρόνια.

7 Το περιηγητικό βιβλίο έχει τίτλο «A journey through Albania, and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810» («Ταξίδι μέσω της Αλβανίας και άλλων επαρχιών της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας στην Κωνσταντινούπολη κατά τα χρόνια 1809 και 1810») και εκδόθηκε για πρώτη φορά από τον James Cawthorn, στο Λονδίνο, το Μάιο του 1813, σε ένα ογκώδη τόμο 1152 σελίδων, σχήματος 4^{ου}, με 17 επιχρωματισμένες ακουατίντες, 2 χάρτες και 5 άλλα χαρακτηριστικά. Η πρώτη έκδοση γνώρισε τόσο μεγάλη επιτυχία που μέσα στον ίδιο χρόνο επανεκδόθηκε σε δίτομη, πιο εύχρηστη αυτή τη φορά μορφή. Αντίτυπο της δεύτερης έκδοσης απόκειται στη βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, Προύσσης 4, Πρέβεζα, με αριθμό καταχώρησης 625. Και η δεύτερη αυτή έκδοση γνώρισε μεγάλη επιτυχία, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη μικρή, σε μέγεθος τσέπης, έκδοση του 1830 περίπου με τίτλο «Travels in Greece», που έγινε στο Δουβλίνο της Ιρλανδίας και σκοπό είχε την πνευματική εκπαίδευση των φτωχών. Η περιγραφή του ταξιδιού σε αυτή την έκδοση είναι αρκετά συντομευμένη και περιέργως δεν αναφέρονται τα πραγματικά ονόματα των ταξιδιωτών αλλά αντικαθίστανται με τα ονόματα Blair (Μπλέρ) και Thompson (Τόμσον). Αντίτυπο αυτής της έκδοσης απόκειται στο Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, με αριθμό καταχώρησης 443. Το 1855 τυπώθηκε μία αναθεωρημένη έκδοση του έργου με το βραχύτερο τίτλο «Travels in Albania and other provinces of Turkey in 1809 and 1810» («Ταξίδια στην Αλβανία και σε άλλες επαρχίες της Τουρκίας στα 1809 και 1810») από τον Χόμπχαουζ, που ήδη είχε γίνει λόρδος του Broughton. Η έκδοση αυτή ήταν δίτομη, σχήματος 8^{ου}, με 12 ξυλογραφίες και 2 χάρτες.

Στην πρώτη επιστολή ο Χόμπχαουζ μας περιγράφει τα γεγονότα και μας εκθέτει τις σκέψεις του από την αναχώρησή τους από την Μάλτα, μέχρι που έφτασαν έξω από την Πρέβεζα. Στη συνέχεια επιχειρεί να προσδιορίσει γεωγραφικά την Ήπειρο. Το κείμενο της πρώτης επιστολής σε μετάφραση έχει ως εξής:

«Ο φίλος μου⁸ και εγώ, μετά από παραμονή τριών εβδομάδων στη Μάλτα, και μετά από πολλή σκέψη κατά πόσο θα έπρεπε να κατευθύνουμε το ταξίδι μας προς τη Σμύρνη ή κάποιο λιμάνι της ευρωπαϊκής Τουρκίας, αποφασίσαμε τελικά να κάνουμε το δεύτερο, μετά από ένα από αυτά τα τυχαία περιστατικά τα οποία συχνά καθορίζουν τη συμπεριφορά των ταξιδιωτών, παρά τα προκαθορισμένα σχέδιά τους. Ένα πολεμικό μπρίκι διατάχθηκε να συνοδεύσει περίπου πενήντα μικρά εμπορικά ιστιοφόρα πλοία στην Πάτρα, το κύριο λιμάνι στη δυτική πλευρά του Μοριά, και στην Πρέβεζα, μία πόλη στα παράλια της Αλβανίας.⁹ Ο κυβερνήτης της Μάλτας ήταν τόσο συγκαταβατικός που επέτρεψε να ταξιδέψουμε και εμείς με αυτό το πλοίο στην Πρέβεζα, απ' όπου αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε την περιοδεία μας.

Την Τρίτη 19 Σεπτεμβρίου 1809 αναχωρήσαμε από τη Μάλτα και το επόμενο Σάββατο, στις 9:00 το πρωί, είχαμε φτάσει στο θαλάσσιο στενό μεταξύ Κεφαλονιάς και Ζακύνθου, και εκείνη την ώρα αντικρίσαμε για πρώτη φορά την Ελλάδα. Πιστεύω πως θα μου συγχωρέσετε το γεγονός ότι είμαι τόσο σχολαστικός με τις ημερομηνίες καθώς επίσης και οποιοδήποτε είδος απαραίτητης φιλαυτίας. Το σκηνικό που απλωνόταν μπροστά μας μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση. Δεν μπορούσα να μη καταγράψω κάθε λεπτομέρεια σχετικά με την ημερομηνία, τοποθεσία και συνθήκες μιας τέτοιας πρώτης εντύπωσης, και ας μου συγχωρεθεί οποιαδήποτε προσπάθειά μου να τα μεταφέρω και στους άλλους.

Η Κεφαλονιά φάνηκε στα βόρεια σαν μία σειρά από ψηλούς βράχους με μερικά χωριά σκορπισμένα στα ριζά των βράχων και έμοιαζε εξ ολοκλήρου άγονη. Η Ζάκυνθος, στα νότια, ήταν μια χαμηλή λωρίδα γης. Μπροστά μας α-

8 Εννοεί το λόρδο Βύρωνα. Ο Χόμπχαουζ διηγείται το ταξίδι χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό αριθμό και αναφέροντας κάπου κάπου τον Βύρωνα ως «ο φίλος μου» ή «ο σύντροφός μου». Μόνο μετά από 439 σελίδες κειμένου αναφέρει το όνομά του. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι ο Βύρων στις επιστολές του, αντίθετα με τον Χόμπχαουζ, αφηγείται τις περιοδείες του σε πρώτο πρόσωπο, αγνοώντας την ύπαρξη του Χόμπχαουζ.

9 Δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει ότι η Πρέβεζα αναφέρεται ως πόλη της Αλβανίας. Κατά την περίοδο που ο Αλή πασάς διοικούσε στην περιοχή οι περισσότεροι περιηγητές αναφέρονται στην περιοχή γενικά ως Αλβανία.

νατολικά υψώνονταν τα ψηλά βουνά της Αλβανίας και του Μοριά που προβάλλονταν προς εμάς ως μια μακριά, στενή, χαμηλή λωρίδα γης, στο άκρο της οποίας φαίνονταν τα υπολείμματα ενός κάστρου που ονομαζόταν, όπως πληροφορηθήκαμε, Castel-Tornese.

Δεν φύσαγε πολύ και καθώς ήμασταν υποχρεωμένοι να περιμένουμε τα αργά ιστιοφόρα της συνοδείας μας είχε ήδη πάει 7:00 το απόγευμα όταν πλησιάσαμε αρκετά κοντά στην Ιθάκη, που τώρα λέγεται Θιάκι και που τότε μας φάνηκε επίπεδη με δύο μικρούς λόφους, στα ΒΑ της Κεφαλονιάς. Στις 7:00 το επόμενο πρωί είδαμε το άνοιγμα του κόλπου της Ναυπάκτου¹⁰ και όχι πολύ μακριά τα μικρά νησάκια Curzolari,¹¹ κοντά στα οποία, και όχι μέσα στον κόλπο, έγινε η ναυμαχία της Ναυπάκτου. Το τοπίο που παρουσιάστηκε μπροστά μας εκείνη τη στιγμή ήταν ιδιαίτερα ευχάριστο στα μάτια μας, τα οποία είχαν κουραστεί μέχρι τότε με τη λευκή μονοτονία της Μάλτας. Νότια, και όχι μακριά από μας, ήταν κάποιες χαμηλές εκτάσεις που εκτείνονταν μέσα στη θάλασσα και που καλύπτονταν από καταπράσινα αμπέλια. Μπροστά μας υπήρχαν λόφοι στεφανωμένοι με δέντρα και σε κάθε πλευρά, εκτός από το άνοιγμα από το οποίο μπήκαμε σε αυτόν το μεγάλο κόλπο, υπήρχαν απόκρημνα βουνά κάθε μορφής. Μας έδειξαν τη θέση που βρισκόταν η Πάτρα, αλλά εκείνο το απόγευμα δεν προχωρήσαμε αρκετά για να δούμε την πόλη. Το επόμενο βράδυ, όλη την επόμενη μέρα καθώς και τη μεθεπόμενη νύχτα, έπλεα στην είσοδο του κόλπου με βάρκα, αλλά στις 26 του μηνός στις 7:00 το πρωί, επιβιβάστηκα και πάλι πάνω στο μπρίκι που είχε ήδη αγκυροβολήσει έξω από την Πάτρα. Τίποτε δεν ήταν πιο ευχάριστο από τη θέα αυτής της τοποθεσίας. Είχα φθάσει ακριβώς την ώρα που ο ήλιος χάραζε πάνω από τα βουνά πίσω από την πόλη, η οποία βρίσκεται στους πρόποδες ενός λόφου γεμάτου κήπους και περιβόλια με πορτοκαλιές, λεμονιές και αμπελώνες που από μακριά μου θύμιζαν τα βαθυπράσινα αγγλικά λιβάδια. Οι μιναρέδες των τουρκικών τζαμιών, που αποτελούν πάντοτε ένα ωραίο θέαμα καθώς λαμπυρίζουν στις πρώτες ακτίνες του ήλιου, και τα καλλιεργημένα περίχωρα της πόλης σχημάτιζαν μια ευχάριστη αντίθεση με τους γυμνούς βράχους που υπήρχαν στην αντίπερα μεριά του κόλπου.

¹⁰ Έτσι ονομαζόταν τότε ο σημερινός Πατραϊκός κόλπος.

¹¹ Έτσι ονομαζόταν το σύμπλεγμα των μικρών νησιών Ν-ΝΔ του Αστακού της Αιτωλοακαρνανίας, που τώρα ονομάζονται Εχινάδες και βόρειες Εχινάδες νήσοι. Στους ναυτικούς είναι ακόμη και σήμερα γνωστά ως Κουρτζολάρι.

Αν και επρόκειτο να προχωρήσουμε αμέσως με ένα μέρος της συνοδείας μας προς την Πρέβεζα, αδημονούσαμε, όπως ίσως φαντάζεστε, να πατήσουμε το πόδι μας στο Μοριά. Έτσι, ο φίλος μου και εγώ κάναμε μία βάλτα στους αμπέλωνες βόρεια της πόλης μέχρι που αναγκαστήκαμε να επιστρέψουμε μετά από ένα σινιάλο από το μπρίκι, το οποίο αναχώρησε στις 12:00.¹² Το πλοίο δεν άργησε να βγει από τον κόλπο και πριν τη δύση είδαμε από μακριά μια πόλη που ονομάζεται Μεσολόγγι, με μια διπλή ακτή στους πρόποδες των βουνών που υψώνονταν το ένα μετά το άλλο όσο έβλεπε το μάτι, όπως είναι εξάλλου και όλη η υπόλοιπη χώρα που βλέπει κανείς βόρεια του κόλπου της Ναυπάκτου.

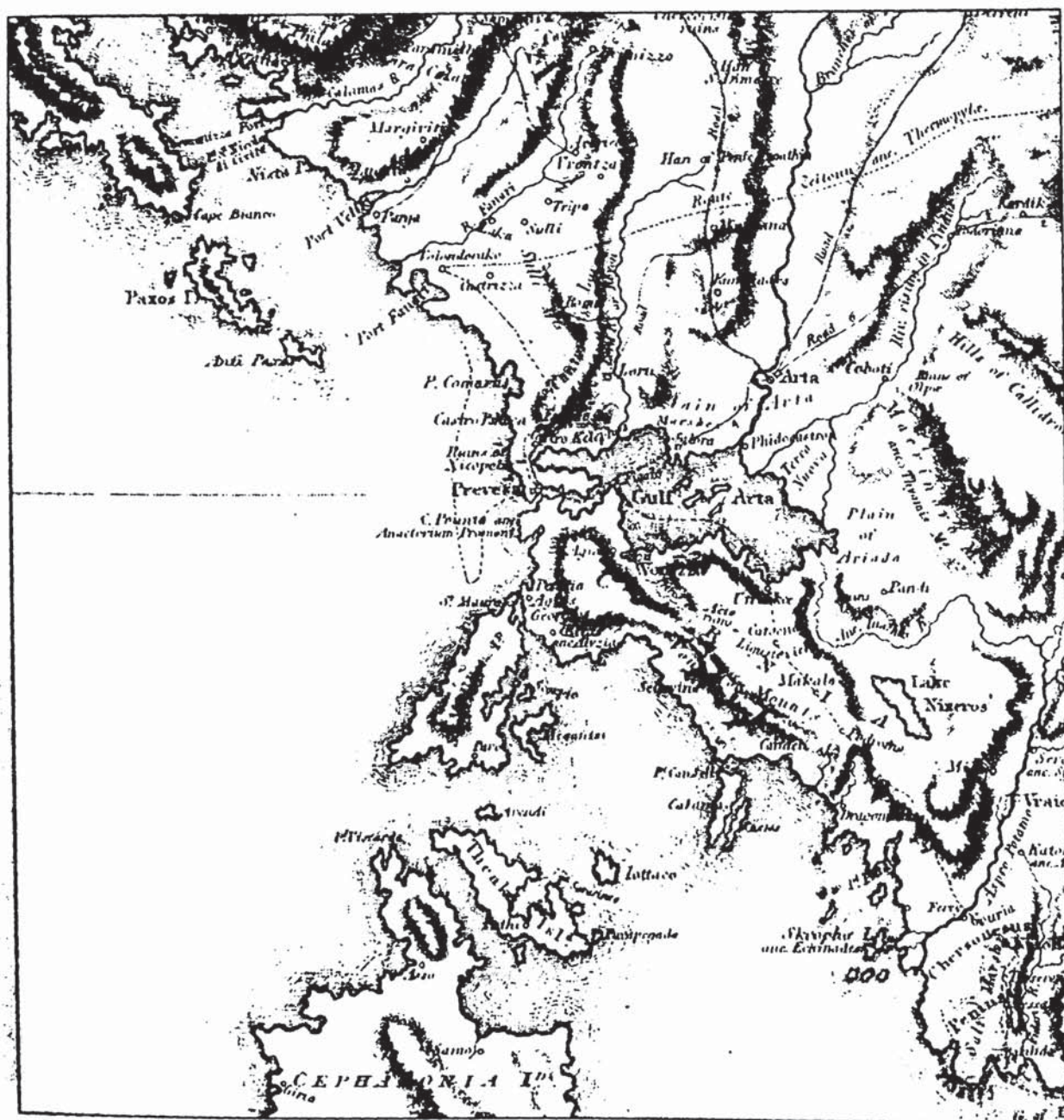
Το επόμενο πρωινό ήμασταν στο θαλάσσιο στενό, με την Ιθάκη στα αριστερά μας, δηλαδή στα δυτικά. Το νησί, η περιφέρεια του οποίου είναι μικρή, και το οποίο είναι κλεισμένο σε ένα κόλπο που σχηματίζεται από δύο ακρωτήρια του μεγάλου νησιού της Κεφαλονιάς, δεν είναι τόσο τραχύ και βραχώδες όπως η στεριά στα δεξιά. Περάσαμε από κοντά του και είδαμε μερικούς θάμνους πάνω στην ξηρά, δύο μικρές πάλεις στους λόφους ανάμεσα σε δέντρα, και στα υψώματα ένα ή δύο ανεμόμυλους καθώς και ένα πύργο. Μια βραχονησίδα βορειοανατολικά, μεταξύ αυτού του νησιού και της Λευκάδας, λέγεται Άτοκος.¹³ Δεν προχωρήσαμε πολύ εκείνη τη μέρα. Πράγματι, οι βάρκες από το μπρίκι απασχολούνταν με το να κόβουν το δρόμο στις βάρκες που ήταν φορτωμένες με σταφίδες από την Ιθάκη για να περάσουμε. Το νησί τότε ήταν στην κατοχή των Γάλλων, αλλά όμως δεν φυλασσόταν ικανοποιητικά, όπως αποδείχθηκε από το γεγονός πως ένα μήνα μετά, όταν τα Ιόνια νησιά δέχτηκαν επίθεση από μια βρετανική μοίρα, το βασίλειο του Οδυσσέα παραδόθηκε στα χέρια ενός αξιωματικού και επτά ανδρών. Το βράδυ είδαμε φώτα στα βουνά, τα οποία μας είπαν πως είναι φωτιές που ανάβουν βοσκοί οι οποίοι δεν καταβάζουν τα κοπάδια τους από τους λόφους έως τις αρχές του Οκτωβρίου, όταν αρχίζουν συνήθως οι φθινοπωρινές βροχές.

Στις 28 του μήνα, πλεύσαμε στο στενό ανάμεσα στην Ιθάκη και τη Λευκάδα και ξαναείδαμε την Κεφαλονιά να ξαπλώνεται ακόμα προς το βορρά. Κατατράβαμε το ακρωτήριο της Λευκάδας και είδαμε το γκρεμό, ο οποίος έμεινε στην ιστορία εξαιτίας της τύχης της Σαπφούς, της ποίησης του Οβιδίου, και

12 26 Σεπτεμβρίου 1809

13 Στο αγγλικό κείμενο αναφέρεται ως «Iottaco».

Μέρος του χάρτη που υπάρχει στο βιβλίο του Χόμπχαουζ και που δείχνει την περιοχή που αναφέρεται στο άρθρο.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

των απόκρημνων βράχων που τρώμαζαν τους αρχαίους ναυτικούς. Σε κάθε πλευρά του ακρωτηρίου υπάρχει μια μεγάλη σπηλιά. Η ακτή είναι ανώμαλη και απότομη αλλά η κορυφή της καλύπτεται από αειθαλείς θάμνους ή βρύα. Είναι δύσκολο να περιμένει κανείς πως οποιαδήποτε ερείπια του ναού του Απόλλωνα θα βρίσκονται ακόμη στα υψώματα της Λευκάδας.

Στις 7:00 το απόγευμα, αγκυροβολήσαμε ανοικτά της Πρέβεζας και ανέβηκε στο πλοίο ο Έλληνας που διατελούσε ως ένας από τους Άγγλους υποπρόξενους σε εκείνη την πόλη και που ονομαζόταν *Commiuti* ή *Comminiuti*.¹⁴ Ήταν ψηλός με ασυνήθιστα όμορφο παρουσιαστικό και ήταν ντυμένος σύμφωνα με τον ελληνικό τρόπο. Είχαμε συστατικές επιστολές για τον αδερφό του, τις οποίες άνοιξε μεν, αλλά δεν μπορούσε, πιστεύω, να διαβάσει. Ήταν όμως πολύ ευγενικός, και γεμάτος φιλοφρονήσεις μας υποσχέθηκε να μας εξυπηρετήσει όσο καλύτερα μπορούσε. Του τονίσαμε την επιθυμία μας να δούμε την επομένη τα ερείπια της Νικόπολης, στα περίχωρα της Πρέβεζας. «Θα πάτε εκεί μαζί μου. Θα σας φέρω πρωινό στις επτά, ή στις οκτώ, ή στις εννιά», είπε ο υποπρόξενος. Του είπαμε ότι προτιμούσαμε να ξεκινήσουμε πολύ νωρίς. «Όσο νωρίς επιθυμούν οι εξοχότητές σας – *done la collazione*», πρόσθεσε χαμογελώντας και τονίζοντας τις τελευταίες λέξεις για να δείξει ότι ήξερε τι άρεσε σε μας τους Άγγλους. Πράγματι, στα σύντομα ταξίδια μου, έχω παρατηρήσει ότι επικρατεί γενικά μια αντίληψη πως οι συμπατριώτες μας είναι καλοφαγάδες, κυρίως κρέατος, και μεγάλοι πότες. Ο Έρασμος αναφέρει ότι το «σκάω στο φαγητό σαν Άγγλος» ήταν μια έκφραση της εποχής του.

Στις 29 Σεπτεμβρίου ετοιμαστήκαμε να κατέβουμε στην Πρέβεζα, μια πόλη απέναντι από την είσοδο του Αμβρακικού κόλπου χτισμένη σε μια λωρίδα γης στην περιοχή που στο παρελθόν ονομαζόταν Ήπειρος.

Πριν όμως αρχίσουμε την περιοδεία μας στην ενδοχώρα, ζητώ την ανοχή σας για να δώσω έγκαιρα μερικές παρατηρήσεις, με τις οποίες θα προσπαθήσω να δικαιολογήσω μια από τις ελλείψεις που αναμφίβολα θα φανεί αργότερα κατά την περιγραφή των ταξιδιών μας στην Αλβανία. Και αναφέρομαι στην άγνοια της ακριβούς έκτασης και των ορίων, της πορείας των ποταμών, της

¹⁴ Πρόκειται, ωμίζω, για τον αδελφό του Πάνου Κομνιώτη, υποπρόξενου τότε της Αγγλίας στην Πρέβεζα. Στην Πρέβεζα υπήρχε υποπρωξενείο της Αγγλίας. Στα ιταλικά έγγραφα το επώνυμο γράφεται «Comeneotti». Στο εξής το επώνυμο «Commiuti», όταν εμφανίζεται στο αγγλικό κείμενο, θα αντικαθίσταται με το ελληνικό «Κομνιώτη». Είναι πολύ πιθανό το επώνυμο αυτό να προέρχεται από το τοπωνύμιο «Κομμένο», ένα χωριό της Άρτας στις εκβολές του Αράχθου.

κατεύθυνσης των βουνών και της σχετικής θέσης των αρχαίων και σύγχρονων πόλεων της Ηπείρου, της χώρας μέρος της οποίας διασχίσαμε. Ακόμη και ένας μικρός μαθητής θα αισθανόταν ντροπή αν αποδεικνυόταν ότι δεν γνωρίζει γεωγραφία. Είναι όμως, πιστεύω, αλήθεια πως αυτή η χώρα, η οποία έχει αποτελέσει το πεδίο πολλών διάσημων γεγονότων και η οποία συνορεύει με την Ελλάδα, και με την οποία όχι σπάνια συγγέουν, δεν έχει περιγραφεί ποτέ με ακρίβεια. Οι περιγραφές των αρχαίων γεωγράφων μπερδεύουν τον αναγνώστη. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα φαίνεται να αναφέρονται στην 'Ηπειρο σύμφωνα με την αρχαιότερη θέση της. Σε άλλες, μιλούν για τη διαίρεση της Μακεδονίας και πολλές φορές αναφέρονται σε αυτή τη διχοτόμηση η οποία έγινε μετά τις κατακτήσεις των Ρωμαίων και η οποία έδωσε στις περιοχές βόρεια και βορειοανατολικά, που στο παρελθόν ήταν τμήμα της Ιλλυρίας και της Μακεδονίας, το όνομα Νέα 'Ηπειρος. Ο Πτολεμαίος περιλαμβάνει την Ακαρνανία και την Αμφιλοχία εντός των ορίων της, προεκτείνοντάς την νότια ως τις εκβολές του Αχελώου (Βιβλίο iii, Κεφάλαιο 14).

Θα ήταν υπερβολικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να δώσει κανείς αυτά που σε κάποια χρονική στιγμή θεωρούνταν ως τα πραγματικά σύνορα της συγκεκριμένης χώρας και όπως θα έχετε ίσως παρατηρήσει τόσο οι Έλληνες όσο και Λατίνοι συγγραφείς είχαν διαπιστώσει ότι τα σύνορα δεν ήταν ευδιάκριτα, καθώς χρησιμοποιούν την έκφραση «Ηπειρώτες», παρά «κάτοικοι της Ηπείρου». Ήταν φυσικό η αλλαγή αφέντη να προκαλέσει αλλαγή ονόματος, έτσι οι περιοχές Lyncestis, Pelagonia, Orestis και Elymia ονομάστηκαν, μετά τον περιορισμό τους από το Φίλιππο, «Άνω» και στη συνέχεια «Ελεύθερη» Μακεδονία και κάποιοι έδωσαν αυτή την ονομασία στη γειτονική χώρα μέχρι τα παράλια απέναντι από την Κέρκυρα (Στράβων, Βιβλ. vii). Τα παράλια, όπως θα αναμενόταν, έχουν περιγραφεί αρκετά, αν και οι γεωγράφοι δεν συμφωνούν εάν θα αρχίσουν τις λεπτομερείς περιγραφές τους από τις ακτές του Δυρραχίου και της Απολλωνίας, ή νοτιότερα, με τη Χαονία και τα βόρεια άκρα των Ακροκεραυνίων ορέων. Αλλά ο Στράβων, μετά την αναφορά στα δεκατέσσερα Ηπειρωτικά έθνη, δεν είναι σε θέση να ορίσει τα όρια των ξεχωριστών κρατών, τα οποία στην εποχή του δεν ήταν ευδιάκριτα. Σε άλλο μέρος προσθέτει ότι αυτή η χώρα, η οποία όπως και η Ιλλυρία, αν και τραχιά και ορεινή, ήταν στο παρελθόν πυκνοκατοικημένη, ήταν, την περίοδο που έγραφε, σχεδόν έρημη, και ότι, όπου υπήρχαν κάτοικοι, αυτοί ζούσαν σε μικρά και ερημωμένα χωριά.

Με αυτόν τον τρόπο έχει αποπειραθεί η καταγραφή της τοπογραφίας της ενδοχώρας, διότι αν και έχουν αναφερθεί τα ονόματα πολλών πόλεων (συγκεκριμένα ο Πτολεμαίος παραθέτει ένα μεγάλο κατάλογο από αυτές), παρόλα αυτά φαίνεται να είναι γνωστά ελάχιστα ή ακόμη και τίποτε ως προς τις πραγματικές ή σχετικές θέσεις αυτών των τοποθεσιών. Ομολογώ ακόμη πως δεν έχω βοηθηθεί και πολύ από την προσεχτική ανάγνωση των σχετικών κειμένων του Πολυβίου και του Λιβίου, στα οποία οι ιστορικοί περιγράφουν τις επιχειρήσεις του Ρωμαϊκού και Μακεδονικού στρατού σε αυτό το μέρος του κόσμου. Οι βίοι των Πύρρου, Φλαμινίου και Λιμιλίου, στα κείμενα του Πλουτάρχου δίνουν κάποιες τοποθεσίες αλλά δεν είναι ικανοποιητικές. Τα έργα των σύγχρονων συγγραφέων, τα οποία έχουν περιγράψει σχεδόν κάθε άλλο μέρος του κόσμου, δεν έχουν συμβάλει καθόλου στη διαλεύκανση αυτών των ασαφειών. Ο Κελλάριος και ο Έρμιος, ένας πιο προσεκτικός συντάκτης, επαναλαμβάνουν απλά τις περιγραφές των αρχαίων συγγραφέων. Ο κ. D'Anville ένοιωσε, και ειλικρινά ομολόγησε, την έλλειψη πληροφοριών και πάνω στο χάρτη του καλεί τους μελλοντικούς σπουδαστές να δώσουν μία πιο λεπτομερή περιγραφή της Ηπείρου. Ο κ. Gibbon, στις ενημερωτικές σελίδες του οποίου θα πρέπει να ανατρέχει πάντοτε με προθυμία και χαρά όποιος ταξιδεύει στην Τουρκία, έχει δηλώσει ότι ξέρουμε λιγότερο γι' αυτή τη χώρα απ' ό,τι για τις αχανείς εκτάσεις της Βόρειας Αμερικής. Χρειαζόμαστε ένα καλό χάρτη της Ηπείρου, λέει ο εν λόγω ιστορικός σε κάποιο άλλο σημείο (σημείωση 40, σελίδα 457, κεφ. 67, του «Decline and Fall»), μια παρατήρηση την οποία έχει επαληθεύσει ο ίδιος, ταυτίζοντας με κάποια ασαφή έκφραση σε περισσότερα από ένα σημεία αυτή τη χώρα με την Αλβανία.

Η ίδια σκιά, η οποία κάλυπτε αυτό το μέρος της Ευρώπης στην αρχαιότητα, δεν φαίνεται να είχε διαλυθεί κατά τους μεταγενέστερους χρόνους. Αυτό που ξέρουμε μέχρι τώρα για τη σύγχρονη Αλβανία είναι πως αποτελεί επαρχία της ευρωπαϊκής Τουρκίας που συνορεύει βόρεια και βορειοανατολικά με μία οροσειρά με το όνομα Μαύρα Όρη,¹⁵ που τη χωρίζει εν μέρει από τη χώρα που ονομαζόταν στο παρελθόν Μακεδονία και εν μέρει από τη Σερβία και τη Λαλαματία, που έχει δυτικά τον κόλπο της Βενετίας, ανατολικά τη Μακεδονία, Θεσσαλία και την κυρίως Ελλάδα και που τελειώνει νότια με τον κόλπο της Ναυπάκτου ή, σύμφωνα με κάποιους άλλους, τον κόλπο της Άρτας. Πιστεύω

15 Μαυροβούνιο

πως αυτή η χώρα έχει χωριστεί από τους Ενετούς σε Άνω και Κάτω Αλβανία, η πρώτη φαίνεται πως αντιστοιχεί σχεδόν με την αρχαία Ιλλυρία και η δεύτερη με την Ήπειρο. Κάποιοι συγγραφείς όταν μιλούν για την Αλβανία αναφέρονται μόνο στην Άνω Αλβανία, στην οποία θα έθεταν τα νότια σύνορα, με μία νοτιή γραμμή που θα τη χώριζε από την Κάτω Αλβανία.

Θα μου δοθεί η ευκαιρία να αναφέρω ξανά ότι υπάρχει ανάμεσα στους κατοίκους μια έννοια διαχωρισμού μεταξύ των βόρειων και νότιων τμημάτων, αλλά δεν έχω δει κάποιο χάρτη που να δείχνει ξεκάθαρα τη γραμμή αυτή του διαχωρισμού έτσι που ίσως ολόκληρη η περιοχή, συμπεριλαμβανομένης και της Ακαρνανίας, να μπορεί να ονομαστεί σωστά Αλβανία.

Καθώς οι Μουσουλμάνοι δεν γνωρίζουν τίποτε από γεωγραφία και καθώς διαιρούν τις περιοχές που κατέχουν σε πολλές μικρές και ασήμαντες επαρχίες, τα σύνορα των οποίων ένας Ευρωπαίος ταξιδιώτης ή ακόμη και ένας κάτοικος της περιοχής, δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει, δεν θα ήταν λογικό να περιμένει κανείς να υπάρχει κάποιος σύγχρονος χάρτης οποιουδήποτε τμήματος της Τουρκίας, πόσο μάλλον μιας επαρχίας όπως η Αλβανία. Η συνεχής βαρβαρότητα των κατοίκων της και η μερική κατοχή κάποιων λιμανιών από τους Ενετούς, αποτέλεσμα της οποίας είναι η χρήση ιταλικών ονομάτων μαζί με τα αντίστοιχα ελληνικά και τουρκικά ονόματα των πόλεων και των περιοχών, έχουν προκαλέσει τέτοιες δυσκολίες στη δημιουργία χαρτών που τους καθιστά ανεπαρκείς αντί να μας βοηθούν στην εξερεύνησή μας. Ο χάρτης του De la Rochette, ο καλύτερος και ο πιο πρόσφατος κατά το ταξίδι μας, είναι γεμάτος ανακρίβειες και ελλείψεις και βοηθά λίγο ή και καθόλου τον ταξιδιώτη. Τα σχέδια του καλλιτέχνη Coronelli καταγράφουν μόνο τα φρούρια και τις πόλεις πάνω στην ακτή έτσι όπως θα ήταν την περίοδο της ακμής της Ενετικής δημοκρατίας. Αλλά η σύγχρονη εποχή, η οποία φαίνεται πως έχει ευνοήσει ανακαλύψεις σε όλες τις τέχνες και επιστήμες, έχει συμβάλει επίσης στις γνώσεις μας σχετικά με τη σύγχρονη κατάσταση πολλών χωρών που στο παρελθόν μας ήταν σχεδόν άγνωστες.

Το δραστήριο πνεύμα δύο μεγάλων εθνών, στη γενναιόδωρη άμιλλα των οποίων η ανθρωπότητα, όταν θα έχει συνέλθει από τους καταστροφικούς αγώνες των ισχυρών αυτών αντιπάλων, θα είναι για πάντα υπόχρεη, έχει στις μέρες μας εξερευνήσει τις πιο απόμακρες περιοχές κάθε γωνιάς του κόσμου και οφείλεται σε μία από τις τεράστιες στρατιωτικές επιχειρήσεις των Γάλλων η πρώτη απόπειρα μιας λεπτομερούς περιγραφής της Αλβανίας.

Στα 1798, κάποιοι Γάλλοι αξιωματικοί και μέλη της Ανατολικής Επιτροπής Τεχνών και Επιστημών, επιστρέφοντας από την Αίγυπτο με ένα ιστιοφόρο, πιάστηκαν αιχμάλωτοι έξω από την Καλαβρία από ένα κουρσάρικο αλγερινό καράβι. Από αυτούς, ο κ. Bessiers, που ανήκε στην Επιτροπή, ο κ. Roitevin, συνταγματάρχης μηχανικού, ο κ. Charbonnel, συνταγματάρχης πυροβολικού, ο κ. Guerini, Μαλτέζος ανακριτής, και ο κ. Bounier, αξιωματικός του ναυτικού, αποχωρίστηκαν βίαια από τους συντρόφους τους και μεταφέρθηκαν στον Αλή πασά της Αλβανίας, που είχε τότε στρατοπεδεύσει στο Βουθρωτό, στα παράλια απέναντι από την Κέρκυρα, που τότε πολιορκείτο από τους Ρώσους και τους Τούρκους. Κρατήθηκαν αιχμάλωτοι για δύο χρόνια, τους συμπεριφέρθηκαν όμως με αξιοπρέπεια και κατά τη διάρκεια αυτών των δύο χρόνων συνέλεξαν κατ' εντολή του Αλή πασά πληροφορίες και κράτησαν σημειώσεις τις οποίες αργότερα ταξινόμησε ο φίλος τους Δρ. Rouqueville και εξέδωσε, μαζί με δύο άλλους τόμους για το Μοριά και την Κωνσταντινούπολη, που έγραψε ο ίδιος. Ο Rouqueville, μετά τον αποχωρισμό του από τους αξιωματικούς αυτούς, είχε περιοριστεί στην Τριπολιτσα του Μοριά και στους Επτά Πύργους.

Το γεμάτο υποθέσεις και με περισπούδαστο ύφος μέρος του βιβλίου, εκτός από μερικά ρητορικά ποικίλματα, τα οποία ο συντάκτης αδικαιολόγητα θεωρεί ότι δεν χρησιμοποιεί καθόλου, είναι σίγουρα το χειρότερο τμήμα του, και πρέπει, υποθέτω, να αποδοθεί στον ίδιο τον Δρ. Rouqueville. Αλλά παρά τα ελαττώματά του, τα οποία είναι πολλά, δεν υπάρχει, απ' όσο ξέρω, άλλο βιβλίο που να μπορεί ο ταξιδιώτης στην Αλβανία να έχει μαζί του ή να συμβουλευτείται. Δεν διστάζω συνεπώς να κάνω χρήση της γαλλικής αυτής περιγραφής, όπου δεν έρχεται σε αντίθεση με τη δική μου εμπειρία και πληροφορίες, όπως θα παρατηρήσουν αυτοί που τυχαίνει να έχουν στην κατοχή τους αυτόν τον τόμο.¹⁶

Κάνω αυτή την κατηγορηματική δήλωση για να μη χρειαστεί αργότερα να απολογηθώ, σε περίπτωση που εντοπιστεί η πηγή των πληροφοριών μου. Διότι καθώς ο σκοπός μου είναι να δώσω όσο το δυνατόν την καλύτερη περιγραφή της χώρας από την οποία περάσαμε, δεν θα αρνηθώ βοήθεια από οποιαδήποτε κατεύθυνση αλλά βασίζομαι ότι μετά από αυτή τη διακήρυξη δεν θα θεωρηθώ ως «*fur manifestus*» (ανιχνεύσιμος λογοκλόπος).

Η επόμενη επιστολή μου θα μας φέρει στην Τουρκία.»

¹⁶ Είναι καταφανής, ακόμα και στα κείμενα η έρχρα των δύο λαών, Γάλλων και Άγγλων.

Θεώρησα σκόπιμο να μεταφράσω όλη αυτή τη φιλολογία του Χόμπχαουζ για την ιστορία και γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου, για να υποψιαστεί κανείς πόσο περίπλοκα ήταν τα θέματα και στα 1810 και κατά την αρχαία εποχή και συνεχίζουν βέβαια να είναι και σήμερα.

Η δεύτερη επιστολή αφορά άμεσα στην πόλη της Πρέβεζας και οι πληροφορίες που μας δίνει ο Χόμπχαουζ είναι άκρως ενδιαφέρουσες. Περιγράφει την πόλη της Πρέβεζας, τα στενά του Αμβρακικού κόλπου, το Άκτιο, και τα όσα άκουσε για τη μάχη της Νικοπόλεως του 1798.

«Φτάσαμε στην Πρέβεζα με βροχή και με καθόλου ευχάριστα προαισθήματα. Ο ανόπτος κυβερνήτης ενός αγγλικού μεταγωγικού που βρισκόταν στο λιμάνι της Πρέβεζας, ήρθε στο πλοίο μας και μας διηγήθηκε πολύ θλιβερές ιστορίες για τους Τούρκους που κατοικούσαν στην πόλη. Μας είπε ότι το κεντρικό κατάρτι του πλοίου του είχε δεχθεί κανονιοβολισμό από ένα τουρκικό πολεμικό πλοίο χωρίς αιτία, και ότι μία μέρα, περπατώντας στην εξοχή, ένας Τούρκος, στον οποίο δεν είχε πει ή κάνει τίποτε, γύρισε και πυροβόλησε εναντίον του. Πρόσθεσε ότι ο Άγγλος Αρμοστής στην Αυλή του Αλή, του πασά της χώρας, προετοιμαζόταν να φύγει από τα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα, επειδή δεν μπορούσε να αντέξει την ιταμότητα των ανθρώπων. Παρόλα αυτά, προχωρήσαμε προς το σπίτι του Σενιόρ Κομνηνιώτη διασχίζοντας αρκετούς βρώμικους δρόμους. Ελάχιστα είναι τα μέρη που θα μπορούσε να επισκεφτεί κανείς μια βροχερή μέρα, πόσο μάλλον σε μια τουρκική πόλη, όπως η Πρέβεζα.

Οι δρόμοι της πόλης χωρίς καλντερίμι, ούτε καν με πέτρες οποιουδήποτε είδους, έμοιαζαν με λασπερά μονοπάτια που σέρνονταν ανάμεσα σε ξύλινες καλύβες. Ήταν εξαιρετικά στενοί και σκιάζονταν από μεγάλα πλατειά ψαθιά ή καλάμια, που προεξείχαν από τα γείσα των σπιτιών και έφταναν σχεδόν από τη μία μεριά στην άλλη. Αυτή η εφεύρεση, η οποία πρέπει να είναι πολύ ευχάριστη όταν κάνει ζέστη, αυτή τη στιγμή το μόνο που έκανε ήταν να αυξάνει τη ζοφερότητα του μέρους και να δυσκολεύει περισσότερο το περπάτημα, καθώς η βροχή έσταζε από τα βρώμικα καλάμια και έκανε τα δρομάκια περισσότερο λασπώδη.¹⁷ Αν προσθέσει κανείς και την άγρια όψη των Τούρκων, ο καθένας

¹⁷ Παρόμοια είναι και η περιγραφή του Άγγλου περιηγητή και γιατρού Henry Holland, ο οποίος επισκέπτεται την Πρέβεζα την ίδια περίοδο. Δες στις σελίδες 66-68 του βιβλίου του με τίτλο «Travels in the Ionian isles, Albania, Thessaly, Macedonia, etc.», που εκδόθηκε στο Λονδίνο το 1815.

από τους οποίους έφερε μια τεράστια αρμαθιά από πιστόλια και ένα μεγάλο μαχαίρι που προεξείχε από μια ζώνη κάτω από τη μέση, καθώς και τον τόπο της διαμονής μας, στο σπίτι του Προξένου, το οποίο σε μας που μόλις είχαμε φτάσει από χριστιανικές χώρες μας φάνηκε πανάθλιο, σίγουρα δεν θα ζήλευε κανείς την κατάστασή μας.

Ο αναγνώστης θα συμμεριστεί τις καταπονήσεις κάποιου Σκωτσέζου τουρίστα, εάν συνεχίσει να διαβάζει με αυτόν το ρυθμό παρόμοιες περιγραφές. Είναι δε γεγονός ότι σε καμιά άλλη στιγμή, καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού μας, δεν αισθανθήκαμε τόσο αποκαρδιωμένοι όσο τώρα, έτσι ώστε να θέλουμε να επιστρέψουμε άμεσα πίσω. Και πράγματι, εάν ο κυβερνήτης του πλοίου μας πίεζε αρκετά, πιστεύω ότι θα είχαμε δώσει τη συγκατάθεσή μας για να επιστρέψουμε στην Πάτρα, όπου σίγουρα θα είχαμε καλύτερο φαγητό και περισσότερες ανέσεις με τον Άγγλο Γενικό Πρόξενο του Μοριά, που διαμένει σ' αυτήν την πόλη. Ο καιρός όμως σύντομα καθάρισε και αρχίσαμε να αποδεχόμαστε την αξιοθρήνητη κατάστασή μας, που αν και τώρα μας φαίνεται γελοία, τότε δεν ήταν καθόλου ασήμαντη.¹⁸

Ακριβώς τότε συνέβη κάτι το οποίο μας φάνηκε να συμφωνεί με όσα μας είχε πει ο κυβερνήτης του μεταγωγικού, γιατί, κοιτώντας έξω από το παράθυρο του Προξένου, είδα ένα νεαρό Τούρκο να πυροβολεί με δύο πιστόλες πάνω από μία μάντρα για να εκφοβίσει κάποιους Έλληνες ναυτικούς που χόρευαν και τραγουδούσαν στους ήχους ενός βιολιού. Οι ναυτικοί όμως συνέχισαν αυτό που έκαναν και σύντομα καταλάβαμε ότι δεν υπήρχε τίποτε το κακό ή ασυνήθιστο στην παιχνιδιάρικη διάθεση αυτού του νεαρού μουσουλμάνου.

Δειπνήσαμε με τον αδελφό του Υποπρόξενου. Ο ίδιος ο Υποπρόξενος έλειπε στα Ιωάννινα. Δεν εντυπωσιάστηκα τόσο από το δείπνο και τον περίεργο τρόπο που το σέρβιραν, το ένα πιάτο μετά το άλλο, τα οποία περίμεναν να φας, όσο από το γεγονός ότι ο πατέρας του Σενιόρ Κομπνιώτη, γέρος άνθρωπος, και ένας από τους αδελφούς του σέρβιραν τον Σενιόρ Κομπνιώτη. Αργότερα αντιλήφθηκα ότι αυτή ήταν συνήθης πρακτική στις ελληνικές οικογένειες: όσοι δηλαδή δεν έχουν χρήματα πρέπει να υπηρετούν και να δουλεύουν στους πιο πλούσιους συγγενείς. Ούτε η υϊκή στοργή ή υπακοή δεν εμποδίζει κάποιον από το να αξιώνει μια τέτοια συμπεριφορά από ένα άπορο γονέα όπως

18 Ο καιρός ήταν η συνηθισμένη, κατά την περίοδο του φθινοπώρου, «όστρια», που φέρνει στην περιοχή της Πρέβεζας απότομη βροχή και καταχνιά και που φεύγει τόσο γρήγορα, όσο γρήγορα έρχεται.

θα έκανε και ο ίδιος, εάν ο πατέρας του τύχαινε να ήταν ο πλουσιότερος από τους δύο. Ο υπέρμετρος σεβασμός για τα πλούτη είναι, όπως φαίνεται, ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό όλων των κατοίκων της Ανατολής. Τι θα μπορούσε να πει ο κ. De Guys στον παραλληλισμό του μεταξύ των αρχαίων και σύγχρονων Ελλήνων σχετικά με μια τέτοια αλλαγή των χρηστών νθών τα οποία ποτέ δεν θα επέτρεπαν μια υποβάθμιση της αξιοπρέπειας των γηρατειών;

Μετά το δείπνο επισκεφτήκαμε τον Κυβερνήτη της πόλης που κατοικούσε σε ένα σπίτι που ανήκε στον Αλή πασά, μέσα στο περιτείχισμα του φρουρίου, που βρισκόταν στην άκρη του λιμανιού.¹⁹ Πέρασαμε μέσα από μια γαλαρία, ανοικτή, όπως συνηθίζοταν, από τη μία πλευρά, και μέσα από δύο ή τρία δωμάτια με γυμνούς τοίχους και χωρίς άλλη επίπλωση παρά μόνο ένα χαμηλό καναπέ που κάλυπτε τις τρεις πλευρές του δωματίου, πάνω στο οποίο τοποθετούνταν μαξιλάρια όταν χρησιμοποιούσαν το δωμάτιο. Σε ένα από αυτά τα δωμάτια-στρατώνες, γιατί με αυτό τον χαρακτηρισμό θα καταλάβετε το είδος του ανακτόρου που επισκεφτήκαμε, βρήκαμε τον Κυβερνήτη, ο οποίος μας δέχτηκε με τη μεγάλη ευγένεια που χαρακτηρίζει κάθε Τούρκο και μας πρόσφερε καφέ και τσιμπούκι, που, όπως πιστεύω, είναι συνήθως ο εθιμοτυπικός τρόπος υποδοχής των ξένων σε αυτή τη χώρα. Ο καφές σερβίρεται πολύ παχύς, με το κατακάθι να βρίσκεται στον πάτο του φλιτζανιού, πάντοτε χωρίς γάλα, και, εκτός από τους ταξιδιώτες που υιοθετείται ότι είναι συνηθισμένοι σε τέτοιες πολυτέλειες, χωρίς ζάχαρη. Τα φλιτζάνια είναι πολύ μικρά, δεν στέκονται, αλλά σερβίρονται μέσα σε άλλες βάσεις, όπως τις δικές μας αυγοθήκες ή αλατιέρες. Ο καινός, που δεν ήταν γνωστός στους κατοίκους της Ανατολής μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, είναι τώρα μία πολυτέλεια ευρέως διαδεδομένη σε όλους τους κατοίκους της Ανατολής. Αλλά ο τουρκικός καινός δεν είναι τόσο αφύς και δυνατός όσο αυτός της Αμερικής και των Δυτικών Ινδιών, και συνηθίζει κανείς σχεδόν αμέσως να τον καπνίζει. Τα τσιμπούκια είναι πολύ μακριά, η άκρη τους είναι κατασκευασμένη από πηλό και το στέλεχος, όταν είναι άριστης ποιότητας, από ξύλο κερασιάς. Τα τσιμπούκια δε των πλουσίων είναι πολύ ακριβά. Είναι διακοσμημένα με κεχριπαρένιες κεφαλές και συνδέσμους και κάποτε είδα ένα ζευγάρι από αυτά να πωλείται για δύο χιλιάδες πιάστρες που σημαίνει πάνω από εκατό λίρες στερλίνες.

¹⁹ Τα σπίτια των ηρουχόντων βρίσκονταν μέσα στην περιτειχισμένη περιοχή, ανατολικά του κάστρου του Αγ. Αντρέα, όπου ήταν και το μεγάλο τζαμί.

Ο Κυβερνήτης δεν διέφερε και πολύ από τους κακόμοιρους Αλβανούς φρουρούς που τον περιέβαλαν. Κάποιοι από αυτούς κάθονταν κάτω κοντά του και άλλοι στέκονταν απέναντι από τον αφέντη τους, κοιτώντας μας και γελώντας με τη συζήτησή μας. Εκτός από τον Κυβερνήτη του φρουρίου, υπήρχε ακόμη και ο Προβλεπτής του Ναυτικού, τον οποίο συνήθως επισκέπτονταν οι Άγγλοι, αφού εδώ κατέφευγαν περιστασιακά πλοία της μοίρας της Αδριατικής. (Εμείς δεν τον επισκεφτήκαμε παρά μόνο όταν ξαναγυρίσαμε στην Πρέβεζα.)

Λέγεται ότι η Πρέβεζα έχει περίπου τρεις χιλιάδες κατοίκους, από τους οποίους οι μισοί είναι Τούρκοι. Από τους Τούρκους, το μεγαλύτερο μέρος είναι Αλβανοί που ξεχωρίζουν από την ενδυμασία, τους τρόπους και τη γλώσσα τους, χαρακτηριστικά για τα οποία θα κάνω ιδιαίτερη μνεία στη συνέχεια. Τα σπίτια της πόλης είναι όλα ξύλινα, τα περισσότερα δε μόνο ισόγεια και όπου υπάρχει όροφος, η επικοινωνία γίνεται με μια σκάλα ή με ξύλινα σκαλοπάτια εξωτερικά, τα οποία προφυλάσσονται από τα γείσα της στέγης. Στην περίπτωση που υπάρχει όροφος, τα άλογα και τα ζώα καταλαμβάνουν το κάτω δωμάτιο ή αυτό μετατρέπεται σε αποθήκη και η οικογένεια ζει στον επάνω όροφο στον οποίο σπάνια υπάρχουν περισσότερες από δύο κάμαρες. Αυτή η αραιοκατοικημένη πόλη βρίσκεται στο μακρύτερο άκρο μιας επίπεδης διχαλωτής γλώσσας γης που φαρδαίνει προς το άκρο της και στενεύει τρία μίλια πριν το τέλος της. Στο στενό τμήμα της βρίσκεται η Νικόπολη.

Ο όρμος που εισχωρεί στην ξηρά για ένα περίπου μίλι σχηματίζει το λιμάνι.²⁰ Το άλλο άκρο της γλώσσας,²¹ μαζί με το απέναντι ακρωτήριο²² στο οποίο βρισκόταν, σύμφωνα με τον D' Anville, το Ανακτόριο, συνθέτουν το άνοιγμα του Αμβρακικού κόλπου, που τώρα ονομάζεται κόλπος της Άρτας. Αυτό το στόμιο είναι περίπου μισό μίλι πλατύ ή και λίγο περισσότερο. Ο Πολύβιος λέει ότι είναι πέντε στάδια και ο Στράβων λίγο περισσότερο από τέσσερα, αναφερόμενος σ' αυτό το εσωτερικό στόμιο και όχι σ' αυτό του λιμανιού που σχηματίζεται από το άκρο της Πρέβεζας και το ακρωτήριο²³ και που έχει πλάτος σχεδόν ένα μίλι. Θα πρέπει να είναι εξαιρετικά δύσκολο για ένα σκάφος οιοδήποτε μεγέθους να εισέλθει στον κόλπο, τόσο γιατί τα νερά είναι ρηχά, εκτός από αυτά που είναι κοντά στην πόλη, όσο και γιατί η άλλη μεριά

20 Νομίζω ότι αναφέρεται στον όρμο «Βαθύ».

21 Το ακρωτήριο «Λασκάρα».

22 Το ακρωτήριο «Παναγιά», κοινώς λεγόμενο «Κεφάλι Παναγιάς».

23 Το ακρωτήριο «Άκτιο», κοινώς λεγόμενο «Πούντα».

είναι γεμάτη από υφάλους και κινούμενη άμμο.

Εάν δεν υπήρχε η εξακριβωμένη πηγή που καθορίζει ότι η ναυμαχία του Ακτίου διεξήχθη στο ακρωτήριο που βρίσκεται ο όρμος που βλέπει κανείς στα δεξιά καθώς πρωτομπαίνει στον κόλπο, θα σκεφτόμουν ότι η πολεμική δράση έλαβε χώρα στο θαλάσσιο στενό μεταξύ της Λευκάδας και του ακρωτηρίου της Πρέβεζας.²⁴ Τα τεράστια πλοία με τις εννιά ή δέκα σειρές κουπιών του στόλου του Αντωνίου, κάτω από τα οποία – για να χρησιμοποιήσω μια φράση του Florus²⁵ – «η θάλασσα στέναζε», με δυσκολία θα μπορούσαν να κινηθούν στη μικρή λεκάνη του κόλπου. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς οι συμμετέχοντες μπόρεσαν να δουν τους Αιγυπτίους να τρέπονται σε φυγή προς την Πελοπόννησο, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος στο βίο του Αντωνίου, εκτός και αν η ναυμαχία διεξήχθη εκτός του κόλπου. Ίσως και να το υπέθεσαν ότι κατευθύνθηκαν προς τα κει, αλλά δεν μπορούσαν να τους δουν αμέσως μόλις έβγαιναν από τον κόλπο, η έξοδος από τον οποίο δεν γίνεται αντιληπτή μέχρι να πλησιάσεις αρκετά στο στόμιο του κόλπου.

Είτε ένα μεγάλο μέρος της χαμηλής ξηράς του ακρωτηρίου απέναντι από την Πρέβεζα έχει δημιουργηθεί μετά την εποχή του Αυγούστου,²⁶ πράγμα πολύ πιθανόν, είτε τα «επιπλέοντα κάστρα» του Αντωνίου δεν ήταν και τόσο μεγάλα όπως συνήθως τα φανταζόμαστε. Αυτό όμως δεν έχει και τόση σημασία: αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι η ναυμαχία έγινε και ότι η πολεμική δράση, για πρώτη και μοναδική φορά στην παγκόσμια ιστορία, όπως είχε παρατηρήσει και η κα de Sevigne πριν από μένα, καθόρισε την τύχη μιας αυτοκρατορίας. Ο D' Anville λέει πως το όνομα του Ακτίου δεν έχει χαθεί ολοκληρωτικά στο «Azio», αλλά παρά τις έρευνες που έκανα δεν κατάφερα να μάθω εάν υπάρχει ακόμη ένα χωριό ή κάποια άλλη τοποθεσία που να ονομάζεται «Άκτιο». Ο Σενιόρ Κομπνιώτης με πληροφόρησε ότι υπήρχαν κάποια ερείπια που θα μπορούσαμε να δούμε στην άλλη μεριά της θάλασσας, τα οποία επισκεφτήκαμε το απόγευμα, και είδαμε κάποια ασήμαντα απομεινάρια του *opus reticulatum*, ενός πλίνθινου τείχους ύψους πέντε ποδιών με τις πλίνθους τοποθετημένες σε σχήμα ρόμβου και με τέτοια διάταξη που θα μπορούσε να ήταν κυ-

²⁴ Δεν μας αναφέρει την «εξακριβωμένη πηγή», αλλά η άποψή του ότι η ναυμαχία δεν θα μπορούσε να έχει γίνει κοντά στο ακρωτήριο Άκτιο, αλλά στο ανοικτό πέλαγος, είναι όπως αποδεικνύεται με τα σημερινά δεδομένα στη σωστή κατεύθυνση.

²⁵ Lucius Annaeus Florus: Λατίνος ιστορικός.

²⁶ Η υπόθεσή του αυτή με τα σημερινά δεδομένα δεν ευσταθεί.

κλικός. Δεν ξέρω ποιος είχε βάλει αυτή την ιδέα στο κεφάλι του Έλληνα που μας συνόδευε, αλλά ονόμαζε αυτό «το τείχος του Ιπποδρόμου». Η επίπεδη γη, που ίσως τότε περιέκλειε, μας επιτρέπει κάπως να υποθέσουμε ότι αυτό ήταν το μέρος που προτιμούσε η νεολαία της Αμβρακίας και της Νικόπολης για τους ιππικούς αγώνες και τις αρματοδρομίες καθώς και για τη διεξαγωγή των αγώνων που τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια και για τους οποίους υπεύθυνοι ήταν οι Λακεδαιμόνιοι.

Η χερσόνησος της Πρέβεζας σε μεγαλύτερη μεγέθυνση.
Λεπτομέρεια από το χάρτη που υπάρχει στο βιβλίο του Χόμπχαουζ.
Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

Η τοποθεσία του Ακτίου απεικονίζεται στους χάρτες χαμηλότερα στον κόλπο και πιο κοντά στο ακρωτήριο με το όνομα Figalo, όμως εκεί το έδαφος είναι τραχύ και ανώμαλο και δεν είναι μάλλον η ενδεδειγμένη τοποθεσία.

Δεν φαίνεται να υπήρχε στην αρχαιότητα κάποια πόλη στη θέση της Πρέβεζας, για την οποία η παλαιότερη αναφορά που έχω διαβάσει είναι ότι πο-

λιορκήθηκε από τον Dogia και τους Ενετούς το 1572,²⁷ αλλά ανακτήθηκε από τους Τούρκους που ήρθαν από το εσωτερικό της χώρας. Από την εποχή που ανακαλύφθηκε η πυρίτιδα, η θέση αυτή θα μπορούσε να ελέγχει απόλυτα τα στενά του Αμβρακικού κόλπου, ιδιαίτερα καθόσον δεν υπάρχουν βαθιά νερά στο στενό, παρά μόνο προς την πλευρά της πόλης. Οι Ενετοί, μετά από επανειλημμένες διαμάχες με τους Τούρκους, τελικά κατέλαβαν την Πρέβεζα μαζί με τη Βόνιτσα, μια πόλη μέσα στον κόλπο, την Πάργα και το Βουθρωτό στα παράλια απέναντι από την Κέρκυρα.²⁸ Η επικράτεια της Πρέβεζας εκτεινόταν μέχρι τα ερείπια της Νικόπολης.²⁹

Όλα αυτά τα μέρη παραχωρήθηκαν στους Γάλλους με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο,³⁰ αλλά εγκαταλείφθηκαν κατά τον τελευταίο πόλεμο των Γάλλων με τους Τούρκους, εκτός από την Πρέβεζα, την οποία διατάχθηκαν να υπερασπιστούν ο μηχανικός Richemont και ο στρατηγός La Salcette.³¹ Ο Αλή πασάς, που για κάποιο διάστημα διατηρούσε αλληλογραφία με τους Γάλλους, φαινόταν στην αρχή διστακτικός, αλλά στα τέλη Αυγούστου του 1798 μερικά γαλλικά πλοία καταλήφθηκαν μέσα στον Αμβρακικό κόλπο, και ο υποστράτηγος Roze,³² που τη στιγμή εκείνη συσκευπτόταν με τον Πασά, φυλακίστηκε. Οι Γάλλοι άμεσα προετοιμάστηκαν για το γεγονός. Οργανώθηκε η δημοτική φρουρά της πόλης, στάλθηκαν όπλα και πυρομαχικά στους Έλληνες Σουλιώτες που βρίσκονταν σε πόλεμο με τον Πασά και ένα πρόχειρο οχύρωμα με δύο κανόνια στήθηκε στη μεριά της Νικόπολης. Το βράδυ της 12^{ης} Νοεμβρίου,³³ ο Αλή και οι δύο του γιοι, Μουχτάρ και Βελή, με μια δύναμη που ανερχόταν σε δέκα χιλιάδες ιππείς και πεζικάριους φάνηκαν στα βουνά που βρίσκονται

27 Η χρονολογία δεν είναι σωστή, γιατί η ναυμαχία της Πρέβεζας έγινε το 1538.

28 Υπήρξαν δύο Ενετικές κατοχές της Πρέβεζας: η πρώτη από το 1684 έως το 1700 και η δεύτερη από το 1717 έως το 1797.

29 Η επικράτεια («Territorium») της Πρέβεζας, όταν αυτή ήταν υπό Ενετική κατοχή, εκτεινόταν πράγματι μέχρι τα στενά του «Ισθμού» της Νικόπολης. Τα όρια ήταν εκεί που σήμερα είναι ο δρόμος που ενώνει την παραλία «Μονολίθι» με τη λιμνοθάλασσα «Μάζωμα».

30 17 Οκτωβρίου 1797

31 Ο Χόμπχαουζ γράφει το επώνυμο του στρατηγού «La Salcette», ενώ το ορθό είναι «La Salsette».

32 Ο Χόμπχαουζ γράφει το επώνυμο του υποστράτηγου και επιτελάρχη «Roze», ενώ το ορθό είναι «Rose».

33 Η μάχη της Νικόπολης έγινε στις 12 Οκτωβρίου 1798 και όχι Νοεμβρίου, όπως αναφέρει ο Χόμπχαουζ.

ακριβώς πάνω από την πεδιάδα της Νικόπολης. Τα ξημερώματα της επόμενης ημέρας, οι Αλβανοί παρατάχθηκαν στους λόφους περίπου δύο μίλια πάνω από τις θέσεις των Γάλλων, οι οποίοι, αντί να παραμείνουν για να υπερασπιστούν την πόλη, προχώρησαν προς τα ερείπια και παρατάχθηκαν σε ευθεία γραμμή έτσι που το οχύρωμα να καλύπτει μία από τις πτέρυγές τους.

Αυτά μου τα διηγήθηκε ένας Αλβανός που ήταν παρών στη μάχη και που ομολόγησε ότι η γαλλική δύναμη δεν αριθμούσε πάνω από οκτακόσιους άνδρες, που όλοι ήταν πεζικάριοι. Οι Αλβανοί παρέμειναν για αρκετή ώρα στους λόφους, συνεχίζοντας να παρατηρούν τις εχθρικές δυνάμεις μπροστά τους. Οι ιερείς τους (δερβίσηδες), που ήταν πολλοί, ξεκίνησαν κατόπιν να προσεύχονται με δυνατή φωνή και οι στρατιώτες πήραν και αυτοί μέρος στις ιερές παρακλήσεις. Όλοι μαζί συνέχισαν κουνώντας τα κεφάλια τους, όπως μου διηγήθηκαν και όπως έχω δει και ο εγώ ο ίδιος σε θρησκευτικές τελετές στην Τουρκία, σαν ένα τεράστιο χωράφι με καλαμπόκι και επικαλούμενοι ταυτόχρονα το όνομα του Αλλάχ με τέτοια θέρμη που σύντομα έφτασε στα όρια της οργής, μέχρι που με μια φωνή ακούστηκε η διαταγή «Επίθεση με τα σπαθιά σας!» και ο αλβανικός στρατός, ιππείς και πεζικάριοι, εφόρμησε προς την πεδιάδα. Το γαλλικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει, αλλά πολύ σύντομα τόσο τα όπλα όσο και οι άνδρες κυριεύθηκαν από το τουρκικό ιππικό. Σε ελάχιστο χρόνο η άτακτη υποχώρηση γενικεύτηκε, και οι Αλβανοί που μπήκαν στην Πρέβεζα ταυτόχρονα με τους Γάλλους σφαγίασαν πολλούς από τους κατοίκους. Η πεδιάδα μεταξύ της Νικόπολης και της πόλης καλύφθηκε από εξακόσια περίπου πτώματα. Δύο πλοία γεμάτα φυγάδες, που ήταν στο λιμάνι, έκοψαν τα σχοινιά και έφυγαν με προορισμό τη Λευκάδα, άλλα ένα από αυτά, από υπερβολικό βάρος ή από κακό χειρισμό, γέμισε νερά και βυθίστηκε. Διακόσιοι Γάλλοι, μεταξύ των οποίων ο στρατηγός La Salcette και ο κ. Richemont, αιχμαλωτίστηκαν και μεταφέρθηκαν στα Ιωάννινα.³⁴

Η εκδίκηση του Πασά στράφηκε προς τους Έλληνες κατοίκους της πόλης, διακόσιοι από τους οποίους αποκεφαλίστηκαν την επομένη της μάχης, παρουσία του ίδιου του Αλή.

34 Μια πλήρη αναφορά από πρώτο χέρι για τη μάχη της Νικόπολης της 12.10.1798 μπορεί να βρει κανείς στο άρθρο του Ηλία Βασιλά με τίτλο «Η μάχη της Νικοπόλεως και ο χαλασμός της Πρέβεζας (12/24 Οκτωβρίου 1798). Περιγραφή του Γάλλου στρατηγού L. A. Camus Baron de Richemont», που δημοσιεύτηκε σε έξι συνέχειες στην *Ηπειρωτική Εστία*. (*Ηπειρωτική Εστία*, 1954, τχ. 30 σελ. 953-958, τχ. 31 σελ. 1048-1055, τχ. 32 σελ. 1137-1141, 1955, τχ. 33 σελ. 29-36, τχ. 34 σελ. 133-140 και τχ. 35 σελ. 245-249).

Η εκδοχή των Γάλλων κατηγορεί τόσο τους συμμάχους Σουλιώτες όσο και τους κατοίκους της Πρέβεζας ότι πυροβολούσαν εναντίον τους κατά τη φυγή τους. Εγώ δεν άκουσα για τέτοια προδοσία, αν και η κατηγορία μπορεί και να ευσταθεί. Είναι όμως δικαιολογημένο για τον κ. Rouquerville να δακρύζει για τους γενναίους συμπατριώτες του και να εξιστορεί κολακευτικά την απέλπιδα ανδρεία του γενναίου Richemont και τη μοίρα του νεαρού φίλου του Gabauri, «γνωστού στο στράτευμα για την ομορφιά του και ξακουστού για την ανδρεία του». Κάτι τέτοιο είχε ν' ακουστεί από την εποχή του Νίσου και του Ευρύαλου.³⁵

Από τότε η Πρέβεζα είναι στα χέρια του Αλή, που έχτισε ένα φρούριο στην άκρη του λιμανιού³⁶ και επίσης τοποθέτησε πολυβολείο στο άκρο της πόλης για να ελέγχει την είσοδο του λιμανιού. Είναι η κύρια παραθαλάσσια πόλη της Κάτω Αλβανίας και το μόνιμο αγκυροβόλιο των ελληνικών πλοιαρίων των Ιονίων νήσων, που φθάνουν εδώ για να ανταλλάξουν τα γαλλικά και ιταλικά προϊόντα που μεταφέρουν, με λάδια, μαλλιά, ζώα και ξυλεία της Αλβανίας.»

Στην τρίτη επιστολή ο Χόμπχαουζ μας περιγράφει το χώρο της αρχαίας Νικόπολης και τα ερείπιά της, όπως τα είδε ο ίδιος κατά τη σύντομη επίσκεψή του εκεί. Αναφέρεται επίσης στις ετοιμασίες για το ταξίδι τους στα Γιάννενα και εξιστορεί τις περιπέτειές τους όταν φτάσανε στη Σαλαώρα.

«Φτάσαμε στη Νικόπολη αφού ιππεύαμε αργά για τρία τέταρτα της ώρας μέσα από ελαιώνες και μια μεγάλη πεδιάδα με χαμηλή βλάστηση. Τα ερείπια της Νικόπολης είναι περισσότερο εκτεταμένα παρά μεγαλοπρεπή, καθώς καλύπτουν κατά διαστήματα το πλάτος του ισθμού, εάν μπορεί κανείς να τον ονομάσει έτσι, από το Ιόνιο πέλαγος μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο. Όχι μόνο οι σκιές τους αλλά και τα ίδια τα τεράστια ερείπια εκτείνονται από τη μία ακτή έως την άλλη. Σε αρκετά σημεία, σε όλο τον κάμπο, μπορεί να βρει κανείς υπολείμματα τείχους. Αφού μπήκαμε από ένα άνοιγμα αυτού του τείχους,³⁷ το

³⁵ Πρόσωπα της μυθολογίας. Ο Νίσος, φίλος του Ευρύαλου (διακρινόταν για την ομορφιά του), σύμφωνα με τον Βιργίλιο, ακολούθησε τον Αινεία στην Ιταλία, όπου και σκοτώθηκε μαζί με το φίλο του σε κάποια εισβολή στο στρατόπεδο των Ροτούλων.

³⁶ Ο Αλή πασάς ριζικά μετασκεύασε το κάστρο του Αγ. Αντρέα και έκτισε εκ θεμελίων το κάστρο του Αγ. Γεωργίου και του Παντοκράτορα. Επίσης κατασκεύασε εκτεταμένη περιμετρική αμυντική τάφρο.

³⁷ Πιθανότατα τη νότια πύλη των ρωμαϊκών τειχών ή τη νότια πύλη των παλαιοχριστιανικών τειχών.

οποίο μπορεί να υποθέσουμε ότι χώριζε την πόλη από τα προάστια, οδηγηθήκαμε από τον ξεναγό μας, τον αδελφό του Προξένου, σε αυτό, που όπως μας είπε, ήταν η Οικία του Βασιλέως.³⁸ Αυτό δεν είναι τίποτε άλλο παρά τα απομεινάρια ενός δωματίου, στο οποίο είναι ακόμη ορατή η μπογιά, ένα βαθύ κόκκινο και ένα ανοιχτό γαλάζιο, καθώς και ένα κομμάτι από το ακρογείσιο (κορνίζα). Από αυτό το σημείο προχωρήσαμε σκοντάφτοντας σε σωρούς από ερείπια καλυμμένα από αγριόχορτα και γαϊδουράγκαθα.³⁹ Αυτά τα ερείπια είναι μεγάλοι σωροί από τούβλινες τοιχοποιίες, τα κεραμικά στοιχεία των οποίων είναι πολύ λεπτότερα και μακρύτερα από αυτά που χρησιμοποιούμε εμείς (αυτό το είδος νομίζω λέγεται «ρωμαϊκό κεραμίδι») και ενώνονται με κονίαμα που έχει το ίδιο πάχος με τα τούβλα και είναι εξίσου ανθεκτικό. Κάτι αντίστοιχο μπορεί να δει κανείς στο κάστρο του Ντόβερ.⁴⁰ Μερικοί από αυτούς τους σωρούς στέκουν ακόμη όρθιοι, άλλοι βρίσκονται στο έδαφος ενώ αρκετά άλλα σημεία της πεδιάδας είναι καλυμμένα με παρόμοια ερείπια σε τέτοιο βαθμό που είναι απροσπέλαστα.

Περάσαμε από μία αφιδωτή πύλη,⁴¹ σχεδόν ανέπαφη, που βρίσκεται στο μεγαλύτερο τμήμα του τείχους που σώζεται μέχρι σήμερα, και κατευθυνόμε-

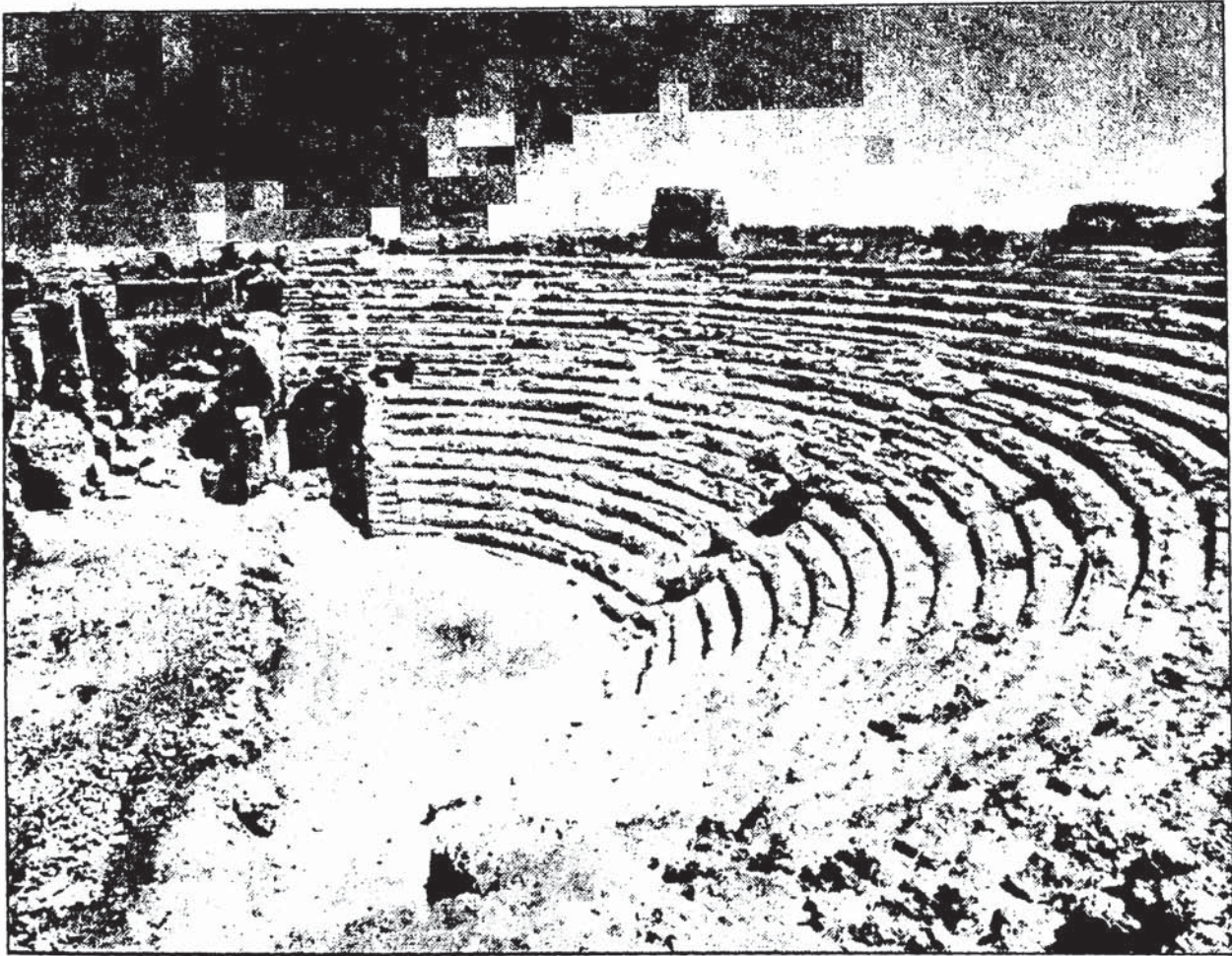
38 Πιθανότατα το λεγόμενο μέχρι σήμερα «Βασιλόσπιτο» πολύ κοντά και βορειοανατολικά της βασιλικής Δουμετίου.

39 Η λέξη στο αγγλικό κείμενο είναι «thistle», που ναί μεν μεταφράζεται κοινώς γαϊδουράγκαθο, αλλά επειδή στην Ήπειρο είναι άλλο το γαϊδουράγκαθο και άλλο οι «κουκούτσες», επισημαίνω ότι το «thistle» είναι αυτή η «κουκούτσα» που ο καρπός της μοιάζει με άγρια αγκινάρα και έχει πολλά αγκάθια, και οι ντόπιοι την τρώνε βραστή για μεζέ στο ούζο, όταν είναι φρέσκια και μαλακή. Όταν ανθίσει βγάζει ένα βαθύ μπλε-μωβ λουλούδι. Η Νικόπολη είναι ακόμη και σήμερα γεμάτη από αυτές τις «κουκούτσες», ιδιαίτερα μετά την άνοιξη.

40 Παραθαλάσσια πόλη στη νοτιοανατολική Αγγλία.

41 Τη μεγάλη δυτική πύλη που εσφαλμένα λέγεται «Αραπόπορτα». Το θέμα της θέσης της «Αραπόπορτας» μπορεί κανείς να διαλευκάνει και τελικά επιλύσει εάν διαβάσει με προσοχή το κείμενο του Άγγλου περιηγητή Γουίλιαμ Μ. Ληκ (William Martin Leake). Περιγράφοντας τα ερείπια της Νικόπολης στον πρώτο τόμο του μνημειώδους τετράτομου έργου του με τίτλο «Ταξίδια στη βόρεια Ελλάδα» («Travels in Northern Greece», London, 1835), αναφέρεται στη μεγάλη πύλη (great gate) ή κύρια πύλη (principal gate) που οδηγεί στο Ωδείο και ονοματίζει ως «η πόρτα Αράβη» (Αραπόπορτα) μια άλλη μικρή πύλη (a small gate), απέναντι από τα παλαιοχριστιανικά τείχη. Ο Λήκ λοιπόν αναφέρει τη μεγάλη πύλη στο δυτικό σκέλος των παλαιοχριστιανικών τειχών δύο φορές και τη χαρακτηρίζει την πρώτη φορά κύρια πύλη (principal gate) και τη δεύτερη φορά μεγάλη πύλη (great gate) χωρίς να την ονοματίζει. Αντίθετα ονοματίζει ως «η πόρτα Αράβη» μια μικρή πύλη (a small gate) που βρίσκεται απέναντι (across over) από τα παλαιοχριστιανικά τείχη.

Το Ωδείο της Νικόπολης σε φωτογραφία του 1960

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

νοι προς το Ιόνιο πέλαγος,⁴² φτάσαμε στα ερείπια ενός θεάτρου⁴³ στο οποίο υπάρχει ημικύκλιο από καθίσματα, που σηκώνονται περίπου ένα πόδι⁴⁴ το ένα από το άλλο. Τα καθίσματα είναι ακόμη ορατά, αν και κατεστραμμένα σε μερικά σημεία και γεμάτα χώματα. Κάτω από το θέατρο υπάρχουν αρκετές θολωτές σπηλιές, οι οποίες όπως είχε πει κάποιος στον Έλληνα συνοδό μας, ήταν οι χώροι που φύλαγαν τα άγρια ζώα που χρησιμοποιούσαν κατά τους αρχαίους αγώνες. Αλλά η διάμετρος της αρένας του θεάτρου δεν θα μπορούσε να ήταν

42 Από την πύλη αυτή (την κύρια πύλη στο δυτικό σκέλος των παλαιοχριστιανικών τειχών της Νικόπολης) πέραγε τότε (και για αρκετά χρόνια μετά) ο δρόμος που οδηγούσε στο Μύτικα.

43 Το Ωδείο ήταν γνωστό εκείνη την εποχή ως «μικρό θέατρο».

44 Ένα πόδι είναι 30,48 εκατοστά του μέτρου.

πάνω από είκοσι πέντε πόδια και επομένως δεν θα ήταν κατάλληλη για τέτοιες εκδηλώσεις. Ο κόσμος που περιστασιακά αξίωνε μεγαλόφωνα την εισαγωγή μονομάχων και ζώων ως διαλείμματα στις εκδηλώσεις, σε ένα τόσο μικρό χώρο, θα ήταν ασφαλέστερος και ικανοποιημένος χωρίς τέτοια θεάματα. Στην πραγματικότητα, οι σπηλιές μου φαίνεται ότι πρέπει να σχηματίστηκαν από την πτώση κάποιων τμημάτων της τοιχοποιίας.

Προχωρήσαμε μέχρι που φτάσαμε όχι πολύ μακριά από την ακτή, στα ερείπια ενός τετράγωνου κτιρίου,⁴⁵ μέσα στο οποίο βρίσκονταν αρκετές μαρμάρινες σκάφες, μισοθαμμένες στο έδαφος. Αυτές μαζί με το κιονόκρανο ενός κορινθιακού κίονα που βρισκόταν στο έδαφος, καθώς και ο κορμός ενός άλλου, που ήταν ενσωματωμένος σε ένα τοίχο, ήταν τα μόνα κομμάτια μαρμάρου που είδα στα ερείπια. Πολλά όμως έχουν μεταφερθεί πρόσφατα για να χρησιμοποιηθούν στην κατασκευή του κάστρου της Πρέβεζας⁴⁶ και κάποια άλλα έχουν φυλαχτεί ως δώρα για τον Άγγλο Αρμοστή στην Αυλή του Αλή πασά.

Επιστρέφοντας από την ακτή προς τον κόλπο, διασχίσαμε την πεδιάδα βόρεια του τείχους, που επίσης συμπεριλαμβανόταν στα προάστια⁴⁷ αλλά τώρα είναι εν μέρει οργωμένη και φτάσαμε σε ένα ύψωμα στους πρόποδες των λόφων που κόβουν τον ισθμό στα βόρεια, σε μικρή απόσταση από τις ακτές του κόλπου. Εδώ βρήκαμε τα ερείπια ενός θεάτρου σημαντικά μεγαλύτερου από αυτό που είδαμε πριν από λίγο και το οποίο ήταν κλειστό σε όλες τις πλευρές του. Λυπάμαι όμως που δεν πήρα τις ακριβείς διαστάσεις του. Ήταν πέτρινο και τα ημικυκλικά καθίσματα σώζονταν σε πολλά σημεία ολόκληρα. Ένας πιο ενημερωμένος παρατηρητής ίσως να είχε ανακαλύψει την ορχήστρα, το βήμα του θεάτρου (*pulritum*), το προσκήνιο και όλα τα άλλα χαρακτηριστικά ενός αρχαίου θεάτρου. Πρέπει να αρκεστώ να πω ότι ήταν το λιγότερο ερειπωμένο κτίριο που είδα στα ερείπια της Νικόπολης. Από το ύψωμα όπου βρίσκεται έ-

45 Βρίσκονται στο Νυμφαίο, που παλαιότερα το ονόμαζαν «Μπούφη» και είναι πράγματι το κοντινότερο προς το Ιόνιο Πέλαγος κτίριο της Νικόπολης. Αποτελούσε άλλωστε τη δυτική πύλη της Νικόπολης και η οδός που περνούσε μέσα από το Νυμφαίο οδηγούσε στο λιμάνι του Κομάρου, βόρεια του χωριού Μύτικα.

46 Πράγματι πρόσφατα είχαν γίνει από τον Αλή πασά ριζικές τροποποιήσεις στο κάστρο του Αγ. Αντρέα στην Πρέβεζα, κτίστηκε εκ θεμελίων το κάστρο του Αγ. Γεωργίου και το κάστρο του Παντοκράτορα.

47 Εδώ πράγματι βρίσκονται στο λεγόμενο «εν άλσει προάστειο» βόρεια της περιτειχισμένης Νικόπολης.

χεις την καλύτερη θέα της πεδιάδας και του κόλπου του Ακτίου. Οι σκηνές του Ταύρου, του στρατηγού του Αυγούστου, μπορεί να είχαν τοποθετηθεί σε αυτό ακριβώς το σημείο.

Έχω ήδη αναφέρει ότι, επειδή αυτά τα ερείπια ήταν σχεδόν όλα κτισμένα με πλίνθους, το θέαμα που παρουσίαζαν δεν ήταν μεγαλοπρεπές αλλά παρόλα αυτά τόση ήταν η έκταση που κάλυπταν – είχαν περίπου τρία μίλια μήκος από τη θάλασσα προς τον κόλπο και ίσως ένα μίλι ή και περισσότερο από την πλευρά της Πρέβεζας προς το θέατρο που μόλις ανέφερα – που υπήρχε ένα είδος μελαγχολικής μεγαλοπρέπειας στο θέαμα που παρουσιαζόταν μπροστά μας. Μέρος των ερειπίων είχε μετατραπεί σε στάνες για πρόβατα. Ένας μοναχικός βοσκός ήταν ο μόνος κάτοικος της Νικόπολης και το βέλασμα των προβάτων, ο ήχος των κουδουνιών τους και το κόσσμα των βατραχιών ήταν οι μόνοι ήχοι που ακούγονταν μέσα σε μια πόλη η οποία κάποτε είχε απορροφήσει τον πληθυσμό ολόκληρων επαρχιών. Η Καλυδώνα, το Ανακτόριο, η Αμβρακία, οι πόλεις όλης της Ακαρνανίας και μέρος της Αιτωλίας είχαν χάσει τους κατοίκους και τα στολίδια τους. Αλλά η ματαιοδοξία, χαρακτηριστικό των κατακτητών, που εξύψωσε τη Νικόπολη ερηνώνοντας τις άλλες γειτονικές πόλεις, δεν μπορούσε να της εξασφαλίσει μια συνεχή λαμπρότητα και ευημερία. Ο αυτοκράτωρ Ιουλιανός βρήκε την πόλη να παρακμάζει και κατά τη βασιλεία του Ονωρίου⁴⁸ η Νικόπολη αποτελούσε κτήμα της Paula, μιας Ρωμαίας δέσποινας. Στη συνέχεια ακολούθησε η επιδρομή των Γόθων και η πόλη της νίκης, η οποία ιδρύθηκε από τον Αύγουστο, ίσως τελικά να καταστράφηκε από τον Αλάρικο.

Επιστρέψαμε από τα ερείπια από τη μεριά της θάλασσας διασχίζοντας μια γόνιμη πεδιάδα η οποία αποτελούσε το νεκροταφείο της πόλης όπως αποδεικνύεται από μερικούς τάφους που έχουν ανακαλυφθεί πρόσφατα. Περάσαμε μέσα από την αυλή ενός στρατώνα κτισμένου σε κάποιον ελαιώνα και φθάσαμε στο σπίτι του Προξένου, αποφασισμένοι να ξεκινήσουμε για τα Ιωάννινα την επομένη.⁴⁹

Από την Πρέβεζα για τα Ιωάννινα υπάρχουν δύο διαδρομές. Η μία από αυτές με βορειοανατολική κατεύθυνση διασχίζει την πεδιάδα της Νικόπολης

⁴⁸ Ο Ονώριος ήταν Ρωμαίος αυτοκράτορας που γεννήθηκε το 384 μ.Χ. Ανακηρύχθηκε Αύγουστος από τον πατέρα του το 393 μ.Χ., σε ηλικία 9 ετών, και αυτοκράτορας της Δύσης (του δυτικού ρωμαϊκού κράτους) το 395 μ.Χ., όταν πέθανε ο πατέρας του, σε ηλικία 11 ετών.

⁴⁹ Ο Χόμπχαουζ και ο Βύρων επισκέφθηκαν τη Νικόπολη την 30^η Σεπτεμβρίου του 1809, ημέρα Σάββατο, μία μέρα μετά την άφιξή τους στην Πρέβεζα.

και περνά πάνω από τα βουνά της περιοχής του Λούρου,⁵⁰ που ονομάστηκε έτσι από μια πόλη που φέρει το ίδιο όνομα, και που απέχει έξι ώρες από την Πρέβεζα. Η διαδρομή συνεχίζεται μέσω μιας κοιλάδας και αφού περάσει πάνω από κάποιους ανώμαλους λόφους κατευθύνεται προς την Βρόντζα,⁵¹ ένα χωριό επιτά ώρες από τα Ιωάννινα. Επειδή δεν μας είχαν ακόμη δώσει φρουρό, μας συμβούλεψαν να μην ακολουθήσουμε αυτή τη διαδρομή καθώς η περιοχή του Λούρου δεν ήταν αρκετά ασφαλής εκείνη την περίοδο και μας πρότειναν να πάμε στην πρωτεύουσα μέσω Άρτας, μια διαδρομή που ήταν όμως η μεγαλύτερη από τις δύο προς την πρωτεύουσα.

Αλλά εδώ πρέπει να δώσουμε μερικές πληροφορίες σχετικά με τον εξοπλισμό μας και τις προετοιμασίες που είχαμε κάνει για το ταξίδι στην Τουρκία. Αυτές οι λεπτομέρειες, τις οποίες σπάνια μπαίνουν στον κόπο οι ταξιδιώτες να δώσουν, και οι οποίες μπορεί να είναι λιγάκι κουραστικές, θα ήταν πιστεύω χρήσιμες σε όποιον αποφασίσει να ταξιδέψει στην Ανατολή.

Στην Πάτρα προσλάβουμε στην υπηρεσία μας ένα Έλληνα ως δραγουμάνο ή διερμηνέα. Δεν ήξερε όμως πολύ καλά την τουρκική γλώσσα, την οποία δεν είναι απαραίτητο να γνωρίζεις στην Αλβανία, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των Μουσουλμάνων της χώρας μιλούν Ρωμαίικα ή λαϊκά Ελληνικά. Αναμφίβολα, όμως, θα ήταν καλύτερο να είχαμε κάποιον που να γνωρίζει τόσο τούρκικα όσο και αλβανικά και καθώς τέτοιους υπηρέτες βρίσκει κανείς στην Πρέβεζα, θα ήταν καλύτερο να είχαμε καθυστερήσει να προσλάβουμε κάποιον μέχρι την άφιξή μας στην πόλη αυτή. Οι επαγγελματίες διερμηνείς, και εννοώ αυτούς τους οποίους συνήθως συστήνουν στους ταξιδιώτες, είναι οι περισσότεροι πολύ κατεργάρηδες και δεν διστάζουν να εκμεταλλευτούν κυρίως τους Άγγλους που θεωρούνται ότι έχουν περισσότερα χρήματα παρά μυαλό. Υπάρχει μία

50 Στο αγγλικό κείμενο «Logu».

51 Αν και ο Χόμπχαουζ, στο χάρτη που περιλαμβάνεται στο βιβλίο του, τοποθετεί τη Βρόντζα (Vrontza) δίπλα σχεδόν από το Αβαρίκο, δεν κατάφερα να ταυτίσω το τοπωνύμιο αυτό με κανένα χωριό της περιοχής. Η μόνη παλαιά ονομασία που θα μπορούσε να είναι κάπως κοντά ηχητικά στο Βρόντζα είναι οι Άρτζες (Νάρκισσος). Όσο περίεργη είναι η αναφορά του τοπωνυμίου «Βρόντζα» από τον Χόμπχαουζ, άλλο τόσο είναι η αναφορά του ίδιου τοπωνυμίου από το συμπατριώτη του Τόμας Χιούζ (Thomas S. Hughes), ο οποίος επισκέφθηκε την περιοχή στα τέλη του 1813. Ο Χιούζ, σε χάρτη που υπάρχει στο βιβλίο του «Travels in Sicily, Greece and Albania», τοποθετεί τη Βρόντζα (Vrontza) μεταξύ Πέντε Πηγαδιών και Βούλιστας, στο δρόμο Άρτας-Ιωαννίνων μέσω Πέντε Πηγαδιών. Δεν κατάφερα να ταυτίσω ούτε σε αυτή την περιοχή το τοπωνύμιο Βρόντζα. Η μόνη παλαιά ονομασία που θα μπορούσε να είναι κάπως κοντά ηχητικά στο Βρόντζα είναι η Μπουράτσα.

Κωνσταντινοπολίτικη παροιμία που λέει: «Θεέ μου φύλαγέ με από τους δραγουμάνους κι εγώ θα φυλάγομαι από τα σκυλιά». ⁵² Είναι καλό να τα γνωρίζεις αυτά γιατί πολλά εξαρτώνται από την επιλογή των δραγουμάνων. Είναι αυτός που διευθύνει τα πάντα, αυτός που πρέπει να φροντίσει για τη διαμονή, το φαγητό, τα άλογα και για ό,τι άλλο είναι αναγκαίο. Πρέπει να ασχολείται με τις πληρωμές σου – ένας μόνιμος μπελάς – πρέπει να φροντίζει για την αξιοπρέπειά σου με τους Τούρκους και να σου υποδεικνύει πώς να χειρίζεσαι τους Έλληνες. Πρέπει συνεπώς να είναι όχι μόνο δραστήριος και ευφυής αλλά και ταχύς και αποφασιστικός. Σπάνια σήμερα θα βρεις κάποιον Έλληνα που να μη διαθέτει τα πρώτα και να κατέχει τα δεύτερα χαρακτηριστικά. Επιπλέον ο τρόπος που ντύνονται δεν λειτουργεί υπέρ τους. Όσοι έχουν πάει στην Τουρκία γνωρίζουν ότι είναι αντίθετο στη φύση των πραγμάτων για ένα Έλληνα να μιλά με Τούρκο χρησιμοποιώντας οποιονδήποτε άλλο εκτός από υπάκουο και δουλοπρεπή τόνο. Και εν τωιαύτη περιπτώσει είναι πάντοτε προτιμότερο να προσλαμβάνει κανείς κάποιον που να είναι συνηθισμένος να φορά ρούχα Φράγκου, δηλαδή την ενδυμασία όλων εκείνων που προέρχονται από την πολιτισμένη Ευρώπη και που αποτελείται από κανονικά ρούχα, παλτό και καπέλο. Τέτοιους ανθρώπους συναντά συχνά κανείς στη Μάλτα και σε άλλα λιμάνια της Ανατολής. Είναι κάτοικοι των νησιών του Αρχιπελάγους, ⁵³ που έχουν ζήσει στην υπηρεσία ξένων στην Κωνσταντινούπολη και ξέρουν να δείχνουν ένα αέρα σπουδαιότητας ή ακόμη και αγριότητας ενώπιον των Τούρκων, τη χρησιμότητα του οποίου ο ταξιδιώτης δεν αντιλαμβάνεται αμέσως. Ο Έλληνας φαίνεται πως αισθάνεται ελεύθερος τη στιγμή που πετά το φέσι για να φορέσει το καπέλο του, το οποίο, στις μέρες μας και σε κάποια άλλη χώρα, αποτελούσε σημάδι ελευθερίας.

Μας σύστησαν το δραγουμάνο μας ως τον πιο ευπόληπτο άνθρωπο, αλλά ανακαλύψαμε ότι είναι από κείνους τους υπηρέτες των οποίων η συμπεριφορά δεν εξαρτάται τόσο από την ακεραιότητά τους όσο από την εγρήγορση των αφεντικών τους. Ποτέ δεν έχασε ευκαιρία να μας ληστέψει. Είχε πολύ ζήλο, ήταν πολύ δραστήριος και ομιλητικός. Όταν ήταν μαζί μας, σκεφτόμασταν ότι θα ήταν αδύνατο να κάνουμε χωρίς αυτόν. Όταν έφευγε αναρωτιόμασταν πώς τον αντέξαμε. Παρόλα αυτά, ήταν ευχάριστος τύπος και έχοντας ένα μόνο

⁵² Στο πρωτότυπο η παροιμία δίδεται στα ιταλικά και έχει ως εξής: «Dio mi guardi dai dragomani io mi guarderò dai cani».

⁵³ Των νησιών του Αιγαίου Πελάγους.

πράγμα στο μυαλό του, δηλαδή πώς να βγάλει χρήματα από μας, δεν ήταν ποτέ τεμπέλης ούτε μέθυσος και ποτέ δεν παραφέρθηκε. Ήταν πάντοτε ο τελευταίος που κοιμότανε και ο πρώτος που ξύπναγε, γιατί πάντοτε κοιμόταν πάνω στο δισάκι του χωρίς να βγάζει τα ρούχα του. Τον έλεγαν Γιώργο αλλά τον φώναζαν συνήθως «κύριε Γιώργη» (Κυρ' Γιώργη).

Είχαμε μόνο ένα Άγγλο υπηρέτη μαζί μας, που ήταν ο καμαριέρης του φίλου μου⁵⁴ γιατί εγώ ευτυχώς είχα απογοητευθεί μία ημέρα πριν αναχωρήσω από το Λονδίνο από τον άνθρωπο που θα με συνόδευε στα ταξίδια μου. Και λέω ευτυχώς διότι οι Άγγλοι υπηρέτες είναι μάλλον βάρος παρά χρήσιμοι στην Ανατολή καθώς απαιτούν καλύτερη διαμονή από τα αφεντικά τους και είναι μία μόνιμη πηγή για γκάφες, καθυστερήσεις. Ακόμη η ανικανότητά τους να μάθουν μία ξένη γλώσσα είναι ασύλληπτη και φαίνεται ακόμη πιο ανόητη σε μία χώρα όπου πολλοί από τους απλούς ανθρώπους μιλάνε τρεις ή και τέσσερις γλώσσες. Οι αποσκευές μας ήταν βαριές, αλλά πιστεύω ότι δεν θα τα καταφέρναμε με λιγότερα, γιατί μία μεγάλη ποσότητα ασπρουύχων είναι απαραίτητη για όσους ταξιδεύουν στη θάλασσα ή ταξιδεύουν τόσο γρήγορα που δεν προλαβαίνουν να πλύνουν τα ρούχα τους. Εκτός από τέσσερα δερμάτινα μπασούλα, που ζυγίζουν περίπου ογδόντα λίβρες⁵⁵ όταν είναι γεμάτα και τρία μικρότερα μπασούλα, είχαμε ένα παγούρι,⁵⁶ το οποίο ήταν αρκετά απαραίτητο, τρία πτυσσόμενα κρεβάτια με τα στρώματα τους καθώς και δύο ελαφριά ξύλινα πλαίσια όπου τοποθετούνται στρώματα. Κάποιοι ταξιδιώτες δεν μεταφέρουν τέτοια πλαίσια μαζί τους, αλλά αυτά συμβάλλουν τόσο πολύ στην άνεση και στην υγεία του ταξιδιώτη που τα συστήνω ανεπιφύλακτα. Ξέραμε πράγματι ότι στην ασιατική Τουρκία δεν χρησιμοποιείς τα ξύλινα αυτά πλαίσια επειδή βρίσκεις πάντοτε κατάλυμα σε χάνια ή πανδοχεία, αλλά στην Ευρώπη όπου καταλύεις σε αγροκτήματα και σπίτια, είναι πολύ χρήσιμα γιατί σε προστατεύουν από διάφορα παρασιτικά έντομα και ζώφια και από την υγρασία που βρίσκεται στα λασπωμένα δάπεδα. Έχουν πλεονεκτήματα που υπερτερούν της ταλαιπωρίας της μισής ώρας που καθυστερείς για να τα αποσυναρμολογήσεις και να τα συσκευάσεις.

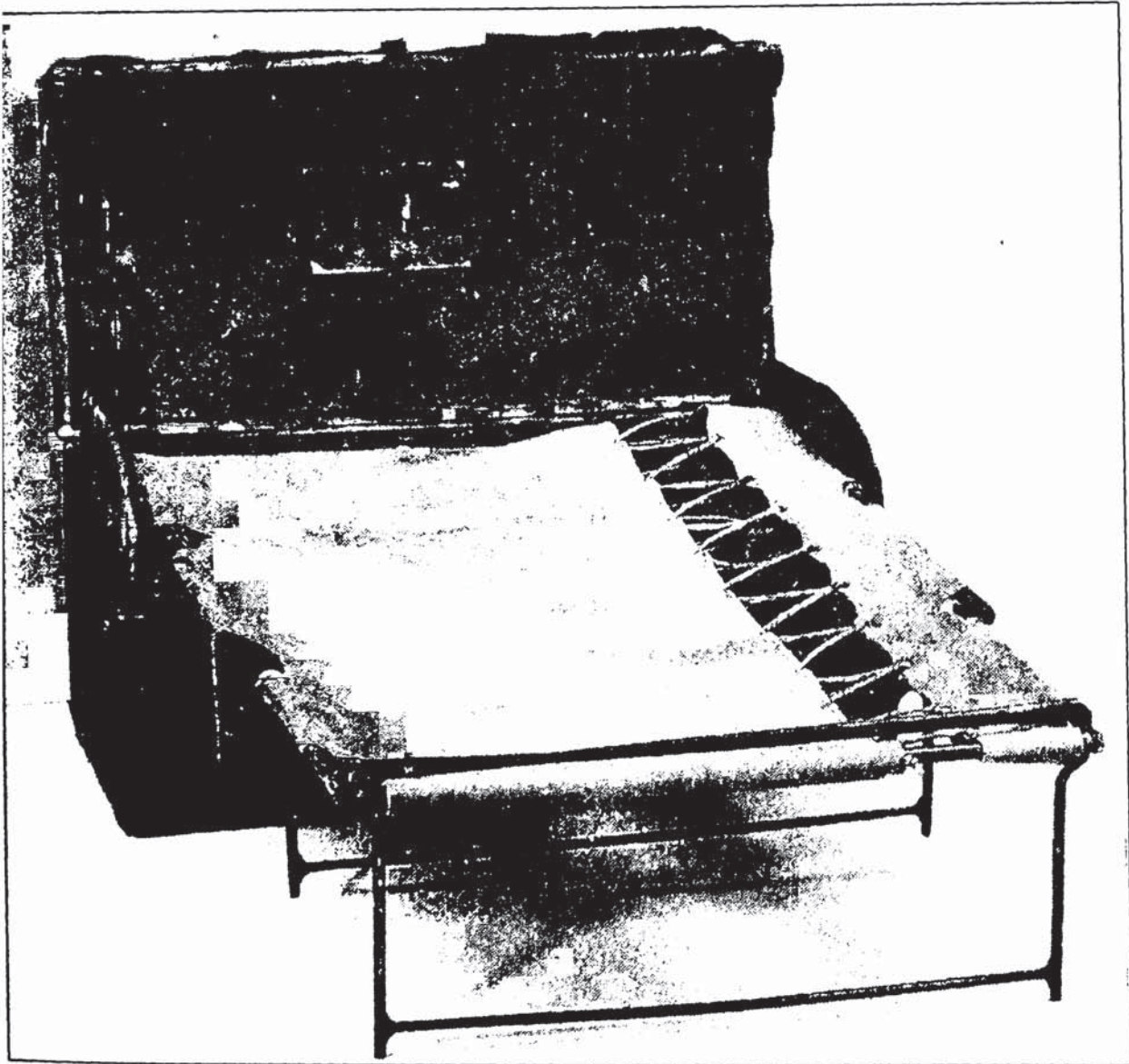
Ευτυχώς είχαμε μαζί μας τέσσερις αγγλικές σέλλες και χαλινάρια διότι δεν θα μπορούσαμε να ιππεύουμε χρησιμοποιώντας τις ψηλές ξύλινες σέλλες

54 Ήταν ο υπηρέτης του Λόρδου Βύρωνα, Φλέτσερ (Fletcher).

55 Μία αγγλική λίμπρα είναι περίπου 455 γραμμάρια. Οι 80 λίμπρες είναι περίπου 36 κιλά.

56 Στο αγγλικό κείμενο «canteen».

Το κρεβάτι που χρησιμοποιούσε ο Βύρων στα ταξίδια του.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

των τούρκικων αλόγων και ενώ θα μπορούσαμε να είχαμε αγοράσει κάποιες καλές τούρκικες σέλλες, τόσο ο φίλος μου όσο και εγώ τις βρήκαμε πολύ άβολες για οποιονδήποτε άλλο ρυθμό των αλόγων εκτός από το βηματισμό.

Αφού είμαστε ακόμη στο θέμα του εξοπλισμού, θα πρέπει να δηλώσω ότι καθώς όλες οι αποσκευές μεταφέρονται με τα άλογα, είναι απαραίτητο να έχεις σάκους για να τοποθετείς όλα σου τα υπάρχοντα. Τέτοιους χρήσιμους σάκους μπορείς να βρεις σ' αυτή τη χώρα. Είναι φτιαγμένοι με τρεις επενδύσεις: η εσωτερική είναι από κερωμένο μουσαμά, η δεύτερη από αλογότριχα

και η εξωτερική από δέρμα. Αυτοί που αγοράσαμε στα Ιωάννινα ήταν αρκετά μεγάλοι για να χωράνε ο καθένας ένα πτυσσόμενο κρεβάτι, ένα μεγάλο μπασούλο και ένα ή δύο άλλα μικροαντικείμενα και ταλαντεύονται όπως τα πανέρια που τοποθετούνται στις δύο πλευρές του αλόγου.

Κάποιοι ταξιδιώτες προτιμούν να έχουν διπλούς σάκους στη σέλλα τους και να έχουν ένα μεγάλο μπασούλο ή μία κασέλα που τη στέλνουν με το καράβι ή που αφήνουν σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο αλλά αυτή είναι μία κακή τακτική. Οι σάκοι αυτοί δεν χωρούν αρκετά πράγματα και όταν έχεις τη γκαρνταρόμπα σου σε οποιοδήποτε σταθερό σημείο σε δεσμεύει να ακολουθείς μία συγκεκριμένη διαδρομή και δεν σου επιτρέπει να εκμεταλλεύεσαι τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται. Επίσης το να στέλνεις τα πράγματά σου με το καράβι είναι επικίνδυνο εγχείρημα. Ήμασταν καθηλωμένοι για τρεις ημέρες στο Γιβραλτάρ περιμένοντας τα ρούχα μας, τα οποία όταν φύγαμε από τη Λισσαβόνα για το Καντίζ είχαμε δώσει οδηγίες να σταλούν με το καράβι.

Ένας ταξιδιώτης σε αυτή τη χώρα θα έπρεπε να προμηθευτεί δολάρια στη Μάλτα, σε ικανοποιητική ποσότητα για να μπορεί να καλύψει τις δαπάνες όλου του ταξιδιού στην ευρωπαϊκή Τουρκία. Θα μπορέσει να ανταλλάξει τα δολάρια χωρίς χάσιμο στην Πάτρα ή κάπου αλλού για ενετικά ζεκίνια που είναι χρυσά νομίσματα και μεταφέρονται πολύ πιο εύκολα. Μπορείς να καταθέσεις τα δολάριά σου σε κάποιον έμπορα της Ανατολής παίρνοντας συναλλαγματικές ανταλλάξιμες από ευπόληπτους Έλληνες που κατοικούν στις πόλεις απ' όπου θα περάσεις, αποφεύγοντας έτσι το ρίσκο και τη φασαρία του να μεταφέρεις χρήματα. Αυτό είναι καλύτερο σχέδιο από το να ταξιδεύεις με συναλλαγματικές που έχουν εκδοθεί για να εξοφληθούν στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπάρχουν σημαντικές διακυμάνσεις στην ισοτιμία, που τις περισσότερες φορές είναι ασύμφορη για σένα και συμφέρουσα για τον Άγγλο έμπορο. Οι λογαριασμοί στην Τουρκία τηρούνται σε πιάστρες. Όταν καταφέρεις να πάρεις δεκαεπτάμισι πιάστρες για κάθε αγγλική στερλίνα μπορείς να θεωρήσεις ότι η ανταλλαγή έγινε στο άρτιο.

Υπάρχουν πολλά χρυσά νομίσματα σε κυκλοφορία στην Τουρκία, το μικρότερο από τα οποία είναι ένα όμορφο νόμισμα αξίας δύομισι πιάστρων ή σε κάποια άλλα μέρη λίγο περισσότερο. Το ενετικό ζεκίνι ποικίλλει σε αξία από δέκα έως έντεκα πιάστρες. Από τα ασημένια νομίσματα, υπάρχουν κέρματα των δύομισι πιάστρων, δύο πιάστρων και μιας πιάστρας αλλά είναι από ευτελέστερο μέταλλο. Εκτός από αυτά, υπάρχουν μικρά νομίσματα που λέγονται παράδες, σα-

πάντα στην κάθε πιάστρα, και που είναι πολύ λεπτά και με διάμετρο μικρότερη από μία σφραγίδα. Δεν είδα ποτέ το «άσπρο»⁵⁷ που είναι το ένα τρίτο του παρά. Δεν υπάρχει κανένα χάλκινο νόμισμα. Είναι σημαντικό να είναι κανείς προσεκτικός όταν προμηθεύεται χρήματα στην Τουρκία, καθώς από τη μεγάλη ποικιλία και την ευμετάβλητη αξία του νομίσματος και από τα πολλά κάλπικα κέρματα που κυκλοφορούν, είναι εύκολο να εξαπατηθείς και οι Έλληνες είναι συνήθως πρόθυμοι να κάνουν αυτή την εξυπηρέτηση στους ταξιδιώτες.

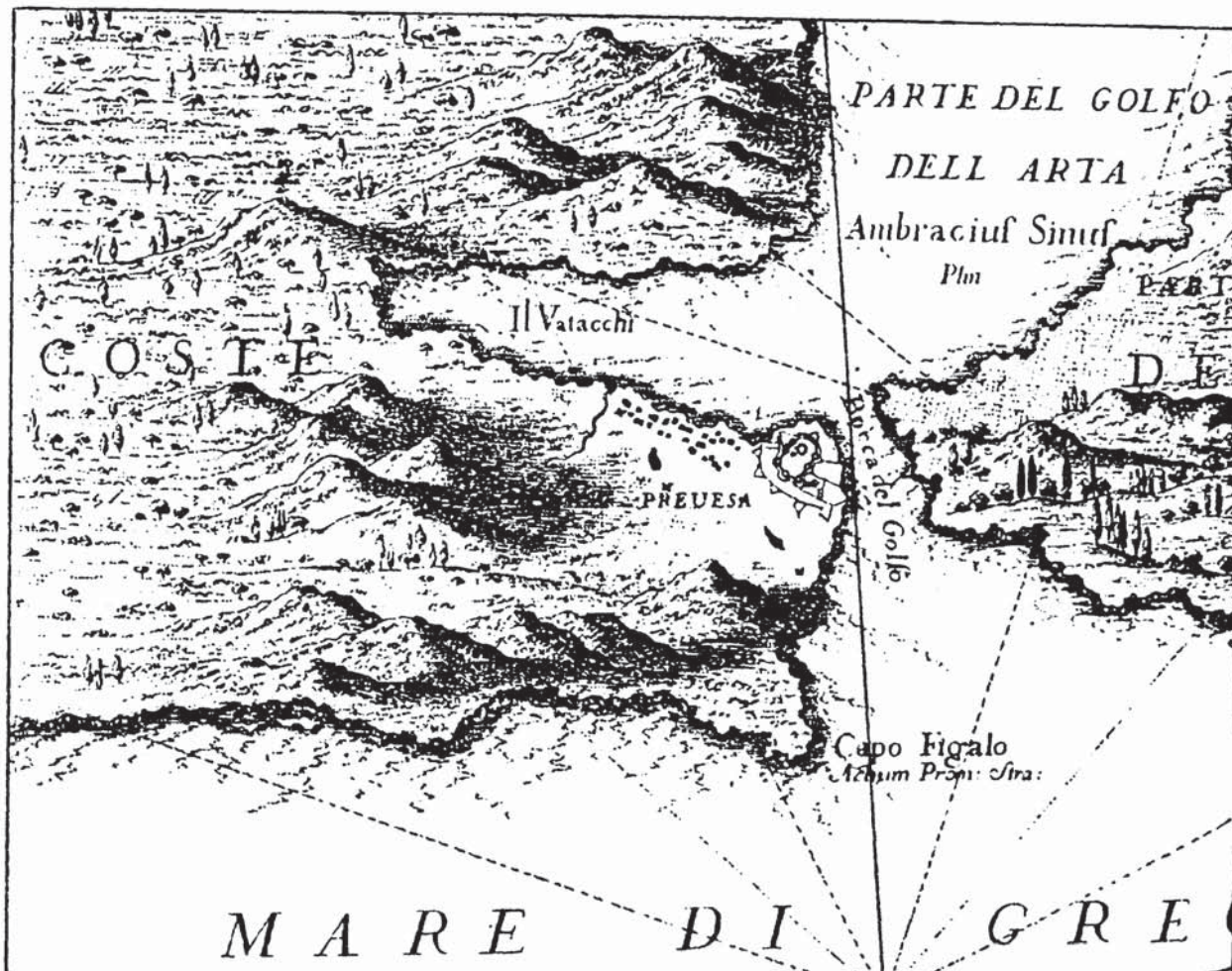
Εξοπλισμένοι με τον τρόπο που θεώρησα απαραίτητο να αναφέρω παραπάνω, ναυλώσαμε μια μεγάλη βάρκα για να μας μεταφέρει στον Αμβρακικό κόλπο σε ένα μέρος που λέγεται Σαλαώρα, το λιμάνι της Άρτας. Έτσι την 1^η Οκτωβρίου, το πρωί, συνεχίσαμε το ταξίδι μας δια θαλάσσης. Κάναμε το πρώτο μέρος του ταξιδιού μας με τη βοήθεια ενός δυνατού ανέμου, προάγγελου μιας καταιγίδας που σχηματιζόταν στα βουνά στο βορρά, ενώ οι έξι βαρκάρηδες μας κάλυψαν την υπόλοιπη διαδρομή κωπηλατώντας.

Ο κόλπος ξεκινάει με ΝΑ κατεύθυνση. Στη βόρεια πλευρά αυτού που θα αποκαλούσαμε τα σαγόνια του, υπάρχει ένας μεγάλος όρμος που σχηματίζει τη μεγάλη παραλία της Νικόπολης. Στη νότια πλευρά υπάρχει ο κόλπος του Ακτίου και το ομώνυμο ακρωτήριο, που τώρα λέγεται Ακρωτήριο Φίγκαλο.⁵⁸ Πέρα από το Ακρωτήριο Φίγκαλο (Figalo Cape) είναι ο υπόλοιπος κόλπος, όπου βρίσκεται η πόλη της Βόνιτσας, σε μία δασώδη βαθιά εσοχή, και πολλοί άλλοι κυκλικοί κολπίσκοι ή μικροί όρμοι και στις δύο πλευρές του κόλπου. Η χώρα και στις δύο πλευρές είναι ορεινή αλλά λιγότερο στο νότο απ' ό,τι στο βορρά, καθώς, κοντά στη Βόνιτσα, υπάρχουν χαμηλοί λόφοι και κοιλάδες καλυμμένες με ωραία βλάστηση. Η θέα όμως τελειώνει σε κάθε πλευρά με φο-

⁵⁷ Στο αγγλικό κείμενο «asper».

⁵⁸ Στο αγγλικό κείμενο «Cape Figalo». Το όνομα συναντάται σε χάρτες του 17^{ου} και 18^{ου} αι. και τοποθετείται άλλοτε στη σημερινή μύτη νοτιοδυτικά του πεδίου βολής (που σήμερα ονομάζεται «στρατόπεδο Στέφανου Τσακαλώτου»), δυτικά του συνοικισμού Παντοκράτορα, δείτε για παράδειγμα τους χάρτες του Κορονέλλι του 1687 και 1690 (απεικονίζονται στο λεύκωμα *Νικόπολις-Πρέβεζα*, εκδόσεις Έργον, Πρέβεζα, 1994, με αριθμό καταχώρησης 10 και 12 αντίστοιχα – επίσης βλέπε επόμενη σελίδα), άλλοτε στην ακριβώς αντίπερα άκρη της Ακαρνανίας, δείτε για παράδειγμα το χάρτη του Λαυρεμπέργκιου του 1654 (απεικονίζεται στο ως άνω λεύκωμα με αριθμό καταχώρησης 34), και άλλοτε στη σημερινή θέση του ακρωτηρίου Ακτίου (Πούντα), δείτε για παράδειγμα το χάρτη του Μόνταγκκιου του 1750 (απεικονίζεται στο ως άνω λεύκωμα με αριθμό καταχώρησης 15). Σχεδόν πάντα το ακρωτήριο «Φίγκαλο» ταυτίζεται με το αρχαίο ακρωτήριο «Άκτιον» που αναφέρεται στον Στράβωνα. Ο Χόμπχαουζ όμως το τοποθετεί στη θέση του ακρωτηρίου «Παναγιά» της Ακαρνανίας, απέναντι από το ακρωτήριο «Λασκάρ»!

Χάρτης του Κορονέλλι του 1687, όπου φαίνεται η θέση του ακρωτηρίου Figalo κατά την άποψή του.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

βερά βραχώδη βουνά. Καθώς η είσοδος του κόλπου είναι ελικοειδής και ως εκ τούτου δεν είναι αντληπτή από πολλά σημεία, όλη η έκταση του νερού δίνει την εντύπωση μιας μεγάλης λίμνης. Στ' αλήθεια μου θύμισε τη λίμνη του Lomond.⁵⁹ Ένα δασωμένο νησί, στο οποίο υπάρχει ένα μοναστήρι,⁶⁰ και μερικές μικρές βραχονησίδες, που είναι διάσπαρτες στη θάλασσα στα ανατολικά της Βόνιτσας, εντείνουν αυτή την ψευδαίσθηση.

Σε δύομισι ώρες είχαμε φτάσει στον προορισμό μας, όπου μας είχαν πληροφορήσει ότι θα βρίσκαμε άλογα και ότι θα μπορούσαμε να αναχωρήσουμε για την Άρτα το ίδιο κιόλας απόγευμα. Το όνομα αυτού του μέρους ήταν Σαλα-

59 Το Loch Lomond είναι μία από τις ομορφότερες λίμνες της Σκωτίας. Βρίσκεται βόρεια από τη Γλασκώβη.

60 Η Κορακονησιά όπου υπήρχε το μοναστήρι της Παναγίας.

ώρα, η οποία βρισκόταν περίπου δώδεκα μίλια από την Πρέβεζα με βάρκα, στη βόρεια πλευρά του κόλπου. Προς έκπληξή μας είδαμε ότι υπήρχε μόνο ένα σπίτι εκεί και ένας νεόκτιστος στρατώνας εκεί κοντά, μολονότι είχαμε ακούσει ότι η πόλη ήταν το λιμάνι της Άρτας.

Φτάσαμε, λίγο πριν ξεσπάσει η καταιγίδα, σε μία κακοφτιαγμένη προβλήτα και καλύψαμε τις αποσκευές μας, παραδίδοντας συγχρόνως την επιστολή, που μας είχε δώσει ο αδελφός του Υιοπρόξενου στην Πρέβεζα, στον Έλληνα που έμενε σε αυτό το άθλιο σπίτι,⁶¹ που όπως μάθαμε ήταν το τελωνείο. Ο Έλληνας, που ήταν ο υπεύθυνος για την είσπραξη των δασμών, ήταν υπερβολικά ευγενικός με μας, αλλά μας πληροφόρησε ότι υπήρχαν έτοιμα μόνο τέσσερα άλογα και ως εκ τούτου θα έπρεπε να κοιμηθούμε στο γειτονικό στρατώνα.

Αφού κατηγορήσαμε τους εαυτούς μας επειδή δεν είχαμε ειδοποιήσει ενώ βρισκόμασταν στην Πρέβεζα για να εξασφαλίσουμε άλογα, φυσικά συμφωνήσαμε με αυτό που δεν μπορούσαμε να αποφύγουμε και οδηγηθήκαμε στο στρατώνα. Και αυτός ανήκε στον Αλή πασά, στο Βεζίρη, όπως αυτός αποκαλείται σε όλες τις εκτεταμένες του κτήσεις, μία ονομασία που φέρει κάθε πασάς τριών ιππουρίδων. Είχε κτιστεί εδώ και δύο χρόνια. Το κάτω μέρος ήταν στάβλος και το πάνω μέρος, στο οποίο ανέβαινε κανείς από μία πέτρινη σκάλα, αποτελείτο από ένα ανοικτό ξύλινο εξώστη με δύο δωμάτια στη μία πλευρά και ένα στην άλλη. Όταν ο Βεζίρης ερχόταν εδώ συνήθιζε να μένει στο μονό δωμάτιο, που ήταν κλειδωμένο, τα άλλα δύο δωμάτια όμως είχαν παραχωρηθεί σε δέκα Αλβανούς στρατιώτες, που τοποθετήθηκαν εκεί για να προστατεύουν το τελωνείο, το οποίο είναι σημαντικό, καθώς η Σαλαώρα είναι το κύριο, αν όχι το μοναδικό λιμάνι, η σκάλα (για να χρησιμοποιήσουμε μία ανατολική έκφραση), από όπου διεξάγονται υποχρεωτικά όλες οι εισαγωγές και εξαγωγές της Κάτω Αλβανίας, και το οποίο επιβάλλει φόρο 3% σε όλα τα εισαγόμενα προϊόντα που ανήκουν σε Τούρκους εμπόρους και 4% σ' αυτά που ανήκουν σε χριστιανούς εμπόρους.

Μας σύστησαν στο λοχαγό της φρουράς και καθώς περάσαμε εκείνο το βράδυ και την επόμενη μέρα και νύχτα στο στρατώνα, μυηθήκαμε στον τρόπο ζωής των Τουρκαλβανών. Δεν είναι δυνατόν να έχει κάποιος πιο αποκρουστική εμφάνιση από αυτούς. Ενώ ο λοχαγός τους, τον οποίο παρεμπιπτόντως έλεγαν Ελμάζ, ήταν λίγο καθαρότερος από τους άλλους, δεν ξεχώριζε από τους

61 Στο αγγλικό κείμενο «wretched-looking place».

στρατιώτες του παρά μόνο από ένα ζευγάρι σανδάλια που φορούσε και ένα λεπτό λευκό ραβδί που χρησιμοποιούσε όταν περπατούσε και το οποίο, όπως και η ράβδος των Ρωμαίων εκατόνταρχων, είναι ένα διακριτικό στοιχείο που χαρακτηρίζει αυτούς που είναι ή αυτούς που παριστάνουν τους Τούρκους αξιωματικούς. Παρά την άγρια και πρωτόγονη εμφάνιση τους, τους βρήκαμε εξαιρετικά ήπιους και ευδιάθετους και με τρόπους τέτοιους σαν κι' αυτούς που συναντά συνήθως κανείς σε ένα στρατώνα.

Στήσαμε τα κρεβάτια μας σε ένα από τα διαμερίσματά τους και σύντομα τακτοποιηθήκαμε. Με το που μπήκαμε στο δωμάτιο, ο λοχαγός μας πρόσφερε καφέ και τσιμπούκι και αφού δειπνήσαμε στο δωμάτιό μας ψάρι, ψωμί και κρασί μας παρακάλεσε να πάμε στο δωμάτιό του για να περάσουμε το βράδυ μαζί του, πρόσκληση την οποία και αποδεχθήκαμε. Η μόνη επίπλωση στο δωμάτιο των στρατιωτών ήταν μία υπερυψωμένη χαμηλή εξέδρα,⁶² όπως αυτή που χρησιμοποιείται στα σπιτάκια των σκύλων, καλυμμένη με μία ψάθα, πάνω στην οποία καθίσαμε σταυροπόδι δίπλα στο λοχαγό. Ο αξιωματικός αυτός ζούσε με μεγάλη οικειότητα μαζί με τους άνδρες του, καταφέρνοντας όμως ταυτόχρονα να ασκεί ένα τέλειο έλεγχο πάνω τους ενώ αυτοί φαίνονταν να ικανοποιούν κάθε του επιθυμία με μεγάλη προθυμία.

Όλοι οι Άλβανοί κορδώνονται πάρα πολύ όταν περπατούν, προτείνοντας τα στήθη τους, πετώντας πίσω τα κεφάλια τους και κινούμενοι πολύ σιγά από πλευρά σε πλευρά. Αλλά ο Ελμάζ κορδωνόταν περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον που έτυχε να δούμε στο ταξίδι μας. Καθώς το θέαμα ήταν κάτι καινούργιο για μας, δεν μπορούσαμε να μη κοιτάμε επίμονα τον ηγεμονικό και υπερβολικά επιβλητικό αέρα ενός άνδρα με μεγάλες τρύπες στους αγκώνες, ο οποίος έμοιαζε γενικά, αν τον έκρινε κανείς από τα ρούχα του, με αυτό που ονομάζουμε διακονιάρη.

Αφού περπατήσαμε στον τειχισμένο περίβολο του στρατώνα και απολαμβάνοντας τις τελευταίες ακτίνες του ήλιου που βασίλευε και που χρύσωνε τους δασώδεις λόφους και τους πύργους του κάστρου της Βόνιτσας στην άλλη μεριά του κόλπου, καθίσαμε πάλι με ατέλειωτους καφέδες και τσιμπούκια, στα οποία η απλοχεριά του λοχαγού είχε προσθέσει σταφύλια, και με τη βοήθεια του δραγουμάνου μας η συζήτηση μας με τους Άλβανούς τράβηξε σε μάκρος.

62 Περιγράφει τον οντά.

Θα μπορούσε να ήταν αναμενόμενο ότι ένας Άγγλος έχει πολλά αντικείμενα πάνω του για να προκαλέσει την περιέργεια τόσων ανθρώπων, αλλά βρήκαμε ότι αυτή η περιέργεια, αν και ατέλειωτη, δεν ήταν με κανένα τρόπο απρεπής ή ενοχλητική. Πήραν τα ρολόγια μας και τα κοίταξαν, μετά αλληλοκοιτάχτηκαν και χαμογέλασαν. Δεν έκαναν πολλές ερωτήσεις αλλά αρκέστηκαν στο γεγονός ότι το αντικείμενο ήταν αδιανόητο. Δεν φάνηκαν να εκθειάζουν ούτε εξέφρασαν το θαυμασμό τους, αλλά αρκέστηκαν στο να χαμογελούν, χωρίς να λένε κάτι, εκτός από «Αγγλικά πράγματα! Αγγλικά πράγματα» («*πράγματα Ιγγλέσικα, πράγματα Ιγγλέσικα*»). Προσφέραμε ένα ποτήρι μαρσκινο στο λοχαγό Ελμάζ και άλλο ένα σε ένα από τους άνδρες του, που το αρνήθηκε, επειδή, όπως είπε, είχε δώσει όρκο να μη αγγίξει ποτέ οινόπνευμα. Δεν είναι αυτό αυταπάρηση; Ο Ελμάζ ήπια επτά ή οκτώ ποτηράκια τσίπουρο με γλυκάνισο και είπε πως του άνοιξε η όρεξη.

Κατά τις 7:00, οι Αλβανοί προετοιμάστηκαν για το βραδινό τους πλένοντας τα χέρια τους. Ο Γιώργος, ο δραγουμάνος μας, είπε: «Εάν δεν το έκαναν αυτό, θα μύριζαν τόσο άσχημα όσο και οι Εβραίοι». Οι Τούρκοι προσποιούνται ότι μπορούν να ξεχωρίσουν ένα χριστιανό από τη μυρωδιά του.

Τοποθέτησαν μία στρογγυλή τάβλα πάνω σε δύο κομμάτια ξύλου, τρεις ίντσες από το έδαφος, μπροστά από το λοχαγό και οι άνδρες κάθισαν τριγύρω στο πάτωμα πάνω σε φάθες. Το βραδινό ήταν ψάρι τηγανισμένο με λάδι, το οποίο έφαγαν με τα χέρια μέσα από ένα πιάτο, και γιδίσιο ξινόγαλα με ψωμί, χρησιμοποιώντας όμως για το δεύτερο αυτό πιάτο κοκάλινα κουτάλια.

Μετά το φαγητό, ο λοχαγός έπλυσε τα χέρια του με σαπούνι, καλώντας μας να κάνουμε το ίδιο, γιατί είχαμε φάει και εμείς λίγο μαζί τους. Έβαλε το λαγίνη (κανάτα με νερό για πλύσιμο) στα γόνατά μου, αλλά δεν μου έδινε το σαπούνι, αν και καθόμουν κοντά του, παρά το έβαλε στο πάτωμα μόλις μία ίντσα μακριά μου. Αυτό το έκανε με τέτοιο μοναδικό τρόπο που ρώτησα τον Γιώργο τι σήμαινε αυτό και έμαθα ότι στην Τουρκία επικρατεί η προκατάληψη ότι δεν πρέπει να παίρνεις το σαπούνι από τα χέρια κάποιου άλλου. Πιστεύουν ότι έτσι θα ξεπλυθεί η αγάπη.

Καπνίσαμε, φάγαμε σταφύλια και συζητήσαμε. Και όλα ήταν ικανοποιητικά, εκτός από τη συνήθεια; με την οποία δεν είχαμε ακόμη τότε εξοικειωθεί, του συχνού και πολύ δυνατού ρεψίματος από τους οικοδεσπότες μας. Οι Τούρκοι συνεχίζουν αυτή τη συνήθεια για πολλή ώρα και κάνουν τόσο θόρυβο λες και θέλουν να φανεί πως το κάνουν σκόπιμα. Και κάποτε έμαθα ότι αυτό

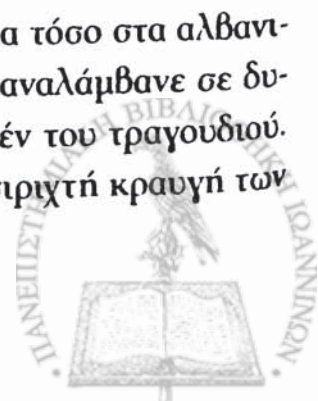
γίνεται και από τους επισκέπτες ως φιλοφρόνηση για να δείξουν στον οικοδεσπότη ότι χώνεψαν το καλό του φαγητό. Οι Μαυριτανοί της Μπαρμπαριάς συνεχίζουν να κοάζουν για πέντε λεπτά και ο Stavorinus (Voyage to the east Indies, etc., τόμος i, κεφ. 3, σελ. 84) παρατήρησε την ίδια ιδιαιτερότητα στους λόρδους και τις κυρίες της αυλής του Bantam. Πρόσωπα όλων των τάξεων επιτρέπουν αυτή την τολμηρή οικειότητα (το έχω παρατηρήσει στα σαλόνια της Κωνσταντινούπολης) χωρίς ντροπή ή δισταγμό. Δεν διστάζουν όμως να θεωρήσουν ως ρύπανση και προσβολή κάποια άλλη απρέπεια, όσο απροσχεδιάστη κι αν είναι αυτή. Αποσυρθήκαμε στα κρεβάτια μας πριν τις 10:00 και οι Αλβανοί τραβώντας τα πιστόλια από τη μέση τους, χαλαρώνοντας τα ζωνάρια τους και τυλίγοντας γύρω τους τις μαλλιαρές μεγάλες κάπες τους (ή καπότες), ξάπλωσαν και κοιμήθηκαν στις ψάθες τους.

Έβρεξε πολύ δυνατά την επόμενη μέρα και περάσαμε άλλο ένα βράδυ με τούς στρατιώτες μας. Ο λοχαγός Ελμάζ δοκίμασε ένα ωραίο όπλο Manton που ανήκε στον φίλο μου και βρίσκοντας το στόχο του κάθε φορά ήταν πολύ ευχαριστημένος και προσφέρθηκε να το ανταλλάξει με το δικό του, αλλά όταν πληροφορήθηκε ότι αυτό προοριζόταν για τον αφέντη του, το Βεζίρη, δεν συνέχισε τη διαπραγμάτευση.

Αυτή την ημέρα, παρατηρήσαμε ένα από τους στρατιώτες να τρίβει ή μάλλον να μαλάζει ένα από τους συντρόφους του βίαια στο λαιμό και στα χέρια και να τραβά τις κλειδώσεις του. Αυτός είναι ο αλβανικός τρόπος θεραπείας για κάποιον που υποφέρει από ψύξη των άκρων.

Τώρα πια ήμασταν αρκετά εξοικειωμένοι και φιλικοί μαζί τους. Το βράδυ γελούσαν και τραγουδούσαν και ήταν πολύ εύθυμοι. Ένας από αυτούς, όπως και σε άλλες μικρές κοινωνίες, ήταν ο στόχος των αστεϊσμών τους και χρησιμοποιούσαν και εμάς στ' αστεία τους εναντίον του. Ρωτούσαμε τα ονόματά τους. Ένας από αυτούς ήταν ο Αμπντούλ, κάποιος άλλος ο Γιατσή και ένα τρίτο μας είπαν να τον φωνάζουμε «Ζουρλό». Αυτός δεν φαινόταν χαρούμενος που επιμέναμε να τον αποκαλούμε έτσι και δεν αργήσαμε να μάθουμε ότι τον φωνάζαμε «μπουμπούνα», η ερμηνεία της ελληνικής λέξης με την οποία του απευθυνόμασταν.

Τέλειωσαν τη διασκέδασή μας τραγουδώντας τραγούδια τόσο στα αλβανικά όσο και στα ελληνικά. Ένας τραγουδούσε ή μάλλον επαναλάμβανε σε δυνατό ρετσιτατίβο, και όλοι οι άλλοι συμμετείχαν στο ρεφρέν του τραγουδιού. Η μουσική ήταν υπερβολικά μονότονη και έρρινη. Και η τσιριχτή κραυγή των

φωνών τους αυξανόταν με το να βάζουν το χέρι τους πίσω από το αυτί και το μάγουλό τους για να δώσουν περισσότερη δύναμη στον ήχο, όπως κάνει και ο κυναγωγός όταν καλεί τα λαγωνικά του. Έμεναν αρκετή ώρα στην τελευταία νότα (όσο διαρκούσε η αναπνοή τους), σαν τους μουσικούς μιας επαρχιακής εκκλησίας. Ένα από τα τραγούδια τους αναφερόταν στην κατάληψη της Πρέβεζας, ένας άθλος για τον οποίο οι Αλβανοί είναι πάρα πολύ περήφανοι. Και σχεδόν σε όλα τα τραγούδια τους υπήρχε το όνομα του Αλή πασά το οποίο φώναζαν με περισσή δύναμη».

Οι δύο περιηγητές έφυγαν από τη Σαλαώρα στις 3 Οκτωβρίου με προορισμό την Άρτα, αφού πρώτα πρόσφεραν στον Ελμάζ μπαξίσι 25 πιάστρα. «Καείς δεν σε εξυπηρετεί στην Τουρκία, ούτε μουσουλμάνος ούτε χριστιανός, χωρίς την προσδοκία της αμοιβής. Στο μπαξίσι ο Τούρκος δεν λέει ποτέ “ευχαριστώ” και ο Έλληνας ποτέ “φτάνει”», επισημαίνει ο Χόμπαουζ. Την επομένη πήραν το δρόμο για τα Πέντε Πηγάδια και κατάφεραν να φτάσουν και διανυκτέρευσαν στο χάνι του Αγίου Δημητρίου πριν το λόφο «Αυγό» έξω από τα Γιάννενα. Ο Χόμπαουζ μας δίνει την πληροφορία ότι ο δρόμος Άρτα-Γιάννενα μέσω Πέντε Πηγαδιών φτιάχτηκε από τον Αλή πασά στην αρχή του 19^{ου} αιώνα («πριν εννέα χρόνια περίπου» αναφέρει στο κείμενό του) και ότι, εκτός από λίγα σημεία, είναι εύκολα και γρήγορα βατός γι' αυτόν που δεν κουβαλάει φορτίο.⁶³ Την επομένη φτάνουν στα Γιάννενα, στις 11 Οκτωβρίου φεύγουν για το Τεπελένι, όπου θα συναντηθούν με τον Αλή πασά. Γύρισαν και πάλι στα Γιάννενα στις 26 Οκτωβρίου, απ' όπου φεύγουν στις 3 Νοεμβρίου με προορισμό και πάλι την Πρέβεζα.

Η εξιστόρηση του ταξιδιού της επιστροφής και οι περιπέτειές τους στη θάλασσα, στη δέκατη πέμπτη επιστολή του Χόμπαουζ, έχουν ως εξής:

«... Μας συνόδευε επίσης ένας Αλβανός καπιετάνιος και ένας Τούρκος, που ήρθε μαζί μας, όπως μας είπε, γιατί αγαπούσε τους Άγγλους.

Επιστρέψαμε στη Σαλαώρα, στον κόλπο της Άρτας, αφού κοιμηθήκαμε το πρώτο βράδυ⁶⁴ στο χάνι του Αγίου Δημητρίου και το επόμενο στην Άρτα. Στη Σαλαώρα είχαμε πληροφορίες ότι η χώρα της Ακαρνανίας⁶⁵ είχε ξεσηκωθεί,

⁶³ Το αγγλικό κείμενο είναι δύστροπο και έχει ως εξής : «There are few parts of the road, except where it has been paved, in which a person without baggage might not go at a good pace; and it was made by Ali Pasha about nine years ago».

ότι σώματα ληστών είχαν κατέβει από τα βουνά των Τρικάλων και των Αγράφων και είχαν εμφανιστεί στην άλλη μεριά του κόλπου σε ένα τελωνείο που ανήκε στο Βεζίρη, με το όνομα Λουτράκι,⁶⁶ όπου είχαν σκοτώσει δύο άντρες.

Μπορούσαμε αν θέλαμε, είτε να εφοδιαστούμε με μία φρουρά στην Πρέβεζα και να προχωρήσουμε μέσω της Ακαρνανίας, είτε να επιβιβαστούμε σε μία γαλιότα⁶⁷ του Αλή και να πλεύσουμε προς την Πάτρα. Περιμέναμε ωστόσο μία μέρα για να μας συμβουλευθούν από την Πρέβεζα τι να κάνουμε, μένοντας με τους παλιούς γνωστούς μας στο στρατώνα. Κατόπιν λάβαμε πληροφόρηση πως ένας Αλβανός μπέης ήταν έτοιμος να ξεκινήσει συγκεντρώνοντας όλους τους ένοπλους άντρες της περιοχής για να κυνηγήσει τους ληστές από την Ακαρνανία και θα μπορούσαμε, εάν θέλαμε, να συμμετάσχουμε σε αυτή τη «συνάντηση». Όμως αποφασίσαμε να πάμε δια θαλάσσης και προχωρώντας με βάρκα στην Πρέβεζα, παρουσιάσαμε τη διαταγή του Βεζίρη στον κυβερνήτη που αμέσως ετοίμασε μία γαλιότα για το πέρασμά μας.

Κοιμηθήκαμε ένα βράδυ⁶⁸ στην Πρέβεζα και επιβιβαστήκαμε την επόμενη μέρα λίγο πριν από το μεσημέρι.

Η γαλιότα ήταν ένα γερό σκαρί, πενήντα περίπου τόνων, μακριά και στενή, με τρία κοντά κατάρτια, σε κάθε ένα από τα οποία κρεμόταν ένα μεγάλο λατίμι (τύπος πανιού) από αυτό που χρησιμοποιείται ευρέως στην Ανατολή. Είχε δε σαράντα άνδρες πλήρωμα και τέσσερα κανόνια. Όλοι οι ναύτες ήταν Τούρκοι, εκτός από τέσσερις Έλληνες, που αποδείχτηκαν ότι ήταν τα μόνα άτομα πάνω στο πλοίο που γνώριζαν πώς να κουμαντάρουν ακόμα και μία βάρκα. Υπήρχαν αρκετοί καπετάνιοι, αλλά αυτός που ονομαζόταν αρχικαπετάνιος, ήταν ένας Ντουλτσινιώτης,⁶⁹ ένας άνθρωπος ήπιων τόνων που καθόταν και κάπνιζε ατάραχος και έπαιζε με μία σειρά από χάντρες, που λέγεται κομπολόι, το οποίο είναι η αγαπημένη μοναχική συνήθεια τόσο των Μουσουλμάνων όσο και των Χριστιανών και οι άντρες όλων των τάξεων πέραν των κοινών θνητών έχουν όλοι το δικό τους κομπολόι.

64 3 Νοεμβρίου 1809.

65 Στο αγγλικό κείμενο «Carnia».

66 Στο αγγλικό κείμενο «Utraikee». Πρόκειται για το Λουτράκι Αιτωλοακαρνανίας.

67 Τύπος τρικάρτου ιστιοφόρου πλοίου.

68 6 Νοεμβρίου 1809.

69 Στο αγγλικό κείμενο «Dulcigniotie». Το Ντούλτσινο είναι η σημερινή πόλη του Μαυροβουνίου «Ούλτσινι», πολύ κοντά στα σύνορα με την Αλβανία.

Στις 12:00⁷⁰ σηκώσαμε άγκυρα, αλλά προσαράξαμε βγαίνοντας από το λιμάνι. Τότε ο καπετάνιος πρότεινε να μείνουμε εκεί μέχρι την επόμενη μέρα. Ωστόσο, τον παρακαλέσαμε να ξαναπροσπαθήσει, το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα να έχουμε βγει από το λιμάνι μέχρι τη 1:00, με ευνοϊκό άνεμο, ελπίζοντας ότι σύντομα θα καθατζάραμε τον κύριο όγκο της Λευκάδας. Αλλά ανακαλύψαμε ότι το ακρωτήριο της Λευκάδας ήταν ο τρόμος των Τούρκων ναυτικών μας, όπως ήταν στο παρελθόν και για τους αρχαίους Έλληνες θαλασσοπόρους. Παρόλο ότι είχαμε ένα καλό αεράκι, και κατά τα φαινόμενα αρκετά ευνοϊκό, συνέβη κάτι που δεν γνωρίζαμε, και στις 4:00 μας πληροφόρησαν ότι διατρέχαμε κίνδυνο. Ο καπετάνιος είπε ότι θα έπρεπε να αποβιβαστούμε στη Λευκάδα, που τότε βρισκόταν υπό την κατοχή των Γάλλων, εάν δεν ορτσάραμε αμέσως. Αυτό προκάλεσε μεγάλη αναταραχή στο πλήρωμα με αποτέλεσμα το πίσω πανί να σκιστεί από πάνω έως κάτω, στην προσπάθειά τους να αλλάξουν πορεία. Ο άνεμος φύσηξε λίγο δυνατότερα και υπήρξε μεγάλη φουσκοθαλασσιά. Ο καπετάνιος έβαλε το κομπολόι στην τσέπη του. Οι ναύτες έπαθαν όλοι, εκτός από τους Έλληνες, ναυτία και αποσύρθηκαν στ' αμπάρια.

Κατευθυνόμασταν τώρα προς την Κέρκυρα, καθώς είχαμε εξαντλήσει κάθε μας ελπίδα να πλεύσουμε γύρω από το ακρωτήριο. Κατά το πλιοβασίλεμα ο άνεμος δυνάμωσε και η φουσκοθαλασσιά μας χτύπησε τόσο βίαια, γιατί πηδαλιουχούσαν το πλοίο με άσχημο τρόπο, που επικράτησε μεγάλος πανικός. Ο καπετάνιος έσμιξε τις παλάμες του και άρχισε να κλαίει. Ο Γιώργης, ο δραγουμάνος μας, σε κάθε μπατάρισμα του πλοίου, φώναζε δυνατά το όνομα του Θεού, και όταν η κεραία (η μάτσα που ανεβάζει το λατίνι) του μεσαίου καταρτιού κόπηκε στα δύο, χάθηκε κάθε ελπίδα. Τα κανόνια λύθηκαν και το πανί του πρωραίου καταρτιού σχίστηκε. Το πλοίο έπλεε σαν κούτσουρο και ο Τούρκος που ήταν στο πηδάλιο σκαρφίστηκε να το κρατήσει με το πλευρό στο κύμα έτσι ώστε να είναι ευκολότερο να αναποδογυρίσει. Ο καπετάνιος όταν ρωτήθηκε τι μπορούσε να κάνει, είπε πως δεν μπορεί να κάνει τίποτε.

- «Θα μπορούσε να βγει ξανά στην στεριά;»
- «Εάν είναι θέλημα Θεού», ήταν η απάντησή του
- «Θα μπορούσε να τραβήξει για την Κέρκυρα;»
- «Εάν είναι θέλημα Θεού»

Εν κατακλείδι, δεν μπορούσε να γίνει τίποτε άλλο από το να του ζητήσουμε να αφήσει τη διακυβέρνηση του πλοίου στους Έλληνες. Είπε ότι θα την έδινε

⁷⁰ Της 7^{ης} Νοεμβρίου 1809.

σε οποιονδήποτε. Τότε οι Έλληνες κατάφεραν να μαςβάλουν σε καλύτερη μοίρα και ανεβάζοντας ένα μικρό πανί μεταξύ του μεσαίου και του πίσω καταρτιού και άλλο ένα μεταξύ του κύριου και του μπροστινού καταρτιού και κατεβάζοντας τις κεραίες (οι μάτσες που ανεβάζουν τα πανιά) βοήθησαν το πλοίο να προχωρήσει πιο εύκολα. Μας οδήγησαν πίσω προς την Αλβανία, κρατώντας το πλοίο όσο το δυνατόν πιο κοντά στον άνεμο για να μη παρασυρθεί προς την Κέρκυρα. Και όταν κόπασε η θαλασσοταραχή και ο άνεμος, κατάφεραν γύρω στη 1:00 το πρωί να αγκυροβολήσουν στην είσοδο ενός κόλπου.

Την αυγή,⁷¹ βρεθήκαμε σχεδόν σε αιόσταση βολής από την ακτή, η οποία ήταν γεμάτη κατσάβραχα και δάση, με ψηλά βουνά στο βάθος. Οι Τούρκοι άρχισαν όλοι τους να καπνίζουν χωρίς να δίνουν την ελάχιστη σημασία σε ό,τι είχε συμβεί ή να σκέφτονται για επιδιορθώσεις και καθώς ήταν το τέλος του Ραμαζανιού και το πρώτο πρωινό του Μπαϊραμιού, μία γιορτή που κρατά τρεις μέρες, όλοι τους, σύμφωνα με ένα έθιμο, αρκετά ασυνήθιστο για μας, φιλήθηκαν και αγκαλιάστηκαν με περισσή ιεροτελεστία και στοργή, ενώ όλοι οι άντρες ευχήθηκαν στον καπετάνιο τους.

Μετά από λίγη ώρα, τρεις ή τέσσερις ένοπλοι άντρες εμφανίστηκαν στα βράχια και φώναξαν να μάθουν ποιοι ήμασταν. Ο καπετάνιος τους απάντησε και ύψωσε ένα μεγάλο κόκκινο λάβαρο. Και μετά από μερικές ακόμη κραυγές, δύο βάρκες βγήκαν από τον κόλπο και κατευθύνθηκαν προς τους Παξούς, οι οποίοι όπως και οι Αντίπαξοι δεν ήταν πολύ μακριά από εμάς. Μέρος της Κέρκυρας και το απέναντι ακρωτήριο ήταν επίσης ορατά. Κάποιοι φόβοι πως αυτές οι βάρκες ήταν γαλλικά πειρατικά πλοία διασκεδάστηκαν, καθώς ήμασταν σε απόσταση λίγων μιλίων από την Πάργα. Στη συνέχεια αποδείχτηκε πως οι ναυπηκοί ήταν από τους Παξούς, νόμισαν πως ήμασταν αγγλικό πλοίο και δεν τολμούσαν να βγουν από τον κόλπο μέχρι που βεβαιώθηκαν για το αντίθετο.

Το απόγευμα, κατόπιν συμβουλής του καπετάνιου, αποφασίσαμε να γυρίσουμε στην Πρέβεζα δια ξηράς και έτσι αποβιβάστηκαμε μαζί με τα πράγματά μας στον κόλπο, κοντά σε ένα μικρό τελωνειακό σταθμό,⁷² παίρνοντας το δεύτερο καπετάνιο μαζί μας, που φαίνεται πως προτιμούσε τους κινδύνους της ξηράς από αυτούς του δικού του στοιχείου.

Ο κόλπος στον οποίο αποβιβάστηκαμε λεγόταν Φανάρι και ήταν κοντά στην περιοχή και τα βουνά του Σουλίου. Στείλαμε για άλογα στο κοντινότερο χωριό

71 8 Νοεμβρίου 1809

72 Είχαν βγει στη Σπλάντζα, που τώρα λέγεται Αρμουδιά.

και όταν αυτά έφτασαν, αφού περιμέναμε για πολλή ώρα στην παραλία, προχωρήσαμε μέσα από ένα πυκνό δάσος μέχρι που είδαμε μία πεδιάδα και την πόλη της Πάργας στ' αριστερά μας. Μέσα σε λιγότερη από μισή ώρα φτάσαμε σε ένα χωριό με το όνομα Βαλανιδορράχη,⁷³ όπου τύχαμε καλής υποδοχής από τον Αλβανό προύχοντα του τόπου και τους στρατιώτες του Βεζίρη που στρατοπέδευαν εκεί. Αλλά το αγροτόσπιτό μας ήταν πράγματι ένα άθλιο κατάλυμα.

Μάθαμε πως ένα ναυάγιο, το οποίο είχαμε δει στον κόλπο (του Φαναρίου), ήταν κάποιον που είχε καταληφθεί πριν από λίγο καιρό από την αγγλική μοίρα της Κέρκυρας και πως ο ανθυποπλοίαρχος που ναυάγησε μαζί με το πλοίο είχε κοιμηθεί πριν από πέντε βράδια στο ίδιο αυτό σπίτι. Και όταν οι Αλβανοί τον βοήθησαν να πάει στην Πρέβεζα, τους χάρισε το ναυαγισμένο πλοίο του. Αλλά η σωστή πρόθεση του νεαρού Άγγλου (που στη συνέχεια εγκρίθηκε από τον καπετάνιο του) εμποδίστηκε από τον Έλληνα Υποπρόξενο της Αγγλίας στην Πρέβεζα, ο οποίος προφασίστηκε ότι όλα τα αγγλικά ναυάγια ήταν ιδιοκτησία του, παίρνοντας από τον κυβερνήτη αυτής της πόλης διαταγή για να πάρει το πλοίο. Οι Αλβανοί στη Βαλανιδορράχη μας παραπονέθηκαν με πίκρα γι' αυτό και σίγουρα είχαν κάποιο δίκιο που ήταν δυσαρεστημένοι.

Το πρωί είχαμε θέα της χώρας και είδαμε τα βουνά του Σουλίου στα ανατολικά, στην αντίθετη πλευρά μιας μακριάς πεδιάδας που κατευθύνεται από βορρά προς νότο. Η πόλη του Σουλίου ήταν επίσης ορατή πάνω σε ένα απόκρημνο βράχο αρκετά ψηλά στο βουνό. Νοτιότερα, κάτω από την πόλη, υπήρχε ένα φρούριο που είχε κτίσει ο Βεζίρης τον καιρό που πολεμούσε σε αυτή την περιοχή.⁷⁴ Κοντά σε αυτό υπήρχε ένα χωριό με το όνομα Καστρίτσα,⁷⁵ όπου υπάρχουν μερικά ερείπια αρχαίων τειχών. Ολόκληρος ο κάμπος φαινόταν αρκετά καλλιεργημένος, γεμάτος καλλιεργήσιμα εδάφη αλλά χωρίς αμπέλια.

Ό,τι θα μπορούσα να μάθω επί τόπου γι' αυτή την περιοχή, τόσο διάσημη στα χρονικά της σύγχρονης Ελλάδας, έχει ήδη γραφτεί. Θα προσθέσω μόνο ότι η δύναμη των όπλων φαινόταν ακόμη απαραίτητη για να διατηρηθούν οι κτήσεις του Αλή, διότι υπήρχαν τριάντα στρατιώτες εγκατεστημένοι στο μικρό μας χωριό των περίπου τριάντα σπιτιών.

Μας πήρε πολλή ώρα να προμηθευτούμε άλογα, αλλά τελικά αφήσαμε τη Βαλανιδορράχη στη μία το μεσημέρι, συνοδευόμενοι από οδηγούς και τρεις

73 Στο αγγλικό κείμενο «Volondorako».

74 Πιθανότατα το κάστρο της Κιάφας, το οποίο είναι ορατό από τη Βαλανιδορράχη.

75 Το Καστρί, στο λόφο του οποίου υπάρχουν τα τείχη αρχαίας πόλης.

στρατιώτες της αλβανικής φρουράς. Φεύγοντας από το σπίτι μας, η υπόλοιπη φρουρά μας χαιρέτησε πυροβολώντας με τα μουσκέτα τους που κρατούσαν με το ένα χέρι και σε τέτοιο ύψος ώστε να σφυρίζουν οι σφαίρες πάνω από τα κεφάλια μας. Οι Αλβανοί που μας συνόδευαν επέστρεψαν τη φιλοφρόνηση φωνάζοντας ο ένας στον άλλον μέχρι που χαθήκαμε μέσα στο δάσος.

Ο δρόμος μας οδήγησε νότια πάνω από δασώδεις λοφίσκους για δύο ώρες, ώσπου φτάσαμε κοντά στη θάλασσα, σε μία περιοχή που είχε ακόμη λόφους. Στη συνέχεια, κατεβαίνοντας πιο κοντά στην ακτή, περάσαμε κάτω από ένα κάστρο που ανήκε στον Αλή, κτισμένο στην κορυφή ενός απότομου βράχου κοντά στη θάλασσα, σε ένα μέρος της χώρας που ονομάζεται Ρηνιάσσα.⁷⁶ Παρόμοιοι πύργοι και ερείπια πύργων, που κατασκευάστηκαν από τους Τούρκους και τους Ενετούς, βρίσκονται, όπως λέγεται, κατά μήκος όλης της ακτής από το Βουθρωτό. Είδαμε ένα ακόμη λίγο πιο πέρα προς την Πρέβεζα.⁷⁷

Τερματίσαμε μία από τις πιο όμορφες διαδρομές που είχαμε κάνει ποτέ περνώντας μέσα από άλση με κουμαριές, των οποίων οι καρποί κρέμονταν από τα κλαδιά σε μεγάλα κόκκινα τσαμπιά. Σκορπισμένα εδώ και εκεί υπήρχαν και μούρα από πολλούς άλλους μυρωδάτους θάμνους από τους οποίους βρήθει η περιοχή. Έπιασε ο ήλιος μέχρι να φτάσουμε στο χωριό όπου επρόκειτο να σταματήσουμε.

Λεγόταν Καστροσυκιά,⁷⁸ επάνω σε ένα ύψωμα, σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα και ήταν από τα καλύτερα χωριά διότι το αγροτόσπιτό μας είχε ξύλινο πάτωμα στον πάνω όροφο. Κατοικείτο δε από Έλληνες.

Στις 12:00 την επόμενη μέρα⁷⁹ ξεκινήσαμε εκ νέου και μετά από μία σύντομη διαδρομή μέσα από ένα δάσος και διασχίζοντας ένα ποταμάκι, φτάσαμε στην παραλία, με μία γυμνή επίπεδη χώρα στα αριστερά μας. Συνεχίσαμε για λίγο πηγαίνοντας γύρω από το μεγάλο κόλπο μέχρι που φτάσαμε στην παραλία στην ακτή της Νικόπολης. Εδώ ο φίλος μου και εγώ ξεπεζέψαμε για να επισκεφτούμε για τελευταία φορά τα ερείπια, ενώ οι αποσκευές μας συνέχισαν για την Πρέβεζα, όπου όλοι φτάσαμε το ηλιοβασίλεμα.

76 Στο αγγλικό κείμενο «Ereenosa».

77 Ο παλιός αυτός δρόμος από τη Βαλανιδορράχη μέχρι τα Ριζά, σύμφωνα με τον κ. Ηλία Μπάκο από τη Βαλανιδορράχη, πέρασε από τα χωριά Τσουκνίδα, Κουκούλι, Χειμαδιό, πριν καταλήξει στα Ριζά (Ρηνιάσσα).

78 Στο αγγλικό κείμενο «Castropsheca».

79 9 Νοεμβρίου 1809.

Από τη Βαλανιδορράχη μέχρι να φτάσεις στην Πρέβεζα, το μονοπάτι είναι πολύ άσχημο και δαιδαλώδες, και το ταξίδι διαρκεί περίπου εννιά ώρες – ίσως όχι πάνω από είκοσι τέσσερα μίλια.

Μία αναφορά στην αρχαία τοπογραφία φαίνεται να υποδηλώνει πως ο κόλπος του Φαναρίου ήταν το έλασσον λιμάνι μεταξύ του «Γλυκέος Λιμένος» και της εισόδου του Αμβρακικού κόλπου, και ονομαζόταν Κόμαρος (Στράβων, Βιβλ. vii)⁸⁰. Αν τραβούσες από τον Κόμαρο μία ευθεία γραμμή μέχρι τον (Αμβρακικό) κόλπο στη μεριά της Νικόπολης, η απόσταση θα ήταν εξήντα στάδια ή επτάμισι ρωμαϊκά μίλια. Ο μεγάλος κόλπος, γύρω από τον οποίο περιηγηθήκαμε τη δεύτερη μέρα, ανταποκρίνεται στην περιγραφή του πλατύτερου λιμανιού στο οποίο κάνει νύξη ο Στράβων, ως ενάμισι μίλι από τη Νικόπολη. Παρόλα αυτά η απόσταση του Κομάρου από τον κόλπο, δεν φαίνεται να συμφωνεί με αυτήν του Φαναρίου προς το ίδιο σημείο. Ωστόσο, η κακή κατάσταση των δρόμων μπορεί να έκανε το ταξίδι μας να φαίνεται μεγαλύτερο από ό,τι στην πραγματικότητα ήταν, και καθώς περάσαμε από τη μεγαλύτερη πλευρά του τριγώνου μπορεί να δικαιολογηθεί η διαφορά. Ολόκληρη η ακτή, από το Βουθρωτό μέχρι την Πρέβεζα, ονομάζεται από τους Ενετούς «Βαγενιτία».⁸¹

Δεν είχαμε άλλη επιλογή από το να διασχίσουμε την Ακαρνανία και έτσι προμηθευτήκαμε με τη βοήθεια του Κυβερνήτη τριανταεπτά στρατιώτες στους οποίους υπήρχαν τρεις μπουλουξήδες ή καπεταναίοι. Προμηθευτήκαμε ακόμη άλλη μία γαλιότα για να κατέβουμε τον κόλπο της Άρτας στο μέρος από όπου θα ξεκινούσαμε το χερσαίο ταξίδι μας.

Όλη η ομάδα μας ανέβηκε στο πλοίο, το οποίο ήταν ένα είδος γαλέρας με κουπιά, στη 1:00, τη Δευτέρα 13 Νοεμβρίου, και περνώντας από το ακρωτήριο Φίγκαλο,⁸² συνεχίσαμε να πλέουμε με πολύ λίγο άνεμο και κωπηλατώντας μέχρι που φτάσαμε στο φρούριο της Βόνιτσας, το πλιοβασίλεμα. Ο καπετάνιος, που, προς έκπληξή μας, ήταν ο ίδιος Ντουλτσινιώτης που είχαμε στο τελευταίο ολέθριο ταξίδι μας, είπε πως θα μπορούσαμε να περιμένουμε το πρωινό αεράκι, έτσι μείναμε κοντά στη Βόνιτσα για λίγο και δεν προχωρήσαμε παρά ελάχιστα κατά τη διάρκεια της νύχτας.

⁸⁰ Υπάρχει ασάφεια στο κείμενο του Χόμπχαουζ και είναι λογικό, εφόσον είναι ασαφές και το σωζόμενο κείμενο του Στράβωνα (*Γεωγραφικά*, 7.7.5-7.7.6).

⁸¹ Στο αγγλικό κείμενο «Vaielitia, or Valetitzia».

⁸² Όπως είδαμε και πιο πάνω η ονομασία αυτή ταυτίζεται με το ακρωτήριο Άκτιο.

Η Βόνιτσα είναι μία μικρή κωμόπολη, που κατοικείται από Έλληνες, της οποίας το κυριότερο εμπόριο είναι τα αυγοτάραχα,⁸³ αλατισμένα και πεπεσμένα σε ρολά όπως τα λουκάνικα. Το φρούριο, το οποίο παραδόθηκε από τους Γάλλους στην Υψηλή Πύλη, ή μάλλον στον Αλή πασά, δεν είναι πολύ ισχυρό και φυλάσσεται από ένα μικρό σώμα Αλβανών.

Ο ήλιος ανέτειλε πάνω από τους λόφους των Αγράφων, στο βάθος του κόλπου, και προχωρήσαμε χαλαρά με τα πανιά και τα κουπιά, κοντά στις νότιες ακτές του κόλπου, κάτω από μία σειρά λόφων καλυμμένων με δάση και με κάποια καλλιεργημένα σημεία αλλά χωρίς κανένα χωριό στον ορίζοντα. Στις 4:00 το απόγευμα φτάσαμε στο Λουτρακί, που βρίσκεται σε ένα βαθύ όρμο και περιτριγυρίζεται από βράχια και δάση, στη νοτιανατολική γωνία του κόλπου. Ο κόλπος εκτείνεται οκτώ ή εννιά μίλια ακόμη προς τα ανατολικά και πρέπει σε όλο του το μήκος να είναι τουλάχιστον τόσο μακρύς όσο τον περιγράφει ο Πολύβιος και ο Στράβων. Είναι αλήθεια πως ο ιστορικός (Πολύβιος) αναφέρει ξεκάθαρα ότι το μήκος είναι τριακόσια στάδια ή τριανταεπτάμισι ρωμαϊκά μίλια (Πολύβιος Βιβλ. iv, Κεφ. 69). Ο γεωγράφος (Στράβων) χρησιμοποιεί την έκφραση «κύκλος» (Στράβων Βιβλ. vii.), αν και με τη λέξη αυτή πρέπει να εννοούσε τη μεγαλύτερη διάμετρο και όχι την περιφέρεια, παρόλο που η λέξη «κύκλος» σε άλλα σημεία του ίδιου συγγραφέα χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της περιφέρειας.* Σύμφωνα με τον Πλίνιο, (Φυσική Ιστορία, Βιβλ. iv, Κεφ. 1), ο κόλπος έχει μήκος τριάντα εννέα μίλια και πλάτος δεκαπέντε μίλια. Ο Πολύβιος έχει προσθέσει ότι το πλάτος είναι σε κάποια σημεία ίσο με το ένα τρίτο του μήκους του κόλπου. Αναμφίβολα η θέση του Λουτρακίου ήταν μία από τα πολλά καλά λιμάνια, που σύμφωνα με τον Στράβωνα είναι γεμάτος ο Αμβρακικός. Ακόμα και τώρα είναι το καταφύγιο για κάποιες βάρκες από τα νησιά, που το επισκέπτονται που και που και ανταλλάσσουν τα εμπορεύματά τους με μαλλιά και δέρματα από την Ακαρνανία. Είδαμε αρκετά από αυτά τα εμπορικά πλοία να κατευθύνονται προς τη «Νέα Γη» (Terra Nova) και τη χαμηλότερη άκρη του κόλπου.

Ο κόλπος της Άρτας τον καιρό του Μπαρμπαρόσα ήταν ο τόπος συνάντησης του τουρκικού ναυτικού, που υπήρχε για να ανατρέψει τις χριστιανικές δυνάμεις στις ιταλικές θάλασσες. Αλλά δεν γνωρίζω αν έπλευσε εδώ ποτέ κανένα μεγάλο πολεμικό πλοίο σύγχρονης κατασκευής.

83 Στο αγγλικό κείμενο «boutaraga».

* Μετά την καταγραφή των παραπάνω, διαπίστωνα ότι ο Casaubon⁸⁴ στο βιβλίο του «Commentary on Strabo» (Ερμηνευτικές σημειώσεις για τον Στράβωνα) έκανε σύγκριση των δύο αποσπασμάτων χωρίς κανένα σχολιασμό. Έτσι πρέπει μάλλον να θεωρήσουμε ότι ο «κύκλος» έχει την ίδια σημασία με το «κόλπος», αν και σε όποιο άλλο σημείο του ίδιου συγγραφέα το έχω δει, φαίνεται να έχει τη σημασία «περίοδος», «περίμετρος», ή «στρογγυλός», λέξεις που χρησιμοποιεί συνήθως».

Βιβλιογραφία

- Κόντη Βούλα, *Τόπος και Εικόνα χαρακτηριστικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα*, τόμος Δ', 19^{ος} αιώνας, Αθήνα, 1982.
- Κοσμάς Θόδωρος Δ., *Η Ζίτσα του 19^{ου} αιώνα όπως την είδαν οι ξένοι περιηγητές*, Ιωάννινα, 1998.
- Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας υπό του παρά τω Υπουργείω των Στρατιωτικών Επιτελικού Γραφείου, Αθήνα, 1880.
- Παπασταύρου Αναστάσιος Ι., *Τα Γιάννενα του 19^{ου} αιώνα όπως τα περιέγραψαν και τα απεικόνισαν οι ξένοι περιηγητές*, Ιωάννινα, 1994.
- Πρεβελάκης Ε., Καλλιατάκη-Μερτικοπούλου Κ., *Η Ήπειρος, ο Αλή πασάς και η Ελληνική Επανάσταση. Προξενικές εκθέσεις του William Meyer από την Πρέβεζα 1819-1822*, τόμος Α' και Β', Αθήνα, 1996.
- Σιμόπουλος Κυριάκος, *Βύρων*, Αθήνα, 1969.
- Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, Αθήνα, 1999.
- Σιμόπουλος Κυριάκος, *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, Αθήνα, 1999.
- Ψιμούλη Βάσω Δ., *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα, 1998.
- Byron George Gordon Noel Lord, *Childe Harold's Pilgrimage*, London, 1812.
- Hobhouse John Cam, *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople during the years 1809 and 1810*, London, 1813.
- Plomer William, *The diamond of Jannina : Ali Pasha 1741-1822*, London, 1970.
- The Library of Henry M. Blackmer II*, κατάλογος του οίκου δημοπρασιών Sotheby's, Λονδίνο, Οκτώβριος 1989.
- The Ottoman World. The Library of Sefik E. Atabey with a supplement*, κατάλογος του οίκου δημοπρασιών Sotheby's, 3 τόμοι, Λονδίνο, Μάιος 2002.
- Tomkinson John L., *Travellers' Greece. Memories of an Enchanted Land*, Αθήνα, 2002.

⁸⁴ Isaac Casaubon, 1559-1614.

Ευάγγελος Γρ. Αυδίκος

ΠΡΕΒΕΖΑ 1945 - 1990

Όψεις της μεταβολής
μιας επαρχιακής πόλης
Λαογραφική Εξέταση

2η Έκδοση

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας
Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

ΠΡΕΒΕΖΑ 2000

Το κίνημα του Velli Pascià στην Πρέβεζα τον Αύγουστο του 1820

Δημήτρη Α. Σακκή
Καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Εισαγωγή

Η αποστασία του Αλή Πασά από την Πύλη, το Μάιο του 1820, είχε στόχο την πραγματοποίηση του ονείρου του, να ιδρύσει ένα ανεξάρτητο κράτος¹. Ο διορατικός Αλής, για την υλοποίηση του παραπάνω στόχου, ερχόταν σε μυστικές επαφές με τις μεγάλες δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία) οι οποίες είχαν κάθε συμφέρον να αποδυναμώσουν την ισχύ της Πύλης, προκειμένου να προωθήσουν τα συμφέροντά τους και να μεγιστοποιήσουν τον έλεγχό τους στη λεκάνη της νοτιοανατολικής Μεσογείου και ιδιαίτερα στη στρατηγική περιοχή της Ηπείρου, που αποτελούσε εμπορική και στρατιωτική δίοδο της Δύσης προς την Ανατολή. Ο Αλής κηρύχθηκε για τη στάση του ένοχος εσχάτης προδοσίας και ο Ισμαήλ Πασόμπης, ο οποίος και εχθρευόταν τον Αλή εξαιτίας των επιτυχιών του, ανέλαβε την εκστρατεία εναντίον του, το Σεπτέμβριο του 1820, ως εκπρόσωπος της Πύλης. Ο Αλής ζήτησε τη βοήθεια των Άγγλων, οι οποίοι όμως αρνήθηκαν να αναμειχθούν στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ ο Σουλτάνος, επιδιώκοντας το συνασπισμό το-

¹ Για τον Αλή Τεπελενλή βλ. κυρίως: Ευαγγελίδου Τρ., Ιστορία Αλή-Πασά του Τεπελενλή, σατράπου της Ηπείρου (1741-1822) – Λαμπρίδου Ιω., “Ο Τεπελενλής Αλή πασάς”, Ηπειρωτικά Μελετήματα, τ. 2, Αθήναι 1887 – Πατσέλη Ν., Η οικονομική πολιτική και ο πλούτος του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, Αθήναι 1936 – Σκιώτης Δ.Ν., “Από ληστής Πασάς. Πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750-1784)”, Θησαυρίσματα, τ. 6 (1969), Βενετία, (σσ. 257-290) όπου και βιβλιογραφία – Ουίλιαμ Πλόμαρ, Το διαμάντι των Ιωαννίνων, Αλής Πασάς, 1741-1822, Δωδώνη – Leake W., Travels in Northern Greece, London 1835 – Ibrahim Manzur Effendi, Mémoires sur la Grèce e l' Albanie pendant le gouvernement d' Ali Pacha, Paris 1827 – Bessières J., Mémoires sur la vie et la puissance d' Ali Pacha, Paris 1820 – Davenport R.A., The life of Ali Pasha, London 1837

πικών δυνάμεων εναντίον του Αλή ζήτησε τη βοήθεια των Σουλιωτών, προσφέροντας ως αντάλλαγμα τις περιουσίες και τα χωριά τους. Εξάλλου, οι Σουλιώτες για το Σουλτάνο ήταν μία εμπειροπόλεμη πολεμική μηχανή: διωγμένοι από τον Αλή από την πατρίδα τους, κατά το 1803, ήταν αναγκασμένοι να καταφύγουν ως εξόριστοι στα Επτάνησα, και ιδιαίτερα στην Κέρκυρα, και να υπηρετήσουν σε στρατιωτικά σώματα Ρώσων, Γάλλων και Άγγλων, αποκτώντας σπουδαίες στρατιωτικές γνώσεις, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον απελευθερωτικό αγώνα. Η απελευθέρωση του Σουλίου στις 12 Δεκεμβρίου του 1820, είναι από τα σημαντικότερα γεγονότα κατά την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα. Οι Σουλιώτες δέχθηκαν την πρόταση του Σουλτάνου, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούσε τις υποσχέσεις του και ήλθαν σε συνεννόηση με τον υποναύαρχο του τουρκικού στόλου Αλή Βεγί. Ο τελευταίος, με τη βοήθεια 300 Σουλιωτών στράφηκε εναντίον του Αλβανού διοικητή Βελί Πασά (Velli Pascià), γιου του Αλή, αναγκάζοντάς τον να παραδώσει την Πρέβεζα² και μάλιστα χωρίς αντίσταση³.

Συνοπτικά αποτιμώντας τις εξελίξεις στην περιοχή παρατηρούμε ότι η Πρέβεζα, από το Σεπτέμβριο του 1684, βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Βενετών, που την κατέλαβαν με τη συνδρομή των Επτανησίων και άλλων συμμάχων τους. Το 1701 υποχρεώθηκαν να την παραδώσουν στους Οθωμανούς, ενώ από τον Οκτώβριο του 1717 κατέλαβαν εκ νέου την πόλη. Με τη συνθήκη του Passarowitz (1718) επικυρώθηκε η κυριαρχία των Βενετών· αυτοί παρέμειναν στην πόλη ως το 1797, οπότε και οι Βενετικές κτήσεις πέρασαν στην εξουσία των Γάλλων. Κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας η Πρέβεζα είχε αναδειχθεί σε διαμετακομιστικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Παράλληλα, η βενετική διοίκηση πήρε μέτρα ενίσχυσης καλλιεργητικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων και κατά συνέπεια η πόλη παρουσίασε σημαντική οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη⁴.

² Αλλάμονη Έφη, "Έναρξη της Επανάστασης στην Ελλάδα. Εξάπλωση και τοπική επικράτηση της. Γεγονότα, ενέργειες και αποφάσεις κατά τους τελευταίους μήνες πριν την Επανάσταση", ό.π., σσ. 70-71

³ Αραβαντινός, Ιστορία Αλή Πασά, σσ. 290, 291. Κατά τον Αραβαντινό ο Βελίς βρέθηκε αποκλεισμένος από ξηρά και θάλασσα. Για το γεγονός βλ. επίσης, Rouqueville, Histoire, II, σσ. 93-96 και 130

⁴ Κόρης Κ., "Η διαδικασία δημογραφικής ανάπτυξης μιας μικρής πόλης: Επτανήσιοι και άλλοι έποικοι στην Πρέβεζα", Πρακτικά Α' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού, Αθήνα 1996, σσ. 257-299

Ο Αλής κατείχε την Πρέβεζα, κατά χρονικά διαστήματα, από τις 12 Οκτωβρίου 1798⁵, ενώ από το 1807 και, μέχρι τον Αύγουστο του 1820 που την παρέδωσε στα σουλτανικά στρατεύματα, σταθεροποίησε την επικυριαρχία του στην περιοχή. Οι κάτοικοί της, στο διάστημα αυτό, ζούσαν υπό καθεστώς στυγνής απολυταρχίας, που πλαισιώθηκε και από την παρουσία ορεσίβιων αρναούτηδων, στους οποίους ο Αλής μοίρασε τις περιουσίες τους⁶.

Στο άρθρο μας, βασιζόμενοι σε αρχειακές πηγές του Archivio di Stasto di Venezia (στο εξής A.S.V.) θα εξετάσουμε το ζήτημα της κατάληψης της Πρέβεζας (στις 29 Αυγούστου 1820) από το Σουλτάνο, σε συνδυασμό με τη στάση των στρατευμάτων του Velli Pascià και τη σοβαρή κατάσταση πανικού και βιαιότητας που προκάλεσαν στην πόλη. Η μαρτυρία αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επειδή ακριβώς τα γεγονότα του πανικού και της αναρχίας που έζησε η Πρέβεζα παρουσιάζονται με αναλυτική περιγραφή από υποπρόξενο της Αυστρίας και έτσι προσφέρουν τη δυνατότητα ευρύτερων προσεγγίσεων και ερμηνειών. Συνέπεια της στάσης των στρατευμάτων του Velli Pascià ήταν, πέραν του πανικού και της αναρχίας, και η πυρπόληση μέρους της πόλης⁷, αλλά και τραυματισμοί και θάνατοι κατοίκων. Οι Ευρωπαίοι κάτοικοι της πόλης κατάφεραν να σωθούν, ύστερα από ενέργειες του υποπρόξενου της Αυστρίας, όπως θα διαπιστώσουμε από την εξέταση του εγγράφου.

Στο γεγονός της κατάληψης της Πρέβεζας από τον Αλή Βεγί γίνεται αναφορά χωρίς σαφή χρονικό προσδιορισμό και αυτό γιατί οι απομνημονευματογράφοι του αγώνα⁸, στους οποίους, πολλές φορές, βασίζονται οι μελέτες,

⁵ Βασιλάς Ηλ., "Η μάχη της Νικοπόλεως και ο χαλασμός της Πρέβεζας (12/24 Οκτωβρίου 1798). Περιγραφή του Γάλλου στρατηγού L.A. Camus Baron de Richemont, Ηπειρωτική Εστία, τ. 3 (1954), σσ. 953-958, 1048-1055 και τ. 4 (1955), σσ. 29-36, 133-140, 245-249, 348-352

⁶ Βελένης Γ., "Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας", Πρεβεζάνικα Χρονικά, τ. 31-32 (1995), σσ. 13-16

⁷ Σύμφωνα με τον Αραβαντινό ο ίδιος ο Βελής πυρπόλησε το σεράι του πατέρα του. (Αραβαντινός, Ιστορία Αλή Πασά, ό.π. Βλ. ακόμη Βελένης Γ., "Ιστορική σκιαγραφία της πόλης της Πρέβεζας", ό.π., σ. 16. Ο Luigi d' Inchiostri δεν παραισφρύει σε λεπτομέρειες και δεν μας αποκαλύπτει το δράστη της πυρκαγιάς, μας δίνει όμως την ακριβή ημερομηνία της πυρκαγιάς και την πληροφορία ότι με την πυρπόληση του σεραγιού καταστράφηκαν αντικείμενα μεγάλης αξίας: «Li 20 succede il grande incendio del Seraglio del Principe in Prevesa, e di tanti effetti preziosi ed adobbi» (A.S.V., Presidio di Governo (1820-1823), busta 272, fascicolo X, 3/1).

⁸ Τρικούπη Σπυριδωνος, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, εκδ. Γιοβάνη (επανέκδ.) 1978 - Φιλήμονος Ιωάννου, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασης, Αθήναι 1859-

διαφοροποιούνται ως προς τη χρονική ακολουθία των γεγονότων και τον ακριβή χρόνο που πραγματοποιήθηκαν ή και τον αποσιωπούν⁹, με συνέπεια να καθίσταται αναγκαίος ο αρχειακός έλεγχος. Όπως θα δείξουμε, η Πρέβεζα το Σεπτέμβριο του 1820 δεν βρισκόταν υπό την εξουσία του Αλή Πασά, αλλά είχε παραδοθεί στον υποναύαρχο του σουλτανικού στόλου Αλή Βεγή¹⁰.

Το έγγραφο έχει τον τίτλο «*Racconto Istoricò dell' Anarchia, e ribellione di Prevesa nella decadenza di Alli Pascià*». Η πατρότητα του εγγράφου ανήκει στον υποπρόξενο της Αυστρίας στην Πρέβεζα, Luigi d' Inchiostri¹¹, και μας δείχνει ότι η επιχείρηση του υποναυάρχου του τουρκικού στόλου, Αλή Βεγή (Alli Bei), εναντίον του Αλβανού διοικητή Βελή Πασά (Velli Pascià) έγινε στις 24 Αυγούστου 1820, ενώ από την 15^η του ίδιου μήνα στην πόλη επικρατούσε κατάσταση αναρχίας.

Σύμφωνα με την πηγή «την 29η (Αυγούστου 1820) ο Velli Pascià διέταξε τους αρχηγούς του να παραδοθούν στην Αυτού Εξοχότητα, το ναύαρχο. Συζήτησε μαζί του, του παραχώρησε την πλατεία και τα φρούρια της Ηπείρου που ήταν υπό την κυριαρχία του». Επομένως, η πόλη μετά την 29^η Αυγούστου 1820 βρισκόταν στα χέρια του Οθωμανού ναυάρχου, αφού ο Αλβανός διοικητής Velli Pascià (1773-1823), δευτερότοκος γιος του Αλή, την παρέδωσε, ύστερα από διαπραγματεύσεις.

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι η μαρτυρία του

1861 – Περραιβού Χριστόφορου, Απομνημονεύματα πολεμικά, εκδ. Τσουκαλά, Αθήναι 1956 – Σπηλιάδου Ν., Απομνημονεύματα, Συνταχθέντα υπό του Ν. Σπηλιάδου, διά να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ιστορίαν της Ελλάδος, εκδ. Χ. Ν. Φιλαδελφέως, εις πέντε τόμους, Αθήνησιν 1851 – Οικονόμου Μ., Ιστορικά της Ελληνικής παλιγγενεσίας ή ο ιερός των Ελλήνων αγών, εκδ. Τσουκαλά, Αθήναι 1957 – Γερμανού Παλαιών Πατρών, Απομνημονεύματα, εκδ. Τσουκαλά, Αθήναι 1956

⁹ Αλλαμανή Έφην, “Επιχείρηση των Σουλιωτών στην Πρέβεζα. Επτυχίες τους στα Λέλοβα, στους Βαρειάδες και στην Πλάκα”, ό.π., σ. 162

¹⁰ Πρβλ. Λουκάτος Σπύρος, “Η Πρέβεζα κατά τον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας”, Η Ιστορία της Πρέβεζας (Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου - Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989), εκδ. Δήμου Πρέβεζας, σσ. 175-215 και ιδιαίτερα στη σ. 177

¹¹ Ο Luigi d' Inchiostri, ήταν Ιταλός που είχε εγκατασταθεί στην Πρέβεζα, ήταν υποπρόξενος της Αυστρίας και μετέπειτα προξενικός πράκτωρ του παπικού κράτους. Βλ. Ζώρας Γ.Θ., “Η ανταρσία του Αλή πασά εις άγνωστα έγγραφα του απορρητήτου αρχείου του Βατικανού”, Παρνασσός, 15 (1973), σσ. 122 κ.εξ. Βλ. επίσης, Καραθανάση Αθ. Ε., “Νέες ειδήσεις για την ανταρσία του Αλή κατά του Σουλτάνου (1820-1821)”, Ηπειρωτική Εστία, τ. 266-268 (1974), σ. 332

Luigi d' Inchiostri είναι ετεροβαρής, γιατί, κυρίως, επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στα προβλήματα των Ευρωπαίων κατοίκων και στην αντιμετώπισή τους και όχι στη συνολική κατάσταση του πληθυσμού.

Η έρευνα

Το έγγραφο είναι γραμμένο σε ιταλικά του ΙΘ' αιώνα και παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα στην αποκωδικοποίησή του, που οφείλονται, κυρίως, σε δυσγραφίες. Ωστόσο, ύστερα από επίπονη προσπάθεια, το αποκωδικοποιήσαμε. Οι αριθμοί που προτάσσονται, εντός αγκυλών, σηματοδοτούν τις ενότητες, των οποίων τη χρήση κρίναμε απαραίτητη για την ορθή απόδοση του νοήματος. Αποδίδουμε κατ' αρχήν τις ενότητες του εγγράφου περιληπτικά και στη συνέχεια παρουσιάζουμε το έγγραφο και την ελεύθερη απόδοσή του στα ελληνικά:

Ιστορική διήγηση της αναρχίας και της επανάστασης στην Πρέβεζα με την παρακμή του Αλή-Πασά

Ενότητα πρώτη: Τα στρατεύματα του γιου του Αλή, Velli Pascià, επαναστατούν και απειλούν με λεπασίες την Πρέβεζα. Οι ξένοι κάτοικοι της πόλης βρίσκονται σε απόγνωση, γιατί απειλείται η ζωή τους και η περιουσία τους. Ο Βρετανός πρόξενος William Mayer, δεν προθυμοποιείται να μεσολαβήσει για τη σωτηρία των Ευρωπαίων. Το ρόλο αυτόν αναλαμβάνει ο Luigi d' Inchiostri, Ιταλός, υποπρόξενος της Αυστρίας στην Πρέβεζα. Πείθει τον Velli Pascià – με το επιχείρημα ότι η Αυστρία είναι δύναμη που προστατεύει κάθε καθολικό που βρίσκεται και εργάζεται στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – να του παραχωρηθεί ένα πλοίο και με τον καπετάνιο που επιθυμεί, να οδηγηθούν οι οικογένειες των ξένων σε ασφαλή τόπο. Ο ναύαρχος Tajeriabei, ύστερα από εντολή του Velli, παραχωρεί το πλοίο, μαζί με όλες τις απαραίτητες προμήθειες. Οι Ευρωπαίοι “υμνολογούν” τον αυστριακό άρχοντα για τη σωτηρία τους.

Ενότητα δεύτερη: Την 16η Αυγούστου ξεσπά το κίνημα στα στρατεύματα του Velli. Αυτά ξεχύνονται «σα θυελλώδης θάλασσα» στην πόλη, διασκορπίζονται στις συνοικίες της. Έλληνες που υπηρετούσαν στα πλοία του Velli εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και διώκονται από τους Τουρκαλβανούς. Καταφθάνουν ενισχύσεις από μέρους του Allì Pascià και ο ναύαρχος Tajeriabei σπεύδει προς βοήθεια· συγχρόνως, εμφανίζονται ληστές που προβαίνουν σε λεπασίες. Πολλά από τα πλοία, που ήταν στην υπηρεσία του Allì Pascià, με

ναυταλογημένους επίσης Έλληνες εγκαταλείπουν τις ταξείς. Την ώρα όμως που πολλοί προσπαθούν να διαφύγουν, ακόμη και με τις βάρκες τους, τα στρατεύματα του εδαφούς τους κανονιοβολούν, τους θανατώνουν ή και τους τραυματίζουν, ενώ ο Velli διατάζει να αποσταλούν ελαφρά πλοία για να τους φτάσουν· ωστόσο, λίγα από αυτά πετυχαίνουν το στόχο τους. Στο μεταξύ η Πρεβεζά φλεγεται και μέσα από τους καπνούς της πυρκαγιάς ακούγονται κλαμάτα και φωνές· ταυτόχρονα, ο Luigi d' Inchiostri ασχολείται συστηματικά με τη διάσωση των Ευρωπαίων, οι οποίοι και είχαν συγκεντρωθεί στο προξενείο, για να διαφύγουν με το καθορισμένο πλοίο. Οι καλές σχέσεις του με τον Velli ευνοούσαν τους χειρισμούς του. Ο γενικός πρόξενος της Βρετανίας, William Mayer, καταρθώνει να διαφύγει με μεγάλη συνοδεία από Αλβανούς. Τέλος, το βράδυ της 20^{ης} Αυγούστου, αναβεί μεγάλη πυρκαγιά που προξένησε πολλές καταστροφές παλιότερων αντικειμένων στο σεραι του Velli.

Ενότητα τρίτη: Με την εμφάνιση δεκατριών πλοίων του οθωμανικού στόλου, την 24^η Αυγούστου, το κίνημα φτάνει στο τέλος. Τρομοκρατημένος, ωστόσο, ο κόσμος διαφεύγει σε ψαροβάρκες, ελπ. κουλάδες και στα γύρω βουνά. Την 25^η ο αυστριακός υποπρόξενος, ασφαλής πλέον, ενστάλαξσε και με συνοδεία λαβάρων, πηγαίνει να επισκεφθεί το ναύαρχο του Σουλτάνου, Alli Beï Nasatzadè (Αλη Βεγί), ο οποίος και τον υποδέχεται μαζί με τον Mahament Velli Pascià, διοικητή του φρουρίου της Πάργας. Ο Alli Beï υποσχεται και αυτός στον υποπρόξενο της Αυστρίας κάθε βοήθεια στους Ευρωπαίους χριστιανούς. Φεύγοντας, ο Luigi d' Inchiostri, θα αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στο ναύαρχο του Σουλτάνου Alli Beï και στο Velli Pascià. Την 29^η Αυγούστου ο Velli Pascià διατάξε τους αρχηγούς του να παραδοθούν στο ναύαρχο του Σουλτάνου· του παραχώρησε την πλατεία και τα λιμάνια της Ηπείρου που ήταν υπό την κυριαρχία του και συγχρόνως αποδεσμεύσε το στρατό του, με συνέπεια η πάλι να ξαναβρεί τη χαμένη της ειρήνη. Στις 2 του Σεπτεμβρίου αναλαμβάνει ο νεός διοικητής εδαφούς εκ μέρους του Αγιά Βαχά Pascià, ενώ ο Alli Beï θα αναχωρήσει μια ημέρα αργότερα, αφήνοντας τοποτηρητή τον ανιψιό του, Usei Beï Seraschier (Χουσεϊν Μπεν Σερασκέρη). Την 7^η απελευθερώθηκε η Πρεβεζά, ενώ την 8^η Σεπτεμβρίου γινετοποιήθηκε ότι ο Άλις κλείστηκε στο κάστρο των Ιωαννίνων με 1500 άτομα και απογοητευμένος έκαψε τα παλάτια του και τα 2/3 της πλούσιας πόλης των Ιωαννίνων. Από τις 15 Σεπτεμβρίου κυκλοφόρησε σουλτανικό ψήφισμα με την ενταλή να συλληφθεί νεκρός ή ζώντανος.

**Racconto Istorico dell' Anarchia, e ribellione
di Prevesa nella decadenza di Alli Pascià¹²**

[1] Li 15 agosto 1820 giorno memorando della Costemazione, in cui si attrovava l' abitato di questa città, minacciato dalla svilupata anarchia, e ribelione della truppa di questo Principe, per dare il Sacheggio ancora a questo abitato come fecero in tant' altre città, e mentre i poveri esteri Europei di diverse Nazioni erano in abbandono, sperando sempre nell' autorità superiore Consolare dell' Sign. Console Britanico William Mayer si videte rissolvere egli pronto a imbarcarsi col suo sequito e scioglierle la velle al vento lasciando per custode del consolato il Sign. Paolo Zanetti cap. Austriaco.

In quest' orribil caso, minacciata la vitta e proprietà d' ogni Europeo dell' anarchia e Ribellione, senza speranza di soccorso e rifuggio ecco la divina onnipotenza, che incoraggiase la predenza dal V. console austriaco Luigi d' Inchiostri, che ristretto era fin ad' ora a limiti di silenzio attendendo ad osservare quanto potrebbe fare a favor delli desolati Europei un autorità consolare superiore alla Sua, e vedendo con sua sorpresa li Europei d' ogni stato, e condizione ad impetrare vilmente rifuggio, il V. Console austriaco si vide rinchiudere nel suo petto la capitolazione del Sacro augusto suo Monarcha l' Imperatore d' Austria, e corre frettoloso avanti il Principe Governatore e Commandante Velli Pascià, che posato maestosamente sede nel suo divano accorciato da numerosa turba delle sue truppe ed ogni altra cond.

Egli si avanza, saluta con sostenetezza il Principe, e comincia un aringa in Idioma Turco, che quanto elloquente, altrettanto elegante che persuade il Principe e sorprendere l' assemblea.

Usciva dal suo seno una lunga carta scritta in Turco, pone li suoi occhiali e dice con sostenuteza.

Principe sentite li articoli del trattato di Pace e di Commercio stipulati tra le due Sereni e potentissimi Imperatori d' Austria ed Oriente. Queste mi furono datte allorche fu destinato per V. Console.

Queste sono le mie armi e le mie truppe, che servir mi devono per difesa in ogni necessità nella gestione in cui m' attrovo.

¹² A.S.V., Presidio di Governo (1820-1823) busta 272, fascicolo X, 3/1

Legge ad alta voce, e a comune intelligenza l' articolo prossimo del trattato di Pace e di Commercio, e fa intendere al Principe che Sua Maestà Cattolica Imp. Reale è il Protettore di tutti quelli che professano la fede Cattolica, e da ciò vuole dire ed intendere si deve, che ove Cattolici Cristiani si trovano nell' Impero Ottomano e che non avessero il loro original Console. L' autorità consolare austriaca li deve proteggere e diffendere.

Principe voi vedete che per sentire questa mia aringa, non c'è chi manchi tutti ci sono Turchi, Ebrei, Greci, e Franchi, questi Franchi dei quali la più parte è al vostro servizio, chiedono da voi di essere pagati delle loro fatiche, e poi per questi io vi domando a Nome dell' augusto mio Sovrano un luogo addattato per la salvezza della loro vitta, famiglie, e proprietà maritime di notte per le attuali Critiche Circostante di questa città, che la vostra penetrazione bene conosce, e che su questo argomento spesso abbiamo conferito.

Urge oh Principe amico dell' augusto mio sovrano, che penetra dalla necessità, senza dillazione di tempo destinate un luogo sicuro per tutte quelli che si presentano sotto l' alta e valida protezione del augusto mio Sovrano.

Il Principe osservando con attenzione la meraviglia che colpita aveva l' animo di tutta l' assemblea rispose:

Amico console penetrato sono dalle sue ragioni, e pronto a condiscendere per il luogo di Sicurezza di questi Franchi che voi desiderate, chiedete e vi sarà accordato.

Altezza non vi avrei incomodato se nelle attuali critiche circostanze questo Littorale attrovato si fosse un qualche Naviglio austriaco, o di altra Potenza Europea, ma questo non essendosi, perciò vi prego di destinare un naviglio affincché venga essere coperto dal glorioso vassillo del augusto mio Sovrano, alla mia solla disposizione e che abbia restare alla riva del mio Consolato, in questo imbarcherano le famiglie e proprietà di quelli Franchi si diffendevano la notte e passerano in sicureza, e di giorno tutti quelli che vorrano a sequitare a servirvi lo farano di cuore.

Così si procedera altezza fino a avere la pace e la tranquillità perduta di questa città, ed indi ognuno ritrovando la sua salvezza, il Naviglio che favorito mi avrete sarà di vostro potere.

Amico console lodo, ed aprovo il vostro ripiego per la salvezza di questi suditi che proteggete.

Ordina che venghi l' ammiraglio Tajeriabei, egli ordina con Impero, che foste destinato un Naviglio Mercantile alla disposizione del Console il quale sarà equipaggiato da suoi suditi.

Allora il console rispose, alte Velli Pascià, poichè a favor ed a nome dell' agusto mio Sovrano filantropicamente ed umanamente accordaste quanto occorre per la salvezza delli Europei, compiacerti di ancor armi quelle del Cap. Jani Caralè Gallandro nel quale so che suditi austriaci Menanti di Livorno hanno dell' interesse, per quale il Cap. mi disse, e nel qual Naviglio pure il Sign. Luigi Marco Parani sudito Russo addetto al Consolato Russo di Patrasso ha dell' interesse come consta dalla Processa sua fatta a mio nome per procura di salvargli 500 Colonnati, ed il loro prò Marittimo che va creditore del Corpo ed attrezi del Brigantino del Cap. Caralè, e cosi non s' incomoderà la proprietà di nessun altro Cap..

Rispose il Principe lodo pure il ripiego trovato ed ordina a Tejer Bei che mi sia accordato il Brigantino, fu comunicato l' ordine al Capitano e poco dopo fu ancorato avanti al Consolato.

Finisce l' aringa nel congedarmi sua Altezza amichevolmente mi disse:

Console se avete bisogno per li vostri suditi di Biscotto, o altre Provigioni, chiedete e vi sarà accordato.

Il console col suo sorriso rispose: Grande è altezza la penetrazione dei sublimi talenti che voleste provenirmi di questo, forse mi potrà occorere poichè nulla si trova nel Mercato.

Vi ringrazio alteza a nome del augusto mio Sovrano e per quanto lodevole sia la vostra filantropia la farà notte a miei superiori.

Passa il giorno dell' 15 che vedicherò l' animo degli desolati Europei, e giorno in cui in ogni luoco della città Eccegiava l' Eviva l' imperatore d' austria, che destino questo V. Console a fiammeggiare sul Bordo il glorioso Vasselo austriaco. Tutti corrono al Consolato per chiedere permesso di entrare e sollevassi nè vi è a chi rifiuta l' asillo e con modesto linguaggio generosamente l' accorda.

[2] Finisce il giorno detto e li 16 ondeggiando le Truppe qual proceloso mare nella città: L' altro giorno si spargono nelle contrade.

La trista nuova della fuga di un numeroso Corpo di Marinari Greci che fuggirono la notte degli vascelli del Principe si divulga ed inferiore l' animo delli albanesi Turchi contro li greci.

La rivoluzione scoppia e fra qualche conflitta, si penetra la fuga dell' amiraglio Tajeriabei, e del suo seguito, il quale andò all' incontro per favorire li Realisti che mandati sono ad esprimere l' orgoglio dell' Alli Pascià.

Si spargono diverso numero di Briganti, e di loro sacheggi, e fra queste triste nuove, il generale Console Britanico frettoloso si imbarca e spiega le velle al Vento.

L' elemento non le favorisce la Partenza altratanto alle due pomeridiane tutti li navigli Greci abbandonano le ancore, e governe, e si mettono alla vella, ed il Comantante della flotiglia Sign. Biaggio Marsegliesi corso al servizio di Alli Pascià per lo spaco di sette anni felice si rese, abbandona il servizio sequita li greci alla fuga col suo Trabacolo, ove aveva imbarcato le sue ricchezze e la sua famiglia, e penetrato tutti nel golfo di Salaora per andare incontro degli Realisti che fino a Lutrachi si avvicinarono. In questa rivolta le truppe di terra sparano sopra i fuggiardi, li forti canoneggiano, succede mortalità ed alquante barche si profondano e molti periscono.

Si ordina dal Principe spedizione di leggieri legni per raggiungere li fuggiardi, ma pochi di questi si fanno poggiare. Il fumicetto nella città è grande, le lagrime, le grida, e la costernazione di tutte muove li animi a compassione. Non spaventa Velli Pascià spedisce dei suoi fedeli, limita e frena per momenti la sollevazione.

Il Console Inchiostri qual intrepido sù, e giù, come per quanto nè può a ricevere le famiglie, e le fa arrivare sicure nel destinato Bordo, c(...) fa li Europei dei quali si fà pieno il Consolato.

Egli sotto corre a Palazzo per informarsi delli ordini, non presenta, e le Truppe in rivolta lo rispetano, si aboca col Principe, lo conforta, e con mille esempi di casi simili lo incoragisce.

Ritorna al Consolato tutto lieto giocando, consola li abitanti, ed Europei.

Tratanto il generale Console Britanico si sotrae dal pericolo con gran scorta d' albanesi, si ripera a Barce, ed il V. Console austriaco infrenendo vi resta sequitato far imbarcare le famiglie, e le proprietà loro ripone in sicuro si fa notte. Li 20 succede il grande incendio del Seraglio del Principe in Prevesa, e di tanti effeti preziosi ed adobbi.

[3] Li 24 comparisce la flotta ottomana composta da 13 differenti vascelli. L' abitato è in costernazione temendo una Battaglia e fuggirono in paludi Peschiere, Valle, e Monti circostanti.

Li 25 V. Console austriaco a vessillo spiegato, ed in Divisa Consolare col sequito va a Bordo del V. amiraglio Imperiale, incontra per fortuna che sua Eccellenza Alli Bei Nasatzadè e suo antico amico col quale visse al servizio della flotta ottomana presso Cap. Pascià mi pare, ed in guerra. Lo tiene a piedi compagnia di Mahamet Pascià Velli Pascià comandante della fortezza di Parga, il quale si era uso all' obbedienza e con tutti li onori di Ethiheta lo accoglie. Indi con canoni di gratta amicizia si abbracciano scanabiesolmente e si raccontano il passato e volle il Console congedarsi dopo due ore di trattenimento e Sua Eccellenza lo prega e lo trattiene ancor di più per godere della sua compagnia amichevole che da lunghi era privo, ed il Divano pieno di sorpresa di vedere un Console austriaco a parlare un idioma Turco tutti lo ammirano. Viene il momento della Partenza, si congeda e sua Eccellenza lo prega di favorirlo spesso delle sue visite, gli promette tutta l' assistenza, e favore per lui, e per suoi suditi, giachè tanti Europei Cristiani che qui sono senza loro Console, godono dell' alta Protezione dell' augusto suo Monarca austriaco. Parto ed il Cap. Bei lo accompagna fino alla Porta della Camera, li ufficiali e bassi ufficiali in coperta si schierano, lo salutano gioiosi, ed il Console a tutti corrisponde, si allontana nel Bordo e con undici colpi di canone viene salutato.

Li 27 gli manda una lettera per mezzo del Suo nipote Usein Bei Serscheri, la riceve, e ritorna alla flotta, si abboca S.E per affari segreti a lui affidati, ritorna e con Velli Pascià tratta li affari in via di consiglio amichevole a rassegnarsi all' obbedienza delli sovrani Imperiale Comandi per bene Suo, e per confortare suo figlio Mechmet Pascià che desidera di vederlo.

Li 29 Velli Pascià corre (...) ed obbediente si rende ai Sovrani comandi impartiti da Sua Eccellenza V. Amiraglio. Entrò con lui in trattativi, cede la Piazza, ed i porti al Sovrano Comando impartitogli, si inalbera il Vessillo Imperiale, licenzia le sue truppe e la città ritrova la perduta pace, e tranquillità, ed ogni individuo col dispiacere della perdita fatta nel gran fumi-cello dell' anarchia e ribelione, sperando di vivere meglio in apresso.

Li 30 col suo seguito s' imbarca nella seratura del Cap. Bei, va a bordo accompagnato da continue salve, e pria del tramontar del sole entrano nel porto le Bombarde e la flotiglia del Sovrano, ed Usein Bei nipote del Cap. Bei assume il comando. Lo stesso giorno un certo Negoziante corso Sign. Palsano che commercio aveva da lungi con Alli Pascià, e che da tue sotto era

protteto in questo litorale, per suoi crediti s' impadronisse di un Brichi di guerra ben armato, sperando di far colpo di mano per salvare li suoi crediti cresciuti. Inalbero senza documento Consolare il Vessillo Francese fa condurre il Vascello avanti la sua casa. Il V. Amiraglio penetra il tutto e li 30 spedisce un suo funzionario, e prende in notte gli effetti ed attrezzi dello stesso, chiede documenti del inalberato Vessillo all' Equipaggio del Passato, ne c'è che vi possa rispondere, conosce il funzionario la trama del passato, e l' irregolarità disformativa, e fa discendere il Vessillo francese che per poche ore illegittimamente poneggio ed inalberò, e lo unì agli altri vascelli di Alli Pascià che dovevano essere spedite al alto potere del Suo Sovrano.

Li 1 7bre il V. Amiraglio prega il V. Console austriaco di procurarli alquanti marinari italiani che ne ha molto bisogno e li promette valida raccomandazione presso S.E ministro in Constantinopoli e gli si ripromette quattro.

Li 2 arriva ed entra il nuovo Comandante di terra il nuovo masseliere (?), per parte di Agà Babà Pascià, il cons. v. a complimentarlo, e si compiace il musselim di ritrovare in un Franco tanta speditezza del pregato suo Linguaggio Turcho. Lo stesso giorno il Console continua con gran fatica la premura del suo amico Cap. Bei, gli procura un nostromo con molti marinai li manda a bordo con Sua lettera ed il Cap. Bei li 3 gli manda al Consolato il suo nipote Usein Bei seraschier con seguito per restituirgli la visita, e per ringraziarlo. La notte fa vella, ed Usein Bei resta qui per comando di mare fino a nuovi ordini.

Li 7 liberata la città ed in possesso dei Realisti.

Li 8 si seppe la notizia sicura che Alli Pascià abbandonato dalle sue truppe dei suoi satelliti, e fino dei suoi conseguaci si chiuse nella fortezza grande di Jannina con 1500 uomini e disperato nell' abbandono bruciò li Suoi Magnifiche Palazzi ed Seray e due terze della città ricca di Jannina con molti generi di commercio.

Li 15 arrivò da Constantinopoli il fulminante Sovrano Decreto presso tutti i fedeli Musulmani e suoi suditi di doverlo prendere o vivo, o morto, promettendo loro la dovuta riconoscenza Suo Sovrano.

Secondo i meriti di ogni individuo che coopererà all' esecuzione dei suoi Sovrani alti voleri e si spera che dietro la divulgazione di questo Imperiale Decreto poco potrà resistere.

Ιστορική διήγηση της αναρχίας και της επανάστασης στην Πρέβεζα με την παρακμή του Αλή-Πασά

[1] Την 15η Αυγούστου 1820 ημέρα ανάμνησης της ταραχής, που διακατείχε αυτήν την πόλη, απειλούμενη από την αναπτυσσόμενη αναρχία και επανάσταση από τα στρατεύματα αυτού του Πρίγκιπα [Velli Pascià], που ήθελαν να λεπλατήσουν την περιοχή, όπως κάνανε και σε άλλες πόλεις, και ενώ οι φτωχοί οι ξένοι, οι Ευρωπαίοι, από διαφορετικά έθνη βρίσκονταν σε εγκατάλειψη, ελπίζοντας πάντα στην ανώτερη προξενική εξουσία της Α.Ε. του Βρετανού προξένου, κυρίου William Mayer, αυτός φαινόταν έτοιμος να φύγει με την ακολουθία του, να κάνει πανιά με συνοδεία τον κύριο Paolo Janetti, αυστριακό καπετάνιο¹³.

Σε αυτή τη φοβερή περίπτωση που απειλούνταν η ζωή και η περιουσία κάθε Ευρωπαίου από την αναρχία και την επανάσταση, χωρίς ελπίδα για βοήθεια και καταφύγιο, ενθαρρύνθηκε η Α.Ε. από τον υποπρόξενο της Αυστρίας, Luigi d' Inchiostri, που μέχρι τώρα ήταν αναγκασμένος σε σιωπή να είναι προσεκτικός στο τι μπορούσε να κάνει υπέρ των απελπισμένων Ευρωπαίων που ήταν στην δική του προξενική εξουσία, και, βλέποντας με έκπληξη να φεύγουν οι Ευρωπαίοι κάθε κράτους, και αναγκάζονταν να εμποδίζει τη φυγή, ο Αυστριακός υποπρόξενος μόλις πληροφορήθηκε για την επικείμενη συνθηκολόγηση της Πρέβεζας και έτρεξε βιαστικά προς τον κυβερνήτη και διοικητή Velli Pascià, που μεγαλοπρεπώς καθόταν στο ντιβάνι του, συνοδευόμενος από μεγάλο αριθμό ανδρών της ακολουθίας του. Αυτός προπορεύθηκε, χαιρέτησε τον Πρίγκιπα με σοβαρότητα, και άρχισε μια ομιλία σε Τουρκικό ιδίωμα¹⁴, που ήταν αρκετά διπλωματικό που έπεισε τον Πρίγκιπα και κατέπληξε την συνάθροιση. Έβγαλε από το στήθος του ένα μακρύ χαρτί γραμμένο στα Τούρκικα, φόρεσε τα γυαλιά του και είπε με σοβαρότητα:

«Πρίγκιπα, ακούστε τα άρθρα της συμφωνίας του Πασά και των εμπόρων που έγινε ανάμεσα στις δύο ένδοξες και δυνατές αυτοκρατορίες, την Αυ-

¹³ Ο Luigi d' Inchiostri παρουσιάζεται αντιφατικός, όταν αναφέρεται στο ρόλο της Αγγλίας απέναντι στους ευρισκομένους σε εμπόλεμη κατάσταση Αλή και Σουλτάνου. Ο Αθ. Καραθανάσης έδειξε ότι ο Luigi d' Inchiostri, άλλοτε γράφει πως οι Άγγλοι ενισχύουν τον Αλή και άλλοτε ότι αποτελούν τους καλύτερους προμηθευτές όπλων του Σουλτάνου. (Καραθανάσης Αθ. Ε., ό.π., σσ. 336-337). Πρβλ. και Ζώρας Γ.Θ., "Η ανταρσία του Αλή πασά εις άγνωστα έγγραφα του απορρήτου αρχείου του Βατικανού", ό.π., σ. 128.

¹⁴ Πιθανόν Αλβανικά.

στριακή και της Ανατολής, αυτά δόθηκαν στον υποπρόξενο και σε μένα, αυτά είναι τα όπλα μου και η ακολουθία μου, που μου χρειάζονται για να αμύνομαι σε κάθε αναγκαιότητα στη διοίκηση που ασκώ».

Διάβασε δυνατά, το κοινώς γνωστό πρώτο άρθρο ειρήνης και εμπορίου, και έκανε τον Πρίγκιπα να καταλάβει, πως η Α.Ε. είναι ο προστάτης όλων αυτών που έχουν την καθολική πίστη, και αυτό πάει να πει πως, όπου υπάρχουν καθολικοί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και που δεν έχουν τον Πρόξενό τους, οι Αυστριακές αρχές πρέπει να τους προστατεύουν και να τους υπερασπίζονται¹⁵.

«Πρίγκιπα, εσείς βλέπετε πως για να ακούσουν το λόγο μου αυτόν δεν λείπουν Τούρκοι, Εβραίοι, Έλληνες, Φράγκοι, αυτοί οι Φράγκοι που οι περισσότεροι είναι στην υπηρεσία σας, ζητούν να πληρωθούν από σας για τις υπηρεσίες τους, και έπειτα γι' αυτούς ζητώ στο όνομα του ηγεμόνα μου, μια τοποθεσία για τη σωτηρία της ζωής τους, των οικογενειών τους και της θαλάσσιας ιδιοκτησίας τους, που βρίσκεται γύρω από την πόλη, που εσείς γνωρίζετε καλά, και γνωρίζετε πως γι' αυτό το θέμα συζητήσαμε συχνά. Είναι επείγουσα ανάγκη για τον ηγεμόνα μου να κατευθυνθούν σε έναν ασφαλή τόπο, γιατί αλλιώς δεν μπορούν να τεθούν υπό την προστασία του ηγεμόνα μου».

Ο Πρίγκιπας, βλέποντας με προσοχή την έκπληξη που προκλήθηκε σε όλη τη συνέλευση απάντησε: «Φίλε μου πρόξενε, διαπεραστική είναι η επιχειρηματολογία σου και είμαι έτοιμος να συμφωνήσω για τον ασφαλή τόπο αυτών των Φράγκων που εσείς επιθυμείτε· ζητήστε και θα υπάρξει συμφωνία».

«Υψηλότητα, δεν θα ενοχλούσα αν σε αυτές τις κρίσιμες στιγμές βρισκόταν κοντά κάποιο αυστριακό πλοίο, ή κάποιας άλλης Ευρωπαϊκής Δύναμης, μα αυτό δεν συνέβη, γι' αυτό σας παρακαλώ να μας δώσετε ένα καράβι, έως ότου να καλυφτούμε από ένα ένδοξο μπαϊράκι του ηγεμόνα μου, να έχω δηλαδή στη διάθεση μου και να μείνει αυτό στην όχθη, στο προξενείο μου. Σ' αυτό θα επιβιβάσω τις οικογένειες και την ιδιοκτησία αυτών των Φράγκων, θα έχουν προστασία για τη νύχτα, την οποία και θα περάσουν με ασφάλεια [στο καράβι θα προστατευθούν οι οικογένειες των Δυτικών], και την ημέρα όλοι, όσοι θελή-

¹⁵ Στις 17 Οκτωβρίου 1820, σε έγγραφό του ο Luigi d' Inchiostri προς το Γενικό Πρόξενο της Κέρκυρας Cavallier de Weiss αναφέρεται στις επιπτώσεις της αναταραχής στην οικονομική κατάσταση της πόλης: το εμπόριο είναι νεκρό, τα χωράφια ακαλλιέργητα, τα εργαστήρια κλειστά. (Καραθανάση Αθ. Ε., "Νέες ειδήσεις για την ανταρσία του Αλή κατά του Σουλτάνου (1820-1821)", ό.π., σ. 333).

σουν να σας υπηρετήσουν, θα το κάνουν με ευχαρίστηση. Έτσι θα ξαναβρείτε, υψηλότερα, την ησυχία και την ηρεμία που έχασε η πόλη αυτή, όπως και εσείς θα υμνηθείτε. Το καράβι που θα μου δώσετε θα είναι στην εξουσία σας».

«Φίλε μου πρόξενε, επιδοκιμάζω την προσπάθεια σας για τη σωτηρία των υπηκόων που προστατεύετε». Διέταξε να έλθει ο ναύαρχος Tajeriabei, ο οποίος και διέταξε με επιβλητικότητα να έλθει στη διάθεση τού πρόξενου ένα εμπορικό πλοίο που θα στελεχωθεί από τους υπηκόους του.

Υψηλότερα, ο πρόξενος απάντησε, υψηλέ Velli Pascià, αφού στο όνομα του ηγεμόνα μου με φιλανθρωπία και με ανθρωπισμό μου παραχωρήσατε ό,τι χρειαζόμουν για τη σωτηρία των Ευρωπαίων, με χαροποιεί να έχω υπό τις διαταγές μου τον καπετάνιο Jani Carali Gallandro για τον οποίο ξέρω ότι ενδιαφέρονται οι αυστριακές αρχές και οι υπήκοοι του Λιβόρνο, σε ποιο πλοίο ήταν καπετάνιος, και γι' αυτό ο κύριος Luigi Marco Parani, Ρώσος υπήκοος επιτετραμμένος του Ρωσικού προξενείου στην Πάτρα ενδιαφέρεται, όπως προκύπτει από το διάβημα που έκανε στο όνομα μου, για να διασωθούν 500 Κολωνάτα, που δόθηκαν στα μπρίκια του καπετάνιου Caralè, και έτσι δεν θα θυμάται σε ποιον ανήκουν».

Απάντησε ο Πρίγκιπας, διατάσσοντας τον Tajeriabei να μου εξασφαλιστεί το μπρίκι¹⁶, η εντολή ανακοινώθηκε στον καπετάνιο και λίγο μετά ήλθε μπροστά στον πρόξενο. Φιλικότατα μου είπε: «Πρόξενε, αν έχετε ανάγκη από κάποιες προμήθειες ζητήστε το και θα σας δοθεί»¹⁷.

Ο πρόξενος με χαμόγελο απάντησε: «Υψηλότερα, αυτά που θέλετε να μας δώσετε ίσως μας χρειαστούν, αφού τίποτα δεν υπάρχει στην αγορά. Σας ευχαριστώ, Υψηλότερα, στο όνομα του ηγεμόνα μου και το πόσο αξιόπαινη είναι η φιλανθρωπία σας θα ενημερώσω τους ανωτέρους μου».

Πέρασε η 15η του μήνα που βασάνισε την ψυχή των απελπισμένων Ευρωπαίων, την ημέρα που σε κάθε τόπο της πόλης υμνολογούσαν τον Αυστριακό αυτοκράτορα. Αυτό ανάγκασε τον πρόξενο να αναρτήσει στο πλοίο το ένδοξο αυστριακό έμβλημα. Όλοι έτρεχαν στο προξενείο για να ζητήσουν τουλάχιστον να εισέλθουν και να σωθούν, δεν υπήρχε κανείς που να τους αρνηθεί το άσυλο και το παραχωρούσαν γενναιόδωρα.

¹⁶ Η συγκεκριμένη έκφραση επιβεβαιώνει με ασφάλεια το συντάκτη του κειμένου.

¹⁷ Ο Velli Pascià ελίσσεται διπλωματικά και αποφεύγει να προκαλέσει ρήγμα στις σχέσεις ανάμεσα στον Αλή και στην Αυστρία.

[2] Τελείωσε η ημέρα και την 16^η ξεχύθηκαν τα στρατεύματα σε θυελλώδη θάλασσα στην πόλη· την άλλη ημέρα διασκορπίστηκαν στις συνοικίες της πόλης. Το θλιβερό νέο της φυγής ενός μεγάλου αριθμού Ελλήνων ναυτικών, που έφυγαν τη νύχτα από τα πλοία του Πρίγκιπα, έκανε τους Τουρκαλβανούς να στραφούν εναντίον των Ελλήνων¹⁸.

Η επανάσταση ξέσπασε και μετά από κάποια σύγκρουση, άρχισε η φυγή του ναυάρχου Ταγετιάβει και της ακολουθίας του, ο οποίος πήγε στη σύγκρουση για να ευνοήσει όσους στάλθηκαν να υποστηρίξουν το γόπτρο του Alli Pascià.

Διασκορπίζονται διάφοροι ληστές, και λόγω των λεπτασιών ο Βρετανός γενικός πρόξενος βιαστικά ανοίγει πανιά. Η όλη κατάσταση δεν ευνόησε την αναχώρηση· στις δύο το απόγευμα όλα τα ελληνικά πλοία σήκωσαν τις άγκυρες και κυβερνώμενα έβαλαν πανιά και ο κυβερνήτης του στόλου, ο κύριος Marsegliesi, που ήταν για επτά χρόνια στην υπηρεσία του Alli Pascià, ευτυχισμένος εγκατέλειψε την υπηρεσία και ακολούθησε τους Έλληνες στη φυγή με το μπρίκι του, όπου επιβίβασε τα πλούτη του και την οικογένειά του, και τους αποβίβασε όλους σε κόλπο, για να συναντήσει τους άλλους που θα πλησιάσουν το Λουτράκι.

Σ' αυτήν την επανάσταση τα στρατεύματα του εδάφους πυροβολούν τους φυγάδες, τους κανονιοβολούν, συμβαίνουν θάνατοι και τραυματισμοί και πολλοί χάνονται και πολλές βάρκες βυθίζονται. Διατάχθηκε από τον Πρίγκιπα η αποστολή ελαφρών πλοίων για να πιάσουν τους φυγάδες, ωστόσο λίγα από αυτά τους προσέγγισαν.

Η πυρκαγιά στην πόλη είναι μεγάλη, τα κλάματα, οι φωνές, και η επιβεβαίωση της κακής κατάστασης όλων προκάλεσε συμπόνια και γι' αυτό δεν φοβήθηκε ο Velli Pascià να στείλει λίγους από τους πιστούς του για ανακούφιση.

Ο πρόξενος πήγαινε πάνω, κάτω· μέχρι να δεχτεί τις οικογένειες και να τις βοηθήσει να φτάσουν σίγουρες στο καθορισμένο πλοίο, το προξενείο γέ-

¹⁸ Πιθανόν εξαιτίας του αφορισμού του Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης εναντίον των Ελλήνων που θα έπαιραν τα όπλα για υπερασπιστούν τον Αλή. (Καραθανάση Αθ. Ε., "Νέες ειδήσεις για την ανταρσία του Αλή κατά του Σουλτάνου (1820-1821)", ό.π., σ.332, όπου και δημοσιεύεται έγγραφο-κατάθεση του Καπετάν Lorenzo Sbatega του αυστριακού πλοίου "Il Provido" που πληροφορεί τις αυστριακές αρχές για τον από θαλάσσης αποκλεισμό του Αλή από τα σουλτανικά στρατεύματα. Ο Sbatega επισημαίνει τη σημασία που είχε ο αφορισμός του Πατριάρχη, μια και στρεφόταν κατά παντός Έλληνα που μάχονταν στο πλευρό του Αλή).

μισε τότε από Ευρωπαίους. Αυτός σπεύδει στο παλάτι για να ενημερωθεί για τις εντολές και τα στρατεύματα, που ήταν σε στάση, τον σέβονταν, συζήτησε με τον Πρίγκιπα, τον ενθάρρυνε με χίλια παραδείγματα από παρόμοιες περιπτώσεις¹⁹, γύρισε στο προξενείο χαρούμενος, και συμβούλεψε τους κατοίκους και τους Ευρωπαίους.

Ο γενικός πρόξενος της Βρετανίας γλίτωσε τον κίνδυνο και με μεγάλη συνοδεία από Αλβανούς έφυγε²⁰.

Και ο αυστριακός υποπρόξενος, αν και βιαστικός, παρέμεινε, συνεχίζοντας να βοηθάει τις οικογένειες και να σιγουρεύει τις ιδιοκτησίες τους.

Την 20^η, τη νύχτα, συνέβη μια μεγάλη πυρκαγιά στο σεράι του Πρίγκιπα με πολλές καταστροφές πολύτιμων αντικειμένων.

[3] Την 24^η εμφανίστηκε ο οθωμανικός στόλος αποτελούμενος από 13 διαφορετικά πλοία. Ο κόσμος βρισκόταν σε ταραχή, φοβούμενος ενδεχόμενη μάχη και διαφεύγει σε ψαρόβαρκες, έλπ, κοιλάδες και στα γύρω βουνά. Την 25^η ο αυστριακός υποπρόξενος με συνοδεία λαβάρων και ένστολος πηγαίνει στον αυτοκρατορικό ναύαρχο.

Συνάντησε ευτυχώς την εξοχότητά του, τον Alli Bei Nasatzadè και τον παλιό του φίλο, τον οποίο είδε στην υπηρεσία του Οθωμανικού στόλου δίπλα στον Καπετάν Πασά – μου φαίνεται ήταν ο Giovanni Protondierico – και τον δέχτηκε όρθιος μαζί με τον Mahament Velli Pascià, διοικητή του φρουρίου της Πάργας, ο οποίος σηκώθηκε και με όλες τις αρμόζουσες τιμές τον δέχτηκε ζεστά.

Μεταχειρίστηκε τους κανόνες της φιλίας, αγκαλιάστηκαν με εγκαρδιότητα και θυμήθηκαν τα παλιά.

Ήθελε ο πρόξενος να αποσυρθεί μετά από δύο ώρες συνομιλιών και η Α.Ε. τον παρακάλεσε να μείνει περισσότερο για να χαρεί την παρέα του τη φιλική, που εδώ και καιρό είχε στερηθεί, και ήταν έκπληξη να βλέπει κανείς (καθισμένους) στο ντιβάνι έναν αυστριακό πρόξενο να μιλά σε ένα τούρκικο ιδίωμα και όλοι τον θαύμαζαν.

Έφτασε η στιγμή της αναχώρησης, και τον παρακάλεσε να τον βοηθήσει,

¹⁹ Αρχίζει να διαφαίνεται ο διαμεσολαβητικός ρόλος του υποπροξένου, μια και ενθαρρύνει τον Velli Pascià ενόψει της επίθεσης του Σουλτάνου.

²⁰ Ο Velli Pascià είχε κάθε λόγο να φροντίσει για την ασφάλεια του Γενικού Προξένου της Αγγλίας, M. William Mayer.

του υποσχέθηκε όλη τη βοήθεια και την εύνοια γι' αυτόν και τους υπηκόους του, μια και τόσοι Ευρωπαίοι χριστιανοί, που είναι εδώ χωρίς πρόξενο, απολαμβάνουν την υψηλή προστασία του αυστριακού μονάρχη.

Έφυγε και ο Καπετάν μπέης τον συνόδευσε μέχρι την πόρτα, οι αξιωματούχοι έσκυβαν και τον χαιρετούσαν με χαρά, και ο πρόξενος σε όλους απαιτούσε, απομακρύνονταν με το καράβι και με 11 κανονιές τον χαιρετούσαν.

Την 27^η του στέλνει ένα γράμμα μέσω του ανηψιού του, του Usein Bei, το έλαβε και γύρισε στο στόλο, συναντήθηκε με την Α.Ε. για μυστικές υποθέσεις που ανατέθηκαν σ' αυτόν, επέστρεψε και με τον Velli Pascià χειρίστηκε τις υποθέσεις φιλικά και με υποταγή προς τους ηγεμόνες τους²¹. Οι διαταγές ήταν για δικό του όφελος, και για να βολέψει τον γιο του, τον Mechmet Pascià, που επιθυμούσε να τον δει.

Την 29^η ο Velli Pascià έτρεξε, διέταξε τους αρχηγούς του να παραδοθούν στην Α.Ε., το ναύαρχο. Συζήτησε μαζί του, του παραχώρησε την πλατεία και τα λιμάνια της Ηπείρου που ήταν υπό την κυριαρχία του²².

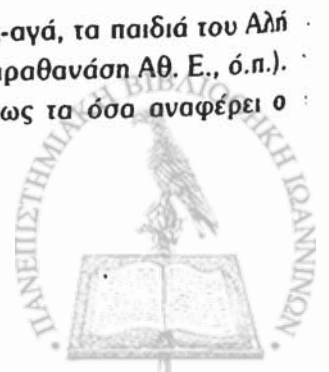
Αποδέσμευσε το στρατό του και η πόλη ξαναβρήκε τη χαμένη της ειρήνη, και ηρεμία, και κάθε άτομο έμεινε με την απογοήτευση των απωλειών, που έγιναν μέσα στη φωτιά της αναρχίας και της επανάστασης, ελπίζοντας στο να ζήσουν καλύτερα σύντομα.

Την 30^η με την ακολουθία του επιβιβάστηκε στη λέμβο του Cap. (Καπετάν) Bei, μπήκε στο πλοίο, συνοδευόμενος από συνεχείς χαιρετισμούς και

²¹ Από το σημείο αυτό διαπιστώνουμε ότι δόθηκε τελικά αμνηστία. Αλλά το γεγονός της αμνηστίας προκύπτει και από τη διασαύρωση των πηγών (κατάθεση του Τούρκου πλοίαρχου Σαλλίχ-αγά στις αυστριακές αρχές της Βενετίας, στις 16 Σεπτεμβρίου 1820 – το έγγραφο δημοσιεύει για πρώτη φορά ο καθηγητής Αθ. Καραθανάσης). Σύμφωνα με την κατάθεση αυτή, ο Αλής πτώθηκε καθ' ολοκληρίαν από τα στρατεύματα του Σουλτάνου, κάτω από την εξουσία του οποίου ανήκαν πλέον οι πόλεις Βεράτι, Τίρανα και Πρέβεζα. Ο Σαλλίχ-αγά καταθέτει επίσης στις αυστριακές αρχές ότι δόθηκε αμνηστία.

Επίσης, σε άλλο έγγραφο-αναφορά του Luigi d' Inchiostri από την Πρέβεζα προς το Γενικό Πρόξενο της Κέρκυρας Cavallier de Weiss, με ημερομηνία 17 Οκτωβρίου 1820 γνωστοποιείται ότι ο Velli Pascià αναμένει την επιείκεια του Σουλτάνου, προφανώς εξαπίας των γεγονότων της Πρέβεζας. (Καραθανάση Αθ. Ε., "Νέες ειδήσεις για την ανταρσία του Αλή κατά του Σουλτάνου (1820-1821)", ό.π., σ. 333).

²² Σύμφωνα με την κατάθεση του προαναφερθέντος πλοίαρχου Σαλλίχ-αγά, τα παιδιά του Αλή οδηγήθηκαν στη ναυαρχίδα του τουρκικού στόλου στην Πρέβεζα. (Καραθανάση Αθ. Ε., ό.π.). Η τελευταία πληροφορία είναι σημαντική, γιατί επιβεβαιώνει πλήρως τα όσα αναφέρει ο Luigi d' Inchiostri.

πριν τη δύση του ήλιου μπήκαν στο λιμάνι οι μπομπάρδες. Ο στολίσκος του ηγεμόνα και ο ανιψιός του Cap. Beï πήρε τη διοίκηση.

Την ίδια ημέρα, ένας έμπορος, ο κύριος Palsano, που έκανε εμπόριο εδώ και καιρό με τον Alli Pascià και ήταν υπό την προστασία του πήρε ένα πολεμικό πλοίο, ελπίζοντας να σώσει τα χρήματά του. Ύψωσε χωρίς άδεια τη σημαία και οδήγησε το πλοίο μπροστά στο σπίτι του (Γάλλου προξένου). Ο υποναύαρχος κατανόησε τα πάντα για το πλοίο και την 30^η του μήνα έστειλε έναν αξιωματούχο του και σημείωσε τον εξοπλισμό του, ζήτησε τα έγγραφα για τη σημαία που έφερε το πλοίο για το πλήρωμα, δεν υπήρχε ένας που μπορούσε να δώσει απάντηση, γνώριζε ο αξιωματούχος την υπάρχουσα ανωμαλία και το δράμα, και κατέβηκε από το γαλλικό καράβι, που για λίγες ώρες το είχε πατήσει παράνομα και το ένωσε με τα άλλα πλοία του Alli Pascià, που θα πρέπει να είναι υπό την εξουσία του ηγεμόνα του (του Σουλτάνου). Την 1^η 7βρη (Σεπτέμβρη) ο υποναύαρχος παρακάλεσε τον υποπρόξενο της Αυστρίας να του παραχωρήσει ιταλούς ναυτικούς, που είχε πολύ ανάγκη, και του υποσχέθηκε μνεία στον υπουργό του, στην Κωνσταντινούπολη, και του είπε ότι θα τον ευγνωμονεί.

Στις 2 του μήνα έρχεται ο νέος διοικητής εδάφους εκ μέρους του Agà Babà Pascià, ο πρόξενος πάει να τον συγχαρεί και άρεσε σ' αυτόν που βρήκε σε έναν Φράγκο τέτοια ταχύτητα στην Τουρκική γλώσσα. Την ίδια ημέρα, ο πρόξενος συνέχισε με βιασύνη τη συζήτηση με το φίλο του, τον Cap. Beï, του δάνεισε έναν λοστρόμο, πολλούς ναυτικούς, τους έστειλε στο πλοίο του με το γράμμα του και ο Cap. Beï στις 3 στέλνει στο προξενείο τον ανιψιό του, τον Usei Beï seraschier, με ακολουθία για να του ανταποδώσει την επίσκεψη και για να τον ευχαριστήσει. Τη νύχτα, έκανε πανιά (ο Cap. Beï) και ο Usei Beï παρέμεινε εδώ μέχρι νεωτέρας. Την 7^η απελευθερώθηκε η κατεχόμενη πόλη.

Την 8^η έγινε γνωστή η σίγουρη είδηση πως ο Alli Pascià, αφού τον εγκατέλειψαν τα στρατεύματα των δορυφόρων του, αλλά και οι οπαδοί του, κλείστηκε στο μεγάλο φρούριο των Ιωαννίνων με 1500 άτομα και, απογοητευμένος με την εγκατάλειψη, έκαψε τα μεγαλοπρεπή παλάτια του και τα σεράια και τα 2/3 της πλούσιας πόλης των Ιωαννίνων με πολλά είδη εμπορίου. Την 15^η έφτασε από την Κωνσταντινούπολη το σουλτανικό φερμάνι προς όλους τους πιστούς μουσουλμάνους και όλους τους υπηκόους ότι έπρεπε να τον πιάσουν νεκρό ή ζωντανό, αναγνωρίζοντας τη σουλτανική εξουσία. Σύμ-

φωνα με τις δυνατότητες κάθε ανθρώπου θα γίνει συνεργασία για να εκπληρωθούν αυτοκρατορικές επιθυμίες και, πιστεύω, πίσω από τη διάδοση αυτού του αυτοκρατορικού εγγράφου λίγο μπορούμε να αντισταθούμε.

Συγκεφαλαιωτικές παρατηρήσεις

Το κείμενο-αναφορά του υποπροξένου της Αυστρίας στην Πρέβεζα, Luigi d' Inchiostri, που απευθύνεται στις αυστριακές αρχές της Βενετίας, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί προέρχεται από διπλωμάτη που έζησε άμεσα τα γεγονότα.

Στο συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο ο Luigi d' Inchiostri διεδραμάτισε διαμεσολαβητικό ρόλο και υποστήριξε τα συμφέροντα της Αυστρίας στην περιοχή. Από τη συνολική εξέταση του εγγράφου, διαφαίνεται το ενδιαφέρον της προαναφερθείσας δύναμης για την επικράτηση ισορροπιών σε μια ευαίσθητη περιοχή, κομβικό σημείο σε εμπορικό και γενικότερα οικονομικό επίπεδο. Ωστόσο, η μαρτυρία του διπλωμάτη είναι ετεροβαρής, γιατί, πέραν του ότι επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στους Ευρωπαίους, μεγιστοποιεί το ρόλο του ίδιου, όσο και εκείνου της Αυστρίας στην εξέλιξη των γεγονότων. Αλλά και για την κριτική του Luigi d' Inchiostri στη στάση που κράτησε ο γενικός πρόξενος της Αγγλίας, William Mayer, πρέπει να λάβουμε υπόψη τον ανταγωνισμό των δύο χωρών, εξαιτίας των συμφερόντων τους στην περιοχή.

Από το έγγραφο προκύπτει ότι οι κάτοικοι έπεσαν θύματα κάθε είδους αρπαγών και εγκλημάτων. Οι συχνές δρώσεις του πληθυσμού και οι λοιπές ωμότητες συνετέλεσαν, σε μεγάλο βαθμό, στην καθοδική πορεία της οικονομίας της περιοχής. Η φθίνουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία δημιούργησε ένα σαθρό πλαίσιο ανάπτυξης των δραστηριοτήτων των υπηκόων της, οι οποίοι υπό το βάρος των συχνών αναστατώσεων – οι οποίες, όπως και η περίπτωση, είχαν δραματικές συνέπειες, πολλές φορές, για τη ζωή και την περιουσία τους – απέκτησαν σταθερό πόθο για ένα κράτος δικαίου, με συνέπεια να ωριμάσουν οι συνθήκες που οδήγησαν στον απελευθερωτικό αγώνα.

Ένα ναυτικό επεισόδιο στον Αμβρακικό κόλπο το έτος 1854

Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου
πρώην Δ/ντή Νομαρχίας Πρεβέζης

Τον Νοέμβριο του 1853 ο ρωσικός στόλος υπό τον Ρώσο ναύαρχο Αχαμί-
νωφ στη ναυμαχία της Σινώπης του Ευξείνου Πόντου κατέστρεψε τον τουρ-
κικό στόλο.

Η Τουρκία δεν διέθετε πια ικανό στόλο αλλά ούτε είχε και τα μέσα να
προασπίσει από τη θάλασσα την πρωτεύουσά της Κωνσταντινούπολη από τυ-
χόν ρωσική επέμβαση και για την προστασία της κάλεσε σε βοήθεια τις ναυ-
τικές δυνάμεις των Άγγλων και των Γάλλων.

Έτσι άρχισε ο αιματηρός Κριμαϊκός πόλεμος (1853-1856), μεταξύ της
Ρωσίας αφ' ενός και των ενωμένων δυνάμεων Τουρκίας, Αγγλίας, Γαλλίας
και του Πεδεμοντίου (κρατιδίου τότε της Ιταλίας).

Η πλειοψηφία των Ελλήνων ήλπιζε ότι αν η Ελλάδα ενεργούσε στο
πλευρό της ομοδόξου Ρωσίας, της οποίας η νίκη για τους Έλληνες ήταν βε-
βαία και πιο πολύ βεβαία όταν τα ρωσικά στρατεύματα πέρασαν τον Προύθο
ποταμό και κατέλαβαν τις ηγεμονίες της Μολδοβλαχίας, οπότε ο ενθουσια-
σμός των Ελλήνων μετεβλήθη σε ομαδική παραίσθηση (απαρχή της Μεγά-
λης ιδέας με το όραμα της οποίας μεγαλώνουν γενεές Ελλήνων).

Την 15η Ιανουαρίου του 1854, οι πρόκριτοι του Ραδοβιζίου –περιφέρειας
της Άρτας–, βεβαρυμένοι και από τις καταπιέσεις και από την υπερφορολό-
γηση που επέβαλε η Τουρκική διοίκηση για την αντιμετώπιση των εξόδων
του πολέμου, άδραξαν την ευκαιρία και στο χωριό **Μπότση** (τώρα Μεγαλόχα-
ρη) κήρυξαν την επανάσταση, συνεχίζοντας ούτω τον κοινό αγώνα του 1821,
αλλά τώρα με την βεβαιότητα της νίκης, γιατί υπελόγιζαν και στήριζαν τις
δυνάμεις των στα ρωσικά όπλα.

Αργότερα επαναστάτησαν και οι Θεσσαλοί και ούτω η Επανάσταση του

1854, είναι και γνωστή ως **Ηπειροθεσσαλική**. Τα επαναστατικά γεγονότα της τότε εποχής έλαβαν χώρα στην Άρτα, τα Ιωάννινα και τη Θεσπρωτία, με αρχηγούς Σουλιώτες και άλλους αξιωματικούς και οπλίτες επωνύμους και μη από την ελεύθερη και μη τότε Ελλάδα. Για την ενίσχυση των επαναστατών από την τότε ελεύθερη και μη Ελλάδα κατέφθασαν σώματα από 2.000 άνδρες με αρχηγούς τον Σπυρ. Καραϊσκάκη –γιο του στρατηγού του 1821 Γεωργίου Καραϊσκάκη–, τον στρατηγό Νικόλαο Ζέρβα, τον στρατηγό Θεodorάκη Γρίβα και το γιό του Δημήτριο και άλλους επωνύμους και μη εθελοντές. Μεγάλη και σπουδαία στον αγώνα αυτό ήταν η συμμετοχή της Λάκκας Σουλίου με τον οπλαρχηγό Λάμπρο Ζήκο. Και ο Λαός:

*Φέρνουν λεβέντες διαλεχτούς
Λακκιώτες πεντακόσιους*

Ο Θεodorάκης Γρίβας, ο πληθωρικός αυτός στρατηγός της Οθωνικής εποχής, δύο φορές ταλαιπώρησε τους Έλληνες α) την εποχή του με τα αντιοθωνικά αισθήματα και β) με τις ακρότητες των 10ετιών του 1960 και 1970 με το γνωστό τραγούδι «**Γρίβα μ' σε θέλει ο βασιλιάς**», που εξυμνεί τη λεβεντιά, το σαρκασμό και την περηφάνεια του Γρίβα και το οποίο Νεοέλληνες της τότε εποχής ήθελαν να τραγουδήσουν και να το χορέψουν και, παρά το γεγονός ότι η Επανάσταση της 21ης Απριλίου του 1967 το είχε απαγορεύσει ως άκρως μοναρχικό, επέμειναν να το ακούν και να το χορεύουν με τον πηδηχτό ρυθμό, όπως την αλλοτινή τότε εποχή τα παλγκάρια του Γρίβα.

*«Γρίβα μ' σε θέλει ο βασιλιάς, σε θέλει ο Μπαβαρέζος.
Σαν τι με θέλει ο βασιλιάς κι αυτός ο Μπαβαρέζος;
Γρίβα μ' να ζώσεις τ' άρματα, να ζώσεις και την πάλα.
Γρίβας δεν ζώνει τ' άρματα, δεν ζώνει και την πάλα.
Γρίβα μ' σε θέλει ο βασιλιάς. Σαν τι με θέλει ο κερατάς;»*

Πού να φανταζόταν ο πληθωρικός αυτός στρατηγός της Οθωνικής εποχής, ότι το αντιμοναρχικό αυτό τραγούδι θα χαρακτηριζόταν σαν Μοναρχικό με συνέπεια πολλοί Νεοέλληνες λάτρεις του τσάμικου –και γενικώς των πηδηχτών χορών που τους χαρακτηρίζει η λεβεντιά– να φυλακισθούν, να εξοριστούν και γενικά να ταλαιπωρηθούν από την εμμονή των αυτή, διότι κατά τη φιλοσοφία της Επανάστασης της 21ης Απριλίου 1967, ως μοναρχικό υπονόμει το δημοκρατικό μας τότε πολίτευμα (sik).

Ο Θεodorάκης Γρίβας, στρατηγός και πολιτικός από γνωστή Σουλιώτικη

οικογένεια, εγεννήθη στην Πρέβεζα το έτος 1797, στο ξεψύχισμα της Βενετοσάνικης Δημοκρατίας, την οποία κατήργησε ο Μέγας Ναπολέων –οι Γάλλοι Δημοκρατικοί– και ως νήπιο έζησε το Χαλασμό της Πρέβεζας τον Οκτώβριο 1798, έτος κατά το οποίο ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων εξεδίωξε από την Πρέβεζα τους Γάλλους Δημοκρατικούς του Μ. Ναπολέοντα και κατέλαβε αυτήν. Πολέμησε κατά την Επανάσταση του 1821, ως χιλίαρχος στην Δυτική Χέρσο Ελλάδα (Δυτική Ρούμελη). Το 1836 πολέμησε και συνέτριψε αντιοθωνικό στρατιωτικό κίνημα στην Ανατολική Ρούμελη. Στο κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 (Σύνταγμα) έλαβε μέρος ενάντια του Όθωνα. Το 1854 παρά τις (φαινομενικές) αντιδράσεις της τότε Ελληνικής Κυβέρνησης οργάνωσε μόνος του δύναμη από Ακαρνάνες και μη εθελοντές. Στην αποτυχημένη αυτή Επανάσταση, ανεκνήρυχθη Στρατάρχης της Ηπείρου και σφράγιζε τα έγγραφα με τη σφραγίδα ένδειξη «Στραταρχείον Ηπείρου».

«Όποιος χριστιανός δεν λάβει τα όπλα εις τας περιστάσεις, να τον θεωρήσεις αντίχρηστο και προδότη της πατρίδας και να τον μεταχειριστή ως Τούρκον».

Εν Κουτσελίω τη 25 Φεβρουαρίου 1854

Ο Στρατάρχης

Θ. Γρίβας »

Φύση ανυπότακτη και ασυγκράτητη, έμπλεξε στις τότε πολιτικές διαμάχες και ίντριγκες της εποχής του και η δράση χαρακτηρίζεται από υπερβολή και φανατισμό. Και ο Λαός:

*Ευθύς ο βασιλιάς εστάθηκε
στη μέση στο παλάτι και τους ευχήθηκε
ώρα καλή παιδιά μου και σύρτε στο καλό
κι εγώ σαν νταγιαντάσω όσο κι αν ημπορέσω.
Γυρίζει ο γέρο Γρίβας δυο λόγια να του πει
και στρίβει το μουστάκι του και του το πάει στο αυτί.*

Πόθος και καημός του Γρίβα ήταν η απελευθέρωση των Ιωαννίνων, στα οποία έζησε δύο φορές. Την πρώτη ως «αιχμάλωτος» του Αλή Πασά και απελευθερώθηκε με τη μεσολάβηση του Αλβανού στρατηγού Ομέρ Βρυώνη και τη δεύτερη το έτος 1847 ως αυτοεξόριστος από αποτυχόν ενάντια στον Όθωνα να κίνημά του στο Ξηρόμερο.

Τα Γιάννινα τον τίμησαν με την ονομασία οδού προς τιμήν του. Είναι η

οδός Θεωδώρακη Γρίβα κάθετος της οδού Βηλαρά των Ιωαννίνων και στο πόσω μέρος της οικίας που τότε κατοικούσε (διέμενε). Η οικία αυτή είναι τώρα ερειπωμένη και ακατοίκητη. Κείται στην Πλατεία Αρχ. Σπυρίδωνα απέναντι της Νέας Ζωσιμίας Σχολής. Στη 10ετία του 1930 στέγαζε παράρτημα της Ζωσιμαίας Σχολής και την 10ετία του 1940 πολεμοπαθείς, συμμοριοπλήκτους και Παιδικό Σταθμό. Και ο λαός:

*Αφέντης Βασιλιά δυο λόγια θα σου πουν
Σε πέντε δέκα μέρες στα Γιάννινα θα μπουν.
Τα πέντε δέκα κάστρα που είναι στην Τουρκιά
σε πέντε δέκα μέρες σου στέλνουν τα κλειδιά.*

Στο Κουτσελιό, χωριό που απέχει από τα Γιάννινα δυο ώρες, ο Γρίβας εγκατέστησε το Στρατηγείο του, το οποίο και περιχαράκωσε με τάφρο. Ο Ντελή Γρίβας έπιασε του Κουτσελιού τα σπίτια και είχε μονάχα μαζί του τριακόσια παληκάρια. Την αποτυχία του Γρίβα στη μάχη του Κουτσελιού στις 26 Φεβρουαρίου 1854 ο λαός την τραγούδησε:

*Το Γρίβα κλείσανε ίσαμε δεκασοχτώ χιλιάδες
Πέφτουν τα τόπια σαν βροχή, γκιουλέδες σαν χαλάζι.
Κι αυτά τα λιανοντούφεκα σα σιγανή βροχούλα.
Συχνολαγούνε τα πουλιά, συχνολαλούν και λένε
Βάστα Γρίβα μ' τον πόλεμο, βάστα και το ντουφέκι.*

Η Ηπειροθεσσαλική επανάσταση με πρωταγωνιστές τους κατοίκους των Ραδοβιζίων είχε σαν επακόλουθο την αναβίωση της χάρτας του Ρήγα για την σύμπραξη όλων των χριστιανικών λαών των Βαλκανίων και την απαρχή της Μεγάλης Ιδέας, γεγονότα τα οποία επηρέασαν και μέχρι των ημερών μας την εξωτερική πολιτική του νεοσύστατου τότε Ελληνικού Βασιλείου.

Για τα επαναστατικά γεγονότα στην Ήπειρο και για την ενεργητική στάση του Όθωνα υπέρ της Επανάστασης, διεμαρτυρήθησαν οι Κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας, για τον λόγο ότι η επανάσταση εστρέφετο κατά κράτους (Τουρκία), μετά του οποίου η Ελλάδα διατελούσε ειρήνη –ασχέτως αν οι επαναστάτες ήσαν Τούρκοι υπήκοοι– και γι' αυτό, περί τα τέλη του 1854. η Γαλλία δήλωσε ότι πάσα κατά της Τουρκίας επίθεση θεωρείται ως πράξη εχθρική κατά της Γαλλίας.

Ο Όθωνας ως ο μόνος χριστιανός μονάρχης ανεξαρτήτου κράτους στο Βαλκανικό χώρο, θεώρησε καθήκον του να ταχθεί με το μέρος των Ρώσων

υπερασπιστών του Σταυρού και δεν απέκρυψε τις σκέψεις του στην προς την Γαλλία απάντησή του στην πιο πάνω γαλλική δήλωση και εις το υπό την προεδρία του συνελθόν Υπουργικό Συμβούλιο απεφασίσθη να ενισχυθεί η επανάσταση με μυστικότητα και φρόνηση.

Τέλος κατά προτροπή των Αγγλογάλλων στις 19 Μαρτίου 1854, η Τουρκία με τελεσίγραφο προς την ελληνική κυβέρνηση έταξε 48ωρη προθεσμία και ζήτησε την ανάκληση και τιμωρία των επικεφαλής της Επανάστασης τεθέντων εθελοντικά αξιωματικών, πράγμα το οποίο ο Όθων δεν εδέχθη με επακόλουθο στα τέλη Μαΐου του 1854 Αγγλογαλλικά αγήματα να καταλάβουν την Αθήνα μέχρι τα Πατήσια και την Πεντέλη.

Η Επανάσταση για την ελευθερία της Ηπείρου απέτυχε. Και κατά τον Σούτσο:

«Δένδρον φυτευθέν εν βία
εν ανέτοιμα εδάφη
και ουδόλως ριζωθέν
το ανέτρεψε ως λαίλαψ
ο βρεττανικός βραχίων
κείται ήδη

Την όχι τίμια επέμβαση τη διπλωματίας των τότε δυνάμεων στην απελευθερωτική προσπάθεια των κατοίκων της Ηπείρου, ο λαός τραγούδησε ρίχνοντας ένα βάρος ευθύνης και στον Όθωνα.

*«Μας ήρθε η άνοιξη πικρή, το καλοκαίρι μαύρο.
Μας ήλθε ο χεινόπωρος πικρός φαρμακωμένος.
Μας ήρθε Φράγκος Βασιλιάς, μας ήρθε Μπαβαρέζος.
Δώδεκα Φράγκους έστειλε στο Θοδωράκη Γρίβα
Γρίβα μ' σε θέλει ο Βασιλιάς και ο πρέσβης της Ελλάδος.
Το τι με θέλει ο Βασιλιάς, κι αυτός ο Μπαβαρέζος;
Κι ανε με θέλει για καλό, να πάω με την τάξη,
Κι ανε με θέλει για κακό, να ζώσω το σπαθί μου.»*

Η Αγγλία και η Γαλλία, σύμμαχοι της Τουρκίας στον Κριμαϊκό πόλεμο, απέκλεισαν με τα καράβια των και τα Ηπειρωτικά παράλια και κατέλαβαν και τον Αμβρακικό κατά το μέρος της θάλασσας που βρέχει τα Ηπειρωτικά παράλια. Ο βασιλιάς Όθων με τη στάση του όχι μόνο ηθικά είχε ταχθεί υπέρ της Επανάστασης αλλά και υλικά την ενίσχυε με κάθε τρόπο με όπλα, πολεμοφόδια και άνδρες. Και ο Σούτσο:

*«Και ο Ουάρδος¹ εκ Κερκύρας μετά Φράγκου πλέων
Εις την Πρέβεζα εισάγει και εις Άρτα μετά τάχους
Πολωνούς αρνησοθρήσκους, Ούγγρους χριστιανομάχους»*

Και συνεχίζει:

*«Η λυσσώδης Βρετανία πίπτει κατά των Ελλήνων
Καθώς πίπτει ο ιέραξ κατά νεοσσών πτηνών.
Και από των εκβολών του Αώου μέχρι της Ακαρνανίας
Τεσσαράκοντά της πλοία έζωσαν τας παραλίας.»*

Έτσι τραγούδησε ο Λαός την κατά της Ελλάδας και υπέρ της Τουρκίας στάση της Αγγλίας και Γαλλίας. Η αναδρομή στα παραπάνω γεγονότα κρίθηκε αναγκαία γιατί από την αλληλουχία των παρακάτω θα εκτιμήσει ο αναγνώστης και θα εξαγάγει τα δικά του συμπεράσματα για το παρακάτω γεγονός όπως αυτό εκτιμήθηκε χωρίς σχόλια, όπως αυτά προκύπτουν και αναφέρεται σ' ένα Ναυτικό επεισόδιο στον Αμβρακικό κόλπο κατά το τέλος Μαρτίου του 1854, όπως το περιγράφει ο Έπαρχος Βονίτσης στον Υποπρόξενο της Ελλάδος στην Πρέβεζα Α. Κόντην και αυτός στον Γενικό της Ελλάδος Πρόξενο στην Κέρκυρα και εκείσε στον Άγγλο τότε Αρμοστή στο Ιονικό Κράτος Ονάρδον.

Δυστυχώς το όνομα του Επάρχου Βονίτσης, του αφανούς αυτού Έλληνα, ο οποίος υπογράφει ως αναπληρωτής του Επάρχου, –διότι ο Έπαρχος ευρίσκετο επί ελληνικής κανονιοφόρου σε υπηρεσία στη θαλάσσια περιοχή του Αμβρακικού κόλπου– μας είναι άγνωστο, διότι δεν είναι αναγνώσιμο.

Πάντως, όπως προκύπτει, σκέψη και πόθος του Επάρχου Βονίτσης –αυτού του Έλληνα– ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαν γρήγορα να σωθούν τα πολύτιμα πολεμοφόδια. Τα πολύτιμα αυτά μπαρούτια, τα οποία είχαν προορισμό τον αγώνα της Ηπείρου.

Με τέτοιους υπαλλήλους και με τους δημοτικούς και το τραγούδι και χορό (Γρίβα μ' σε θέλει ο Βασιλιάς) η Ελλάδα μεγάλωσε και τράνεψε.

*«Όλοι να συνταχθείτε, μεγάλοι και μικροί
Στ' Άνινο να βρεθείτε, ντουφέκι και σπαθί.
Όλοι οι καπεταναίοι και όλοι οι Αρχηγοί
Τέκνα των Ελλήνων εις την Ήπειρο πετάτε
Σώμα ένα, ψυχή μία, τον αγαρηνό χτυπάτε.»*

¹ Γεώργιος Ουάρδος, 6^{ος} κατά σειρά Λόρδος Μέγας αρμοστής των Ιονίων Νήσων (1849-55)

Με το αριθ. 1043 1^{ης} προς 2^{αν} Αυγούστου του 1854, εγγραφό του ο Έπαρχος Βονίτσης απευθύνεται προς τον Α. Κόντην, υποπρόξενο της Ελλάδος στην Πρέβεζα και του εκθέτει:

« Κύριε Υποπρόξενε,

Χθές απέπλευσεν εντεύθεν η γαΐτα του Σπυρ. Ροντογιάννη ονομαζομένη Άγιος Σπυρίδων και του Αντωνίου Ελευθερίου (Παρασκευή) αμφοτέρα υπό Ελληνικὴν Σημαίαν μεταφέρουσαι τεσσεράκοντα κιβώτια και τέσσαρα βαρέλια πολεμοφοδίων, εις το εν Άννινο² εδρεύον ένατον τάγμα προφυλακής.

Τα πλοία ταύτα ήσαν εφοδιασμένα με το ανήκοντα ναυτιλιακά άγγραφα, άτινα μάλιστα είχαν γραφεί παρά του υγειονόμου και εις την Ιταλικήν γλώσσαν, εις τρόπον ώστε να μην απαντήσωσι πρόσκομμα τι κατά τον πλουν απέναντι των διακοινώσεων των κυρίων κυρίων Διευθυντών του τε Αγγλικού και Γαλλικού ατμοκινήτων, ως και των σχετικών προξενείων.

Παρά τας προσδοκίας εν τοσούτω, μολονότι τα πλοία ταύτα έφερον ούτω καταρτισμένα τα έγγραφα αυτών και μολονότι δημόσια εκόμιζον πολεμοφόδια, δι' επισήμων εγγράφων καταδεικνυομένων, συνελήφθησαν καθ' οδόν και εκτός μάλιστα των θαλασσίων ελληνικών υδάτων, εκρατήθησαν τα πολεμοφόδια σταλέντα εις Πρέβεζα ή αλλαχού, αφαιρέθησαν τα όπλα 13 στρατιωτών και ενός δεκανέως την ενταύθα φρουράς οίτινες συνόδευον ταύτα, αφαιρέθησαν προσέτι παρ' αυτών όσα ολίγα χρήματα είχαν εν ιδιαιτέρω βαλαντίω, οι προς τροφών άρτοι αυτών και ποσόν τι καπνού, αφέθησαν δε οι άνθρωποι εντός άλλου πλοιαρίου και ήλθον ήδη ενταύθα, τα δε πλοία εκείνα παρεσύρθησαν εις άγνωστον τύχην.

Εις ναύτης παρηγγέλη συγχρόνως από τον Διευθυντή του Αγγλικού πλοίου, να είπει εις τους της ημετέρας Κανονιοφόρου να μην εξέλθει διότι θέλει κτυπηθεί. Κατελήφθησαν επίσης υπό των Αγγλογαλλικών ατμοπλοίων και άλλα πλοία Ελληνικής και Ιονικής σημαίας ως μανθάνω και μεταξύ των οποίων εν φέρον 17 στρατιώτας της προφυλακής αποσταλέντων κι αυτών εις Πρέβεζαν, παρεμποδισθείσα δε και η λέμβος της βασιλικής κανονιοφόρου, επί της οποίας υπήρχεν ο προϊστάμενός μου Έπαρχος και ουλαμός του πυροβολικού.

Τα γεγονότα ταύτα, γνωσθέντα σήμερα ενταύθα είπετο να κάμουν εντύ-

² Το Άννινο βρίσκεται στο αριστερό μέρος της οδού Άρτας-Αμφιλοχίας, παρά τη Συκούντα Άρτας, στον ορεινό Βάλτο.

πωσιν παραδόξως εις τας αρχάς και τους κατοίκους, είναι ασυμβίβαστα προς το Διεθνές Δίκαιο και προσέτι αντικείμενα στο γράμμα των διακοινώσεων των κ.κ. Διευθυντών και Προξένων, καθ' ας προαγγέλθησαν ταύτα μόνο κατά χορηγούμενην τοιούτων εγγράφων και μεταφερόντων ανθρώπους ή πράγματα δια τους κατά την 'Ηπειρον επαναστάτας, περίπτωσις μηδόλως συντρέχουσα επί του προκειμένου.

Με τας περιληπτικές ταύτας παρατηρήσεις επάναγκες θεωρώ να σας παρακαλέσω κύριε υποπρόξενε, αφ' ενός μέρους να ζητήσετε παρά των αυτόθι προξενείων Αγγλίας και Γαλλίας να φροντίσωσι όπως να επιστραφώσι τάχιον όσον τα Δημόσια πολεμοφόδια και οι στρατιώτες, δια να χρησιμεύσουν εις την προορισθείσαν υπηρεσίαν της Κυβερνήσεως της Α.Μ. του Σεβαστού Ημών Κυρίου, ως επίσης να μείνωσι ελεύθερα τα πλοία της Ελληνικής σημαίας και να αποδώσει αμέσως όσα πράγματα εκρατήθησαν αφ' ετέρου δε να ευαρεστηθώσι να διαδηλώσωσι αν και υπό ποίον λόγον το μέτρον της απαγορεύσεως των κατά του κόλπου πλόων εννοούσι ότι θέλει απευθύνεσθαι απολύτως καθ' όλων των πλοίων είτε τακτικά εχόντων έγγραφα είτε μη είτε επί Ελληνικών υδάτων είτε επί των Οθωμανικών διαπλεόντων, είτε εις λιμένας Ελληνικούς ή Τουρκικούς κατευθυνομένων, καθ' όσον μετά την προεκτεθείσα βιαίαν ούτως ειπείν καταλήψεων και απαγωγών, ενώ ουδέν στοιχείον προδίδει υπηρεσίαν επαναστατικήν υφίσταται, εν τούτοις κατέστη λίαν επαίσθητη τοιαύτη διασάφηση για να ευκρινισθεί η φύση των ενεργειών περιών ο λόγος προς οδηγίαν των ναυτιλομένων και επί των τινών ανήκει.

Κρίνων πάντως περιττόν να υποδείξω ότι εις την διεξαγωγήν της υποθέσεως ταύτης πρέπει να μεταχειρισθείτε πειστικούς ισχυρισμούς, γλώσσαν ενάρμοστον και συνετόν εν γένει τρόπον προς του σκοπού του ευκταίου αποτελέσματος, μέχρις ότου η βασιλική κυβέρνησις ενώπιον της οποίας τα πράγματα θέλουσι γίνει γνωστά, διατάξει όπως εγκρίνετε χορηγήσει οδηγίες τελειοτέρας.

Εντέλει παρακαλώ να μοι γνωρίσετε το αποτέλεσμα εις το οποίο αν λάβητε απάντησι όσον το συντομότερον.

Ο Έπαρχος
Ο Γραμματεύς

Περαιτέρω από τα έγγραφα του φακέλλου που στη συνέχεια παρατίθενται ο Α. Κόντης, διεβίβασε αυτό το έγγραφο στον Γενικό της Ελλάδος Πρόξενο στην Κέρκυρα.

Τα πολεμοφόδια κατεσχέθησαν από τον Ουάρδο αν και για τη διάσωσή των παρενέβη και το Υπουργείο Στρατιωτικών της Ελλάδος.

Υποπροξενείον της Ελλάδος εις Ήπειρον

Αριθ. 127

Πρέβεζα 2/14 Απριλίου 1854

Προς

Τον κατά τας Ιουνίου Νήσους
Βασιλ. Γεν. Πρόξενον της Ελλάδος

Κέρκυραν

Εκ του εν πρωτογράφω συνημμένα ώδε υπ' αριθ. 1043 επιστολήν του επάρχου Βονίτσης, παρατηρείται κ. Πρόξενε τα λαβόντα χώραν κατά τον Αμβρακικόν κόλπον εκ μέρους των Αγγλικού "Σωσπιτέρ" και Γαλλικού "Προμηθεύς" ατμοπλοίων.

Το επί τούτου εις την χθές συνέντευξιν, μετά του Δ/ντού της Βασιλικής Αγγλικής φρεγάτας κύριον Ουίλιαμ Πέρ επί παρουσία και των κυρίων Προξένων της Αγγλίας και Γαλλίας, και μετά πολλούς κόπους κατώρθωσα να πείσω τον κ. Διευθυντή ίνα μου παραδώσει τους περί ων πρόκειται 17 στρατιώτας της οροφυλακής, καθ' όσον δε αφορά τα πολεμοφόδια, ταύτα παρέλαβον εις την φρεγάταν δια να μεταφέρουν αυτόθι.

Επειδή δε τας πληροφορίας ταύτας ανήκουσιν αναντιρρήτως εις το Δημόσιον της Ελλάδος, παρουσιάζεται ανάγκη όπως ενεργήσητε τα δέοντα παρά τω αυτόθι κ. Αρμοστή, όπως επιστραφώσι γνωστοποιούντες το αποτέλεσμα εις τον Έπαρχον Βονίτσης, καθότι ο υποφαινόμενος θέλει αναχωρήσει εντεύθεν αναγκαστικώς εις Διακοινώσεις του Φουάτ Εφέντην κατά συνέπειαν της διακοπής των μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας Σχέσεων.

Ο Υποπρόξενος Α.Μ.

Α. Κόντης

Αριθ. 110

Κέρκυρα 9/21 Απριλίου 1854

Προς

Το Υπουργείον Εξωτερικών

Αθήνας

Περί των κατασχεθέντων πολεμοφοδίων.-

Ο εν Πρεβέζην υποπρόξενος της Α.Μ. διεβίβασεν εις τον Γενικόν Προξενείον τα εν αντιγράφω επισυναπτόμενα εντεύθεν δύο έγγραφα. Άμα λαβών

ταύτα επεσκέφθην τον μέγαν Αρμωστήν ον εύρον ήδη εν πλήρει γνώσει των διατρεζάντων. Έκρινα όθεν αναγκαίον να τον εκθέσω όσα μοι έγγραφεν ο εν Πρεβέζη υποπρόξενος και του παρετήρησα ότι τα περί ων ο λόγος κατασχεθέντα πολεμοφόδια ανήκουν αποκλειστικώς εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν και ότι προορίζονταν δια Δημοσίαν Υπηρεσίαν και ότι ήτο δίκαιον να αποδοθούν όσον τάχιον τοσούτω μάλλον όσον τα εισκομήσαντα αυτά πλοία ήσαν εφοδιασμένα με τακτικά ναυτιλιακά έγγραφα συνάδοντα καθ' όλα με τις διακοινώσεις των Διευθυντών των Γαλλο-Αγγλικών πλοίων τα οποία περιπολούν εντός του Αμβρακικού κόλπου.

Ο Αρμωστής απάντησεν ότι αν και μέχρι τούδε είχε ληφθεί το μέτρον του να εμποδίζονται εκείνα μόνον τα πλοία άτινα ήθελον φοραθεί με άτομα και πολεμοφόδια μη συμπεριλαμβανόμενα τακτικώς εις τα έγγραφα του, τούτο εγένετο επί τη βάσει του ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν ήθελεν επιτρέψει την μεταφοράν ατόμων και αποστολήν πολεμοφοδίων εις τους επαναστάτες. Αλλά επειδή ανεκαλύφθη ότι ου μόνον ενεργείται το εναντίον, αλλά ότι οι κατά τόπον Ελληνικές Αρχές προδίδονται εις τα Δημόσια καθήκοντά των και γίνονται όργανα ως τα τοιαύτα και υπό το πρόσχημα ότι πρόκειται περί Δημοσίας Υπηρεσίας διαβιβάζουσι πολεμοφόδια εις τους επαναστάτες, δεν δύναται επί του παρόντος ο Αρμωστής να λάβει κανένα περί των κατασχεθέντων πολεμοφοδίων μέτρον πριν ή υποβληθεί η υπόθεσις εις την Κυβέρνησιν της βρετανικής αυτής Μεγαλειότητος και ληφθεί η απάντηση.

Και εν τούτοις ότι τα περί ων ο λόγος πολεμοφόδια τα οποία ευρίσκονται επί του Αγγλικού ατμοκινήτου παραμένουν ενταύθα και ότι μετά δύο ή τρεις ημέρας θέλουν εναποτεθούν εις τας εντός της Ακροπόλεως πυριταδοαποθήκας έως ότου διασαφισθεί η υπόθεσις.

Επρόσθεσεν επί τέλος ο Αρμωστής ότι τα πολεμοφόδια ταύτα μένουν υπό την κυριότητα της Βρετανικής Κυβερνήσεως και ότι αν του αποτείνει έγγραφον περί αυτών αίτησιν θέλει μοι απαντήσει επισήμως.

Γιγνώσκων ότι το Επαρχείον Βονίτσης έγγραφεν ήδη προς την Β. Κυβέρνησιν τα δέοντα και ότι ο Αρμωστής επληροφόρησεν ίσως τον εν Αθήναις κύριον Βρετανικόν Πρέσβην περί των διατρεζάντων δεν έκρινα εύλογον να έμβω εις επίσημον μετά του Αρμωστού αλληλογραφίαν, πριν λάβω περί τούτου οδηγίας του Σεβαστού Υπουργείου.

Ευπειθέστατος
Ο Γεν. Πρόξενος
Παπουλάκης

Αριθ. 110

Κέρκυρα 10/22 Απριλίου 1853

Προς
Τον Έπαρχον Βονίτσας

Ο εν Πρεβέζη υποπρόξενος της Α.Μ. κύριος Κόντης μοι διεβίβασε το από του αρξαμένου υπ' αριθ. 1043 έγγραφόν σας κατά συνέπειαν του οποίου ενήργησα τα δέοντα παρά τω Μεγάλω Αρμοστή και ειδοποίησα το Σεβαστόν Υπουργείον περί των πρακτέων μου. Τα περί ων ο λόγος πολεμοφόδια θέλουν εναποτεθεί προσωρινώς εις τας εν τη Ακρόπολει Κερκύρας Πυριταποθήκας.

Ο Γεν. Πρόξενος
Παπουλάκης

Αριθ. 238

Εν Αθήναις 9 Απριλίου 1854

Προς
Τον εν Κερκύρα Γενικόν Πρόξενον της Α.Μ.

Ο εν Πρεβέζη υποπρόξενος της Α.Μ. έγγραφεν ήδη περί της υπό τα μέρη εκείνα περιπλεούσης Αγγλικής φρεγάτας συλλήψεως των ελληνικών πλοιαρίων και δύο Ιονικών μεταφερόντων εκ Βονίτσας εις Άννινον πολεμοφόδια της Κυβερνήσεως και τινας στρατιώτας του Βασιλικού Στρατού.

Ο Πλοίαρχος της φρεγάτας και ο εν Πρεβέζη Αγγλικός Πρόξενος κύριος Σύνδερ πεισθέντες ότι και στρατιώτες και πολεμοφόδια ανήκουν εις την Βασιλικήν Κυβέρνησιν, τους μεν στρατιώτας μετά των όπλων των παρέδωσεν εις τον Υποπρόξενον της Ελλάδος Κον Κόντην ίνα αποσταλώσει εις την Ελλάδα, τα δε πολεμοφόδια έπεμψεν εις την Κέρκυραν, ίνα γενή ακριβέστερη έρευνα περί του αν ταύτα ανήκουν πραγματικώς εις την Βασιλ. Κυβέρνησιν.

Παρακαλείσθε επομένως κύριε Γεν. Πρόξενε να διαβεβαιώσητε περί τούτου θετικώτατα τον Λόρδον Αρμοστήν, να τον παρατηρήσητε ότι δια να βεβαιωθεί έτι μάλλον τούτο, δύναται να παρατηρήσει την σφραγίδα της Αρμοδίας Ελληνικής Αρχής την φέρουσα τα περιέχοντα την περί ης ο λόγος πυρίτιδα κιβώτια και να ζητήσητε να σας παραδώσει ταύτα ίνα τα αποστείλητε εις την Ελλάδα.

Κρίνομεν περιττό να σας γράψωμεν περί τούτου κατ' έκτασιν ενώ ουδέ καιρόν έχομεν σήμερα. Σας προσθέτουμε δε μόνον ότι άμα παραλάβητε τα πολεμοφόδια θέλετε τα πέμψει δι' ασφαλούς ευκαιρίας προς τον φρούραρ-

χον Βονίτσας, φροντίζοντας όμως να εφοδιασθή το πλοίο εφ' ου ήθελον επιβιβασθεί με έγγραφον της αυτόθι αρμοδίας Αγγλικής Αρχής, διαβεβαιών την αποστολήν των, ίνα μη τυχόν συλληφθώσι πάλιν καθ' οδόν υπό των Αγγλο-Γαλλικών πλοίων.

Ο Υπουργός
Στάικος

Αριθ. 123

Κέρκυρα 24 Απριλίου 6 Μαΐου 1854

Προς
Το Υπουργείον Εξωτερικών
Αθήνας

Περί των κατασχεθέντων πολεμοφοδίων

Ελήφθη η από 9 Απριλίου υπ' αριθ. 233 διαταγή του Σ. Υπουργείου και κατά την έννοιαν αυτής εζήτησα προφορικώς παρά του Λόρδου Αρμοστή τα υπό της Αγγλικής Φρεγάτας απαχθέντα ενταύθα πολεμοφόδια καθ' ο ανήκουσι εις την Βασιλικήν Κυβέρνησιν.

Ο Λόρδος Αρμοστής απήντησε ότι αν και φρονεί δύσκολον να εισασκουσθεί η αίτησις της Ελληνικής Κυβερνήσεως πριν ή λάβει διαταγάς παρά του Αγγλικού Υπουργείου ως και προηγουμένως μου είχαν αναγγείλει τούτο, μοι ειπρόσθεσεν μολατούτα ότι το Υπουργείον δύναται να διαβιβάσει προς αυτόν την περί ου αίτησιν δια της εν Αθήναις Πρεσβείας της Βρετανικής αυτής Μεγαλειότητος.

Επί της γενομένης παρ' εμού παρατηρήσεως ότι κατά την προηγουμένην συνέντευξιν ημών, η αυτού εξοχότης είχε προτείνει οικειοθελώς ότι επί της εγγράφου αιτήσεως ήθελε δώσει επίσημον περί τούτου απάντησιν ότι προκειμένου περί υποθέσεως φερούσης πολεμικόν χαρακτήρα, ήθελεν ήσθαι καλόν να γενεί η αίτησις δια της εν Αθήναις Αγγλικής Πρεσβείας.

Ευπειθέστατος
Ο Γ. Πρόξενος
Παπουλάκης

Αριθ. 2515

Εν Αθήναις 19 Απριλίου 1854

Προς
Τον Γενικόν Πρόξενον της Α.Μ.
Κέρκυραν

Εκ των επί επιστροφή εγκλειομένων ώδε εγγράφων θέλετε παρατηρήσει ότι οι Πλοίαρχοι των κατά τον Αμβρακικόν κόλπον υπό την λέμβον του οικείου παραβλέποντος Αγγλικού αεροπλοίου συλληφθέντων Ελληνικών πλοιαρίων ως μεταφερόντων πολεμοφόδια, παραπονούνται προς τοις άλλοις ότι τα πληρώματα των Αγγλικών λέμβων αφήρεσαν αυτοίς και τινα είδη εις αυτούς ατομικώς ανήκοντα και ουδόλως χρήσιμα εις πόλεμον.

Δεν ηθελήσαμεν δι' απαιτήσεις τοσούτου μικρού λόγου αξίας ν' απευθύνωμεν προς τον εν Αθήναις κ. Πρέσβην της Μεγάλης Βρετανίας διακοίνωσιν, επειδή δε τα κατακρατηθέντα ταύτα είδη πιθανόν να μετακομίσθησαν αυτόθι μετά των πολεμοφοδίων, καλόν είναι κύριε Γενικέ Πρόξενε να προσπαθήσετε ιδίως να ευρέθωσι ταύτα και σας παραδοθώσι αν αποδειχθή αληθής ο ισχυρισμός των Δ/ντών των πλοιαρίων ή αν δεν υπάρχουν πλέον να ληφθεί η αξία των εις χρήμα παρά των ναυτών εκείνων οίτινες τα κατεκράτησαν ένεκα βεβαίως της διαταγής των ανωτέρων των και σας παραδοθή ίνα διαβιβασθή εις τους κυρίους των πραγμάτων. Εν περιπτώσει καθ' ην ήθελον σας γνωστοποιήσει ότι τα πράγματα ουδόλως διεβιβάσθησαν εις Κέρκυραν θέλετε παρατηρήσει ότι το Αγγλικόν Αεροκίνητον εις ο ανήκουσι οι περί ων ο λόγος λέμβοι παραπλέον πάντοτε πλησίον της Κέρκυρας, είναι βεβαίως εις πολλήν συνάφειαν με τας αυτόθι Αρχάς, αίτινες δύναται κάλλιστα να ενεργήγωσι επί της προηγουμένης υποθέσεως τα δέοντα παρά τω Διοικητή του αεροπλοίου.

Αι επί τούτου ενέργειαι υμών πρέπει να γίνωσι όλως προφορικώς χωρίς ουδένα τύπον επισημότητος να φέρουν και χωρίς επιμονήν εκφράζοντες συνάμα δισταγμούς και περί της αφαιρέσεως των μικρών τούτων πραγμάτων, υποδεικνύοντες ότι αυστηρά εξέτασε εκ μέρους των αρμοδίων αξιωματικών του Βασιλικού Αγγλικού Ναυτικού δύναται ν' αποδείξει την αλήθειαν του πράγματος, θέλετε δε παρακαλέσει ιδίως την αρμοδίαν Αρχήν είτε και αυτόν τον Μέγαν Αρμοστήν αν εύρητε ευκαιρίαν κατάλληλον, να λάβωσι υπ' όψιν την δικαίαν ταύτην αίτησιν ενδεών πλοιαρχων απαγόντων μόλις εις τας εργασίας των μικρών πλοιαρίων.

Το αποτέλεσμα των ενεργειών σας θέλετε υποβάλει οσονούπω εις το Υπουργείον.

Ο Υπουργός
Στάικος

Προς
Το Υπουργείον Εξωτερικών
Αθήνας

Περί των αφαιρεθέντων ειδών

Ελήφθη η από 19 Απριλίου παρελθόντος υπ' αριθ. 2515 διαταγή του Σεβαστού Υπουργείου.

Λαβών αφορμήν να επισκεφθώ τον Λόρδον Αρμωστήν, ωφελήθην της περιστάσεως δια να του αναφέρω περί των όσων διαλαμβάνει το ειρημένον έγγραφον αναφορικός ως προς τα υπό των πληρωμάτων των Αγγλικών Λέμβων αφαιρεθέντα είδη ανήκοντα ατομικώς εις τους κυβερνήτας των κατά τον Αμβρακικόν κόλπον συλληφθέντων ελληνικών πλοιαρίων.

Επρόσθεσα εις τον Αρμωστήν ότι το Υπουργείον δεν ηθέλησε να απαιτήσει την επιστροφήν των εν λόγω ειδών μικράς αξίας με το να απευθυνθή εις τον εν Αθήναις κύριον Πρόσβην της Μεγάλης Βρετανίας, αφού μάλιστα ήτο πολύ πιθανόν να διαβιβάσθησαν αυτά εις Κέρκυραν.

Ο Αρμωστής μου απάντησε ότι όσον μικράς αξίας και αν ήθελον είναι ταύτα δεν δύναται να παραληφθή η τακτική ανάκριση κατά των πληρωμάτων των πολεμικών πλοίων. Επομένως ό,τι χαρακτήρα πολιτικών και αν πάρει το θέμα πρέπει να διεκδικηθή δια της Διπλωματικής οδού.

Ταύτα κοινοποιών προς το Σεβαστόν Υπουργείον επιστρέφω τα διαβιβάσθέντα μοι έγγραφα δια να ενεργήση το Υπουργείον τα περαιτέρω δια της εν Αθήναις Βρεττανικής Πρεσβείας.

Ευπειθέστατος
Ο Γ. Πρόξενος
Γ. Παπουλάκης

Μια πειρατεία στο τέλος του 19^{ου} αιώνα

Αλέξανδρου Γεωρ. Τζούρου
Ιστορικού - Αρχαιολόγου

Από δύο κιτρινωμένα φύλλα χαρτιού, που αναπάντεχα ανακαλύφθηκαν στο αραχνιασμένο υπόγειο του πατρικού σπιτιού της μητέρας μου εξάγονται πολύτιμα στοιχεία και συμπεράσματα για την κοινωνική δομή, τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και την οικονομική ζωή της Πρέβεζας, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Το πρώτο είναι ένα συμβόλαιο μεταξύ του εκ μητρός προπάππου μου Στυλιανού Παπαγεωργίου και της ασφαλιστικής εταιρίας Τεργέστης «Assicurazione Generali», συνταχθέν το έτος 1898 ενώπιον του Προξένου της Ελλάδας στο Ελληνικό Προξενείο, στην τουρκοκρατούμενη Πρέβεζα. Πρόξενος είναι ο Δημήτριος Σούντιας και το προξενείο, στεγάζεται σε οικία της κυρίας Σεβαστής Κονεμένου στην συνοικία «Μεχτέω» Πρέβεζας.

Προσυπογραφόμενοι μάρτυρες δύο Έλληνες πολίτες, δημότες Λευκάδιοι οι κ.κ. Στυλιανός Ηλ. Κονιδάρης, φαρμακοποιός και Μιλτιάδης Λεκατσάς, διδάσκαλος.

Συμβαλλόμενοι, αφ' ενός ο κ. Μαρτίνος Σίροβιτς (Martino Sirovich), Αυστριακός υπήκοος, πράκτορας της ατμοπλοϊκής εταιρείας του Αυστριακού Λόυδ, κάτοικος Πρέβεζας, εκπρόσωπος της εδρεύουσας στην Τεργέστη ασφαλιστικής εταιρείας «Assicurazione Generali» που δεν γνωρίζει την ελληνική γλώσσα και ως εκ τούτου συνοδεύεται από τον κ. Νικόλαο Βέλλιο, διερμηνέα της ιταλικής εις την ελληνικήν, εμποροϋπάλληλο, Έλληνα υπήκοο, και αφ' ετέρου ο Στυλιανός Παπαγεωργίου, ωρολογοποιός, υπήκοος Οθωμανός, κάτοικος Πρέβεζας.

Στο συμβολαιογραφικό έγγραφο περιγράφεται μια χαρακτηριστική περίπτωση πειρατείας:

Ο Στυλιανός Παπαγεωργίου, με συμβόλαιο αγοραπωλησίας, που έγινε στη Λευκάδα τον Ιούλιο του 1896, ενώπιον του συμβολαιογράφου Λευκάδας Χρήστου Σ. Μανιάκη, αγόρασε από τον Γαβριήλ Σιμωνέτο, εφοπλιστή, ημιολία (ιστιοφόρο, γολέτα) υπό σημαία ελληνική, ονομαζόμενη «ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ», πρώην «ΟΛΥΜΠΙΑΣ».

Την ίδια ημέρα, ο νέος κάτοχος του πλοίου Στυλιανός Παπαγεωργίου ενέγραψε το ιστιοφόρο στα βιβλία του Λιμεναρχείου Πρέβεζας και διόρισε πλοίαρχο αυτού τον Σωκράτη Σιμωνέτο, αδελφό του Γαβριήλ.

Το πλοίο, με πλοίαρχο τον Σωκράτη Σιμωνέτο και επιβάτη τον Γαβριήλ Σιμωνέτο κατέπλευσε στην Πάργα, όπου φόρτωσε χρυσόξυλα για Τεργέστη.

Κατά την επιστροφή του πλοίου από Τεργέστη στην Κεφαλονιά, από λιμάνια της Δαλματίας, όπου είχε προσεγγίσει το πλοίο, ο Γαβριήλ Σιμωνέτος απευθύνει δύο επιστολές προς τον Παπαγεωργίου ζητώντας γενικό πληρεξούσιο για να ναυλώνει και πωλεί το πλοίο και να εισπράττει ναύλους.

Από τους Παξούς, που προσορμίσθηκαν, του στέλνει επίσης τηλεγράφημα με την ίδια απαίτηση.

Όταν έφθασε το πλοίο στην Κεφαλονιά, ο Γαβριήλ Σιμωνέτος στέλνει τον αδελφό του Σωκράτη στην Πρέβεζα για να λάβει το πληρεξούσιο, το οποίο, όμως, ο Παπαγεωργίου απολύτως αρνείται και τον καλεί να επιστρέψει με το πλοίο στην Πρέβεζα.

Ο Σωκράτης Σιμωνέτος επανέρχεται στην Κεφαλονιά, όμως ο αδελφός του δεν τον δέχεται στο πλοίο, αναλαμβάνει την διοίκηση του πλοίου και αποπλέει προς άγνωστη κατεύθυνση. Ο Σωκράτης Σιμωνέτος επανέρχεται στην Πρέβεζα, ενημερώνει τον Παπαγεωργίου για τα συμβάντα και απέρχεται στη Ρουμανία.

Τον Νοέμβριο του 1896 το πλοίο «ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ», του οποίου ο κάτοχος Στυλιανός Παπαγεωργίου προ πολλού είχε χάσει τα ίχνη, εμφανίζεται στο Πόρτο-Λάγο και φορτώνει σιτάρι για Μασσαλία από την εταιρεία Μιχαήλ Α. Λόγκου και ΣΙΑ. Το φορτίο ασφαλίστηκε από την ασφαλιστική εταιρεία, που αντιπροσωπεύει ο κ. Μαρτίνος Σίροβιτς, πλην όμως, μετά τον απόπλου εξαφανίζεται το πλοίο και το φορτίο του.

Μετά από πολύχρονες δαπανηρές έρευνες της ασφαλιστικής εταιρείας διαπιστώνεται, ότι τόσο το φορτίο όσο και το πλοίο πουλήθηκαν παράνομα.

Με βάση, λοιπόν το κοινό συμφέρον, ο Παπαγεωργίου και ο εκπρόσωπος της ασφαλιστικής εταιρείας Μ. Σίροβιτς, συμφωνούν, όπως στο εν λόγω

συμβόλαιο λεπτομερώς παρακάτω περιγράφεται, για τις ενέργειές τους προς επαναπόκτηση του πλοίου και του φορτίου.

Το δεύτερο έγγραφο είναι ένα ιδιωτικό συμφωνητικό σε εντυπωσιακά καλαίσθητο επιστολόχαρτο της φέρμας CRISTOFORO C. RIZOS (ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Χ. ΡΙΖΟΣ), αντιπροσώπου πλείστων ευρωπαϊκών εταιρειών, που αναλυτικά εκτυπώνονται στο αριστερό μέρος του επιστολόχαρτου, αλλά και πρόσθετα χειρόγραφα άλλες συμπληρώνονται.

Το συμφωνητικό συντάσσεται 2½ χρόνια μετά το προηγούμενο συμβόλαιο, τον Νοέμβριο του 1900. Τα δυο συμβαλλόμενα μέρη είναι αφ' ενός ο Χριστόφορος Ρίζος, (ο γνωστός δωρητής του Νεκροταφείου), ως αντιπρόσωπος της γνωστής ήδη ασφαλιστικής εταιρείας «Assicurazioni Generali» της Τεργέστης και αφ' ετέρου ο προπάππος Στυλιανός Παπαγεωργίου. Η συμφωνία αναφέρεται και πάλι στην υπόθεση της πειρατείας του πλοίου «ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ» και του φορτίου του, υπογράφεται δε από τους ανωτέρω δύο.

Εντύπωση προξενεί το γεγονός, ότι αυτό το ιδιωτικό συμφωνητικό είναι στην ιταλική γλώσσα και οι συμβαλλόμενοι υπογράφουν επίσης στα λατινικά (ιταλικά), που σημαίνει ότι κατέχουν αμφότεροι τη γλώσσα και συνηθίζουν να τη χρησιμοποιούν.

Για τον προπάππο είναι ήδη γνωστό, ότι κατείχε την ιταλική, ο ιδιοκτήτης δε του εργαστηρίου στη Μάλτα, όπου έμαθε την τέχνη ωρολογοποιίας και χρονομετρικής ήταν ιταλικής καταγωγής και η αλληλογραφία, που διατηρούσαν, μετά την επιστροφή του προπάππου στην Πρέβεζα, διεξήγετο στα ιταλικά.

Βεβαίως είναι προς το παρόν δυσεξήγητο, η χρήση της ιταλικής σε συμφωνία μεταξύ δύο Πρεβεζάνων.

Διαβάζοντας τα περιγραφέντα ανωτέρω έγγραφα, που κλείνουν πάνω από ένα αιώνα ζωή, αναπνέουμε τον αέρα μιας άλλης εποχής και μεταφερόμαστε στην ατμόσφαιρα μιας άλλης Πρέβεζας.

Η οθωμανική Πρέβεζα απέναντι από την ελληνική Λευκάδα.

Συνεχές αλισβερίσι ανάμεσα στις αντικρινές ακτές.

Οι Οθωμανοί κάτοικοι της Πρέβεζας μεταβαίνουν για τα συμβόλαιά τους στους Λευκαδίτες συμβολαιογράφους, ενώ Λευκάδιοι δημότες, Έλληνες υπήκοοι, παρεπιδημούν στην Πρέβεζα.

Η Πρέβεζα, κοσμοπολίτικο λιμάνι, με προξενεία και αλλοδαπούς πρά-

κτορες ευρωπαϊκών μεγάλων εταιρειών, που ασφαλίζουν τις γολέτες, τα ιστιοφόρα, που ξανοίγονται μεταφέροντας Παργινά χρυσόξυλα και προϊόντα της ελληνικής γης στις πόλεις της Ιταλίας, στη Μάλτα και στη Μασσαλία.

Καπετάνιοι με Κεφαλλονίτικα ονόματα, πειρατές στο Ιόνιο το 1900, που από τη μια πωλούν με νόμιμα συμβόλαια πλοία και από την άλλη αρπάζουν τα ίδια πλοία και τα φορτία τους και εξαφανίζονται.

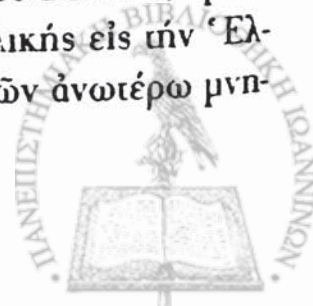
Επιστολόχαρτα με εντυπωσιακές φίρμες από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, που η ύπαρξή τους διαγωνίζεται ως τις μέρες μας και που επιβεβαιώνουν, πως η Πρέβεζα ήταν μια πόλη με ανοιχτά φτερά και ανοιχτά μυαλά, στο σταυροδρόμι πολιτισμών.

Κι όλα αυτά από δύο φύλλα μουχλιασμένου χαρτιού!

Επιμέλεια - μετάφραση από τα Ιταλικά
Αλέξανδρος Γεωρ. Τζούρος
Ιστορικός - Αρχαιολόγος
Μεταπτυχιακός σπουδαστής ΕΜΠ

Ἄριθ. 565

Ἐν Πρεβέζῃ τὴν δεκάτην τρίτην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἐνενηκκοστοῦ ὀγδόου ἔτους ἡμέραν Παρασκευὴν καὶ ὥραν τρίτην μετὰ μεσημβρίαν ἐνώπιον ἐμοῦ Δημητρίου Σούντια, Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ Προξενικῷ καταστήματι, κειμένῳ ἐν τῇ κατὰ τὴν συνοικίαν Μεχτέω οἰκίᾳ τῆς κυρίας Σεβαστῆς Κονεμένου, παρουσίᾳ καὶ τῶν κάτωθι μνημονευομένων καὶ προσυπογραφομένων μαρτύρων, πολιτῶν Ἑλλήνων, παρεπιδημούντων ἐνταῦθα κ.κ. Στελιανού Ἡλ. Κονιδάρη, φαρμακοποιοῦ καὶ Μιλτιάδου Λεκατσᾶ, διδασκάλου, δημοτῶν Λευκαδίων, ἀσκέτους πρὸς ἐμέ καὶ πρὸς ἀλλήλους πάσης συγγενείας καὶ μὴ ὑπαγομένους εἰς οὐδεμίαν τοῦ Νόμου ἐξαιρέσιν ἐνεφανίσθησαν αὐτοπροσώπως ἀφ' ἐνός ὁ κύριος Μαρτίνος Σίροβιτς, πράκτωρ τῆς ἀτμοπλοικῆς ἐταιρείας τοῦ Αὐστριακοῦ Λόυδ, ὑπήκοος Αὐστριακός, διαμένων ἐνταῦθα παριστῶν τὴν εἰς Τεργέστιν ἐδρεύουσαν ἀσφαλιστικὴν ἐταιρείαν «Assicurazioni Generali», μὴ εἰδώς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Νικόλαος Βέλλιος, ἐμποροῦπάλληλος, ὑπήκοος Ἑλλήν, ὡς Διερμηνεὺς τῆς Ἱταλικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὅστις ὠρκίσθη προηγουμένως ἐνώπιον ὄλων τῶν ἀνωτέρω μνη-

μονευομένων παρόντων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, ὅτι θέλει διερμηνεύσει πιστῶς τῷ μὲν Μαρτίνῳ Σίροβιτς, ἅπαν τὸ περιεχόμενον τοῦ παρόντος ἐγγράφου, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, τοῖς δέ λοιποῖς παροῦσι τὰς ἀπαντήσεις τοῦ αὐτοῦ Μαρτίνου Σίροβιτς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Στελιανός Παπαγεωργίου, ὠρολογοποιός, ὑπήκοος Ὀθωμανός, κάτοικος Πρεβέζης καὶ ἠτύσαντο τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἐγγράφου, δι' οὗ συνωμολόγησαν καὶ συνεβάλλοντο πρὸς ἀλλήλους ὡς ἐξῆς: Ὁ Στελιανός Παπαγεωργίου δηλοῖ πρῶτον, ὅτι δυνάμει συμβολαίου ἀγοραπωλησίας, γενομένου ἐν Λευκάδι, ἐνώπιον τοῦ ἐκεῖσε συμβολαιογράφου Χρήστου Σ. Μανιάκη ὑπ' ἀριθ. 17396 καὶ ἀπὸ 16 Ιουλίου 1896 μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Γαβριήλ Σιμωνέτου, ἐφοπλιστοῦ τῆς ἡμιολίας ὑπὸ σημαίαν Ἑλληνικὴν, ὀνομαζόμενης «Αικατερίνη» πρώην «Ὀλυμπιάς» ὁ αὐτός Σ. Παπαγεωργίου ἐγένετο ἰδιοκτῆτης τῆς αὐτῆς ἡμιολίας, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ συμβολαίου, ὃπερ ἔχει εἰς χεῖρας του καὶ ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν διώρισε πλοίαρχον τῆς ἡμιολίας τὸν Σωκράτην Σιμωνέτον, καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τοῦ πιστοποιητικοῦ ἰδιοκτησίας ὑπάρχοντος εἰς τὰ βιβλία τοῦ ἐνταῦθα Λιμεναρχείου, οὗτινος ἀντίγραφον κατέχει.

Δεύτερον, ὅτι τὸ πλοῖον αὐτὸ κατέπλευσεν εἰς Πάργαν, ὅπου ἐφόρτωσε χρυσόξυλα διὰ Τεργέστην, ὑπὸ τὸν αὐτὸν πλοίαρχον Σωκράτην Σιμωνέτον, ἔχοντα ὅμως ἐπὶ τοῦ πλοίου τὸν Γαβριήλ Σιμωνέτον, ἀδελφὸν αὐτοῦ.

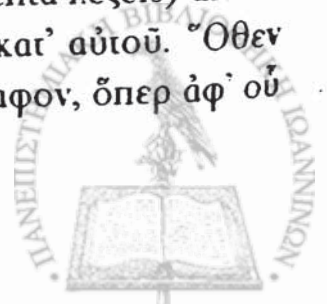
Τρίτον, ὅτι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πλοίου ἐκ Τεργέστης εἰς Κεφαλληνίαν ὁ Γαβριήλ Σιμωνέτος τοῦ ἀπηύθυνεν δύο ἐπιστολάς ἐκ λιμένων τῆς Δαλματίας, ὅπου εἶχε προσεγγίσει τὸ πλοῖον, ζητῶν νὰ τῷ πέμψῃ γενικὸν πληρεξούσιον, ὅπως δύναται νὰ ναυλώσῃ καὶ πωλῇ τὸ πλοῖο καὶ εἰσπράττῃ ναύλους καὶ λοιπά. Προσορμισθέντες δέ εἰς Παξούς τῷ ἀπηύθυνε τηλεγράφημα τῆς αὐτῆς φύσεως, εἰς τὰς ἐπιστολάς δέ ταύτας καὶ εἰς τὸ τηλεγράφημα δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀπάντησιν.

Τέταρτον, ὅτι φθάσαντες εἰς Κεφαλληνίαν ἀπέστειλεν ὁ αὐτός Γαβριήλ Σιμωνέτος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σωκράτην Σιμωνέτον, ὅπως λάβῃ τὸ ζητούμενον πληρεξούσιον, τουθ' ὃπερ ἀπολύτως ἠρνήθη ὁ εμφανισθεὶς νὰ πράξῃ, ἀπεναντίας μάλιστα τὸν προσεκάλεσε νὰ ἔλθῃ μετὰ τοῦ πλοίου εἰς Πρέβεζαν διὰ νὰ τακτοποιήσουν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ πλοίου· ἐπιστρέψαντος δέ τοῦ Σωκράτους Σιμωνέτου εἰς Κεφαλληνίαν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Γαβριήλ δὲν τὸν ἐδέχθη ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ χωρὶς εἰδικὴν ἐντολὴν ἀνέλαβεν οὗτος τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου καὶ ἀπέπλευσεν λαβῶν ἄγνωστον κα-

τεύθυνσιν, μεθ' ὃ ὁ Σωκράτης Σιμωνέτος ἐπανελθὼν εἰς Πρέβεζαν τὸν ἐπληροφόρησεν περὶ τῷ ἀνωτέρῳ ἀναχωρήσας εἶτα εἰς Ρουμανίαν.

Πέμπτον, ὅτι τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ ἐμφανισθεὶς Σ. Παπαγεωργίου δέν δύναται νά βεβαιώσῃ ποῖος ἐκυβέρνα τό πλοῖον, ὅταν τοῦτο ἀπέπλευσεν εἰς Πορτολάγον κατὰ Νοέμβριον 1896, καθ' ὅσον πρό πολλοῦ εἶχεν ἀπωλέσει τά ἴχνη του, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιμόνους προσπάθειάς, ἅς κατέβαλε καί καταβάλλει εἰσέτι πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ πλοίου. Ὁ δέ κύριος Μ. Σίροβιτς ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ιδιότητι του δηλοῖ πρῶτον, ὅτι τὴν 2/14 Νοεμβρίου 1896 ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ πλοίου ἐφορτώθη ἐν Πορτολάγῳ σῖτος προωρισμένος διὰ Μασσαλίαν ὑπὸ τῆς ἐταιρίας Μιχαήλ Α. Λόγκου καί συντροφίας· ὅτι τό φορτίον τοῦτο ἠσφαλίσθη παρά τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀντιπροσωπευομένης ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 816 καί ἀπὸ 5/17 Νοεμβρίου 1896 ἐγγράφου· ὅτι μετὰ τὸν ἀπόπλουν ἐκεῖθεν τοῦ πλοίου οὐδεμία ἐλήφθη περὶ αὐτοῦ εἰδήσις διὰ πολλοὺς χρόνους καί ὅτι μετὰ πολλὰς καί δαπανηράς ἐρεῦνας γενομένας ὑπὸ τῆς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρίας, προέκυψεν αὐτῇ, ὅτι τό πλοῖον καθὼς καί τό φορτίον παρανόμως ἐπωλήθησαν. Νῦν τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη θέλοντα νά ἐνεργήσωσιν ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι, καθ' οὗτος ἀνήκει πρὸς ἀνάληψιν τοῦ πλοίου καί τοῦ φορτίου καθὼς καί πρὸς ἀποζημιώσιν αὐτοῦ, συνεφώνησαν ὅπως ἔπεται: Πρῶτον, ὁ Στελιανός Παπαγεωργίου ἐκχωρεῖ πᾶν δικαίωμα αὐτοῦ ιδιοκτησίας ἢ ἄλλης τινός φύσεως ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ πλοίου εἰς τὴν ἀσφαλιστικὴν ἐταιρίαν «Assicurazioni Generali», ἥτις ἀφ' ἐτέρου ὑποχρεοῦται νά ἀποπειραθῇ διὰ παντός καταλλήλου μέσου νά ἀποζημιωθῇ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνωτέρῳ πλοίου προκαταβάλλουσα πᾶσαν ἀναγκαίαν πρὸς τοῦτο δαπάνην. Δεύτερον, τό καθαρὸν κέρδος τό προκύψον ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ πλοίου καί τῆς ληφθησομένης ποσότητος λόγῳ ἀποζημιώσεως καί βλάβης τοῦ πλοίου θέλει διανεμηθῇ μετὰ τοῦ Στελιανοῦ Παπαγεωργίου καί τῆς ἐταιρείας «Assicurazioni Generali» ἀναλόγως τῶν ζημιῶν ἅς ὑπέστησαν ἀμφότερα τὰ μέρη, ὁ μὲν ὡς κύριος τοῦ πλοίου, ἡ δὲ ἐταιρία ὡς ἀσφαλιστικὴ. Τρίτον, ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν, αἱ προσπάθειαι τῆς ἐταιρίας ἀποβῶσιν ἄκαρποι οὐδεμίαν ἀπαιτήσιν θέλει ἔχει αὕτη παρά τοῦ Στελιανοῦ Παπαγεωργίου περὶ συνεισφορᾶς τούτου εἰς τὰς δαπάνας, ἅς ἡ ἐταιρία ἤθελεν ἀπαιτήσῃ πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν ἢ δι' οἵανδήποτε ἄλλην ----- (διαγράφονται ἐπὶ λέξεις) αἰτίαν, παραιτουμένης δὲ καί πάσης ἄλλης τυχόν ἀπαιτήσεως κατ' αὐτοῦ. Ὅθεν πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρῳ συνετάχθη τό παρὸν ἔγγραφον, ὅπερ ἀφ' οὗ

προηγουμένως διηρμηνεύθη Ἰταλιστί παρά τοῦ προμνησθέντος Νικολάου Βέλλιου τῷ μὲν συνυποβαλλομένῳ Μ. Σίροβιτς ἅπαν τό περιεχόμενον αὐτοῦ κατά τήν περί πιστῆς διερμηνεύσεως βεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ Ν. Βέλλιου, πρὸς δέ λοιπούς Ἑλληνιστί ἢ πλήρης παραδοχή τοῦ Μ. Σίροβιτς ὄλων τῶν ἐν αὐτῷ συνωμολογημένων ὑπεγράφη παρ' ὄλων τῶν εἰρημένων παρόντων.-

Οἱ Συμβαλλόμενοι

M. Sirovich

Στελ. Παπαγεωργίου

Ἐξ Ὁ Πρόξενος

Δημ. Σούντιας

Οἱ Μάρτυρες

Στελ. Ἡλ. Κονιδάρης

Μιλ. Λεκατσῆς

Ἐξ Ὁ Διερμηνεύς

Ν. Βέλλιος

Ἐξ Ὁ,τι ἀκριβές ἀντίγραφον

Ἐν Πρεβέζῃ τῇ 31 Αὐγούστου 1900

Ἐξ Ὁ Πρόξενος

ΠΡΕΒΕΖΑ τὴν 28 Νοεμβρίου 1900

Με το παρόν ιδιωτικόν ἐγγραφον συμφωνήθηκαν καὶ καθορίσθηκαν μεταξὺ τοῦ κ. Χριστόφορου Χ. Ρίζου, ἀντιπροσώπου τῆς «Assicurazioni Generali» τῆς Τεργέστης, ασφαλιστικῆς εταιρείας καὶ τοῦ κ. Στελιανού Παπαγεωργίου, προηγουμένου ιδιοκτῆτη τοῦ πλοίου ὀνομαζόμενου «Αἰκατερίνη» με σημαία ὀθωμανική, τα ἀκόλουθα:

I. Ὅτι ο κ. Παπαγεωργίου ἔχει πληρώσει στον κ. Ρίζο το ποσό των οκτακοσίων χρυσῶν φράγκων (αριθμός 800) γιὰ λογαριασμό των προαναφερομένων «Γενικῶν Ασφαλειῶν Τεργέστης» καὶ τὴν ἀναλογία του, ἀκριβῶς γιὰ το συμβόλαιο, που ἐγένε εδῶ στο Ἑλληνικὸ Προξενεῖο στὶς 10 Μαρτίου 1898 με Νο 565, μεταξὺ τοῦ κ. Παπαγεωργίου καὶ τοῦ κ. Martino Sirovich, τότε ἀντιπροσώπου των προαναφερομένων Γενικῶν Ασφαλειῶν Τεργέστης.

II. Ὅτι με αὐτὸ το προαναφερθέν ποσό των 800 Fr, οὐ Γενικὲς Ασφάλειες δὲν ἔχουν καμιά ἀπαίτηση ἐναντι τοῦ κ. Παπαγεωργίου ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ

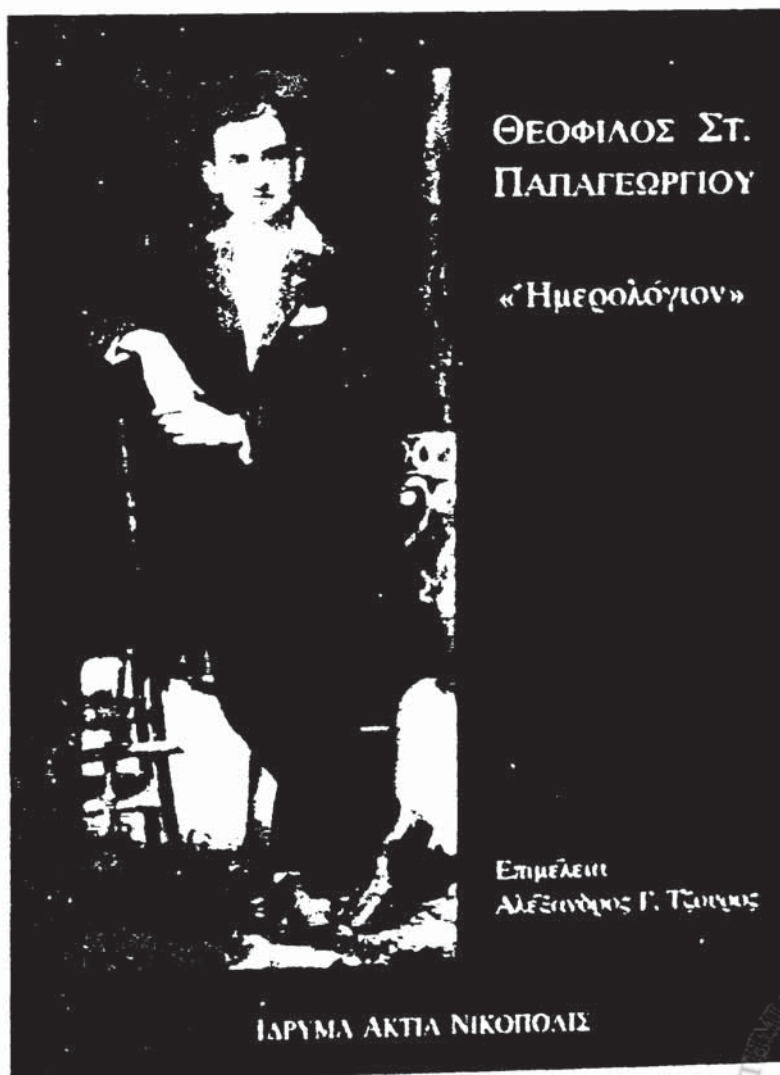
προαναφερθέντος συμβολαίου, όμως, αν οι Γενικές Ασφάλειες αποδείξουν στο μέλλον, ότι ο κ. Παπαγεωργίου ήταν αναμεμιγμένος στην πειρατεία του Σιμωνέτου, ο κ. Παπαγεωργίου θα είναι υπεύθυνος έναντι των Γενικών Ασφαλειών για όλα αυτά, που προβλέπει ο Νόμος για πειρατεία.

III. Ότι με αυτό το ποσό των 800 Fr, που εισέπραξαν οι Γενικές Ασφάλειες από τον κ. Παπαγεωργίου αυτές ικανοποιούν το προαναφερθέν συμβόλαιο με τον κ. Παπαγεωργίου, όμως, οι Γενικές Ασφάλειες αποποιούνται οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση και ευθύνη τόσο έναντι του κ. Παπαγεωργίου, όσο και έναντι άλλων προσώπων, που θα μπορούσαν να ενδιαφέρονται για το προαναφερθέν πλοίο «Αικατερίνη»..

Συντάχθηκε εις διπλούν για ένα μόνο σκοπό.

Χριστόφορος Χ. Ρίζος

Στελιανός Παπαγεωργίου

Ένας αιώνας Πρεβεζάνικου Τύπου (1900-2000)

ΠΡΕΒΕΖΑ 1900

ΠΡΕΒΕΖΑ 2000

Έρευνα - Επιμέλεια - Παρουσίαση

Σπύρος Σουμαλεύρης

Ιατρός - Αντιπρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου "ΠΡΕΒΕΖΑ"

Η παρουσίαση έγινε στις 30 Μαρτίου 2002
στη “Θεοφάνειο Αίθουσα” της Πρέβεζας,
σε εκδήλωση που διοργάνωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος “Πρέβεζα”
για να τιμήσει τους ιδιοκτήτες, εκδότες, διευθυντές σύνταξης
των εντύπων Πρεβεζάνικων ενδιαφερόντων.

Πρόλογος

Η καθημερινότητα, ιδιαίτερα σήμερα με τους ξέφρενους ρυθμούς της, παραβλέπει τα άξια λόγου.

Όμως αυτός ο λόγος επιβάλλει αναφορά στα θεμελιώδη, σε όσα ουσιαστικά στοιχειοθετούν, διέπουν τη μοίρα μας.

Στα θεμελιώδη ανήκει και η σχέση μας με τη μνήμη και την κριτική της θεώρηση (Μουσεία, Βιβλιοθήκες, Αρχεία).

Η σημερινή παρουσίαση είναι μια σημαντική πτυχή της δράσης του Πολιτιστικού Συλλόγου, γιατί πιστεύουμε ότι πολιτιστική δράση σημαίνει πρωτίστως αναφορά σε αυτά ακριβώς τα θεμελιώδη.

Κίνητρο για την έρευνα που θα σας παρουσιάσω και η οποία διήρκεσε πάνω από ένα χρόνο, ήταν η αναψηλάφηση του αρχείου του ιατρού Αλέξανδρου Σουμαλεύρη, ιδρυτή και εκδότη του “Εθνικού Κήρυκα” του 1958.

Η συλλογή περισσότερων στοιχείων για την εκδοτική δραστηριότητα στην Πρέβεζα εντυπωσίασε όχι μόνο εμένα, αλλά και το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου, τόσο ώστε όλοι αισθανθήκαμε υποχρέωσή μας την αιόδοση ενός στοιχειώδους φόρου τιμής σε όλους εκείνους που προσπάθησαν με τα έντυπά τους, μαθητικά, σπουδαστικά, επιστημονικά, εφημερίδες, περιοδικά, να βελτιώσουν την πνευματική, καλλιτεχνική, επιχειρηματική και πολιτική ζωή του τόπου.

Όπως κάθε έρευνα έτσι και η παρούσα είχε πολλούς αιφνιδιασμούς. Στην αρχή πίστευα ότι η πρώτη εκδοτική δραστηριότητα στην πόλη μας άρχισε στα μέσα περίπου του 1930. Στην πορεία έπεσα πάνω στην Έκθεση Ηπειρωτικού Τύπου που είχε οργανώσει στα Γιάννενα ο Χρήστος Σούλης το 1931. Αυτή η έκθεση μετέθεσε το όριο στο 1924. Τέλος ερευνώντας τα σωζόμενα τοπικά αρχεία βρήκα ένα άρθρο στο “Βήμα Πρεβέζης” του 1952 το οποίο δίνει ως χρόνο πρώτης εκδοτικής δραστηριότητας το 1914.

Η παρουσίαση των εντύπων θα γίνει με slides, γιατί θεώρησα ότι η οπτι-

κή επαφή με τα έντυπα, τους ανθρώπους τους και τις πηγές των πληροφοριών μου, θα ήταν πιο ενδιαφέρουσα από την προφορική μόνο αναφορά σε αυτά, καθόσον, όπως θα διαπιστώσετε, πρόκειται για 77 τίτλους*.

• Στο επάνω μέρος θα βλέπετε τον επίσημο τίτλο κάθε εντύπου και αμέσως κάτω τον υπότιτλο.

• Πιο κάτω τον τόπο και τη χρονολογία της πρώτης έκδοσης.

• Αμέσως παρακάτω, τον ιδρυτή, εκδότη, και διευθυντή σύνταξης.

• Στο κάτω μέρος τέλος, αναφέρονται οι πηγές. Σε κάθε περίπτωση που το έντυπο ευρέθη σε αρχείο στην Πρέβεζα προτίμηση να αναφερθώ σε αυτό, παρότι το έντυπο δυνατόν να έχει βρεθεί και σε άλλη βιβλιοθήκη.

Ζητώ εκ των προτέρων συγγνώμη για τυχούσες παραλείψεις ή ανακρίβειες, όπως επίσης και την επιείκειά σας στην κρίση αυτής της ερασιτεχνικής προσπάθειας. Ας έχουμε υπ' όψιν ότι η έρευνα δεν σταματά ποτέ και ας αποτελέσει η σημερινή παρουσίαση ένα κίνητρο για όσους κατέχουν σχετικό υλικό να το προσκομίσουν, ώστε ο κατάλογος να τελειοποιηθεί.

Κατέβαλα ιδιαίτερη προσπάθεια, ώστε να διασταυρωθούν οι πληροφορίες από τις πηγές, όπου ήταν δυνατόν.

Στοιχεία έχουν συλλεγεί από την Εθνική Βιβλιοθήκη, τη Βιβλιοθήκη της Βουλής, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, αιό επίσημους ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με τον Τύπο όπως η κ^α Βούλα Κόντη, από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους του Νομού Πρεβέζης και από τα ίδια τα έντυπα, τα οποία είναι οι καλύτεροι μάρτυρες.

Αξίζει να επισημανθεί ότι υπήρχε μεγάλη δυσκολία στην εξεύρεση των ίδιων των εντύπων, καθώς πολλά αρχεία εκδοτών της πόλης μας έχουν καταστραφεί.

Θα ήθελα ιδιαίτερα να ευχαριστήσω:

- την κ. Βασιλική Τσιγκούνη της Εθνικής Βιβλιοθήκης, η οποία πολύ πρόθυμα μου παρείχε πληροφορίες, όσες φορές χρειάστηκε,
- τον κ. Ελευθέριο Νικολαΐδη, ερευνητή στο Ίδρυμα Ερευνών,
- την κ. Δήμητρα Γουβιά των Γενικών Αρχείων του Κράτους του Νομού Πρεβέζης,
- την κ. Λέλα Τσόλκα-Στεφοπούλου για τη βοήθειά της στην Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών,

* Στην παρούσα δημοσίευση κάθε slide αντιστοιχεί σε ένα πλαίσιο.

- ΠΡΕΒΕΖΑ, «Καθημερινή εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1916-1917
- Εκδότης: Πύρρος Γιαννόπουλος (δημοσιογράφος)
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

- ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ, «Εικονογραφημένο μαθητικό περιοδικό (χειρόγραφο)»
- Πρέβεζα 1917
- Διευθυντής LAX: (Γ.Ν. Αιγιαλείδης) - Συντάκτης ΡΙΧ: Ι.Ν. Αιγιαλείδης
- Κ. Τσικνάκης: «Ο Ελληνικός νεανικός τύπος 1915-1936», 1986

Στο περιοδικό αυτό θα σταθούμε λίγο περισσότερο. Το μόττο του ήταν:

*Το φύλλο μας θα βγαίνει όταν μας καπνίζει,
Παγίδες θε να στένει κι όλους θα τσιγαρίζη.*

Τόπος έκδοσης: Πρέβεζα. Κυκλοφόρησε ένα τεύχος κατά το 1917.

Τιμή τεύχους 10 λεπτά. Το περιοδικό κυκλοφορούσε χέρι με χέρι σε ένα αντίτυπο με την ένδειξη «επί επιστροφή». Με το περιοδικό αυτό οι μικροί μαθητές Γεώργιος και Ιάσων Αιγιαλείδης σατιρίζουν διάφορες καταστάσεις. Χαρακτηριστική είναι η έμμετρη έκκληση προς τους αναγνώστες για την αποστολή συνεργασιών, που υπάρχει στην πρώτη σελίδα του τεύχους:

<i>Όποιος θέλει για να γράψει κάτι τι στον Πειρασμό το γραφτό του ας πετάξη προς ημάς με σεβασμό</i>	<i>Με μεγάλη προθυμία θα το γράψωμεν ευθύς εάν φέρνει ευθυμία και πειράζεται κανείς.</i>
--	--

Οι αδελφοί Γεώργιος και Ιάσων Αιγιαλείδης, σύμφωνα με τη Μάρθα Καρποζήλου («Ελληνικός Νεανικός Τύπος 1830-1914»), φέρονται να έχουν εκδόσει επίσης τα εξής έντυπα: α) «Παιδική Εφημερίδα» (Πειραιάς, Θεσσαλονίκη 1913-1914), β) «Παιδική Ημέρα» (Πειραιάς 1913-1915), γ) «Μικρά Εφημερίς» (Πειραιάς 1914-1915). Όλα περιοδικά εικονογραφημένα. Το πρώτο εβδομαδιαίο, το δεύτερο μηνιαίο, και το τρίτο δεκαπενθήμερο.

- ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ, «Δύο φύλλα»
- Πρέβεζα 1920
- Εκδότης: Βασιλάς (από Πάργα)
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

- τον κ. Παντελή Ντόντορο που μου εμπιστεύθηκε, για λογαριασμό του Συλλόγου, όλο το αρχείο του της εφημερίδας “Ο Τύπος” (15 φύλλα).
- Επίσης, όλους τους εκδότες ή διευθυντές σύνταξης και τις οικογένειές τους, οι οποίοι μου έδωσαν πληροφορίες, φωτογραφίες και τα αρχεία των εντύπων τους.

Σε ό,τι αφορά τον Τύπο αυτό καθεαυτό, θα ήθελα να θυμίσω τη ρήση του Λεβί-Στρως σύμφωνα με την οποία «οι λέξεις είναι εργαλεία, και ο καθένας μας μπορεί να τις χρησιμοποιεί όπως νομίζει, φτάνει, προηγουμένως, να εξηγή τις προθέσεις του».

Εμείς στον Πολιτιστικό Σύλλογο πιστεύουμε ότι κάθε έκφραση κοινωνικής συμπαράστασης στην αποστολή του τύπου, είναι εξαιρετικά χρήσιμη για την αναψηλάφηση της πορείας του. Και τούτο γιατί ο κόσμος μας, που ποτέ δεν είναι στατικός, αλλά μια “société en dévenir”, δηλ. μια “κοινωνία εν τω γίνεσθαι”, σύμφωνα με την όμορφη διατύπωση του Saint-Simon, απαιτεί τη συμμετοχή όλων μας στη διαμόρφωσή του προς όφελος του πολίτη.

1

- ΒΗΜΑ, «Λιγόζων προσπάθεια»
- Πρέβεζα 1914
- Εκδότης: Νικήτας Τσουτσάνης, Συντάκτης: Χρήστος Μίχας
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

Η εφημερίδα αυτή, όπως και όλες οι επόμενες μέχρι την «Πρέβεζα» του 1924 που εκδόθηκε από τον Χατζηγιαννάκογλου, δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο της Εκθέσεως Ηπειρωτικού Τύπου που έγινε στα Γιάννενα το 1931 από τον Χρ. Σούλη. Πιθανότατα πρόκειται περί πολύ βραχύβιων προσπαθειών, όπως αναφέρει ο «Διαβάτης» στο «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952.

Νικήτας
Τσουτσάνης

2

- ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ, «Σατυρική εφημερίδα με 2-3 φύλλα»
- Πρέβεζα 1915
- Εκδότης: Νικήτας Τσουτσάνης
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

3

- ΠΡΕΒΕΖΑ, «Καθημερινή εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1916-1917
- Εκδότης: Πύρρος Γιαννόπουλος (δημοσιογράφος)
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

4

- ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ, «Εικονογραφημένο μαθητικό περιοδικό (χειρόγραφο)»
- Πρέβεζα 1917
- Διευθυντής LAX: (Γ.Ν. Αιγιαλείδης) - Συντάκτης ΡΙΧ: Ι.Ν. Αιγιαλείδης
- Κ. Τσικνάκης: «Ο Ελληνικός νεανικός τύπος 1915-1936», 1986

Στο περιοδικό αυτό θα σταθούμε λίγο περισσότερο. Το μόντο του ήταν:

*Το φύλλο μας θα βγαίνει όταν μας καπνίζει,
Παγίδες θε να στένει κι όλους θα τσιγαρίζη.*

Τόπος έκδοσης: Πρέβεζα. Κυκλοφόρησε ένα τεύχος κατά το 1917.

Τιμή τεύχους 10 λεπτά. Το περιοδικό κυκλοφορούσε χέρι με χέρι σε ένα αντίτυπο με την ένδειξη «επί επιστροφή». Με το περιοδικό αυτό οι μικροί μαθητές Γεώργιος και Ιάσων Αιγιαλείδης σατιρίζουν διάφορες καταστάσεις. Χαρακτηριστική είναι η έμμετρη έκκληση προς τους αναγνώστες για την αποστολή συνεργασιών, που υπάρχει στην πρώτη σελίδα του τεύχους:

<i>Όποιος θέλει για να γράψει κάτι τι στον Πειρασμό το γραφτό του ας πετάξη προς ημάς με σεβασμό</i>	<i>Με μεγάλη προθυμία θα το γράψωμεν ευθύς εάν φέρνει ευθυμία και πειράζεται κανείς.</i>
--	--

Οι αδελφοί Γεώργιος και Ιάσων Αιγιαλείδης, σύμφωνα με τη Μάρθα Καρποζήλου («Ελληνικός Νεανικός Τύπος 1830-1914»), φέρονται να έχουν εκδόσει επίσης τα εξής έντυπα: α) «Παιδική Εφημερίδα» (Πειραιάς, Θεσσαλονίκη 1913-1914), β) «Παιδική Ημέρα» (Πειραιάς 1913-1915), γ) «Μικρά Εφημερίς» (Πειραιάς 1914-1915). Όλα περιοδικά εικονογραφημένα. Το πρώτο εβδομαδιαίο, το δεύτερο μηνιαίο, και το τρίτο δεκαπενθήμερο.

- ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ, «Δύο φύλλα»
- Πρέβεζα 1920
- Εκδότης: Βασιλάς (από Πάργα)
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

6

- ΠΡΕΒΕΖΑ
- Πρέβεζα 1924
- Εκδότης: Π. Χατζηγιαννάκογλους
- Χρ. Σούλης, «Η Δωδώνη»: Έκθεσις του Ηπειρωτικού Τύπου - 1931

7

- ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΗΧΩ
- Πρέβεζα 1925-1926
- Εκδότης: Π. Χατζηγιαννάκογλους
- Χρ. Σούλης, «Η Δωδώνη»: Έκθεσις του Ηπειρωτικού Τύπου - 1931

8

- ΕΓΕΡΤΗΡΙΟ, «Εκπαιδευτική εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1925-1930
- Εκδότης: Γ. Ίκκος
- Χρ. Σούλης, «Η Δωδώνη»: Έκθεσις του Ηπειρωτικού Τύπου - 1931

9

- ΠΡΕΒΕΖΑ, «Μηνιαίο περιοδικό»
- Πρέβεζα 1927
- Εκδότης: Φιλικός Όμιλος Πρεβέζης
Διευθύνεται από επιτροπή συνεργατών
Υπεύθυνος: Κων. Μίχας
- Εθνική Βιβλιοθήκη - Αρχείο Νικήτα Τσουτσάνη

Το 2^ο φύλλο του περιοδικού αυτού σώθηκε στο αρχείο του κ. Νικήτα Τσουτσάνη. Ο Γυμνασιάρχης Κ.Ι. Μόραλης γράφει επιστολή προς φίλον: «Θεραπεύεται το πάθος;» Επίσης γράφει ο Πύρρος Γιαννόπουλος (Ηπειρώτης, τέως Νομάρχης), ο Κλη-τός (ψευδώνυμο του Περικλή Τόλια), ο Φιλοκτίτης Λαμπράκης κ.α.

Στις επόμενες σελίδες παραθέτουμε σελίδες του περιοδικού προς ανάγνωση, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν.

ΕΦΟΣΤΑ

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 2

ΠΡΕΒΕΖΑ

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡ. 3

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΕΚΔΟΣΙΣ ΦΙΛΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΠΡΕΒΕΖΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1927 Π ΓΡΑΦΕΙΑ : Φ.Ο.Π. Ι ΤΥΠ. Ν. ΤΣΟΥΤΣΑΝΗ

Κ. Μόραλη (Γυμνασιάρχου)

ΘΕΡΑΠΕΥΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΘΟΣ;

(Ἐπιστολή πρὸς φίλον)

Φίλε μου,

Μ' ἐρωτᾷς διὰ τῆς ἐπιστολῆς σου νὰ σοὶ δώσω τὴν γνώμην μου ἂν τὸ πάθος θεραπεύεται. Γνωρίζω ὅτι σέβασαι τὰς κοίτας μὲν ὡς πρὸς ζητήματα ψυχθολογικὰ καὶ κοινωνικὰ. Αὐτὸ ἀκριβῶς μ' ἐνθαρρύνει νὰ προβῶ εἰς τὴν παροῦσαν διατριβήν. Ἐς πρώτοις πρέπει νὰ ὀρίσωμεν τί εἶναι πάθος καὶ ἔ-

πειτα νὰ δώσωμεν μίαν διάκρισιν καὶ διαίρεσιν αὐτοῦ. Πάθος εἶναι μία διασκόουσα καὶ δραστικὴ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶνε σῶμα καὶ ψυχὴ, ἡ δὲ ψυχὴ, νοῦς ἢ πνεῦμα καὶ καρδιά, καὶ τὸ πάθος ἔρα θὰ εἶναι σωματικόν, πνευματικόν καὶ ἠθικόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιθυμία πάντως ὑπονοεῖ ἀντικείμενον, ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ὁποίου συχνῆς σχέσεως καὶ οικειώσεως ἐγενήθη τὸ πάθος, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάθος πάντοτε κινεῖται ἐν τινὶ ἐπιθυμητῷ ἀντικειμένῳ. Ἄλλ' ἐρώτησον; πῶς ποιεῖται ἀντι-

κείμενον τοῦτο ἐσχετίσθη ὁ ἄνθρωπος; ἐγνώσατο αὐτὸ διανοοίᾳ, ἐτόθησε καρδίᾳ.

Πάντως ἡ μετ' αὐτοῦ πνεῦμα ἐπλήθη πρῶτον διὰ τινος ἰδέας ἢ παραστάσεως, ἥτις κατέστησεν εἰς τὸν πάσχοντα γνωστὸν τὸ ἀντικείμενον ὅθεν δρω; δι' ἰδέας ἢ παραστάσεως ἐγνώρισάμεν αὐτὸ οὕτω, καὶ δι' ἰδέας ἢ παραστάσεως ἄλλη; δυνάμεθα ν' ἀποσπᾷμεν αὐτοῦ κατὰ τὸ λεγόμενον «ἤλω τὸν ἦλον πασσάλω τὸν πάσσαλον». Ἄλλ' ἡ νέα ἰδέα πολεῖ νὰ ἐξητόσην ἐπιβολὴν καὶ ἰσχύον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁσην καὶ ἡ προ-

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΑΝΩΝ

ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΕΥΣΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΩΝ ΤΩΝ

1810--1845

(Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενον)

Αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι φυγάδες, ἀφοῦ δυὸ χρόνια φάγαν τὸ μικρὸ ψωμὶ τῆς ξενητείας; βρεμμένο μὲ τὰ δάκρυα τοῦ πόνου τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος, ἕνα εὐτυχισμένο πρωὶ τοῦ Μάϊου τοῦ 1801 ξαγνάντεψαν τὰ Παληοσάραγα καὶ σὲ λίγο βγαῖναν πάλι στὴ Πατρίδα τους, ἐλεύθεροι ἀπ' τὸν Ἄλῃ Πασά « τὸν κοινὸν ὀχθρὸν

ὅσα ἡ ἐπιτόπιος ἀρχὴ ἐναπετίθετο εἰς τὴν διαχείρησίν του.»

«Τέτοιος λοιπὸν Ὀθωμανὸς ἀρμοστής στάλθηκε ἀπ' τὴ Πόλη, ὁ Ἄμπτουλάχ μπέης «ὡς βεκύλης καὶ κυβερνήτης εἰς νεοκρήτους τόπους τοῦ Κρατισοῦ τῆς Αὔγου στοῦ Βασιλείως».—

Κι' ἔτσι ὕστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια οἱ ἐπιζήσαντες ξύλαπῆσαν

ων θεσπισμάτων».—

Ἄλλὰ γιὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐξουσιῶν ἀπὸ ἀπόψεως δημοσίου Δικαίου κ.τ.λ. τῆς Διοικήσεως Πρεβέζης θὰ μᾶς δ'ῶθῃ εὐκαιρία πολὺ σύντομα σὲ χωριστὴ μελέτη νὰ γράψουμε λεπτομέρειες; τῶρα ὁ σκοπὸς εἶνε ἄλλος.—

Κλη-τὸς

(συνέχεια)

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΙΧΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ!...

Φιλοκτ. Η. Λαμπράκη

Τὰ πρωτοβρόχι' ἀρχίσανε κι' ἀνεμοὶ βογγοῦνε
καὶ δέρνει τ' ἀνεμόβροχο τὴν ἐρημὴ ἀκρογιαλιά
Μὰ τὰ φτωχὰ τὰ μάτια μου, τοῦ κάκτου καρτεροῦνε....
Ἄϊόνη, σὰν τότε, νᾶρχεται δὲ θὰ τὴ δοῦνε πειλ

ΠΡΕΒΕΖΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Ἡ ΤΟΠΟΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Εἰς τὸ **LIBRO D'ORO** τῆς Πρεβέζης οἰκογένεαι εὐπατριδῶν ἀναφέρονται αἱ ἑξῆς: Βαλκαντίνης, Κονετιένος, Γερογιάννης, Αὐγερινός, Γκινίκα, Κεχράς, Δημιουλῆς, Κατσιλῆ, Γκενοβέλης, Γκούστη, Τσαρλαμπῆς, Ἀδάμος, Λουζόπουλος, Ζαλογκίτης, Ζάχος, Ρέντφος, Ρουμβος, Παπατρινοταφύλλου, Βαζζέλης, Μίνος, Σκέφερης, Καγαμίνης, Μαϊμάτης, Δεβάρης. Ἐκ τῆς ἀριστοκρατίας αὐτῆς τῆς Πρεβέζης ὀλίγοι σῶζονται σήμερον. Νέα δὲ στοιχεῖα προόδου καὶ πολιτισμοῦ ἀνεπάνησαν, θεθέντα ἐπὶ κεφαλῇ τῆς κοινωτικῆς ζωῆς τῆς πόλεως.

Καὶ ὁ Περιελῆς Ζερλέντης ἀγνοεῖ τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν τῆς τοπωνυμίας τῆς Πρεβέζης: (Ἱππειρωτικὰ Μελετήματα) 1889 ὄπω; καὶ ὁ Σπ. Λ. Ἀραβατινός; εἰς τὴν « Ἱστορίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ » περιπίπτει εἰς τὴν ἀνακρίθειαν νὰ γράψῃ ὅτι ἡ Πρεβέζα ὡς πόλισμα ἱστορικῶ; ἀναφέρεται, τὸ πρῶτον, ἐν ἔτει 1495 (Σελ. 108). Καὶ ὁ « Κάδμιος » εἰς τὸ βιβλίον του: « Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις; παρὰ τὴν Πρεβέζαν » 1900 περιπίπτει εἰς τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν ἀνακρίθειαν. Ὁ ἀρχαιολόγος ὁμοῦ; καὶ ἱστορικὸς; κ. Α. Φουρίκης; εἰς τὸ βιβλίον του « Ἡ Πρεβέζα » (Σελ. 274 — 294) πραγματευόμενος διὰ μαζοῦν τὰ περὶ τῆς θέσεως; ὀνομασίας; καὶ ἱστορίας; τῆς Πρεβέζης; καθ' ὅσον μετ'

ἀναμφισβητήτου ἱστορικῶ; κύρου; τὸ ζήτημα τῆς « θέσεως » τῆς « κτίσεως » καὶ τοῦ « ἐτύμου » τῆς λέξεως Πρεβέζης. Ὁ ἀρχαιοδίφης; συγγραφεὺς; δίδει πλήρη καὶ σαφῆ περιγραφὴν τῆς θέσεως τῆς Πρεβέζης; τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἤθελον νὰ συγχέου; μετὰ τῆς Νικολέως; ἄλλοι δὲ μετὰ τῆς Βερενίκης; τῆς οἰκισθείσης; ὑπὸ τοῦ Ἰύρου. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως ταύτης; τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἀποδεικνύει πόσον ἀσύστατος; εἶναι ἡ χροнологία τῆς ἰσχυρῆς τῆς Πρεβέζης ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1495 τὴν ὁποίαν ἀβασκίτω; πάντες παρεδέχθησαν. Ἡ Πρεβέζα ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Γενουσησίων; κατὰ τὸ 1292. ὁπῶ; ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ Χρονίῳ τοῦ Μυρέω;.

Διὰ τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως « Πρεβέζα » ἐγράμψαν; πλείστα. Ὡ; ἀνωτέρω; ἀναφέρω; ἢ καταγωγὴ τῆς; ἐκ τῆς ἰταλικῆς; λέξεως; PROVISIONE δὲν εἶναι ἀληθής; Ἡ ἔτυμολογία προέρχεται ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ « πρέβεζα » τὸ ὅποιον σημαίνει καθὲ; δίοδον; πέριαι; πορθμὸν.

Οἱ ἀλβανόφωνοι τῆς Ἀλβανίας; καὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου; διιπεραιοῦμενοι; εἰς τὴν ἑναντι Ἀκαρναντίαν ὠνόμασαν τὸ σημεῖον ἐκεῖνο « Πρέβεζαν » δηλαδὴ « πέριαι » ἢ « πόρον ». Πρὸς τὴν λέξιν ταύτην ὑπέφθουσαν; καὶ πολλὰ ἄλλα συγ-

γενεῖς ὡς εἶναι: Βόσκορος; Περατέα; Περαταρί; Πέριμα; Πειραιεύς; κ.τ.λ. Τότε δὲ φαίνεται; ὀνομασία καὶ ἡ ἐκ παλαιῶ; Νικόπολι; « Παλιολοπρέβεζα » ἢ καταστροφή δ' αὐτῆς; περὶ τὸν 11ον αἰῶνα συμπύπει τελείως; πρὸς τὴν ἰδυσιν τοῦ μικροῦ συνοικισμοῦ τοῦ περὶματος (Πρεβέζης) διτις σήμερον ηὐξήθη; εἰς τὴν ὠραίαν; καὶ προσδεύεται; πύλιν τῶν ἡμερῶν μας.

Ὁ ἀρχαιολόγος; κ. Ἀλεξ. Φιλαδέλφους; (Ἀνασκαφαὶ Νικολέως 1913.) ἐνφ; λεπτομερῶ; περιγράφει τὰ τῆς; πόλεως; τοῦ Αὐγουστοῦ; Ἰδρυθείσης; τῷ 31 π.χ. καὶ καταστραφείσης; ὑπὸ τῶν Βουλγάρων; κατὰ τὸ 1080 μ.χ. δὲν ἀναφέρει τὴν πραγματικὴν ἱστορικὴν χρονολογίαν τῆς Ἰδρύσεως; τῆς Πρεβέζης; τὴν ὁποίαν πρῶτος ὁ κ. Α. Φουρίκης; καὶ μετ' αὐτὸν ὁ καθηγητῆς; τοῦ Πανεπιστημίου; κ. Ἀμαντος; ἀναφέρει.

Ἰῶρος; Γκινόπουλος
Ἡπειρώτης;
Τέως; Νομάρχης;

εἰς τὸ **Χρτοπωλεῖον**
Νικήτα Τσουτσίνη — Πρεβέζα
εὐρίσκονται
βιβλία Ἐκδοτικῆς; ἑταιρίας;
Δ. & Π. Δημητρίου
Νομικῆ;
Ἱατρικῆ;
Βιβλιοθήκη Δημητρίου;
Βιβλία Παιδικὰ;
Βιβλία Κόκκινα;
Βιβλία Μπλε;
Γεωγραφικὸι χάρται;
κ. λ. π.

10

- ΒΗΜΑ, «έως το τέλος της προεκλογικής περιόδου»
- Πρέβεζα 1929
- Εκδότης: Νικήτας Τσουτσάνης, Συντάκτης: Χρ. Γερογιάννης (Περικλής Τόλιας)
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

Νικήτας
Τσουτσάνης

11

- ΒΗΜΑ
- Πρέβεζα 1930-1940
- Εκδότης: Νικήτας Τσουτσάνης
Συνεργάτες: Περικλής Τόλιας με το ψευδώνυμο «Κλη-τός», Αλή-Ντίνο Βέπς, Φιλοκτίτης Λαμπράκης με το ψευδώνυμο «Λειμώνας», Χαράλαμπος Βαρσάμης, Απόστολος Κοντογιάννης, Τάκης Τσάκος με το ψευδώνυμο «Πελασγός», Ιωάννης Σαουσάντος με το ψευδώνυμο «Βέγας» και Γιάννης Τάλλαρως με τα ψευδώνυμα «Μονόφθαλμος» και «Άχθος Αρούρης». Μετά 12 χρόνια επανεκδίδεται με τίτλο «ΒΗΜΑ ΠΡΕΒΕΖΗΣ».
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»
Χρ. Σούλης, «Η Δωδώνη»: Έκθεσις του Ηπειρωτικού Τύπου - 1931

12

- ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ, «Μαθητική εφημερίς»
- Πρέβεζα 1930 ;
- Επιμελητής εκδόσεως: Παπακωνσταντίνου (καθηγητής)
Υπεύθυνος: Ιωάννης Μουστάκης
- «Πρεβεζάνικα Χρονικά» τεύχος 31-32 (1995), Γ. Μουστάκης
Ο τίτλος αυτός εσφαλμένα αποδίδεται από τον «Διαβάτη» στο «Βήμα Πρεβέζης» της 19-5-1952 στον Νικ. Πεπόνη. Στο αρχείο του κ. Χρήστου Πεπόνη βρέθηκε η εφημερίδα με τίτλο «ΕΝΩΣΙΣ». Η ύπαρξη της εφημερίδας αυτής, δηλ. «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ», δεν έχει διασταυρωθεί από ανεύρεσή της σε αρχείο.

3

- ΛΑΪΚΗ ΦΩΝΗ ΠΡΕΒΕΖΗΣ
«Ανεξάρτητος εβδομαδιαία Ηπειρο-Αιτωλοακαρνανική εφημερίς»
- Πρέβεζα 1930-1931
- Διευθυντής: Τάκης Σαλμάς
- Εθνική Βιβλιοθήκη

14

- ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
«Μηνιαίον Όργανον του Γεωργικού
Επιμελητηρίου Νομού Πρεβέζης»
- Πρέβεζα 1934
- Διευθυντής: Ι. Σαουσάντος
- Εθνική Βιβλιοθήκη

Ιωάννης
Σαουσάντος

15

- ΗΧΩ
- Πρέβεζα 1935 ;
- Εκδότης: Αθανάσιος Καλαβρέντζος
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»
«Πρεβεζάνικα Χρονικά» τεύχος 31-32 (1995),
Γ. Μουστάκης

Αθανάσιος
Καλαβρέντζος

16

- ΝΕΑ ΖΩΗ, «Μονόφυλλη προσπάθεια ενός ομίλου νέων
της εποχής»
- Πρέβεζα 1935 ;
- Εκδότης: Ιωάννης Φονταράς
- «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»
Η έκδοση αποδίδεται σε ομάδα νέων.

Ιωάννης
Φονταράς

17

- Ο ΛΑΟΣ
- Πρέβεζα 1941-1944, 1946
- Όργανο του Ε.Α.Μ.
- «Αντίσταση», Διαμαντόπουλος

Το έντυπο αυτό βρέθηκε στο αρχείο του κ. Δημητρίου Πολύζου και φαίνεται στη φωτογραφία:

ΟΛΟΙ ΕΙΜΕ ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΙΑΝΕΡΙΑ - ΣΑΓΑΠΤΟΣ ΕΡΩΤΗΣ ΣΑΤΙΡΕΥΣΗ

Αριθ. φύλλου 65
 22 Απριλίου 1944
 Γραφή Φύλλου
 Αρ. 2.000.-

ΚΑΘΙΣΤΕΡΙΝΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ Ε.Α.Μ. ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΠΙΣΤΩΣΗ

Ο λαός ο Ελληνικός λαός παρακολούθησε με ζωφόρο ενδιαφέρον όλες τις εκδηλώσεις, επίμονες κι' αντλήσιμες προσπάθειες του ΕΑΜ για την πραγματοποίηση μιας γενικής πολιτικής συμφωνίας και ενότητας. Με παρακολούθησε και έβριε πως στα δυόμισυ αυτά χρόνια που συνέχισα και χωρίς διακοπή το ΕΑΜ καλεί κόμματά και οργανώσεις στην κοινή προσπάθεια του έθνους για την επιβίωση του λαού, για το δικαίωμα του κατακτητή και τη λαοκρατική λύση του εσωτερικού προβλήματος της χώρας, επιτόσια ανυπόβλητα στάθηκαν οι μικροπολιτικοί και ιδιοτελείς υπολογισμοί, ή ακόμα ελέγχιτος φόβος για τη χειραφέτηση και το έθνος του λαού, ή ένδοξη εδωσθηρία και άδωξία όλων εκείνων του ελάχιστου και υποχρόνου να βρίσκονταν απ' την πρώτη στιγμή στις εκάσεις του Εθνικού Αγώνα.

Η συγκρότηση της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης και η πρώτη και ιδρυτική της πράξη καθώς και το ελιγμωδικό της προς την Ελλάδα και δημόσια ελπίδα είναι μετ' ηλίκη του Ελληνικού λαού και των προσπαθειών, κινήσεων και ανερών, για την κατάλυση και την τροπικισμό της Εθνικής Ενότητας. Είναι σύγχρονα ένα σοβαρό και αξιόλογο θέμα προς την κατεύθυνση της ολοκληρωτικής πολιτικής και στρατιωτικής ενότητας.

Η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης για τον ακριβή λόγο κάλεσε όλα τα κόμματα και οργανώσεις και την Κυβέρνηση να λύσουν με τέλους όλους τους ενδοιασμούς και να ηχοκρίσουν στο έθνος και στην ηλιότητα του Ελληνικού λαού για τη σχηματισμό Κυβέρνησης Εθνικού Εθνικού Συνσπασμού.

Τι να ελπίσει ο λαός να είναι η απάντηση; Ακούσαμε να δέχονται επιτόνια ελλεικτικά και ουσιαστικά τη ενδιαφέρον τους για τον ηρωικό αναντιόμοιο λαό μας και να συμβάλλουν στην ελπίδα και κρήνη απελευθέρωση του έθνους και τους κατακτητές και τους καταπύστατους ντόπιους τυνεόνατες τους. Όσοι κωφεύουν στην πρόσκληση αυτή, όσοι κολύβουν ανσπώνται τη τή κοινή του Έθνους ελπίδα έχουν ελκήρη συντριπτική την ελπίδα έθνος του Ελληνικού λαού και της Ιστορίας.

Ο λαός μας μέσα στα δυόμισυ χρόνια της σκληρής και άδυσώπητης πάλης του ενάντια στους κατακτητές και τους ποροπένους λακέες τους δύνει το κριτήριο του, δηλαδή με τεράστια πείρα και μπορεί να ελπίδα άλλαξετα τις κλίσεις του. Έτσι εάν ελπίδα ή βρα ελπίδα είναι διελκικός στην κατανόηση των ελπίδων πάνω στους ώμους των πραγματικών ελπίδων και τουπλιστών της Εθνικής Ενότητας.

Ο Ελληνικός λαός στην πάλη ενάντια στον κατακτητή με ενδοιασμούς με ελπίδα και με όρεξη ορίστηκε στην ανάδειξη των εκπροσώπων του για να περιβάλει με την ηλιότητα του την Ε.Α.Μ. να μπορεί έτσι να ελπίδα σε αξιοπέρους τη Εθνική και λαοσωτήριο έργο της.

- 18
- ΑΓΩΝΑΣ
 - Πρέβεζα 1941-1944
 - Όργανο του Κ.Κ.Ε.
 - «Αντίσταση» (Αυλός 1979), Διαμαντόπουλος
Σ. Καρυάτογλου
Fleischer

- 19
- ΛΕΥΤΕΡΗ ΦΩΝΗ
 - Πρέβεζα 1942-1944
 - Όργανο της αγτιδικής επιτροπής του Κ.Κ.Ε.
 - Διαμαντόπουλος
Ε.Δ.Ι.Α.

- 20
- ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΟΗ
 - Πρέβεζα 1944
 - Όργανο του Ε.Δ.Ε.Σ.
 - Διαμαντόπουλος
Ε. Καρυάτογλου
Fleischer

- 21
- ΦΩΣ
 - Πρέβεζα, κατοχή
 - Όργανο του Ε.Δ.Ε.Σ.
 - «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»

- 22
- ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ
 - Άρτα-Πρέβεζα 1944
 - Όργανο της Ε.Π.Ο.Ν. Άρτας-Πρέβεζας
 - «Βήμα Πρεβέζης» της 19/5/1952, Περί Τύπου «Διαβάτης»
 - Πέτρος Ανταίος
Βαρών Οντέτ
Ε. Καρυάτογλου
Fleischer

- 23
- ΕΝΩΣΙΣ, «Εβδομαδιαία Ανεξάρτητος Πολιτική Εφημερίς εν Πρεβέζη»
 - Πρέβεζα, Νοέμβριος 1945
 - Ιδιοκτήτης: Νικ. Πεπόνης - Διευθυντής: Γ. Οικονόμου
 - Εκδίδεται παρά Επιτροπής
 - Αρχείο Χρήστου Πεπόνη

Νικόλαος
Πεπόνης

Αί Δημόσιες υπηρεσίες πρέπει ν' άκουε τή Φωνή τού Λαού.— Έτσι ό Λαός θά έχη άμειστοτήν ενίς ό
καλόγητος κέρρος.— Η ΕΝΩΣΙΣ είναι τό άπρωκατήλητο μάτι τού Λαού.— Άνήκει στό Λαό.— Ε'ράρετ

ΤΕΤΑΡΤΗ
13
ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1945

ΕΝΩΣΙΣ

Όςτος συνέχισαν
άλλο σωματίδιο έμμε,
(Γε. νήθησε εν κίνου γήθου' όχι έθρούς)
Άντι. Σφοδαί :

Ίδιοκτήτης: ΝΙΚ. ΠΕΠΟΝΗΣ
Διευθυντής: Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ

ΕΤΟΣ Α' - Άριθ. Φύλλου 18

Έκδίδεται: ΠΑΡΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Τιμή φύλλου δασχμα 250

- 24
- ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΕΙΑΤΑ «Εβδομαδιαίον Όργανον Νομαρχ. Επιτροπής ΕΛΕΕ Πρεβέζης»
 - Πρέβεζα 1945
 - Υπεύθυνος: Α. Γαντζίας
 - Αρχείο Χαραλάμπους Κ. Βασιλά

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΕΙΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΛΕΕ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Περίοδος ΒΙ Αριθ. 3 | Υπεύθυνος Α Γαντζίας | Πρέβεζα 19 Απριλίου 1945 | Τιμ. φύλ. Δρχ. 20

- 5
- ΒΗΜΑ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, «Εβδομαδιαία ανεξάρτητος τοπική εφημερίς»
 - Πρέβεζα 1952-1963
 - Διευθυντής: Νικήτας Ι. Τσουτσάνης
 - Εθνική Βιβλιοθήκη
 - Γ.Α.Κ., Αρχεία Ν. Πρέβεζας

Διευθυντής
ΝΙΚ. Ι. ΤΣΟΥΤΣΑΝΗΣ
ΕΤΟΣ 10—ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'
Άριθ. Φύλλου 488

ΒΗΜΑ

ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ 19 Μαΐου 1952

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΤΟΠΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

26

- ΑΓΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, «Εβδομαδιαία εφημερίς εν Πρεβέζη»
- Πρέβεζα 1955-1972
- Ιδρυτής: Ιωάννης Μουστάκης
Διευθυντής-Εκδότης: Ιωάννης Τάλλαρς, Θέμις Ταλλάρου, Γεώργιος Τάλλαρς
- Εθνική Βιβλιοθήκη,
Γ.Α.Κ., Αρχεία Ν. Πρέβεζας

Αναλυτικότερα, στην εφημερίδα αυτή παρουσιάζονται:

- Από το 1^ο έως το 12^ο φύλλο Ιδρυτής ο Ιωάννης Μουστάκης και Διευθυντής ο Ιωάννης Γ. Τάλλαρς.
- Από το 13^ο φύλλο (9/5/1955) Διευθυντής ο Ι. Τάλλαρς.
- Από το 166^ο φύλλο (5/5/1958) Εκδότης-Διευθυντής ο Ι. Τάλλαρς.
- Από το 191^ο φύλλο (20/10/1958) Ιδιοκτήτης-Διευθυντής ο Ι. Τάλλαρς.
- Από το 403^ο έως το 500^ο φύλλο (12/9/1963 – 3/9/1966) Ιδρυτής φέρεται ο Ιωάννης Τάλλαρς και Ιδιοκτήτης-Διευθυντής η Θέμις Ιωάν. Ταλλάρου.
- Είναι γνωστό όμως ότι από τότε που πέθανε ο Ιωάννης Τάλλαρς (Οκτώβριος 1961) την εφημερίδα έβγαζε ο γιος του Γεώργιος Τάλλαρς.

<p>ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΤΑΛΛΑΡΟΣ</p>	<h1 style="margin: 0;">ΑΓΩΝ</h1> <hr style="width: 100%;"/> <p style="margin: 0;">ΠΡΕΒΕΖΗΣ</p>	<p>ΔΕΥΤΕΡΑ 2 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1956</p>
<p>Έτος Β' – Αριθμός Φύλλου 59 Τμή φύλλου Αρ. 1.20 Κοινωνικό, άγγελια, διαφημίσεις Ιδιαίτερα συμφωνία</p>		<p>Γραφεία: Όμοθεν Στενοδοχείο «Αέλιος», Πρέβεζα Κατάγραφο δημοσιεύματα ή μη δέν επιστρέφονται</p>

Ιωάννης Μουστάκης

Ιωάννης Τάλλαρς

Γεώργιος Τάλλαρς

27

- ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ,
«Μηνιαία εφημερίς
των απανταχού Πρεβεζάνων»
- Αθήναι 1956
- Διευθυντής (1956): Χάρης Στ. Πάτσης
Διευθυντής (1962): Ευάγ. Μ. Χήτας
- Εθνική Βιβλιοθήκη
Γ.Α.Κ. Νομού Πρέβεζας

Χάρης Πάτσης

Ευάγγελος Χήτας

<p>ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Γερανίου 7 Τηλ. 814.246</p>	<h1>ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ</h1> <p>ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΝΩΝ</p>	<p>ΑΘΗΝΑΙ 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1962</p>
<p>Περίοδος Β'</p>	<p>Αριθ. φύλλου 30</p>	<p>Διευθυντής ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Μ. ΧΗΤΑΣ</p>
<p>Τιμή φύλλου έτος 1,50</p>		

28

- ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
«Η μεγαλύτερα εβδομαδιαία εφημερίς του νομού εκδιδομένη εν Πρεβέζη»
- Πρέβεζα, Μάρτιος 1958
- Εκδότης-Ιδρυτής: Αλέξανδρος Σουμαλεύρης
Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Συντάκτης: Αθανάσιος Τσόκας - Σπύρος Τσόκας
- Ε.Β.Ε.
Β.Β.Ε.
Αρχείο Σπ. Τσόκα

Αναλυτικότερα:

- Το Μάρτιο του 1958 πρωτοεμφανίζεται ως «Εθνικός Κήρυξ» (εβδομαδιαία) με Εκδότη τον Αλέξ. Σουμαλεύρη και Ιδιοκτήτη-υπεύθυνο Συντάκτη τον Αθ. Τσόκα.
- Από το φύλλο 132 (3/10/1960) εμφανίζεται ως «Εθνικός Κήρυξ Πρεβέζης» με Εκδότη τον Αλέξ. Σουμαλεύρη και Ιδιοκτήτη-υπεύθυνο Συντάκτη τον Αθ. Τσόκα.
- Από την 17/10/1960 ιδιοκτήτης και υπεύθυνος συντάκτης είναι ο Σπ. Τσόκας.
- Το 1969 εμφανίζεται ως «Εθνικός Ημερήσιος Κήρυξ» (εφημερίς τοπικών συμφερόντων Πρεβέζης-Λευκάδος-Βονίτσας) με Εκδότη-Διευθυντή τον Αθ. Τσόκα.
- Το 1971 ως «Εθνικός Κήρυξ» (καθημερινή έκδοσις δια τους νομούς Πρεβέζης και Λευκάδος) με Ιδιοκτήτη-Διευθυντή τον Αθ. Τσόκα.

Αλέξανδρος Σουμαλεύρης

Αθανάσιος Τσόκας

Σπύρος Τσόκας

<p>ΕΚΔΟΤΗΣ ΑΛΕΞ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Π. ΤΣΟΚΑΣ ΓΡΑΦΕΙΑ — ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΟΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' 5</p>	<h1>ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ</h1>	<p>ΠΡΕΒΕΖΑ ΔΕΥΤΕΡΑ 14 ΜΑΡΤΙΟΥ 1960 ΕΤΟΣ Γ'ον ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 104 ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΑΧ. 1,20</p>
<p>Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ</p>		

- 29
- ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ, «Τριμηνιαίο λαογραφικό και ιστορικό περιοδικό»
 - Αθήναι 1959
 - Έκδοση Συλλόγου «Νικόπολις»
 - Εθνική Βιβλιοθήκη
 - Ε.Η.Μ.

- 30
- ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ, «Δεκαπενθήμερος ανεξάρτητος εφημερίς νομού Πρεβέζης»
 - Αθήναι 1959-61, 1963;
 - Διευθυντής: Χρ. Δ. Πάνου και αργότερα Δημ. Γαρουφαλιάς
 - Εθνική Βιβλιοθήκη
- Η εφημερίδα «Αγροτικός Αγών», ιδιοκτησίας επίσης Γαρουφαλιάς, και η οποία κυκλοφορούσε στην Πρέβεζα, δεν συμπεριελήφθη στον κατάλογο, γιατί ούτε στον τίτλο ούτε στον υπότιτλο αναφέρεται η Πρέβεζα.

<h1>ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ</h1> <p>ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΗΣ</p>	<p>ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΠΑΝΟΥ Γραφείο: Φιλελλήνων 6 Αριθ. Τηλ. 21 901</p> <p>* Έτος Ιον — Αριθ. Φύλλου 6 Παρασκευή 17 Ιουλίου 1960</p>
--	---

- 31
- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Εβδομαδιαία εφημερίς, 'Όργανον των Νομών Πρεβέζης-Άρτης»
 - Αθήναι 1960
 - Ιδιοκτήτης-Διευθυντής: Ιωάν. Γ. Μπάκος
 - Αρχείο Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Εβδομαδιαία Έφημερίς "Όργανον τών Νομών Πρεβέζης - Άρτης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΜΠΑΚΟΣ

Έτος Δ' Αριθμός Φύλλου 76

Γραφεία Έφημερίδος Σόλωνος 122

τηλ. 631.694 - Τιμή Φύλλου Δραχ. 1,50

ΑΘΗΝΑΙ : 27 Φεβρουαρίου 1964

- 32
- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Ανεξάρτητος εβδομαδιαία εφημερίς εκδιδόμενη εν Πρεβέζη»
 - Πρέβεζα 1960
 - Ιδιοκτήτης-Διευθυντής: Ιωάν. Γ. Μπάκος
 - Γ.Α.Κ. αρχεία Ν. Πρέβεζας

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ

ΣΑΒΒΑΤΟΝ
10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1960

Έτος Α' Αριθμ. φύλ. 18
Τιμή Φύλλου Δραχ. 1,50

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΜΠΑΚΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ
Κάτωφ. Γκαργ. Τηροσίας
ΠΡΕΒΕΖΑ

Χειρόγραφα δημοσιεύ-
ματα ή μη εν καταστά-
σει

- 33
- Ο ΤΥΠΟΣ, «Όργανον νομού Πρεβέζης»
 - Πρέβεζα 31/3/1962 - 10/3/1964 (15 φύλλα)
 - Εκδότης-Διευθυντής: Ιωάν. Θ. Μουστακής
 - Αρχείο Παντελή Ντόντορου
Ε.Η.Μ.

Ιωάννης
Μουστακής

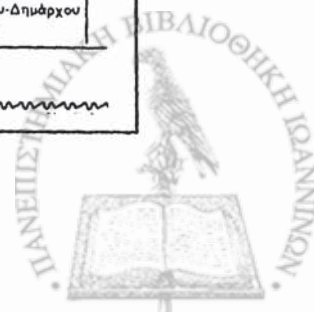

ΠΡΕΒΕΖΑ
Σάββατον 31 Μαρτίου
1962
ΕΤΟΣ Ιον
ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ Ι

Ο ΤΥΠΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΙΩΑΝ. Θ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
Γραφεία - Τυπογραφεία
Ώδός Βασ. Μιτάκου-Δημάρχου
Αριθ. 5

ΟΡΓΑΝΟΝ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

34

- ΤΟ ΦΩΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, «Προσωρινώς εβδομαδιαία εφημερίς τοπικών συμφερόντων εκδιδόμενη εν Πρεβέζη»
- Πρέβεζα 1962
- Διευθυντής - Ιδιοκτήτης - Υπεύθυνος Συντάκτης: Παύλος Γ. Γιακουμάτος
- Αρχείο Θεοδώρου Π. Γιακουμάτου

Παύλος
Γιακουμάτος

ΤΕΤΑΡΤΗ
24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1962

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΠΑΥΛΟΣ Γ. ΓΙΑΚΟΥΜΑΤΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΟΔΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΗ 29
Όμιλος Κοινωνίας Νεο-Πρεβεζάνων

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ, ΣΤΟΣ Δεσ - Τηλ 64666 43 - Τμήτ φύλλων 43 - Τμήτ φύλλων 1962 1.50

35

- ΤΟ ΖΑΛΟΓΓΟ, «Ανεξάρτητος εβδομαδιαία εφημερίς Νομού Πρεβέζης»
- Αθήναι 1963
- Ιδιοκτήτης-Διευθυντής: Δημ. Χ. Ναστούλης
- Υπεύθυνος Συντάξεως: Θεοδόσ. Γ. Αναγνώστου
- Εθνική Βιβλιοθήκη
- Αρχείο Δημ. Ναστούλη

Δημήτριος
Ναστούλης

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Χ. ΝΑΣΤΟΥΛΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΘΕΟΔΟΣ Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Τέλος Α' Έτος 64666 43
ΑΘΗΝΑΙ 1 Δεκεμβρίου 1963

Γραφείο Συμφορμής
Λεωφόρος 29 (Πλατεία)

- 36
- ΔΕΛΤΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ, «Μηνιαία εφημερίδα»
 - Πρέβεζα 1963-1969
 - Διεύθυνσις Γεωργίας / Τμήμα Γεωργικών Εφαρμογών
 - Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών

- 37
- Η ΤΟΠΙΚΗ, «καθημερινή έκδοσις δια τους νομούς Πρεβέζης και Λευκάδος»
 - Πρέβεζα 1964-1974
 - Συντάσσεται υπό επιτροπής
Διευθυντές Συντάξεως: Παύλος Γιακουμάτος - Ι. Κόκκινος
 - Εθνική Βιβλιοθήκη
Βιβλιοθήκη Βουλής

Παύλος
Γιακουμάτος

- 8
- Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΑΣ
 - Πρέβεζα 1965
 - Ελευθέριος Καρυάτογλου

Σπύρος
Βρυώνης

- ΝΕΑ ΠΡΕΒΕΖΑ, «Δεκαπενθήμερη δημοκρατική εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1965
- Διευθύνεται υπό Συντακτικής Επιτροπής
Εκδότης: Σπύρος Βρυώνης
- Αρχείο Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου

ΝΕΑ ΠΡΕΒΕΖΑ

δεκαπενθήμερη δημοκρατική εφημερίδα

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ - Πέμπτη 7 'Οκτώβρη 1965

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΣΠΥΡΟΣ ΒΡΥΩΝΗΣ

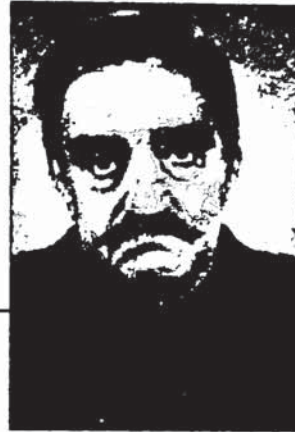
Έτος Α΄
Αριθ. Φύλλου 11
Τιμή Φύλλου δρχ. 1,20

Διεύθυνσις Γραφείων:
Αδριανουπόλεως 7
Διεύθυνσις Εκδότου
Μπιτζανίου 86
Πρέβεζα

40

- ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ, «Ημερησία εφημερίς»
- Πρέβεζα 1967
- Εκδότης-Διευθυντής:
Γ.Ι. Τάλλαρς - Αθ. Π. Τσόκας
- Αρχείο Βικτωρίας Παπαγεωργίου-Τζούρου

Γεώργιος Τάλλαρς

Αθανάσιος Τσόκας

41

- ΗΧΩ ΠΡΕΒΕΖΗΣ, «Καθημερινή τοπική εφημερίς Πρεβέζης-Λευκάδος»
- Ιωάννινα 1968
- Ιδιοκτήτης-Διευθυντής: Παύλος Γιακουμάτος
- Αρχείο Θεοδώρου Π. Γιακουμάτου

42

- ΖΑΛΟΓΓΟΝ, «Όργανον Διοικητικής και Πνευματικής Δραστηριότητας»
- Πρέβεζα 1968
- Δελτίον Νομαρχίας Πρεβέζης
- Ελευθ. Καρυάτογλου

43

- ΜΑΘΗΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ
- Πρέβεζα 1970-71
- Ελευθ. Καρυάτογλου

44

- IONION, «Καθημερινή εφημερίς δια τους νομούς Πρεβέζης-Λευκάδος»
- Πρέβεζα 1970
- Ιδιοκτήτης: Αθαν. Π. Τσόκας
Εκδότης - Διευθυντής Συντάξεως: Παύλος Γιακουμάτος
Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Σπ. Τσόκας
- Αρχείο Θεοδώρου Π. Γιακουμάτου

Αθανάσιος Τσόκας

Παύλος Γιακουμάτος

Σπύρος Τσόκας

	<h1>IONION</h1>	<p>Έκδότης Διότης Συντάξεως Π. ΓΙΑΚΟΥΜΑΤΟΣ Γραφεία Ή Καλοσ 2 Καί Γεωργίου Α' 7 Τηλε 4-38</p>
<p>ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ: ΠΡΕΒΕΖΗΣ ΚΑΙ ΛΕΥΚΑΔΟΣ</p>		
<p>ΤΡΙΤΗ 14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1970 Αριθ. Φύλλ. 20 Τιμή δρχ. 1</p>		

5

- ΔΕΛΤΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ, «Μηνιαίον περιοδικόν»
- Πρέβεζα 1972
- Διεύθυνσις Γεωργίας
- Ελευθ. Καρυάτογλου

6

- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Άρτας-Πρέβεζας»
- Αθήνα 1974
- (;)
- Εθνική Βιβλιοθήκη

47

- Η ΤΟΠΙΚΗ, «Καθημερινή έκδοσις δια τους νομούς Πρεβέζης-Λευκάδος»
- Ιωάννινα 1974
- Ιδιοκτήτης: Ι. Κόκκινος
- Εκδότης-Διευθυντής: Κική Ζέρβα
- Αρχείο Θεοδώρου Π. Γιακουμάτου

48

- ΤΟΠΙΚΗ ΦΩΝΗ, «Ημερησία τοπική εφημερίς Πρεβέζης»
- Πρέβεζα 1974
- Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής: Βασιλική Ζέρβα
- Αρχείο Βασιλικής Ζέρβα
- Ε.Η.Μ.
- Ε.Λ.Ι.Α.

Βασιλική
Ζέρβα

Πρόκειται για τη μακροβιότερη εφημερίδα που συνεχίζει σήμερα να εκδίδεται.

Κασσιανή
Τσακτσίρα

49

- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, «Ανεξάρτητη καθημερινή εφημερίδα Πρεβέζης-Λευκάδας»
- Άρτα 1976
- Ιδιοκτήτης: Εκδοτική Πρεβέζης-Λευκάδος Ο.Ε.
- Εκδότης-Διευθυντής: Κασσιανή Τσακτσίρα
- Επετ. 1976-77

50

- ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΝΕΑ, «Τοπική εφημερίς Πρεβέζης»
- Πρέβεζα 1976
- Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής: Σπύρος Τσόκας
- Αρχείο Σπύρου Τσόκα
Εθνική Βιβλιοθήκη
Ε.Η.Μ.

Σπύρος
Τσόκας

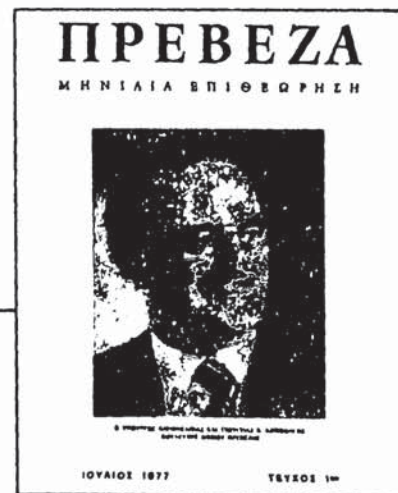
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΠΥΡΟΣ Π. ΤΣΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' 7 - ΤΗΛ. 22.439 ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡ. 4	<h1>ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΝΕΑ</h1> <p>ΤΟΠΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ</p>	ΕΤΟΣ 1ον ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 2	ΔΕΥΤΕΡΑ 29 ΜΑΡΤΙΟΥ 1976	ΓΡΑΦΕΙΑ - ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' 7 - ΤΗΛ. 22.439 ΠΡΕΒΕΖΑ
--	--	----------------------------	----------------------------	--

51

- ΠΡΕΒΕΖΑ, «Μηνιαία Επιθεώρηση»
- Αθήνα, Ιούλιος 1977
- Υπεύθυνος Διευθυντής - Συντάκτης: Ιωάννα Κονοφάγου-Παπαθανασίου
- Αρχείο Ιωάννας Κονοφάγου-Παπαθανασίου

Ιωάννα
Κονοφάγου-Παπαθανασίου

52

- ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, «Τριμηνιαίο περιοδικό»
- Πρέβεζα 1978
- Διεύθυνση Γεωργίας Νομού Πρεβέζης / Τμήμα Γεωργικής Ενημέρωσης
- Ελευθ. Καρυάτογλου

53

- ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, «Τριμηνιαίο περιοδικό
Ιστορία-Λαογραφία-Λογοτεχνία»
- Πρέβεζα, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1978
- Εκδότης: Δημοτική Βιβλιοθήκη
Διευθύνεται από Επιτροπή. Υπεύθυνος: Δημ. Απ. Παπαγιάννης
Επιτροπή: Μπιτζιλέκης Ελ., Αυδίκος Μιχ., Πάντος Ιωάν., Τζούμας Κων.,
Κατσαούνης Μιχ., Δήμας Σπ., Μπέτσος Οδυσ., Παπαγιάννης Δημ.
- Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας
Εθνική Βιβλιοθήκη
Ε.Η.Μ.

54

- ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΑ ΝΕΑ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΗΣ
- Πρέβεζα 1978
- Νομοκτηνιατρείο Πρεβέζης
- Ε.Η.Μ.

55

- ΠΡΕΒΕΖΑ, «Καθημερινή εφημερίδα εκδιδόμενη στο νομό Πρεβέζης»
- Πρέβεζα 1979
- Ιδιοκτήτης: Εκδοτικός Οργανισμός "Πρέβεζα"
Εκδότης-Διευθυντής: Θανάσιος Π. Τσόκας
- Αρχείο Αθαν. Π. Τσόκα

Αθανάσιος
Τσόκας

2 2

ΚΥΡΙΑΚΗ
7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
1980
Έτος 1
ἀριθ. φύλλου 284

ΠΡΕΒΕΖΑ

Καθημερινή εφημερίδα εκδιδόμενη στο Νομό Πρεβέζης

- 56 • **ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΑΝΩΝ**
 «Μηνιαία έκδοση του Συλλόγου Πρεβεζάνων Σπουδαστών»
 • Αθήνα 1979
 • Διευθύνεται από Συντακτική Επιτροπή
 • Γ.Α.Κ. Νομού Πρέβεζας

Φωνή των Πρεβεζάνων

ΧΡΟΝΟΣ 1ος
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 12

Μηνιαία έκδοση του Συλλόγου Πρεβεζάνων Σπουδαστών
ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δ/ση: Πανεπιστημίου 34
Αθήνα 163. Τηλ. 3612.861

MARTE 1980

- 57 • **ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ**, «Ημερήσια Δημοκρατική Εφημερίδα του Νομού Πρέβεζας»
 • Πρέβεζα 2-2-1981
 • Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής: Δημήτριος Λούπας
 • Αρχείο Δημητρίου Λούπα

Δημήτριος
Λούπας

ΔΕΥΤΕΡΑ
2 Φεβρουαρίου 1981

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΠΑΝ. ΤΣΑΛΔΑΡΗ 65

ΤΗΛ. 21061

ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ
ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
«ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ»
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΛΟΥΠΑΣ
Έτος Α' αρ. φύλλου 1

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ Ν. ΠΡΕΒΕΖΑΣ

- 58 • **ΠΑΛΜΟΣ**, «Καθημερινή εφημερίδα Πρέβεζας-Λευκάδας»
 • Πρέβεζα 1984
 • Ιδιοκτήτης-Εκδότης: Ελένη Β. Βέργου. Διευθυντής: Βασίλειος Βέργος

ΠΑΛΜΟΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Τετάρτη 1η Φεβρουαρίου 1984
Αριθμός φύλλου (82) — 18

Τιμή φύλλου δοκ. 10
Έδρα: ΠΡΕΒΕΖΑ
Παν. Τσαλδάρη 15
Τηλέφωνο: 24840

59

- ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ,
«Δημοκρατική βδομαδιατική εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1983
- Εκδότης-Διευθυντής: Πάνος Χαντζάρας
Εκδοτικός Οργανισμός "Πρέβεζα"
- Αρχείο Αθαν. Τσόκα

Πάνος
Χαντζάρας

ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΤΕΤΑΡΤΗ 29 ΦΕΒΡΑΡΙ 1984 ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 20

60

- ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ, «βδομαδιατική εφημερίδα της Πρέβεζας» (7/10/85-25/3/87)
και «Μηνιαία εφημερίδα της Πρέβεζας» (Ιούνιος 1997 - Ιανουάριος 1998)
- Πρέβεζα 1985
- Ιδιοκτήτης-Εκδότης: Βαγγέλης Π. Λιβιτσάνος
- Αρχείο Βαγγέλη Π. Λιβιτσάνου

Βαγγέλης
Λιβιτσάνος

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ

== ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ==

Λόρδου Βύρωνος 4 481.00 ΠΡΕΒΕΖΑ Τηλ. 24.450 ή 24492
ΕΚΔΟΤΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΒΑΓΓΕΛΗΣ Π.ΛΙΒΙΤΣΑΝΟΣ — ΔΕΥΤΕΡΑ 7 ΟΚΤΩΒΡΗ 1985—ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 1 —

- 61
- ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ, «Μηνιαία Εφημερίδα όλων των Συρρακιωτών»
 - Πρέβεζα, Οκτώβρης 1985
 - Ιδιοκτήτης-Εκδότης: Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας
Συντακτική Επιτροπή: Βαγγέλης Κώστας, Κακοσίμος Γεώργ., Νταλαούτης Σπ.
Υπεύθυνος τυπογραφείου: Χρ. Τσαγκής - Κ. Μαρκής Ο.Ε.
 - Αρχείο Ιωάν. Ευαγγέλου

ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΩΝ
ΠΡΕΒΕΖΑΣ
1973

Μηνιαία Εφημερίδα όλων των Συρρακιωτών

• ΓΡΑΦΕΙΑ: Πολυτεχνείου 8 ΠΡΕΒΕΖΑ - ΤΗΛ. 24428 •
ΧΡΟΝΟΣ ΤΡΙΤΟΣ - ΑΡΙΘΜ. ΦΥΛΛΟΥ 34 ΟΚΤΩΒΡΗΣ '85

- 62
- ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ, «Διμηνιαία Εφημερίδα της
Αδελφότητας Πρεβεζάνων της Αθήνας»
 - Αθήνα 1986
 - Εκδότης-Δ/ντής: Γιάννης Δράκος
Υπεύθ. Σύνταξης: Ελευθερία Βρεκούση-Καλογερά

- 63
- ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, «Μηνιαίο (;)»
 - Πρέβεζα 1986
 - Ιδιοκτήτης-Εκδότης: Ηλίας Καλδής

- 64
- ΝΕΟ ΒΗΜΑ, «Καθημερινή Εφημερίδα της Πρέβεζας»
 - Πρέβεζα 1987
 - Ιδιοκτήτης: "Νέο Βήμα"
 - Εκδότης-Διευθυντής: Πάνος Ε. Μπαΐλης
 - Αρχείο Χρήστου Πεπόνη

- 65
- ΝΕΑ ΠΡΕΒΕΖΑ, «Εβδομαδιαία Εφημερίδα»
 - Πρέβεζα 1989-1993
 - Ιδιοκτήτης: Πληροφορική Ο.Ε.
 - Διευθυντής-Εκδότης: Φίλιππος Ξέρας
 - Γ.Α.Κ. Νομού Πρέβεζας

- 66
- ΑΘΛΟΡΑΜΑ, «Εβδομαδιαία Εφημερίδα»
 - Πρέβεζα 1990-1992
 - Ιδιοκτήτης-Εκδότης: Φίλιππος Ξέρας

- 67 • ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΓΝΩΜΗ, «Ανεξάρτητη εβδομαδιαία εφημερίδα του Ν. Πρεβέζης Πολιτική-Κοινωνική-Φιλολογική-Λαογραφική»
- Πρέβεζα 1990
 - Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής: Θανάσης Π. Τσόκας
 - Αρχείο Αθαν. Π. Τσόκα

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΓΝΩΜΗ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ

όπου ελεύθερα συλλογεται συλλογεται καλε Ρήγας Βελεστινής

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΕΚΔΩΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ Π. ΤΣΟΚΑΣ
Λ. Βύρνος 7 - τηλ. 28522

Αριθ. φύλλου 7
Τιμή φύλλου δρ. 80

ΤΡΙΤΗ
28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
1990

- 68 • ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
- Πρέβεζα, Μάρτιος 1990
 - Ιδιοκτήτης: Ροταριανός Όμιλος Πρέβεζας
 - 1^η Συντακτική Επιτροπή: Παπαδήμας Σωκράτης, Καράμπελας Νίκος, Κωνσταντάκης Γιάννης, Τσόκας Σπύρος, Χαραλάμπους Δημήτριος
 - Αρχείο Ροταριανού Ομίλου
 - Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας

- 69 • ΑΠΟΨΗ, «Πανηπειρωτική καθημερινή εφημερίδα»
- Πρέβεζα 1993
 - Ιδιοκτήτης: Πληροφορική Ο.Ε.
 - Εκδότης-Διευθυντής: Αθαν. Τσόκας - Φίλιππος Ξέρας
 - Αρχείο Αθαν. Π. Τσόκα

Αθανάσιος Τσόκας

Αποψη

ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΕΤΑΡΤΗ 31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1993 • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 174 ΤΙΜΗ ΦΥΛ. 50 ΔΡΧ • ΤΗΛ: 0682 28522

70

- ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ, «Καθημερινή εφημερίδα νομού Πρέβεζας»
- Πρέβεζα 1994
- Εκδότης-Διευθυντής: Δημ. Κατσιπανέλης
- Εκτύπωση: Εκδοτική Ο.Ε. - Γ. Μπεζεβέγκης & Σία
- Αρχείο Δημ. Κατσιπανέλη

Δημήτριος
Κατσιπανέλης

ΜΑΡΤΙΟΣ 1 ΤΡΙΤΗ 1994 <small>Λογιστικός-Εσόδους 00.</small>	<h1>ΒΗΜΑ της Πρέβεζας</h1>	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ : Δ. ΚΑΤΣΙΠΑΝΕΛΗΣ ΕΤΟΣ 1ο ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 1 ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΧ. 60		

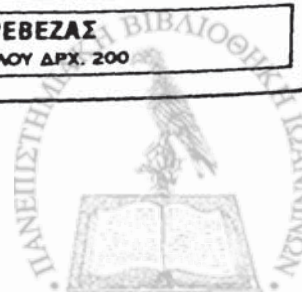
71

- ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, «Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα του Ν. Πρέβεζας»
- Πρέβεζα 1997
- Εκδότης-Διευθυντής: Σπύρος Πλέουρας
- Αρχείο Σπύρου Πλέουρα

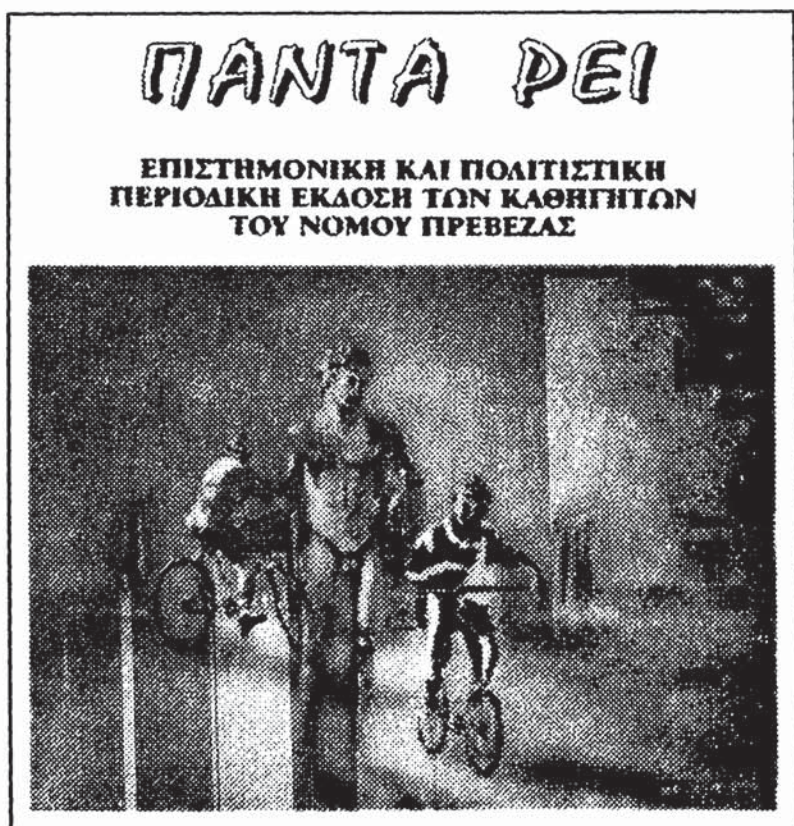

Σπύρος
Πλέουρας

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ		
ΤΡΙΤΗ 30 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1997	ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 9	ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΧ. 200

- 72
- ΠΑΝΤΑ ΡΕΙ, «Επιστημονική & Πολιτιστική Έκδοση Καθηγητών Ν. Πρέβεζας»
 - Πρέβεζα, Άνοιξη 1996
 - Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο: Βασίλης Ιωάννου, πρόεδρος ΕΛΜΕ Πρέβεζας
Συντακτική Επιτροπή: Γεωργούτσος Χρ., Μίχος Κ., Παπαδόπουλος Νότης
 - Αρχείο 2^{ου} Γυμνασίου

- 73
- ΠΕΡΑΣΜΑ ΙΣΟΝ ΠΡΕΒΕΖΑ, «Περιοδικό»
 - Πρέβεζα 1997
 - Εκδότρια: Ελευθερία Ι. Κανέλλου
 - Αρχείο Σπύρου Τσόκα

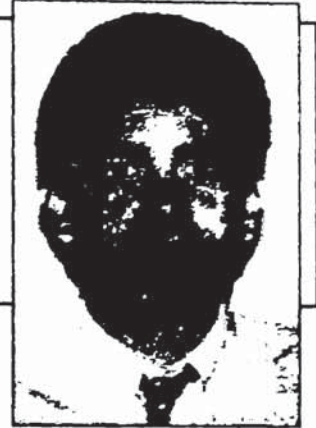
ΠΕΡΑΣΜΑ ΠΡΕΒΕΖΑ

ΤΟΠΙΚΗ ΠΕΡΙΠΛΑΜΗΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 1 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1998 • 500 ΔΡΧ

74

- ΝΙΚΟΠΟΛΗ, «Ημερήσια εφημερίδα του Νομού Πρέβεζας»
- Πρέβεζα 1999
- Ιδιοκτήτης: Χρ. Κ. Πιτσούνης
- Αρχείο Χρ. Πιτσούνη

Χρήστος Πιτσούνης

ΝΙΚΟΠΟΛΗ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ Ν. ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΤΕΤΑΡΤΗ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1999
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΟΥ 1
ΤΙΜΗ ΦΥΛΟΥ: ΔΡΧ. 50

75

- ΓΝΩΜΗ, «Εβδομαδιαία εφημερίδα Νομού Πρέβεζας»
- Πρέβεζα 2000
- Ιδιοκτήτης: Γραμμή
- Εκδότης-Διευθυντής: Σπύρος Πλέουρας
- Δ/ντής Σύνταξης: Δημ. Κατσιπανέλης
- Αρχείο Σπύρου Πλέουρα

Σπύρος Πλέουρας

ΤΕΤΑΡΤΗ
30
 ΜΑΪΟΥ

ΓΝΩΜΗ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΕΘΝ. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 84 ΠΡΕΒΕΖΑ - Τηλ. 26633 - fax 29753 - Αριθ. Φύλλου 27 - Τιμή φύλλου 120 ΔΡΧ

- 76
- ΝΕΑΝΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ, «Έκδοση στα πλαίσια της Ολυμπιακής Εκπαίδευσης από τους μαθητές του 2^{ου} Γυμνασίου Πρέβεζας»
 - Πρέβεζα 2001
 - Υπεύθυνος καθηγητής: Φίλιππος Καραμπίνας
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Κασκάνη Κων/να
 - Αρχείο 2^{ου} Γυμνασίου Πρέβεζας

- 77
- ΔΕΛΤΙΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
«Μηνιαίο όργανο των παραγωγικών τομέων του νομού Πρέβεζας»
 - Πρέβεζα 2001
 - Ιδιοκτήτης: Επιμελητήριο Πρέβεζας
Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο: Φ. Λαϊνάς
Συντακτική Επιτροπή: Ι. Γιαμάς, Ι. Σκαρνέλος
Επιμέλεια έκδοσης - Αρχισυνταξία: Σπύρος Πλέουρας
Φωτογραφίες (αρχείου): Βαγγ. Γιωτόπουλος
Στοιχειοθεσία-Εκτύπωση: Γ. Μπεζεβέγκης & Σία Ο.Ε.
 - Αρχείο Σπύρου Πλέουρα

ΔΕΛΤΙΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Μηνιαίο όργανο των παραγωγικών τομέων του νομού Πρέβεζας

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 1 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2001

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ ΑΝΑ ΤΟΠΟ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ

ΤΟΠΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΠΡΕΒΕΖΑ	Εφημερίδες	47 *
	Εφημερίδες σατυρικές	1
	Μαθητικά - Σπουδαστικά - Εκπαιδευτικά	7
	Περιοδικά	7
ΑΘΗΝΑ	Εφημερίδες	6
	Μαθητικά - Σπουδαστικά - Εκπαιδευτικά	1
	Περιοδικά	2
ΙΩΑΝΝΙΝΑ	Εφημερίδες	2
ΑΡΤΑ	Εφημερίδες	2
ΣΥΝΟΛΟ		75

* Το «ΒΗΜΑ» του 1914, του 1929 και του 1930 εθεωρήθη ένας τίτλος.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

1901-1910	0
1911-1920	5
1921-1930	8
1931-1940	3
1941-1950	8
1951-1960	8
1961-1970	12
1971-1980	12
1981-1990	12
1991-2000	7
2001-2002	2
ΣΥΝΟΛΟ	77

- Το πιεστήριο του «Βήματος» του Νικίτα Τσουτσάνη το έχει σήμερα ο κ. Παντελής Ντόντορος.
- Το πιεστήριο του «Αγώνα» στο οποίο τυπώθηκε και ο «Τύπος» αγοράστηκε από τον Ιωάννη Μουστάκη. Κατόπιν περιήλθε στην ιδιοκτησία του Ιωάν. Τάλλαρου, στη συνέχεια του Αθ. Τσόκα και σήμερα βρίσκεται στο ξενοδοχείο "Margarona Royal".
- Το πιεστήριο του «Εθνικού Κήρυκα» πουλήθηκε εκτός Πρεβέζης.

Κυρίες και κύριοι

Η σημερινή παρουσίαση των εντύπων πρεβεζάνικων ενδιαφερόντων δεν είναι μια προσπάθεια απλώς απαρίθμησής τους.

Συνδυάστηκε σκόπιμα με ταυτόχρονη έκθεση, όσων εντύπων μπόρεσα να βρω, για να δείξει τη σημαντική θέση που κατέχει το παρελθόν μέσα στο παρόν, παρόλη την αυθόρμητη τάση μας να βλέπουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει σαν να διαρκούσε μόνο όσο και η δική μας εξαιρετικά σύντομη ζωή.

Περιδιαβαίνοντας στον χώρο της έκθεσης, διαπιστώνουμε ότι στη ζωή των ανθρώπων, πέρα από τις χρονολογίες και τα μικρά ή μεγάλα καθημερινά γεγονότα και προβλήματα, που διαδέχονται το ένα το άλλο, υπάρχουν και άλλες πραγματικότητες που δεν μπορούν να περιληφθούν σε αυτή τη διαδικασία.

Αυτές οι πραγματικότητες, όπως διαμορφώνονται από το γεωγραφικό χώρο στον οποίο ζούμε, τα κοινωνικά σχήματα που κατευθύνουν τη ζωή μας, τις ηθικές επιταγές στις οποίες συνειδητά ή ασυνείδητα συμμορφωνόμαστε, τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις μας, με άλλα λόγια, ο Πολιτισμός μας, όλες αυτές οι πραγματικότητες, ζουν πολύ περισσότερο από εμάς και σπάνια μας δίνεται η ευκαιρία μέσα στα όρια της δικής μας ζωής να τις δούμε να μεταβάλλονται ριζικά.

Έτσι θα διαπιστώσουμε πόσο σύγχρονες μοιάζουν οι αγωνίες, οι προβληματισμοί, οι επιθυμίες των συμπολιτών μας του 1914, 1930, 1950, 1960.

Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν πρόκειται για την ιστορία των ρόδων, κι ας είναι τόσο όμορφα, αλλά για την ιστορία του κηπουρού, που τα ρόδα νομίζουν αθάνατο.

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.

Πρακτικά
Επιστημονικού Συμποσίου
Πρέβεζα, 11-13 Ιουνίου 1993

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Το έργο του, στο τέλος της εκατονταετίας από το θάνατό του

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας

Ο δίδυμος του Διός

Θέμης Κατωγιάννης
Φιλολόγος

Ό,τι πιο ευτελές
ό,τι πιο ξεπλυμένο
ό,τι εκπεπτωκός
δήθεν ακέραιο και αμιγές
μόλις εξήλθε
και τώρα λιάζεται
με πρόσωπο απρόσιτο
και αβρό
και στιλβωμένα υποδήματα.

Να 'το που ανακάθισε
μέσα στην κουμπωμένη καμπαρντίνα του
να ξεμουχλιάζει
σαν ασφαλίτης
μετά τον εμφύλιο.
Να 'το που βλέπει
που γελάει
που χαιρετάει κιόλας
μετά τον εκκλησιασμό
των τριών Ιεραρχών
κολαρωμένο
αυτοῦμνούμενο
ωραιοποιημένο
ίσως και θρησκευόμενο
άκαμπτο σαν το άγαλμα
μα και κολλώδες.

Μες τις βαθιές του τσέπες
κάπου κρατάει καμουφλαρισμένο
σαν πιστόλι
το πατριδορεφλέξ του
– στοιχείο αγχέμαχου αιφνιδιασμού –
αυτός,
ο δίδυμος του Διός.

Με το μικρό του δάχτυλο
ανακατεύει μαστόρους
και κομπιουτεράδες
μες το ποτήρι του
κι εκείνοι πνίγονται
χαμογελώντας του
μέσα σε αμερικανόφυλλα πράσα
και λίγο πιπέρι κόκκινο
σοσιαλιστικό
που κάποιοι αγρότες
απέθεσαν στην πόρτα του
σαν σε μνημείο λαχανικών.

Να 'τος ο κύριος
που σήμερα μας ευχήθηκε
«Χρόνια πολλά»!

Μάθημα αεροπλοΐας

Θέμης Κατωγιάννης
Φιλολόγος

Σκαλίζεις τις λέξεις κομφά
γερμένος σε φτερό ανεμοπλάνου
ιδίας κατασκευής
– πού βρήκες σύρματα
πού βρήκες καλώδια –
φορώντας το πλεκτό σου γιλέκο
κι έχεις οράματα ελληνικά.

Απαγορεύεται σήμερα
να βλέπεις όνειρα ελληνικά·
αυτό τυφλώνει το μάτι του δορυφόρου
και ερεθίζει τους κομπιουτεράδες,
κουνάει τα αεροπλανοφόρα,
παραβιάζει το Δίκαιο,
δε βρίσκουν στόχο οι βομβαρδισμοί,
χάνουμε χρήμα!

Μα,
πώς μπορείς και σκαλίζεις εκεί,
αφού έχεις υψοφοβία
ως γνωστόν
κι ετούτο το ανεμοπλάνο
δεν έχει όπισθεν
κι ο πύργος ελέγχου
ελέγχεται δορυφορικά
ως συνήθως
μετά τον εμφύλιο

κι οι όρθιες πύλες της Πίνδου
χάσκουν εκεί
πάντα εκεί συμπαγείς
κι εσύ δεν έχεις καν ούτε μία πίπα
που να καπνίζει έστω,
γιατί η πίπα είναι προνόμιο των ναυτικών
κι εσύ δεν είσαι παρά ένας δάσκαλος
είσαι μόνο,
ας πούμε,
ένας αεροπλός δάσκαλος
δημόσιος και αντιπαραγωγικός
ένας δάσκαλος ίσως αεροναυπηγός
που του αρέσει να ονειρεύεται
αργά
εν μέσω απνοίας
φιλοσοφίας
και σκόλης.

Απαγορεύεται σήμερα
να βλέπεις όνειρα ελληνικά!
Δεν χρηματοδοτείσαι!
Αυτό θα συμβαίνει
μέχρις ότου οι γέρικες γραφομηχανές
γίνουν γραμμόφωνα!

Αρχόντισσα Πρέβεζα

Στίχοι: Γιάννης Καπώνης
Πρέβεζα 11/12/2001

Αρχόντισσα είσαι Πρέβεζα
της Ηπείρου κόρη ζηλευτή
της φύσης αρμονία μυστική
ήλιων κι ανέμων στεναγμοί.

Στις μαγικές σου ακρογιαλιές
στενάζουν χίλιες αγκαλιές
τα δάση σου με τις ελιές
χίλιων πουλιών είναι λαλιές.

Τ' Απρίλη είσαι χαμόγελο
του Μάη το λουλούδι,
η γη σου είναι παράδεισος
μοσχοβολάς σα γιούλι.

Στα γαλανά σου τα νερά
τα όνειρα χρυσάρμενα κυλάνε
τραγούσια αγάπης τρυφερά
που μόνο για έρωτα μιλάνε.

Ηλιόχαρη είσαι Πρέβεζα
όμορφη νύφη του Ιονίου
στην αγκαλιά σου ανθίσανε
τα όνειρα του Οκταβίου.

Στη γη σου θέριεψαν απλά
ελπίδα, αγάπη, ιδανικά
τα όνειρά μου τα παιδικά
που 'χω κρυμμένα στην καρδιά.

Μείναμε μόνοι

Στίχοι: Γιάννης Καπώνης
Πρέβεζα 27/2/2002

Μείναμε μόνοι στη σιωπή
Με τις καρδιές σαν άδεια λατομεία
Το πέλαγος κοιτάζαμε βαθύ
Που σβήνει και χάνονται τα πλοία.

Στη νύχτα αυτή αναζητήσαμε
Και στη σιωπή ποθήσαμε
Ό,τι απ' τη ζωή μας αγαπήσαμε
Μα ήρθε η απουσία.

Άνθρωποι είμαστε απλοί
που κλαίμε μέσα στη σιωπή
τα όνειρα ζητήσαμε
σε μάταιη όμως προσμονή.

Σβήνει η αγάπη από ανία
Πικρό το στόμα από φιλή
Και πάλι μόνοι στην παραλία
Χωρίς κουράγιο κι απαντοχή.

Σπύρος Β. Ευαγγέλου

Μουσικός

(αναδημοσίευση από την εφημερίδα “Αντίλαλοι του Συρράκου”)

Ένα από τα ποιήματα του μεγάλου μας ποιητή Κώστα Κρυστάλλη είναι το: “ΠΟΤΕ ΘΑ ΄ΡΘΕΙ ΜΙΑ ΑΝΟΙΞΗ”.

Το ποίημα αυτό μελοποίησε σε ρυθμό καλαματιανού ο πατριώτης μας Σπύρος Β. Ευαγγέλου. Ποιός όμως είναι ο Σπύρος Ευαγγέλου;

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1932. Η πρώτη επαφή με τη μουσική έγινε το 1948, στην τότε πρωτοϊδρυμένη Φιλαρμονική Πρέβεζας, μαθαίνοντας όργανο κορνέτα. Στη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας του υπηρέτησε στη Στρατιωτική Μουσική Ιωαννίνων.

Στην εξέλιξη έγινε ένας δεξιοτέχνης του οργάνου και πολλοί θα τον θυμούνται από τις εμφανίσεις της Φιλαρμονικής καθώς και από την “Καλλιτεχνική Συντροφιά”, ορχήστρα με αξιόλογη καλλιτεχνική δράση στην Πρέβεζα, στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Ταυτόχρονα αρχίζει μαθήματα αρμονίας δίπλα στον αείμνηστο φίλο και κουμπάρο του, Σπύρο Δήμα (ανιψιός του γιατρού Γεωργίου Δήμα, -Σίτης-), δικηγόρο και μουσικό με πολύπλευρη προσωπικότητα. Στα 1967 γράφτηκε στο Κεντρικό Ελληνικό Ωδείο Αθηνών, στην τάξη του μουσουργού Μιλτιάδη Κουτούγκου, όπου το 1969 παίρνει πτυχίο Ωδικής.

Συνεχίζοντας τις σπουδές του παίρνει το πτυχίο Αρμονίας το 1971 για να ακολουθήσουν τα πτυχία:

Αντίστιξης το 1974 και το πτυχίο Φούγκας το 1978, με άριστα.

Για ένα χρονικό διάστημα βοήθησε στη διδασκαλία των μουσικών έργων της χορωδίας “ΑΡΜΟΝΙΑ” της Πρέβεζας, στο πλευρό του μαέστρου Γιώργου Κακίτσου, αποχωρώντας με τον τίτλο του επίτιμου Μαέστρου.

Το 1983 προσελήφθη για να διδάξει Ανώτερα Θεωρητικά στο “Ηπειρωτικό Ωδείο” Ιωαννίνων και κατόπιν στο Δημοτικό Ωδείο Πρέβεζας έως το 1994. Παράλληλα ασχολείται με τη δημιουργία διαφόρων συνθέσεων και κάνει διασκευές για χορωδία.

ΣΤΙΧΟΙ
Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ
ΣΕ ΡΥΘΜΟ ΚΑΛΗΜΗΤΙΣΤΗΝΟΥ

ΠΟΤΕ Θ'ΑΡΘΗ ΜΙΑ ΑΝΟΙΞΗ

ΛΟΥΣΙΚΗ
ΣΠΥΡΟΣ ΕΥΘΥΓΕΛΟΣ

First system of musical notation, featuring piano accompaniment on the left and vocal line on the right.

Second system of musical notation with Greek lyrics:
 ΠΟΤΕ Θ'ΑΡΘΗ- ΜΙΑ- Α ΝΟΙ ΞΗ ΘΑ ΡΘΕΙΝΑ ΚΑ- ΛΟ-
 ΓΙΑ ΝΑ ΣΩ ΘΟΥ- ΜΙ- ΤΥΡ Η Α ΤΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΥΝΑ- ΤΑ-

Third system of musical notation with Greek lyrics:
 ΚΑΙ ΡΙ ΠΟΥ ΛΟΥΛΟΥ ΔΙΑ- ΣΟΥ- ΤΑ ΚΑΡΙΑ ΠΟΥ ΛΩΝΟΥ ΝΕ ΤΑ ΖΩ ΝΙΑ ΜΠΕ ΣΤΑΦΕ ΖΟ ΤΕ
 ΠΡΑ ΣΙΑ ΝΑ ΘΥΜΗΤΕ ΚΥΙ- ΦΤΙΣ- ΘΡΕ ΠΑΙ ΔΙΑ ΕΧΕ ΦΤΙΣ ΣΤΑ ΚΟΡ ΦΟ ΒΟΥ ΝΙΑ

Fourth system of musical notation with Greek lyrics:
 ΡΗ ΚΟΡ ΦΑ ΝΑ ΟΙ ΕΘ ΜΕ ΣΗ ΜΕ ΡΙ ΚΑ ΧΟΥ ΜΕ ΤΑ ΣΤΡΑ ΤΟΥ ΡΑ ΝΟΥ Τ'Α ΤΟ ΘΗΚ ΔΥΣ ΚΟΥ

Fifth system of musical notation with Greek lyrics:
 ΡΙΝ ΤΑ Κ' ΜΑΙΤΟ ΠΝ Ω ΧΙ ΡΑΓ Η Α ΝΑ ΠΡΟ ΖΕ ΤΑ ΝΕ ΤΙ ΣΗ Η ΚΑΙ Ο Η ΖΙΟΙ

POCO RITENUTO

Sixth system of musical notation with Greek lyrics:
 ΤΑΝ Ω ΓΕ ΕΑΝ ΚΡΟΝΤΑ ΠΡΟ ΖΟ ΘΥΕ ΡΑ

Handwritten signature and date:
 Π. Β. Κ. 1953

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΓΙΑ ΤΟΝ
Κ.Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Πρέβεζα, 11-14 Σεπτεμβρίου 1986

ΠΡΕΒΕΖΑ 1990

Τοσοφα
ΣΤΕΛΙΟΣ Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ

παι

Η ΠΡΕΒΕΖΑ

στη

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2001

Το δέντρο που λύγισε

Διήγημα

Στέφανου Σταμάτη

ΘΑ ΕΜΕΝΑ ΛΙΓΕΣ ΩΡΕΣ στην παραλιακή πόλη του Ιονίου Π. – ας την ονομάσουμε Προνίκια – όπου, τα παλιά, αξέχαστα χρόνια της νιότης μου πήγαινα τα καλοκαίρια με τους γονείς μου. Η μέρα ήτανε μουντή, ψυχρή, πυκνά σύννεφα έκρυβαν τον ουρανό, ένας δυνατός άνεμος ερχόταν από το πέλαγος, όλοι έλεγαν, πως αργά ή γρήγορα θα έβρεχε – κι όμως αποφάσισα να φάξω για το Δέντρο, για το Δέντρο μου... Είχαν περάσει πάνω από είκοσι χρόνια κι όσο όλον αυτόν τον καιρό κι αν προσπάθησα, δεν ξαναβρέθηκα σ' αυτήν την πόλη. Λέω πως προσπάθησα – θα' με πιστέψει όμως κανένας; Στις μέρες μας δεν είναι δύσκολο να βρεθείς ακόμα και στην Ινδία, αν το θελήσεις, κι εγώ, τόσες φορές που γύρισα στην Ελλάδα από τη θάλασσα δεν μπορούσα να διασχίσω κάπου τετρακόσια χιλιόμετρα – με αεροπλάνο, λεωφορείο, ταξί, νοικιασμένο αυτοκίνητο;

Φαίνεται αστείο, αλλά... Μικρά και μεγάλα περιστατικά στέκονταν μπροστά μου, κι αν δεν ύψωναν πραγματικά εμπόδια, μου έδιναν το πρόσχημα να μην κάνω αυτό το εύκολο ταξίδι: Τη μια αρρώστησε, καθόλου σοβαρά, ο πατέρας μου. Την άλλη δεν πρόβαλα καμιά αντίρρηση, όταν από την Εταιρία μου ζήτησαν να μετάσχω σε μια ασήμαντη σύσκεψη. Την τρίτη έπρεπε να πάω σε κάποια κοινωνική συγκέντρωση – ένας συνάδελφος της γυναίκας μου θα εγκαινίαζε το σπίτι του· και τέλος δε βρήκα θέση στο αεροπλάνο – λες κι οι δρόμοι είχαν κλείσει από φοβερές κατολισθήσεις. Κι άλλα πολλά που δε χρειάζεται ν' αναφέρω. Κάτι φοβόμουν, πρέπει τώρα να το παραδεχτώ. Συνομιλίες, κινήσεις και επιθυμίες, που έμειναν στη μέση, ή δεν εκδηλώθηκαν ποτέ, μου δημιούργησαν το φόβο του χρεώστη, με προειδοποίησαν, πως εκεί κάτω με περίμενε ο πιστωτής μου.

Μια κριτική όμως για μια έκθεση ζωγραφικής, που διάβασα τυχαία, με έκανε να παραμερίσω κάθε πρόσχημα, να διώξω κάθε φόβο και πολλαπλασίασε τις τύψεις μου: Μια ζωγράφος – που γι' αυτή θα μιλήσω σε λίγο – ανάμεσα σε πολλά θαυμάσια γυμνά, παρουσίαζε κι ένα δέντρο. Ένα γερμένο από τον αέρα πεύκο, που όπως έγραφε ο κριτικός, δεν ήταν απλά κορμός, κλαδιά και φύλλα, νόμιζες πως, μαζί με το ρετσίνι, έσταζε από μέσα του η ανθρώπινη πίκρα. Στη μικρή φωτογραφία, που δημοσιευόταν μαζί με το κείμενο, γνώρισα το Δέντρο μου. Και τότε δεν κρατήθηκα. Ψέλλισα μια δικαιολογία στη γυναίκα μου, να, πως ένα καράβι της Εταιρίας είχε εκεί κάτω κάποια προβλήματα, νοίκιασα ένα καλό αυτοκίνητο, για να μη της το στερήσω το δικό μας – είπα βέβαια, πως θα χρέωνα την Εταιρία – και ξεκίνησα. Έφτασα βράδυ, χώθηκα, στο πρώτο ξενοδοχείο, που βρέθηκε μπροστά μου – ένα τρισάθλιο άσυλο ζευγαριών – και κλείστηκα στο δωμάτιο. Έμεινα εκεί ως τις δέκα την άλλη μέρα. Και πήρα με τα πόδια, όσο κι αν όλοι έλεγαν πως θα έβρεχε, τον ίδιο δρόμο, που είχαμε πάρει τότε, μια μάζα παιδιών, ένα καυτό αυγουστιάτικο πρωινό.

Ας γυρίσουμε όμως στα παλιά: Το τελευταίο καλοκαίρι με τους γονείς μου στην Προνίκια – και το τελευταίο της ανέμελης νιότης μου, μια και μαζί του τελείωνα και το γυμνάσιο – γνώρισα τη Ρέα. Σε μια συντροφιά, που ξεκίνησε με δυο τρεις νεαρούς κι έφτασε να μη μας χωράει για τις εκδρομές μας ούτε ένα ολόκληρο λεωφορείο. Το αυγουστιάτικο πρωινό, που είπα, θα πηγαίναμε με τα πόδια να κολυμπήσουμε στη δυτική ακτή, όπου το Ιόνιο στέλνει ακόμα και με καλοκαιρία τα κύματά του. Κι έτσι απλά συναντήθηκαν, όπως λένε, τα βλέμματά μας· λες και καρφώθηκαν όμως το ένα στο άλλο, πέρασαν μέσ' από το περίβλημα του σώματός μας κι έφτασαν σε κάποιους χώρους σκοτεινούς, κρυφούς. Ήταν μελαχρινή, μικρόσωμη, με αεικίνητα χείλη – το ελάττωμά μου, μου είπε αργότερα – με ένα σώμα τόσο ευκίνητο, που θα το έλεγε κανένας ρευστό. Χωρίς να το καταλάβουμε, βρεθήκαμε να περπατάμε πλάι πλάι κάπως μακριά από τους άλλους. Ύστερα από κάποιες συνηθισμένες κουβέντες με ρώτησε:

«Είσαι λοιπόν ξένος;»

«Και ναι και όχι» απάντησα. «Κάποιοι πρόγονοί μου γεννήθηκαν εδώ, αν και ήρθαν από πολύ μακριά...»

«Και σου αρέσει να έρχεσαι εδώ κάθε καλοκαίρι;»

«Έρχονται οι γονείς μου, δε μπορώ να κάνω αλλιώς... Για να πω όμως την αλήθεια, κάθε φορά που πλησιάζω, νομίζω, πως ακούω κάποιες περίεργες, αδύνατες και τρυφερές φωνές, να με καλωσορίζουν...»

Είπα όλα αυτά τα παράξενα, κι όχι αληθινά, για να τη θαμπώσω.

«Οι πρόγονοι;» είπε. «Αλήθεια, υπάρχουν αυτές οι φωνές; Γιατί κι εγώ νομίζω πως τις ακούω, όμως σα να μου λένε, πως πρέπει να πάω κάπου αλλού, χωρίς να μου λένε πού.»

Με ρώτησε ακόμα:

«Τελειώνεις εφέτος;»

«Τελείωσα. Και μαζί μεγαλώνω...»

«Τι θα σπουδάσεις;»

«Ό,τι αποφασίστηκε και δεν ξέρω, αν μου αρέσει ή όχι. Νομικά. Αν με ρωτούσαν, θα 'θελα να γίνω καπετάνιος. Δεν έχω όμως αδέρφια, και ποιος αφήνει ένα μοναχοπαίδι να παλεύει με τα κύματα; Και η δικηγορία όμως από κάποιες πλευρές με γοητεύει, αν καταφέρω να γίνω αυτό που θέλω. Ποινολόγος. Να παίζω με τις εντυπώσεις κι όχι να ψάχνω τα ψυχρά γράμματα των νόμων. Κι εσύ;»

«Θέλω ακόμα δυο χρόνια για το γυμνάσιο. Το όνειρό μου είναι η ζωγραφική. Παίρνω μαθήματα σ' έναν ανάπηρο γέρο ζωγράφο. Λέει πως έχω ταλέντο. Κάνω και μπαλέτο, όχι για να γίνω χορεύτρια, αλλά για να μάθω καλύτερα το ανθρώπινο σώμα... Αυτό με ενδιαφέρει περισσότερο. Βέβαια ο δάσκαλος με υποχρεώνει να ζωγραφίζω και τοπία, νεκρές φύσεις, ζώα, κανάτια, λουλούδια. Μαθαίνεις τίποτ' άλλο;»

«Μουσική. Βιολί και θεωρία εδώ και τρία χρόνια. Ούτε εγώ όμως σκοπεύω να γίνω μουσικός.»

«Πώς και δεν έμεινες στην Αθήνα για φροντιστήριο;»

«Πήγα δυο τρεις φορές. Κατάλαβα, πως δεν μου χρειαζόταν. Μου το είπαν ακόμη κι οι καθηγητές... χωρίς βέβαια να μου επιστρέψουν τα δίδακτρα.»

«Ήσουν λοιπόν καλός μαθητής...»

«Ήμουν. Και ξέρεις γιατί; Να, ντρεπόμουν να με παρατηρούν, να με επικρίνουν...»

Μας φώναξαν όμως από τη συντροφιά κι αυτή η πρώτη συνομιλία μας σταμάτησε εκεί.

«Ελάτε, φτάνει η ζάχαρη, κατεβείτε και ξεντυθείτε να πέσουμε!»

Ο Θωμάς, πανύψηλος, γεροδεμένος, μαυρισμένος ή μαύρος από τη φύση του, δεν ξέρω. Είχε αυτοανακηρυχθεί αρχηγός. Τους απείθαρχους, από τα αγόρια, τους φοβέριζε με τα τεράστια μπράτσα του. Και τις κοπέλες, πως θα τις σήκωνε ψηλά και θα τις χάριζε στον Ποσειδώνα. Στο σχολείο, όπως έμαθα, τον φώναζαν Κύκλωπα. Μόνο που εγώ, τους έλεγε, έχω τέσσερα μάτια. Δύο εκεί που έχετε όλοι και δύο στην πλάτη. Να 'χετε λοιπόν το νου σας! Η ακτή, από σκέτο κοκκινόχωμα, είχε φαγωθεί από τα κύματα κι ένα μονοπάτι, φτιαγμένο από τ' ανθρώπινα βήματα, έφτανε ως τη θάλασσα.

Κατεβήκαμε στη μικρή, άτσαλη αμμουδιά, που την σκέπαζαν εδώ κι εκεί ξεβρασμένα φύκια και σκόρπια βραχάκια. Είχα κατέβει με τους πρώτους, άφησα κάπου τα ρούχα μου και περίμενα να 'ρθουν κι οι άλλοι. Ήταν λογάριαζα όλοι γύρω μου εκτός από τη Ρέα. Σήκωσα τα μάτια μου και την είδα ακουμπισμένη στο μοναδικό δέντρο, που φύτρωνε εκεί πάνω, ένα γέρικο πεύκο λυγισμένο από τους αέρηδες, να κοιτάζει ακίνητη το πέλαγος. Ο ήλιος – η ώρα ήταν κάπου έντεκα – έδινε στα μαύρα μαλλιά της, που τ' ανακάτευε ο άνεμος του πελάγους, παράξενες κυματιστές ανταύγειες, από το λαδί ως το γκριζο, από το γαλάζιο σκούρο ως το βυssινί· ανταύγειες, που με δύναμη ακτίνας, μου θόλωναν το βλέμμα, μου σκότιζαν το νου. Ξαφνικά ένιωσα, πως τη Ρέα τη γνώριζα από χρόνια, κι όταν ξαναμιλούσαμε, θα μπορούσα να τη ρωτήσω για τ' αδέρφια της – πίστευα, πως είχε δύο αδερφές κι έναν αδερφό – ή θα σχολίαζα τους καλούς ή κακούς βαθμούς της στο σχολείο. Φωνές, σιγανές και φιλικές, ακούστηκαν πάλι μέσα μου, έμοιαζαν μ' εκείνες που είπα πως με καλωσόριζαν· δεν ξεχώριζα όμως λέξεις, σα να ήταν μόνο ένα μур-μυρητό ή να μιλούσαν σ' άγνωστη σ' εμένα γλώσσα.

Ασυναίσθητα ξεκίνησα ν' ανέβω το μονοπάτι, να πάω κοντά της. Μια άλλη φωνή όμως, δυνατή και καθαρή, με σταμάτησε, έδιωξε τις παράξενες σκέψεις μου, καθάρισε τα μάτια μου. Ένα από τα παιδιά, αν θυμάμαι καλά τον έλεγαν Βασίλη, μ' ασχημούτσικο πρόσωπο, και κορμί που πολλοί το ζήλευαν...

«Τι θα γίνει μ' εσάς τους δύο; Ακόμα δε γνωριστήκατε και κοντεύετε ν' αρραβωνιαστείτε!»

«Σαχλέ!» φώναξε μια κοπέλα, αν θυμάμαι και πάλι καλά, η ξανθιά Έλλη.

Η Ρέα κατέβηκε αργά, άφησε τη φούστα της να πέσει στην άμμο, σήκωσε τα μπράτσα της και τράβηξε πάνω τη μπλούζα της. Έστρωσε τα μαλλιά της με τα χέρια της κι ήρθε πλάι μου. Φορούσε ένα ολόσωμο γυαλιστερό μαύρο

μαγιό, ανοιχτό ψηλά στα πλάγια. Την κοίταζα καθώς περπατούσε. Είχε άψογο κορμί· θηλυκούς, και μαζί γεροδεμένους ώμους, λεπτή μέση, στιλπνούς μηρούς. Υπακούοντας στη διαταγή του αρχηγού πιαστήκαμε από τα χέρια κοιτάζοντας όλοι προς τη θάλασσα.

«Όταν φωνάξω, εμπρός, θα τρέξετε και θα πέσετε στο νερό. Προσέξτε, τα νερά είναι ρηχά κι υπάρχουν κοφτερά βράχια. Βλέπετε εκείνο το βραχάκι, που βγαίνει στην επιφάνεια; Εκεί πρέπει να πάτε. Όποιος φτάσει πρώτος θα... Το βραβείο θ' ανακοινωθεί ύστερ' από τον τερματισμό. Εμπρός!»

Μ' αλαλαγμούς τρέξαμε όλοι και βρεθήκαμε στο νερό. Ο Θωμάς μπορούσε να φτάσει πρώτος, αλλά, ως αρχηγός, άφησε το βραβείο για κάποιον άλλον. Έβαλα τα δυνατά μου, ξεχώρισα από τα πρώτα κιόλας μέτρα. Η Ρέα, η πιο γυμνασμένη φαίνεται από τις κοπέλες, ακολουθούσε δύο δρασκελιές πίσω μου. Φτάσαμε σχεδόν μαζί κι ανεβήκαμε στο βραχάκι.

Ανασαιίναμε γρήγορα κοιτάζοντας στα μάτια ο ένας τον άλλον. Ένα φωτεινό χαμόγελο μισάνοιγε από τα όμορφα χείλη της. Ξαφνικά με το δάχτυλό της έδειξε το στομάχι μου. Κοίταξα κι εγώ κι είδα αίμα να κυλάει και να χώνεται στο μαγιό μου.

«Κάπου κόπηκες!» μου είπε. «Ωραίο χρώμα έχει το αίμα σου... Μην φοβάσαι, το αλάτι θ' απολυμάνει και θα ξεράνει την πληγή... Να μπορούσα αυτό το χρώμα να το θυμηθώ και να το απλώσω σ' έναν πίνακα!»

Θέλοντας ξανά να τη θαμπώσω είπα:

«Να έρθω στο εργαστήρι σου, να σκίσω τη σάρκα μου μ' ένα μαχαίρι και να σου ποζάρω για Προμηθέας... Βέβαια μου λείπουν τα γένια, τα σγουρά μαλλιά και το ανάστημα, λένε, πως εκείνος ήταν γίγαντας...»

«Εσείς οι πρωτευουσιάνοι είστε διαβασμένοι... Τι δουλειά κάνει ο πατέρας σου;»

«Γιατρός. Κι ο δικός σου;»

«Έμπορος, αλλά μ' ανοιχτό μυαλό. Άλλοι γονείς εδώ, γιατροί, δικηγόροι, ούτε ν' ακούσουν για ζωγραφική και μπαλέτο. Και βέβαια δεν αφήνουν τις κόρες τους να γυρίζουν στις ερημιές...»

«Ε!» μας φώναξαν από την αμμουδιά. «Ελάτε για το βραβείο σας!»

Όταν βγήκαμε, μαζεύτηκαν όλοι γύρω μας κι άρχισαν να χορεύουν αλαλάζοντας σαν κανίβαλοι γύρω από ένα καζάνι, όπου βράζει ένας ξανθός περιηγητής. Κάποιοι φώναξαν:

«Το βραβείο, το βραβείο!»

Ο Θωμάς μας πλησίασε αργά, σαν αρχαίος ελλανοδίκης, και είπε με τη δυνατή φωνή του:

«Αυτούς τους δύο... από δω και πέρα... άνθρωπος μη χωριζέτω! Εμπρός φιληθείτε!»

«Φιληθείτε, φιληθείτε!» φώναξαν κι οι άλλοι – κι άρχισαν πάλι το χορό τους.

Έσκυφα, τη φίλησα στο μάγουλο. Ένωσα την τρυφερή επιδερμίδα της, αρμυρή από τη θάλασσα, να μου καίει τα χείλη. Την είχα τυλίξει απαλά με τα χέρια μου και τα δικά της βρέθηκαν γύρω από το σώμα μου, αφήνοντας στη σάρκα μου ένα γλυκό, κι αν μπορώ να το πω, *θερμό ρίγος*.

«Στο στόμα, στο στόμα!» φώναξαν οι Νέγροι. Κοιταχτήκαμε για λίγο, δεν τολμούσαμε, οι άλλοι αλάλαζαν, *στο στόμα, στο στόμα*, καταλάβαμε πως δεν γλιτώναμε. Φιληθήκαμε. Ένωσα να σβήνω, να γίνομαι μια ρώγα σταφυλιού, που βούλιαζε σ' ένα θερμό και μυρωμένο υγρό. Κάποτε, με πόνο, σαν σιαμαίοι, που τους χωρίζουν με τράβηγμα κι όχι με κανονική χειρουργική επέμβαση, χωριστήκαμε. Κι υπακούοντας για μια ακόμη φορά στα κελεύσματα του αρχηγού, πέσαμε στη θάλασσα. Το αίμα δεν έτρεχε πια. Κολύμπησα πλάι της, την είδα κάτω από το νερό, θαμπή εικόνα, σα νεράιδα, σα γοργόνα, να 'ρχεται καταπάνω μου χαμογελώντας, πέρασα πολλές φορές ανάμεσα από τα πόδια της, κι έλεγα, αν τώρα τούτη τη στιγμή κλείσουν γύρω από το λαιμό μου και με πνίξουν, θα έχω φύγει με το γλυκύτερο θάνατο, που μπορεί να περιμένει ένας θνητός.

Κάποτε ξαναγίναμε θηλαστικά της στεριάς, ντυθήκαμε κι ένας πρότεινε «να το γιορτάσουμε» – δεν ξέρω τι. Καθήσαμε σ' ένα κέντρο πλάι στη θάλασσα, σε μια αμμουδιά που *μετριόφρονα*, οι ντόπιοι αποκαλούν Κυανή Ακτή. Ήπιαμε δειλά λίγη μπίρα, οι κοπέλες αναψυκτικά. Εγώ κάθισα πλάι στη Ρέα ήθελα ν' αγγίξω τα χέρια της, να χαϊδέψω τα μαλλιά της. Δεν έκανα τίποτε, ανακατεύτηκα στις κουβέντες, στ' ατέλειωτα λόγια μιας νεανικής συντροφιάς. Στα έξυπινα, ή κουτά αστεία. Στα πειράγματα. Γύρω μας πολύς κόσμος, άντρες, γυναίκες, παιδιά. Φωνές, γέλια, κλάματα μωρών. Περνούσαν όλα ξυστά από τις αισθήσεις μας.

Όσπου κάποτε σπκωθήκαμε, τράβηξε καθένας για το σπίτι του. Πρόφτασα να τη ρωτήσω: *Αύριο το βράδυ στο δέντρο; Ναι, στο δέντρο*. Πέρασα το απόγευμα, τη νύχτα και την άλλη μέρα νιώθοντας το κεφάλι μου ελαφρύ σαν αερόστατο, έτοιμο να σπκωθεί για τον ουρανό... Στον κόσμο που με κύκλωνε

οι θόρυβοι είχαν αδυνατίσει, οι εικόνες είχαν τυλιχτεί με μια θαμπή, πολύ-χρωμη ομίχλη. Πέρασα όλες αυτές τις ώρες σαν να ήμουν ολομόναχος, έξω από τον παράδεισο.

(Μια νεανική συντροφιά κάπου είκοσι άνθρωποι· θυμάμαι λίγες μορφές, λιγότερα ονόματα: Τρεις κοπέλες, την Έλσα, την Έρση, την Έλλη, τον Πέτρο, το Βασίλη, το Γιάννη. Οι άλλοι χάθηκαν σ' ένα χώρο, απ' όπου καμιά δύναμη δε μπορεί να τους φέρει πίσω: στη λήθη. Και δεν ξέρω τι απόγιναν. Όχι, ξέρω για έναν, για το Θωμά. Έγινε αεροπόρος και λίγα χρόνια ύστερ' από εκείνη τη μέρα, διάβασα πως έπεσε με το φλεγόμενο αεροπλάνο του στα ώριμα στάχυα του θεσσαλικού κάμπου. Θα μπορούσε, έγραφαν, να σωθεί, αν άφηνε το αεροπλάνο να πέσει σ' ένα χωριό. Ο Θωμάς όμως ήταν γεννημένος γι' αρχηγός, ο Θωμάς δεν έκλεβε ποτέ, αν και μπορούσε να το κάνει, τους αδύνατους.)

Το άλλο βράδυ κάποτε ήρθε· κι εκείνη, χωρίς να ακούσω τα βήματά της, βρέθηκε κοντά μου. Εγώ στεκόμουν όρθιος πλάι στο δέντρο. Με μια αργή κίνηση άρπαξε το χέρι μου και με φίλησε στο μάγουλο. Ύστερα ακούμπησε πάνω στο γερμένο, γέρικο κορμό. Κάτω η θάλασσα πάφλαζε ελαφρά κι η νύχτα απλωμένη πάνω της έφτανε ως τα πέρατα του κόσμου. Την αγκάλιασα· το σώμα της χαράχτηκε στο δικό μου. Προσπαθούσα να το κρατήσω σφιγμένο πάνω μου, εκείνο όμως σαν να έρεε, μου ξέφευγε, χωρίς να πέφτει στο χώμα, χωρίς να ξεκολλάει από τον κορμό. Της χάιδεψα τα μαλλιά, τα όμορφα μακριά μαύρα μαλλιά της, τα χέρια, το στήθος. Δεν κατέβηκα κάτω από τη μέση της, ακόμα δεν ήξερα, ποιον θησαυρό θ' άγγιζα, σε ποια χώρα μακρινή, μαγεμένη κι άγνωστη, μπορούσα να περιπλανηθώ. Όχι ακόμα, έλεγα μέσα μου, *ας γευτώ ως την τελευταία σταγόνα τη γλυκιά αναμονή!* Δε θυμάμαι τι έλεγα, ούτε τι μου έλεγε και δεν έχει, πιστεύω, σημασία. Κι ακόμα δεν θυμάμαι, όταν μ' αβάσταχτο πόνο αποχωριστήκαμε, πώς έφτασα στο ξενοδοχείο, από ποιους δρόμους πέρασα. Και τη νύχτα το κρεβάτι μου γινότανε κάποιες στιγμές κλίνη του Προκρούστη κι άλλες ανάκλιτρο αρχαίου θεού. Τα μάτια μου έκλεισαν λίγο πριν ο ήλιος, ο παντοδύναμος καλοκαιρινός ήλιος του τόπου μας, εισβάλει στο δωμάτιό μου.

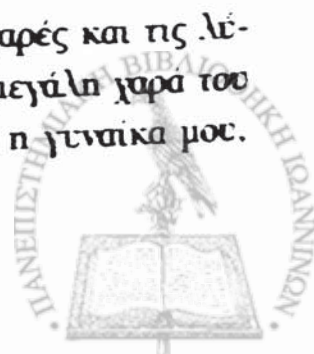
Πήγαμε κι άλλα βράδια στο δέντρο. Ένιωθα το χέρι της με μια αδιόρατη κίνηση να τραβάει το δικό μου κάτω από τη μέση της. Όχι ακόμα, έλεγα ξανά μέσα μου, *όχι εδώ, όχι πάνω σ' έναν κορμό δέντρου! Αλλά σ' ένα χώρο με*

παραδεισένια ομορφιά. με λουλούδια γύρω μας, με πουλιά να κελαηδούν πάνω από τα κεφάλια μας. Και με φως, να βλέπω τ' όμορφο κορμί της, τα μάτια της, τα μαλλιά της. Μια σκιά από ένα κακόμορφο πλάσμα θαρρείς κι έπεφτε σ' ό,τι τότε νόμιζα, πως είναι η αγάπη: ατέλειωτη προσμονή χαράς, όνειρα, γλυκιά μελαγχαλία, φιλικός πόνος. Και κάθε βράδυ το χέρι της Ρέας τραβούσε το δικό μου άλο και χαμηλότερα, κι εκείνο, σαν να μεταμορφωνόταν σε μια ανεξάρτητη ζωή στο σώμα μου, παλλές στιγμές, κι ίσως αντίθετα με τις επιθυμίες μου, αντιστεκόταν, σκληραίνει, πρόβαλλε μια δική του άρνηση. Λόγια φυτεμένα ίσως από αιώνες μέσα μου, ή λόγια της άτεγκτης γιαγιάς μου – που συχνά κατηγορούσε το γυναικόλογο παππού μου, πως δεν έβλεπε τις γυναίκες μόνο σαν επίτοκες ή ασθενείς – γύριζαν με τρελό στροβιλισμό στο κεφάλι μου: *άλ' αυτά είναι βρόμικα, χυδαία, επικίνδυνα, αμαρτωλά, παιγνίδια για αντίθετες γυναίκες, ακάλαστους άνδρες.* Κι ένα βράδυ, καθώς είχαμε χωρίσει στην ερημιά και γύριζα με σκυμμένο το κεφάλι και την ψυχή βαριά στο ξενοδοχείο, νόμισα πως έβλεπα τη Ρέα αλόγερνη ν' αγκαλιάζει μ' ένα ακίνητο χαμόγελο στα χείλη της, ένα σωρό άντρες. Πονούσα, καταλάβαινα όμως, πως θα ζούσα πια με τον πόνο μου.

Κι οι λίγες μέρες με τους γονείς μου στην Προνίκια πέρασαν· χωρίσαμε με υποσχέσεις για γράμματα, κάποια συνάντηση τα Χριστούγεννα – θα προσπαθούσα να καταφέρω τους γονείς μου και για... χειμερινό παραθερισμό. Δεν έκανα τίποτε· άλλες συντροφιές, η μεγάλη χαρά της επιτυχίας στο πανεπιστήμιο, οι καινούργιοι γνώριμοι στο αμφιθέατρο έπεσαν θαρρείς σα βουνό που καταλίσθησε πάνω στο καλοκαιρινό τοπίο, πάνω στο γέρικο δέντρο. Κι ύστερα πήγα στο στρατό – και ποτέ δε βγήκα με πτυχίο από τη Νομική Σχολή: βρέθηκα στην Υδρα, ένα νησί με χίλιους πειρασμούς, να σπουδάζω τη θάλασσα. Εκεί παλλές φορές άγγιξα τους κρυμμένους στα γυναικεία σώματα θησαυρούς. Μόνο που, όσο κι αν έλαμπαν, μου φαίνονταν ψεύτικοι, έντεχνες απομιμήσεις από διαμάντια και μαργαριτάρια. Κι από τότε άρχισα, αόριστα να σκέφτομαι, πως ήμουν ανόητος. Ηξερα πια, πως ο έρωτας τελειώνεται με εκρήξεις, που δεν μας σκοτώνουν, αντίθετα, μας ξαναγεννάνε, σαν τα κύτταρα, που τ' ανανεώνει η διχτόμηση.

Υστερα ταξίδεψα, μεγάλωσα, παντρεύτηκα. Έζησα τις χαρές και τις λέπες της ζωής, όπως παλλοί άνθρωποι γύρω μου. Όμως η μεγάλη χαρά του σώματος σα να ερχόταν για μένα με λειψή δόση. Πιστεύω η γυναίκα μου.

που βέβαια δεν έφταιγε, να μην κατάλαβε τίποτε. Δε θα 'θελα να τη βασανίζουν τα παλιά μου χρέη...

Και με κάθε λειψή χαρά η εικόνα του γερμένου γέρικου πεύκου ζωήρευε μέσα μου. Κι έτσι ένα ασήμαντο, συνηθισμένο δέντρο, που τυχαία βρέθηκε κάποτε κοντά του, αργά κι αδιόρατα, έγινε το Δέντρο μου. Έγινε ο εφιάλτης ή η ελπίδα μου. Ο πιστωτής ή ο χρεώστης. Κάποτε νόμισα, πως αν το έφερνα στο νου μου την ώρα της μεγάλης χαράς, θα την ένιωθα ολόκληρη, θα με παράσερνε η πλημμύρα της. Δεν έγινε αυτό που περίμενα, και καταλάβαινα, πως έπρεπε να πάω να το ξαναβρώ. Κι όπως είπα, σαν κάτι να φοβόμουν, ποτέ δεν το αποφάσιζα. Κι ίσως έτσι να περνούσα τη ζωή μου, αν δεν διάβαζα για εκείνη την έκθεση ζωγραφικής.

«Ήμουν ανόητος» έλεγα μέσα μου «ή όλα αυτά ήρθαν πρόωρα στη ζωή μου. Σαν ένα βάρος, που δεν μπορούσαν να σηκώσουν τ' αδύνατα, τ' άπλαστα ακόμη μπράτσα μου. Γιατί δεν άφησα εκείνο το τρυφερό χέρι να παρασύρει χαμπλότερα το δικό μου; Με ποιο δικαίωμα φόρτωσα με τόση πίκρα έναν άνθρωπο; Γιατί δεν έδιωξα από μέσα μου τις πεθαμένες ανόητες φωνές;»

Πήγαινα λοιπόν εκείνη τη μουντή μέρα να ξαναβρώ το Δέντρο μου – αυτό που από το γερασμένο κορμό του, στην εικόνα, χύνει στο χώμα την ανθρώπινη πίκρα, αυτή που εγώ άφησα πάνω του. Η ερημιά είχε χαθεί, είχε καταπλακωθεί από δεκάδες αντιπαθητικά κτίρια. Κι έλεγα μ' απελπισία, δε θα το βρω, θα το έχουν ξεριζώσει κι ίσως στη θέση να φύτεψαν... τσιμέντο. Κόντεψα να κραυγάσω από τη χαρά μου, όταν το είδα εκεί, όπου το είχα αφήσει πριν από είκοσι χρόνια. Τρέχοντας πήγα κοντά του και τ' αγκάλιασα και για μια ασύλληπτη στιγμή, είπα, *θ' αλλάξω ζωή, θα γυρίσω πίσω, θα τη βρω και θα την πάρω μαζί μου, θα γυρίσουμε στο Δέντρο μας, θα την αγκαλιάσω ξανά πάνω στο γέρικο κορμό του, και τώρα δεν θα πω, όχι ακόμα, με την παλάμη μου θα κλείσω τα στόματα των νεκρών.*

Έπεσα πάνω του· όμως το Δέντρο, θαρρείς και δεν άντεξε το βάρος μου, άρχισε να τρίζει, να γέρνει, να χαμπλώνει. Όσπου, μ' έν' ανατριχιαστικό τρίξιμο, σωριάστηκε στο χώμα. Κι από τον σκισμένο στα δύο κορμό του, σάπιον εδώ κι εκεί, πετάχτηκαν έξω αμέτρητα τρομαγμένα μερμήγκια.

Πρέβεζα, Φεβρουάριος 2003

Πρακτικά
Επιστημονικού Συνεδρίου
(Πρέβεζα 17-19 Ιουνίου 1994)

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

Η ζωή και το έργο του

Επιμέλεια έκδοσης: Χρίστος Α. Τέζας

Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας
Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

Πρέβεζα 1997

Πυθαγόρεια Αριθμητική και Φίλιοι Αριθμοί

Νταλλή Βασιλείου του Παύλου
Φυσικού & Μουσικού σύνθεσης

Πρόλογος

Υπό μορφή δοκιμίου –πραγματείας– μια επισκόπηση, παρουσίαση της Μαθηματικής Θεωρίας των Πυθαγορείων, με παράλληλη επικέντρωση και εστίαση στο ιδιαίζον κομμάτι της που φέρει τον τίτλο **Φίλιοι Αριθμοί**.

Βασικά βοηθήματα λοιπόν στην εργασία μου αυτή, δύο μεγάλα έργα δύο Άγγλων μελετητών της Αρχαιότητας:

1^ο το βιβλίο του Thomas Taylor¹: *Η Θεωρητική Αριθμητική των Πυθαγορείων*, στο οποίο περιέχονται όλα όσα έχουν καταγραφεί γύρω από αυτό το θέμα από τον **Θέωνα**² τον Σμυρναίο, τον **Νικόμαχο**³ τον Γερασίνο, τον **Ιάμ-**

-
1. Thomas Taylor (1758-1835): *Η Θεωρητική Αριθμητική των Πυθαγορείων*, Εκδόσεις Ιάμβλιχος 1999. Περισσότερα στοιχεία στο βιογραφικό του συγγραφέα.
 2. Θέωνας ο Σμυρναίος: Ένας από τους διασωζόμενους αρχαίους συγγραφείς (2^{ος} μ.Χ. αι.) που έχει γράψει για την Θεωρητική Αριθμητική, μεταφέροντας έτσι πληροφορίες για την Πυθαγόρεια μαθηματική Αριθμητική Θεωρία. Γεννήθηκε στη Σμύρνη και έγινε γνωστός για το βιβλίο του: *Θέωνος Σμυρναίου Πλατωνικού των κατά το Μαθηματικόν χρῆσιμον εις την Πλάτωνος ανάγνωσιν*, στο οποίο ερμηνεύει τις ιδέες των Πλατωνικών διαλόγων γύρω από τα Μαθηματικά, την Αστρονομία και τη Μουσική, διασώζοντας έτσι Πυθαγόρειες απόψεις.
 3. Νικόμαχος ο Γερασινός: Σπουδαίος Έλληνας μαθηματικός (1^{ος}- 2^{ος} μ.Χ. αι.) από τη Γέρασα της Κοίλης Συρίας. Έργο του το σύγγραμμα *Αριθμητική Εισαγωγική*, στο οποίο μεταφέρονται στοιχεία της Πυθαγόρειας Αριθμητικής, μεταφρασμένο μάλιστα στα Λατινικά από το Ρωμαίο Βοήθιο. Υπόψιν ότι από την εποχή του Ευκλείδη (4^{ος}-3^{ος} αι.) ως την εποχή του Νικόμαχου δε διασώθηκε καμία πραγματεία περί Αριθμητικής, αν βέβαια υπήρχε.

Βλιχο⁴ και τον **Βοήθιο**⁵ και τα οποία οργάνωσε και παρουσίασε ο T. Taylor σε τρία βιβλία⁶,

2^ο οι δύο τόμοι με την *Ιστορία των Ελληνικών Μαθηματικών* του **Thomas Little Heath** (1861-1940), έργο που εξέδωσε πρόσφατα το Κέντρο Έρευνας Επιστήμης και Εκπαίδευσης (**Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.**), Αθήνα 2001.

Ο T.L. Heath που είναι και αυτός μια αυθεντία στην Ιστορία των Επιστημών και ιδιαίτερα αυτής των Ελληνικών Μαθηματικών, συνέγραψε πολλά έργα, μεγάλο αριθμό άρθρων και επιστημονικών εργασιών. Διετέλεσε δε μέλος της Βρετανικής Ακαδημίας Επιστημών, μέλος της Βασιλικής Εταιρείας του Λονδίνου και Πρόεδρος της Βρετανικής Μαθηματικής Εταιρείας.

Η Πυθαγόρεια και μεταπυθαγόρεια σκέψη διακήρυξε και στερέωσε αναμφισβήτητα αυτό που και η Πλατωνική και κατ' επέκτασιν και η Αριστοτελική σκέψη το υιοθέτησε. Σε κάθε αντικείμενο υλικό ή υπερβατικό (ιδέα;) μπορούμε να αποδώσουμε έναν **αριθμό** ή καλύτερα: οι **Μαθηματικές αρχές** οφείλουν να αποτελούν τα **πρότυπα** όλων των υπαρκτών και μη πραγμάτων και επειδή αυτές οι όποιες Μαθηματικές αρχές ή οι αντίστοιχοι Αριθμοί “δουλεύονται” και μελετώνται πιο εύκολα (σαν αντιπροσωπευτικά δείγματα των όντων) καταλήγουμε να εκφράσουμε, να σχηματίσουμε μια ολόκληρη Θεωρία Αριθμών πλήρη σχέσεων, αντιθέσεων, φιλότιπος (και γιατί όχι, και νείκους;), αναλογιών, θα λέγαμε και Αρετών.

Εδώ να κάνω μια ιδιαίτερη επισήμανση σχετικά με το ότι δεν έχει ξεκαθαρίσει ιστορικά από όλη την Πυθαγόρεια Μαθηματική και Αριθμητική θε-

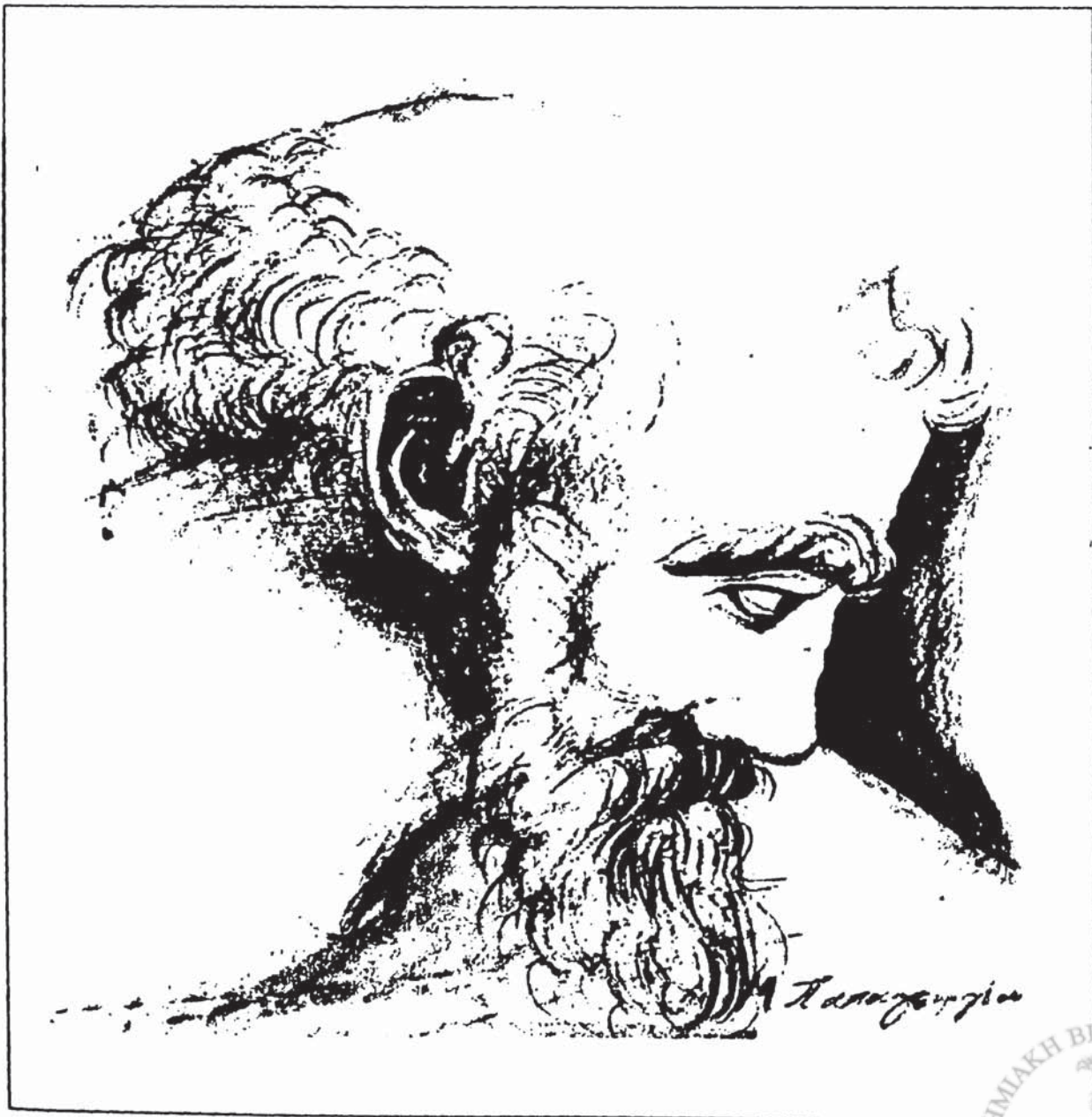
4. **Ιάμβλιχος** (3^{ος}-4^{ος} μ.Χ.): Νεοπλατωνικός φιλόσοφος και μαθηματικός από τη Χαλκίδα της Συρίας. Σώζονται 5 από τα 10 βιβλία με τίτλο *Συναγωγή Πυθαγορείων δογμάτων* από τα οποία άντλησε πληροφορίες και ο Taylor. Τα 10 αυτά βιβλία αυτά φέρουν τίτλους: I. Περί Πυθαγορείου βίου. II. Προτρεπτικός επί φιλοσοφίαν. III. Περί της κοινής Μαθηματικής Επιστήμης. IV. Περί της Νικομάχου Αριθμητικής Εισαγωγής. V. Περί της Αριθμητικής Επιστήμης εις την Φυσικόν. VI. Περί της Αριθμητικής Επιστήμης εις την Ηθικόν. VII. Περί της Αριθμητικής Επιστήμης εις την Θεολογίαν. VIII. Περί της Πυθαγόρειας Γεωμετρίας. IX. Περί της Πυθαγόρειας μουσικής. X. Περί Πυθαγόρειας Αστρονομίας (φημολογείται όμως).

5. **Βοήθιος** (5^{ος}-6^{ος} μ.Χ.): Ελληνολάτρης Ρωμαίος συγγραφέας φιλοσοφικών κυρίως, αλλά και μαθηματικών έργων, ο οποίος διασώζει και αυτός παλιότερους συγγραφείς.

6. Πληροφορίες για τους ανωτέρω Μαθηματικούς και συγγραφείς μπορεί να βρει κανείς στο σπουδαίο έργο του Β. Σπανδάγου: *Οι Μαθηματικοί της Αρχαίας Ελλάδας*. Εκδόσεις Αίθρα 1994.

ωρία, τι ανήκει στον ιδρυτή και μεγάλο Δάσκαλο της σχολής και τι στους κατοπινούς μαθητές και συνεχιστές αυτής (τους λεγόμενους Πυθαγόρειους). Οι πηγές είναι ελάχιστες, πολλές φορές και αντιφατικές, αφού ως γνωστόν, ο Πυθαγόρας δεν έγραψε τίποτα. Μόνο αναφορές βρίσκει κανείς σε κείμενα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη έως την εποχή του Ιάμβλιχου, του Πορφύριου και του Νικόμαχου οι οποίοι ασχολήθηκαν και σχολίασαν τη ζωή και το έργο του Πυθαγόρα και δη της Μαθηματικής του Θεωρίας, μόνο που αυτά έγιναν 800 τουλάχιστον χρόνια μετά την εποχή του Μεγάλου Δασκάλου, πράγμα που μας υποδεικνύει να διατηρήσουμε τις όποιες επιφυλάξεις μας για τις πληροφορίες που μας έρχονται από εκείνη την εποχή.

Έτσι, ξεκινώντας από τα Μυθολογικά και περιδιαβαίνοντας τα Προσωκρατικά και Μετασωκρατικά χρόνια θα ταξιδέψουμε μέχρι την εποχή του Νεοπλατωνισμού όπου και η Μαθηματική Θεωρία του Πυθαγόρα παίρνοντας μια πιο συγκεκριμένη μορφή μετά από τις καταγραφές των: Ιάμβλυχου, Πορφύριου, Θέωνα κ.λπ. συνέχισε την “πορεία” της μέχρι την εποχή της Ύστερης Αναγέννησης και από εκεί σε μας σήμερα. Φυσικά όλα αυτά στα πλαίσια ενός απλού δοκιμίου χωρίς κουραστικές Μαθηματικές και Φιλοσοφικές αναφορές, που σίγουρα θα είχαν σαν προϋπόθεση την ύπαρξη ενός πιο ολοκληρωμένου Μαθηματικοφιλοσοφικού υποβάθρου του οποιουδήποτε αναγνώστη. Ένα δοκίμιο, τέλος, που σε συνδυασμό με το άρθρο μου «Περί Αρμονίας», που θα καταχωρηθεί μελλοντικά στα *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, στόχο έχει να σκιαγραφήσει και να επιτονίσει ειδικά θέματα –κομμάτια της Πυθαγόρειας σκέψης– όπως αυτά της **Πυθαγόρειας Μουσικής Αρμονίας** και των **Φίλων Αριθμών** στο προκείμενο άρθρο.

Εισαγωγή

«Ευάν μετά των φίλων» Πλάτων

Θα ήταν όντως παράλογο για τον Πυθαγόρα και τις ιδέες του, οι φυσικοί αριθμοί να μην κρύβουν, πέραν των ήδη ανεγνωρισμένων γεωμετρικών και αριθμητικών σχέσεων, και κάποιες ιδιαίτερες **φίλιες** σχέσεις και μάλιστα εν πρώτοις ατελείς αλλά και τέλειες. Έτσι, εν μέσω των άλλων **αρετών** των αριθμών, προστίθενται και φίλιες, οπότε συνολικά οι αρετές αυτές εμφανίζονται, προβολικά θα λέγαμε, στις κοινωνικές σχέσεις και, γιατί όχι, στα ανθρώπινα πάθη και ιδεολογήματα. Δηλαδή, μια τέλεια οργανωμένη κοινωνία ανθρώπων θα είχε το πρότυπό της στην τέλεια οργάνωση και διάταξη ενός Μαθηματικογεωμετρικού συνεχούς και δη αυτού των αριθμών. (Ίσως εδώ να διαφαίνεται και η ουράνια νυχτερινή, αστρική διάταξη, αφού κάθε αστερισμός έχει τόσο το συγκεκριμένο γεωμετρικό του σχήμα όσο και το συγκεκριμένο αριθμό αστεριών – κάτι που όλοι οι αρχαίοι λαοί παρατηρούσαν κάθε έναστρη νυχτιά.)

Μια αμφιμονοσήμανση ίσως δύο κόσμων, δύο πεδίων, που φαινομενικά είναι άσχετα μεταξύ τους, χωρίς αναλογίες και συνδυασμούς, οπότε η εύλογη ερώτηση θα ήταν η ίδια και για τους δύο χώρους:

Υπάρχει αριθμός χωρίς φίλο, και αντίστοιχα, υπάρχει ευτυχισμένος άνθρωπος χωρίς το έτερόν του; Μια απάντηση συγκεκριμένη και ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα αντλεί κανείς από τον Αριστοτέλη⁷ ο οποίος λέει: «Ασφαλώς όχι, εκτός αν είναι θεός ή θηρίο, μιας και οι θεοί, ζώντας σε σφαίρες πολύ μακρινές από τα ανθρώπινα δρώμενα, δεν χρειάζονται ιδιαίτερες φιλίες. Ίσως μάλιστα να έχουν την ανάγκη ή να οφείλουν την ύπαρξή τους στις συγκρούσεις και στις διαστάσεις τους εν γένει».

Ήδη στην Πυθαγόρεια και μεταπυθαγόρεια σκέψη, οι απλοί φυσικοί αριθμοί⁸ δεν εμφανίζονται σαν απλές ποσοτικές και μόνον οντότητες, αλλά συνδέονται και εκφράζουν ποιότητες, γεωμετρικά⁹ σχήματα και ένα σωρό άλλες συμμετρίες, αναλογίες, σχέσεις σαν τις φιλίες που προαναφέραμε. Ακόμα και αυτή την ιδέα-έννοια της Αρμονίας¹⁰ της φύσης, η ίδια σκέψη την ταυτίζει και την αναπαριστά με ένα συγκεκριμένο ιερό αριθμό (η ιερά

7. Πράγματι θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι, διαβάζοντας και μελετώντας τμήματα των έργων του Αριστοτέλη *Ηθικά Νικομάχεια*, *Ηθικά Ευδήμεια* και *Μεγάλα Ηθικά*, έχει μπροστά του ένα ολόκληρο έργο περί φιλίας.

8. Φυσικοί αριθμοί είναι οι ακέραιοι 1, 2, 3, 4, ... (το σύνολο \mathbb{N}). Ένας όρος που εισήγαγε στα Μαθηματικά ο Νικόμαχος ο Γερασπνός.

9. Υπάρχουν δηλαδή κατηγορίες φυσικών αριθμών με “γεωμετρική” σημασία π.χ.

i) Τρίγωνοι αριθμοί όπως:

$$a_1 = 1 \quad \text{====>} \quad \bullet$$

$$a_2 = 1+2 = 3 \quad \text{====>} \quad \bullet\bullet$$

$$a_3 = 1+2+3 = 6 \quad \text{====>} \quad \bullet\bullet\bullet$$

$$a_4 = 1+2+3+4 = 10 \quad \text{====>} \quad \bullet\bullet\bullet\bullet \quad (\acute{\epsilon}\chi\omicron\upsilon\mu\epsilon \text{ \textit{δηλαδή} τριγωνικό σχήμα})$$

ii) Τετράγωνοι αριθμοί (οι αριθμοί που είναι τέλεια τετράγωνα και εκφράζονται επίσης σαν αθροίσματα περιττών αριθμών), π.χ.:

$$a_1 = 1 = 1^2 \quad (\text{εμβαδόν τετραγώνου με πλευρά 1})$$

$$a_2 = 1+3 = 4 = 2^2 \quad (\text{ομοίως με πλευρά 2})$$

$$a_3 = 1+3+5 = 9 = 3^2 \quad (\text{με πλευρά 3})$$

$$a_4 = 1+3+5+7 = 16 = 4^2 \quad (\text{με πλευρά 4}) \text{ κ.λπ.}$$

10. Περισσότερες πληροφορίες στην εργασία «Περί Αρμονίας» του Βασίλη Νταλλή, που θα δημοσιευθεί σε επόμενο τεύχος των *Πρεβεζάνικων Χρονικών*.

ΤΕΤΡΑΚΤΥΣ¹¹ – ο τριγωνικός αριθμός 10, που δπλώνει το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών $10=1+2+3+4$)¹². Πράγματι οι 4 πρώτοι φυσικοί αριθμοί,¹³ με τις μεταξύ τους αναλογίες καταδεικνύουν και εκφράζουν αφ' ενός μεν τα εϋχη μουσικά διαστήματα μιας οκτάβας (τα διαστήματα 5^{ης}, 8^{ης}, 4^{ης}), αφ' ετέρου δε μια γενικότερη συμπαντική Αρμονία διάχυτη σε οποιαδήποτε κρυμμένη ή φανερή έκφασή της.

Θα ταλμούσαμε να δούμε ακόμη και στην ίδια λέξη Αριθμός¹⁴ την ταυτόσημη έννοια της φιλίας, διότι όπως ο αριθμός μετράει και θέτει σε κανονική φυσική διάταξη όλα τα πράγματα, ενώνοντάς τα έτσι σε κάποια φιλική συμμαχία, έτσι και η φιλία συναρμόζει και θέτει μια ανάλογη ακολουθία –ομάδα, ενότητα ανθρώπινου-υλικού– σε μια δίκαιη και ισορροπημένη κοινωνία.¹⁵ Στην αντίποδα αυτής της πραγματικότητας η μοναξιά –η έλλειψη ακόμα και μιας απλής στοιχειώδους φιλικής παρουσίας– αποκαλύπτει μπροστά στις ψυχές και στα μάτια μας ένα πραγματικά ουσιαστικό κενό. Ένα κενό που –είτε Φυσικομαθηματικό (η Μοντέρνα φυσική, δεν δέχεται καν την ύπαρξή του, αφού είναι αδύνατον να το εννοήσουμε μακριά από κάποιο βαρυτικό πεδίο, πόσο δε μάλλον στο μικρόκοσμο της Κβαντικής Φυσικής όπου είναι γεμάτο σωματίδια, πεδία και κβαντικές αλληλεπιδράσεις), είτε, εσωτερικά ανθρώπινο να είναι– κρύβει πόνο, ψυχρότητα, σκοτεινότητα, και μοιραία θάνατο ή εξασύλωση.

Θέλει πραγματικά πολύ αντρισμό για να κατανοήσουμε ότι οι υγιείς σχέσεις αληθινής φιλίας μεταξύ αντρογυνών, παιδιών, φίλων, (ας ανατρέξει κανείς στη Μυθολογία, στην όμορφη ιστορία του Λάμωνα και του Φιντία ή σε αυτή του Φαέθοντα και του Κύκνου και σε τόσες άλλες) και κατ' επέκτασιν μεταξύ κοινωνιών, χρήζουν του επαναπροσδιορισμού των, μιας και η

11. «Οὐ μὰ τὸν ἄματέρᾳ ψυχῇ παραδόντα τετρακτύν, παγὰν ἀνάου φυσίως ριζώμα ἔχουσαν»: Ο ὄρκος των μαθητων του Πυθαγόρα, όπως τον αναφέρει ο Θεων, και σημαίνει: «Όχι, δε θα προδώσω, μα τον Πυθαγόρα, ο οποίος παρεδωσε στην ψυχη μας την τετρακτύν, πηγη αιωνιας φύσης, που έχει βαθυ ριζωμα».

12. Βασικό κομμάτι της Ηρακλειτειας σκεψης εκπεφρασμενη στο απόσπασμα « Αρμονια ἀφανῆς φανερῆς κρέσσων », από το οποίο εμφανιζεται και μια ουσιαστικη διαφοροποιηση απο την αντιστοιχη Πυθαγορεια.

13. Βλέπε και σημειωση 9. Το άθροισμα των τεσσαρων πρώτων αριθμών 1, 2, 3, 4.

14. Λεξικό Lindell-Scott, λημμα Αρ, από οπου και οι λεξεις: Αραρισκω, Αριθμος, Αρτιος, Αρμονια, Αριστος, Αρμοσις κ.λπ.

15. Thomas Taylor: Η θεωρητικη Αριθμητικη των Πυθαγορειων, σελ. 235.

επερχόμενη **παγκοσμιοποίηση** (ομογενο-ποίηση) μας περιμένει στη γωνιά και μάλλον δεν πολυκαταλαβαίνει από ουσιαστικές φιλίες και δη, ερωτοφιλίες.¹⁶ Και σαν τέτοιες εννοούνται οι φιλίες-σχέσεις, χωρίς παρεκτροπές και διαστροφές, γιατί αν αυτές πρώτευαν ή απλά περίσσευαν, η ζωή θα περιίττευε.¹⁷ Κάτι που και η ίδια η Φύση, μέσω της Χημείας, μας υποδεικνύει.

Πράγματι, η ουδετερότητα, η αδράνεια ακόμα και η ιδιώτευση (idiot στις Ευρωπαϊκές γλώσσες, από το Ελληνικό **ιδιώτης**, σημαίνει τον πλίθιο, το βλάκα, τον εκτός πόλεως κατά την Αρχαία Ελληνική αντίληψη) δείχνει μια **ευγένεια** (π.χ. τα αδρανή-ευγενή¹⁸ αέρια που αποτελούν την 8^η ομάδα του περιοδικού συστήματος) αλλά και μια απομόνωση, μια μοναχικότητα χωρίς φιλίες και αντιδράσεις (δούναι και λαβείν δηλαδή) που στόχο θα είχαν την αμοιβαία αλληλοσυμπλήρωση μιας εκ των προτέρων δεδομένης ατελούς προσωπικότητας. Στη Χημεία αυτό σε πολλές περιπτώσεις γίνεται με αμοιβαία συνεισφορά κοινών ηλεκτρονίων. Αλλά ζωή σημαίνει τουλάχιστον χημικές αντιδράσεις και όχι αδράνεια και αποξένωση. Μια αποξένωση που, φαινομενικά, ίσως, να χαρακτηρίζει και τους Ακέραιους αριθμούς (μεταξύ τους υπάρχουν άπειροι άλλοι ρητοί και άρρητοι), αφού ο Μεγάλος Δάσκαλος αποκάλυψε και παρέδωσε στους κατοπινούς μαθηματικούς και μελετητές ένα σωρό σχέσεις, αρετές αλλά και κρυμμένα μυστικά. Ένας τέτοιος, πρόσφατα απολεσθείς, είναι ο Γιάννης Ξενάκης. Τρανό παράδειγμα μελετητή Μαθηματικού και Μουσικού Δημιουργού ενός ιδιότυπου και πρωτότυπου μουσικού σύμπαντος με ιδιαίτερες αναφορές όχι μόνο στις Πυθαγόρειες αλλά και Παρμενίδειες (ακόμα και Επικούρειες¹⁹) ιδέες περί Φύσης. Έτσι

16. Για περισσότερα στο πολύ ενδιαφέρον ουσιαστικό και κατά τη γνώμη μου εκρηκτικό, βιβλίο-“καταπέλτη” του Γιάννη Γουδέλη: *Η Ερωτική φιλία των Αρχαίων Ελλήνων*, Εκδόσεις Δίφρος 1992.

17. Ομοίως σελ. 49.

18. Ευγενή αέρια είναι τα χημικά στοιχεία: He (Ήλιον), Ne (Νέον), Ar (Αργόν), Kr (Κρυπτόν), Xe (Ξένον), Rn (Ραδόνιον), τα οποία έχουν στην εξωτερική στοιβάδα του ατόμου τους 8 ηλεκτρόνια (εκτός φυσικά του He). Είναι αρκούτως ευσταθή, αφού έχουν συμπληρωμένη την εξωτερική στοιβάδα τους. Είναι δηλαδή “απρόθυμα” να αντιδράσουν με άλλα άτομα και να σχηματίσουν άλλα μόρια, γι’ αυτό λέγονται και αδρανή.

19. Στην τριάδα, βάθρο της σκέψης του Ξενάκη, θα λέγαμε ότι ο Επίκουρος έχει το ρόλο φορέα – ενός αντιιδεαλιστικού αντίβαρου που, σίγουρα, ταιριάζει στις πολιτικές ιδέες του δημιουργού.

έχουμε την εξής ενδιαφέρουσα αντιστροφή: Ενώ ο Πυθαγόρας μαθηματικοποίησε το σύμπαν (ορατό και πηχτικό), ο Ξενάκης δημιούργησε πηχτικά μουσικά σύμπαντα, στηριγμένα στα Μαθηματικά. Οπότε τα μουσικά συμβάντα (μια απλή μελωδία τζιτζικιού, καταιγίδας, εσωτερικές κραυγές κ.λπ.) επαναπροσδιορίζονται πλέον σαν ποσότητες και ποιότητες Μαθηματικές, στοιχεία ενός Μαθηματικού χώρου. Αν μάλιστα αυτά τα συμβάντα ιδωθούν σαν Μουσικές στιγμές – σημεία – ταξιδεύουμε με τη σκέψη του Ξενάκη σε Σημειολογικές προεκτάσεις και υπερβάσεις, που δείχνουν την επιρροή του συνθέτη από το Γαλλικό πνεύμα της εποχής του²⁰.

Α Γενικά περί Πυθαγόρειας Αριθμητικής

Η Διδασκαλία του Πυθαγόρα αποτελεί ένα σύνολο Φιλοσοφικών, Μαθηματικών καθώς και θρησκευτικών δοξασιών (με ιδιαίτερα έντονες καταβολές και επιδράσεις, αναμφίβαρα της Ορφικής διδασκαλίας και θρησκείας). Ήτοι μια συνακτική αναζήτηση, πορεία, σε όλους τους χώρους της σκέψης και ανθρώπινης κατάκτησης που δημιουργεί και κληρονομεί στους μεταγενέστερους ένα πραγματικό μύθο στον οποίο η αλήθεια και η υπερβαλή συνυπάρχουν. Ένας μύθος που ξεκινάει ακόμα και από τη μέρα της γέννησής του. (κάπου ανάμεσα στο 580 και 500 π.Χ. από το Μνήσαρχο και την Παρθενίδα, σύμφωνα με τους βιογράφους, τον Ιάμβλιχο και Πορφύριο) αφού σύμφωνα με αυτόν πήρε το όνομα Πυθαγόρας μετά από την επίσκεψη των γονιών του στο Μαντείο των Δελφών όπου η Πυθία τους ανήγγελε (αγόρευσε) την επερχόμενη γεννησή του, καθώς και το λαμπρό μέλλον που του επεφύλασσε η τύχη²¹.

Στο βιβλίο του Taylor, πιο συγκεκριμένα θα βρει κανείς συγκεντρωμένα και συστηματοποιημένα από τις αρχαίες πηγές, καθώς και από μελέτες του ίδιου του Taylor, όλα τα στοιχεία μιας πραγματικής Αριθμητικής Θεωρίας

20. Ανάλογες επιρροές θα βρούμε και στον πρωτοποριακό Γάλλο Μουσουργό Claude Debussy (1862-1918) «του οποίου το έργο στηρίζεται κυρίως στη μαγεία του ήχου που γραμμικοποιείται ως ζωγραφικό, περισσότερο, στοιχείο και όχι ως στοιχείο έκφρασης συντακμάτων», (Karl Nef, *Ιστορία της Μουσικής*, σελ. 517).

21. Όσο για το θάνατό του, τα πράγματα περιπλέκονται. Κατά μια άποψη πέθανε στο Μεταπόντιο, στο ναό των Μουσών όπου είχε εγκλειστεί, από αστία, κατά δε μια άλλη, δολοφονημένος από εξοργισμένους αντιπάλους.

(ο Πυθαγόρας την αναβίβαζε στην πρώτη θέση μεταξύ των άλλων Επιστημών – συμπεριλαμβανομένης της Αστρονομίας και αυτής της ίδιας της Μουσικής – και τη θεωρούσε ακόμη και **μπτέρα** τους) τόσο των λεγόμενων Πυθαγορείων όσο και άλλων μελετητών και σχολιαστών της ζωής και του έργου του Πυθαγόρα.

Ενδεικτικά έχουμε στο προαναφερθέν βιβλίο ταξινομημένα:

1. Τον ορισμό και την ουσία της έννοιας της **μονάδας** αλλά και αυτής του **αριθμού**²²
2. Τη διαίρεση των αριθμών σε περιττούς, άρτιους, αρτιοπέρισσους²³, περισσάρτιους²⁴, αρτιάκις άρτιους²⁵ και πρώτους²⁶
3. Τους τέλειους²⁷, φίλιους²⁸, ελλιπείς²⁹ και υπερτέλειους αριθμούς³⁰

22. Ενδεικτικά αναφέρω κάποιες απόψεις για την έννοια του αριθμού. Ο ίδιος ο Πυθαγόρας τον όρισε ως την επέκταση και ενέργειά των σπερματικών λόγων που υπάρχουν στη μονάδα. Από δε τον Ίππασο το Μεταποντίνο (5^{ος}-4^{ος} π.Χ. (από το Μεταπόντιο της Κάτω Ιταλίας, ο οποίος, αν και αρχηγός των Ακουσματικών – η πρώτη τάξη, θα λέγαμε, η πρώτη βαθμίδα της Πυθαγόρειας σχολής – τιμωρήθηκε, σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο, με θάνατο από τους άλλους Πυθαγόρειους) διασώθηκε η άποψη ότι αριθμός είναι το πρώτο υπόδειγμα συγκρότησης του κόσμου και ότι είναι όργανο της κρίσης του Θεού σαν δημιουργού του Σύμπαντος. Κατά δε τον Φιλόλαο (από τους πλέον σημαντικούς Πυθαγόρειους του 6^{ου} π.Χ. αιώνα από τον Τάραντα της Κάτω Ιταλίας), αριθμός είναι ο πιο εξαιρετός και αυτογενής δεσμός της αιώνιας διάρκειας των εγκόσμιων φύσεων. (Για περισσότερα: T. Taylor, σελ. 67).

23. Οι άρτιοι αριθμοί που οι υποδιαίρεσεις τους καθίστανται τελικά αδιαίρετοι, π.χ. οι αριθμοί: 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30 κ.λπ.

24. Οι αριθμοί που, διαιρούμενοι, δίνουν συνεχώς νεο-διαιρούμενους αριθμούς, ποτέ όμως τη μονάδα, π.χ. οι αριθμοί: 12, 20, 24, 28, ...

25. Οι αριθμοί που, διαιρούμενοι συνεχώς, θα δώσουν τελικό πηλίκο τη μονάδα, π.χ. 4, 8, 16, 32, 64, ...

26. Πρώτοι και ασύνθετοι είναι οι αριθμοί που κανένας άλλος δεν τους διαιρεί παρά μόνο η μονάδα, η οποία, έτσι και αλλιώς είναι η μπτέρα-μήτρα όλων των αριθμών, π.χ. οι αριθμοί: 2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19 κ.λπ. Ενώ δεύτεροι και σύνθετοι είναι οι περιττοί αριθμοί που αποτελούν γινόμενα δύο άλλων πρώτων αριθμών, π.χ. 9, 15, 21, 25, 27, 33, ...

27. Είναι αυτοί που το άθροισμά των διαιρετών τους μας δίνει αυτούς τους ίδιους, π.χ. ο 28 με διαιρέτες τους 1, 2, 4, 7, 14 των οποίων το άθροισμα είναι: $1+2+4+7+14 = 28$. Μάλιστα ο Νικόμαχος ο Γερασπνός, που γνώριζε τέσσερις τέλειους αριθμούς (6, 28, 496, 8128), έκανε την παρατήρηση ότι ο πρώτος (6) ανήκει στο διάστημα (0, 10), ο δεύτερος (28) στο διάστημα (10, 100), ο τρίτος (496) στο διάστημα (100, 1.000) και ο τελευταίος στο διάστημα (1.000, 10.000). Επίσης ότι τελειώνουν σε 6 ή 8 και μάλιστα

4. Τους σχηματικούς αριθμούς, δηλαδή τετράγωνα, κύβους, ετερομήκεις, γνώμονες και επιμόριους αριθμούς³¹

5. Τη θεωρία των αναλογιών και των μέσων δύο αριθμών με εκτεταμένη παρουσίαση και φιλολογία και των 10 μέσων ανάλογων (6 Πυθαγόρειων και 4 μεταγενέστερων για να συμπληρωθεί η **Ιερά Δεκάς**), με πιο γνωστούς τον Αριθμητικό, το Γεωμετρικό και τον Αρμονικό μέσο

6. Τα γεωμετρικά επίπεδα και στερεά σχήματα καθώς και τις σχέσεις τους με τους Ακέραιους Αριθμούς

7. Τις Ανισότητες

8. Τη βαθύτερη ουσία και τις ιδιότητες των δέκα ιερών ποσοτήτων (από τη μονάδα έως την Ιερή Δεκάδα)³²

εναλλάξ. Βέβαια, μαθηματικά, αποδεικνύεται ότι όλοι οι τέλει αριθμοί τελειώνουν σε 6 ή 8, αλλά όχι αναγκαστικά εναλλάξ. Περισσότερα στο βιβλίο του T.L.Heath: *Η Ιστορία των Ελληνικών Μαθηματικών*, τόμος I, σελ. 146. Πληροφορικά, μέχρι σήμερα έχουν βρεθεί συνολικά 37 τέλει αριθμοί και έχουν τη μαθηματική μορφή: $2^{v-1} \times (2^v - 1)$.

28. Η ύπαρξη των αριθμών αυτών, φυσικά, δεν άφησε αδιάφορο τον Μεγάλο Μαθηματικό I. Euler (1707-1783) ο οποίος μάλιστα μας παρέδωσε 61 ζεύγη τέτοιων με τις ιδιότητες που αναφέρονται στο αντίστοιχο κεφάλαιο περί τέλειων και ατελώς ψίλιων αριθμών.

29. Το άθροισμα των διαιρετών τους δεν υπερβαίνει τον ίδιο τον αριθμό, π.χ. 8 με διαιρέτες 1, 2, 4 και $1+2+4 = 7 < 8$.

30. Εδώ το άθροισμα των διαιρετών υπερβαίνει τον ίδιο τον αριθμό, π.χ. ο 12 με διαιρέτες 1, 2, 3, 4, 6 και $1+2+3+4+6 = 16 > 12$.

31. Οι αριθμοί που εμπεριέχουν ολόκληρο έναν άλλον και, επιπλέον, κάποιο τμήμα του, π.χ.: $3/2 = 1+1/2$ ημιόλιος, $4/3 = 1+1/3$ επίτριτος, $5/4 = 1+1/4$ επιτέταρτος κ.λπ. Γενικά ο λόγος $v+1/v$, όπου v φυσικός αριθμός.

32. Ενδεικτικά θα αναφερθώ, αντιγράφοντας, όσα στοιχεία συμπεριλαμβάνει στο βιβλίο του ο Taylor σχετικά με την Ιερή Επτάδα και μόνον: Η επτάδα-εβδομάδα (σχήμα: 7 στο οποίο διαφαίνεται ίσως μια μικρή παραφθορά του γράμματος Z ως εβδόμου στη σειρά) έχει λοιπόν αξιοθαύμαστες καθώς και σεβάσμιες-σεπτές (σ - επτά) ιδιότητες, τις οποίες κυρίως ο Ιουδαίος Φίλων στην πραγματεία του περί Δημιουργίας του κόσμου, αναφέρει. Έτσι: α) Συντίθεται από τους 1, 2 και 4 οι οποίοι ανήκουν σε μία γεωμετρική πρόοδο, που, με τη σειρά της, σχηματίζει τις δύο πιο τέλει μουσικές συμφωνίες: αυτήν της διαπασών (οκτάβα με λόγο 2/1) και αυτήν της δις διαπασών (διπλή οκτάβα με λόγο 4/1). β) Είναι το κοινό άθροισμά της μονάδας+εξάδας ($1+6=7$), ομοίως δυάδα+πεντάδα ($2+5=7$), τριάδα+τετράδα ($3+4=7$). γ) Είναι ιερότατη γιατί, σαν άθροισμά του 3 και 4, συσχετίζεται με το ορθογώνιο τρίγωνο με πλευρές 3, 4 υποτείνουσα 5 και εμβαδόν 6 (εμβ. τριγώνου = $b \cdot w / 2 = 3 \cdot 4 / 2 = 12 / 2 = 6$ το οποίο θεωρείται η αρχή των ποιοτήτων - εκ

9. Τη θεωρία των Αρρήτων³³ (με πιο πολλά και ενδιαφέροντα στοιχεία

των πρώτων ουσιών. Σαν άθροισμα λοιπόν του 3 και του 4, η Ιερή Επτάδα υποδηλώνει και την ορθή γωνία που είναι ανάμεσα στις πλευρές του προαναφερθέντος ορθογωνίου τριγώνου (με πλευρές 3, 4, 5) η οποία και αυτή στην Πυθαγόρεια Θεολογία αποτελεί την πραγματική ουσία και τελειότητα των γεωμετρικών σχημάτων. δ) Ορισμένες απόψεις φιλοσόφων την εξομοιώνουν με τη Νίκη, που είναι αμήτωρ, παρθενίς, αναδύομενη και αυτή (όπως η θεά Αθηνά) από το κεφάλι του Δία. Γι' αυτό, ειδικά οι Πυθαγόρειοι, τη μετονομάζουν σε Ηγέτη Κυβερνήτη, όλων των πραγμάτων. ε) Ο 7, όταν προστεθεί στη σειρά των προηγούμενων από αυτόν φυσικών αριθμών, δίνει τον τέλειο αριθμό 28 (σημείωση 28). Πράγματι: $1+2+3+4+5+6+7 = 28$. στ) Οι φάσεις της σελήνης κρύβουν τον αριθμό 7 αφού αυτή αποκτά την ολοκληρωμένη τέλεια μορφή της σε 28 ημέρες περνώντας 4 στάδια των 7 ημερών. ζ) Κάθε οργανικό σώμα έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος, ύψος) και τέσσερα όρια (σημείο, γραμμή, επιφάνεια και στερεό). η) Η ηλικία του ανθρώπου από τη νηπιακή έως τη γεροντική καταδεικνύει την παρουσία της Ιερής Επτάδας. Έτσι στην πρώτη επταετία φυτρώνουν τα δόντια, στη δεύτερη δημιουργείται η ικανότητα αναπαραγωγικού σπέρματος, στην τρίτη πυκνώνουν τα γένια, στη τέταρτη αυξάνει η δύναμη, στην πέμπτη η εποχή του γάμου ενώ στην έκτη (42 χρόνων) είναι η ακμή της διάνοιας κ.λπ. (κάτι που εκφράζεται και σε απόψεις τόσο του Σόλωνα του Αθηναίου όσο και του μεγάλου Γιατρού της Αρχαιότητας Ιπποκράτους). θ) Στην ακολουθία αριθμών με λόγο 2 ήτοι: 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64 ο τρίτος όρος (το 4) είναι τέλειο τετράγωνο, ο τέταρτος (το 8) είναι κύβος ($8 = 2^3$) και ο έβδομος (ο 64) είναι και τετράγωνο ($64 = 8^2$) και κύβος ($64 = 4^3$). Ομοίως στην ακολουθία με λόγο 3: 1, 3, 9, 27, 81, 243, 729, ... ο τρίτος $9=3^2$, ο τέταρτος $27=3^3$, ο έβδομος $729=27^2=9^3$. Το ίδιο θα ισχύει σε κάθε άλλη ακολουθία με λόγο 4 ή 5 κ.λπ. ι) Τόσο στον ουρανό όσο και στη γη θα δούμε την ύπαρξη της Ιερής Επτάδας. Ο ουρανός περιβάλλεται από επτά κύκλους (αρκτικός, ανταρκτικός, καλοκαιρινός, τροπικός, χειμερινός, τροπικός, ισημερινός, ζωδιακός και γαλαξίας). Οι πλανήτες αριθμούνται με τον αριθμό 7, η Άρκτος (ο πιο χρήσιμος αστερισμός για ναυτικούς) αποτελείται από 7 αστέρια, όσα και οι Πλειάδες, οι πλέον χρήσιμες για γεωργούς. ια) Το σώμα μας (ακόμα και η ψυχή μας) έχει συνολικά επτά ορατά μέρη: το κεφάλι, το στήθος, την κοιλία, δύο πόδια, δύο χέρια. Και για να μη μακρηγορούμε, 7 οι παραλλαγές της φωνής, ομοίως οι εκκρίσεις του σώματος, οι ημέρες της έμμηνης ρύσης των γυναικών, τα φωνήεντα της γλώσσας, τα μέρη της κεφαλής, οι χορδές της λύρας κ.λπ. Άρα λοιπόν δεν είναι τυχαίο το όνομα και η ιερότης του αριθμού επτά. Μάλιστα οι Λατίνοι αποκαλώντας τον s-ertem τον απαθανάτισαν σε όλες τις σημερινές Λατινικές γλώσσες (Αγγλικά s-even, Γαλλικά sept κ.λπ.) καταδεικνύοντας το σεβασμό (σ-επτότητα) και τη δύναμη που κρύβει.

33. Μια ολοκληρωμένη μεταπυθαγόρεια εισαγωγή της θεωρίας των Αρρήτων έχουμε το 19^ο αιώνα με τους μεγάλους Ευρωπαίους Μαθηματικούς: Cantor, Dedekind και Weierstrass. Την ύπαρξη δε των οποίων (Αρρήτων) έκανε "ρητή" ο Ίππασος και έξω από τη Σχολή (σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο). Γι' αυτό –κατά μία άποψη– θανατώθηκε από τους άλλους Πυθαγόρειους. Μπορούμε να φαντασθούμε την έκπληξη και το φόβο που ένοιωσαν οι καθ' όλα Θεολογιστές Πυθαγόρειοι, όταν ανακάλυψαν αριθμούς οι οποίοι, αν και έχουν οπτική-γεωμετρική αναπαράσταση, δεν εκφράζονται ρητά.

στον 1^ο τόμο του T. Little, εκδόσεις Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ., *Η ιστορία των Ελληνικών Μαθηματικών*, σελ. 117)

Συνολικά λοιπόν έχει κανείς μπροστά του μια ολοκληρωμένη Θεωρία που ανάγεται σε Μαθηματική Επιστήμη των Αριθμών. Όσο μάλιστα για το ίδιο όνομα (Μαθηματικά) ανήκει (σύμφωνα με τον Πρόκλο³⁴) στους Πυθαγόρειους. Αυτοί αντιλήφθηκαν πρώτοι ότι «το σύνολο εκείνο που ονομάζεται **μάθησις** είναι **ανάμνησις** που δεν εισήλθε στις ψυχές από έξω, όπως τα φαντάσματα των αισθητών αντικειμένων εντυπώνονται στη φαντασία, ούτε συμπτωματικά όπως η γνώση που είναι αποτέλεσμα γνώμης διεγειρόμενη πραγματικά από τα προφανή πράγματα και μέσα από την έλλογη δύναμη εξερχόμενη μετατράπηκε σε αυτό που είναι» και συνεχίζει: «ομοίως αυτοί (οι Πυθαγόρειοι) είδαν ότι, αν και η ανάμνηση μπορεί να καταδειχθεί από αρκετά επιμέρους, εν τούτοις αυτή φανερώονταν με τον ύψιστο τρόπο, όπως λέει και ο Πλάτωνας, από τη μαθηματική ευταξία» (T. Taylor, σελ. 41).

Η μάθηση, λοιπόν, είναι η ενθύμηση των αιώνιων παραγωγικών αρχών που είναι έμφυτες στην ψυχή, οπότε η Μαθηματική Επιστήμη δίκην αγωγού γνώσεως που συνεισφέρει στην ενθύμηση τούτων των αρχών, εμφανίζεται σαν η προβολή των αρχετύπων ιδεών, μπροστά στα όμορφα, γήινα και έντρομα “μάτια” μας.

Εδώ συνεπαγωγικά θα έχουμε το ερώτημα:

– Αν ο άνθρωπος (που ουσιαστικά αυτός έμαθε και ξέρει να αριθμεί) δεν υπήρχε, η μαθηματικοποίηση της φύσης και της ουσίας των πραγμάτων θα είχε κάποιο νόημα, ας πούμε για κάποια άλλα γήινα υποκείμενα στη θέση του ανθρώπου π.χ. για τους δεινόσαυρους ή τις κατσαρίδες; Ή αν θέσουμε το ερώτημα κάπως αλλιώς, οι δεινόσαυροι ή οι κατσαρίδες γνωρίζουν, ή, έχει κάποιο νόημα γι’ αυτά τα όντα, το ότι ένα κι ένα κάνουν δύο;

Βέβαια, αυτό δεν απασχόλησε το Μεγάλο Δάσκαλο και τους μαθητές του, που έβλεπαν στους αριθμούς (Φυσικούς, Ρητούς και Άρρητους) την απόλυτη ομορφιά και σοφία. Γι’ αυτούς, η οντότητα των αριθμών, και γενικότερα της Μαθηματικής Επιστήμης, είναι ανεξάρτητη της ανάγκης ύπαρξης του υποκειμένου που νοιώθει την ανάγκη να αριθμεί. Σήμερα η σύγχρονη Επιστήμη,

34. Πρόκλος ο Λύκειος ή Διάδοχος: Νεοπλατωνικός φιλόσοφος και μαθηματικός του 5^{ου} μ.Χ. αιώνα. Σπούδασε στην Αλεξάνδρεια μαθηματικά, φιλοσοφία και ρητορική. Πέθανε δε στην Αθήνα διευθύνοντας την ανασυσταμένη Ακαδημία του Πλάτωνα, διαδεχόμενος το δάσκαλό του Συριανό.

Φυσική και Μαθηματικά, έχουν ξεπεράσει την “απλοϊκότητα” αυτής της Πυθαγόρειας λογικής, γιατί η ίδια η Λογική έχει αλλάξει. Υπάρχει διάχυτη η κοινή πλέον πεποίθηση, ότι τα πάντα, από τον μικρόκοσμο ως τον megáκοσμο των γαλαξιών, αλλάζουν, ότι δηλαδή οι νόμοι της Φύσης καθώς και η ομορφιά του “Πυθαγόρειου κόσμου” μας εμφανίζουν ένα πιο Ηρακλείτειο³⁵ “χρώμα” και αίσθηση. Οι αιώνες που αλλάζουν συμπαρασύρουν στο διάβα τους και τις εκάστοτε “Μυθολογίες” που οι προηγούμενοι χρησιμοποιούν. Μια νέα “Μυθολογία” πάντα έρχεται να αφήσει στην άκρη μια παλιότερη, όπως αυτή, σήμερα της Μοριακής Βιολογίας και της Κυβερνητικής (κοντά είναι και ο απόλυτος έλεγχος της πυρηνικής ενέργειας και γιατί όχι και η πλήρης αντιγραφή και αντικατάσταση του ανθρώπινου εγκεφάλου), αύριο ίσως η δημιουργία της τεχνητής νοημοσύνης και η εμφάνιση-επικράτηση του “Μεταάνθρωπου”³⁶ και ποιος ξέρει και σε τι άλλα μονοπάτια και νέες “Μυθολογίες” θα οδηγηθεί ο όμορφος πλανήτης μας. Πάντως δεν φαίνεται να γλιτώνουμε από την παρουσία των Ακεραίων Αριθμών αφού και ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου μας και η χαρτογράφηση του D.N.A. μας, εμφανίζουν οριζόντιες ή κάθετες σειρές Αριθμών. Η δε μοντέρνα Φυσική³⁷ έστρεψε εκ νέου το ενδια-

35. Το «Τα πάντα ρει», (φθέγμα του μεγάλου Εφέσιου που δείχνει την αδιάκοπη ροή-αλλαγή) δεν επαρκεί για να εκφράσει ολοκληρωμένα το είναι και γίνεσθαι τούτου του κόσμου. Η επενέργεια –τουλάχιστον– της έριδας («τα πάντα κατ’ έριν») φέρνει τα πάνω κάτω («πόλεμος πάντων πατήρ») οδεύοντας-άγοντας τη φύση σε μία Συμπαντική Αρμονία. Φυσικά ισχύει και το αντίθετο. Η Αρμονία, διαταρασσόμενη, φέρνει την έριδα, τη χρεία («τα πάντα κατά χρεών»), τον πόλεμο... Και να προσθέσω εδώ μια πληροφορία από το Διογένη Λαέρτιο (βιβλίο 9) ότι ο Ηράκλειτος δεν εκτιμούσε ιδιαίτερα το έργο του Πυθαγόρα. Έτσι, αναφερόμενος στις ευρείες γνώσεις του, φέρεται ως μάλλον να τον υποτιμά λέγοντας: «Η πολλή γνώση δε διδάσκει σοφία, διαφορετικά θα δίδασκε τον Ησίοδο, τον Πυθαγόρα καθώς και τον Ξενοφάνη και τον Εκαταίο». Ο Αριστοτέλης δε εκμαίευσε από την έννοια της Αρμονίας της Ηρακλείτειας και Πυθαγόρειας σκέψης και αυτήν της “φιλίας”, όχι όμως μόνο μεταξύ ιδίων και ομοίων χαρακτήρων, αλλά και σφόδρα αντιθέτων. Έτσι σε μια φιλία το ένα μέλος –χωρίς να ομοιάζει αναγκαστικά με το άλλο– αποτελεί το δεύτερο “εγώ” του άλλου, ή καλύτερα η οντότητα του ενός είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη του άλλου μέλους. Όσο για την ψυχή; Αυτή είναι μοιρασμένη σε δύο σώματα (Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*).

36. Για περισσότερα στο κείμενο, του Σπύρου Μάνδρου: «Ο νέος μύθος για τον μετάνθρωπο», στις “Μεταθέσεις”, στην Έγλη του 1999.

37. Ο John Schwarz, καθηγητής στο τμήμα Φυσικής του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Καλιφόρνιας (Caltec), λέει σε μια συνέντευξή του πως έτσι ή αλλιώς τα πράγματα –η φύ-

φέρον της και τις αναζητήσεις της στη Θεωρία των Υπερχορδών³⁸ που εμφανίζει στη βάση της κάτι από την Πυθαγόρεια Αισθητική και Λογική.

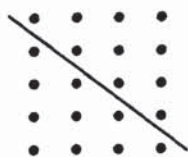
Κλείνοντας αυτή την ενότητα, θα αναφερθώ και σε μια ιδιαίτερη έννοια (κατ' εξοχήν Πυθαγόρεια), σε αυτήν του Δυϊσμού που, από Μαθηματικής πλευράς, αφορά τις έννοιες απείρου-πέρατος. Έννοιες που εμφανίζονται τα Προσωκρατικά χρόνια (ειδικά στην Αναξιμάνδρεια και Πυθαγόρεια σκέψη) και που, στην πορεία, έχουν αλλάξει νόημα και ορισμό. Αυτός ο Δυϊσμός συμπληρώνει τον κατάλογο των αντιθέτων, που η ύπαρξή του συνολικά χαρακτηρίζει και σηματοδοτεί ολόκληρη την Πυθαγόρεια Θεωρία:

Εν - πλήθος	Άρρεν - θήλυ	Φως - σκότος
Άρτιος - περιττός	Ηρεμούν - κινούμενον	Αγαθόν - κακόν
Δεξιόν - αριστερόν	Ευθύ - καμπύλον	Ετερομήκες ³⁹ - τετράγωνον

σπ- μπορούν να περιγραφούν με λογικό τρόπο μέσω απλών Μαθηματικών μιας και μέχρι την εποχή μας έχουν μεγάλη επιτυχία σε αυτό. Γιατί λοιπόν η κατάσταση αυτή να μην συνεχιστεί; (Θεωρία των πάντων - Υπερχορδές, Εκδόσεις Κάτοπτρο, σελίδα 117).

38. Στη Θεωρία των Υπερχορδών η ύλη δεν περιγράφεται πια με τη βοήθεια σωματιδίων με τη μορφή που τους έδινε η Κβαντική Φυσική αλλά με τη βοήθεια χορδών (ανοιχτές ή κλειστές). Έτσι κάθε "κλασσικό" σωματίδιο, στη Θεωρία των Χορδών δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια διεγερμένη κατάσταση (τρόπος) μιας στοιχειώδους χορδής (διαστάσεων της τάξης των 10^{-33} cm). Είναι δηλαδή μια παλλόμενη μικρή χορδή που αποτελεί μια συγκεκριμένη αρμονική μιας θεμελιώδους χορδής (αυτό μας παραπέμπει σίγουρα στην Πυθαγόρεια Αρμονία και Θεωρία της Πυθαγόρειας κλίμακας) όπως ακριβώς συμβαίνει με τις αρμονικές στις χορδές ενός απλού εγχόρδου οργάνου. Έτσι μοιραία οδηγούμαστε στην ίδια σκέψη-ερώτηση που διατυπώνει και ο Aspect στο άρθρο του: «Μήπως η χωριστικότητα είναι μια ψευδαίσθηση;» (Μεταθέσεις, Ύλη 1999) λέγοντας: «Μήπως υπάρχει κάποιο βαθύτερο επίπεδο πραγματικότητας όπου τα σωματίδια δεν είναι ιδιαίτερες οντότητες, αλλά προεκτάσεις του ίδιου θεμελιακού κάτι; Η Θεωρία των Χορδών δίνει μια κάποια απάντηση έτσι και αλλιώς.

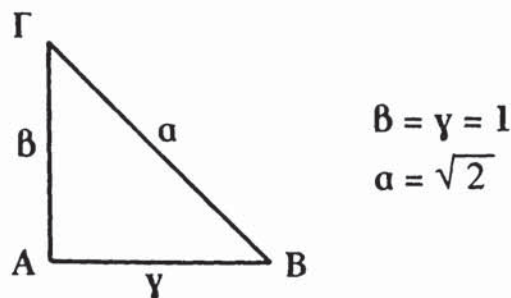
39. Ο ετερομήκης αριθμός μπορεί να ειπωθεί ως ο μη τετράγωνος αριθμός που είναι το γινόμενο δύο παραγόντων που διαφέρουν κατά μία μονάδα. Έχει δηλαδή την μορφή $n \cdot (n+1)$. Π.χ. ο αριθμός $6 = 2 \cdot 3$, ο $20 = 4 \cdot 5$. Γεωμετρικά, εκφράζει το εμβαδόν ορθογωνίου παραλληλογράμμου με πλευρές (2, 3) και (4, 5) αντίστοιχα. Επίσης, κάθε ετερομήκης αριθμός έχει τη μορφή αθροίσματος δύο ίσων τριγωνικών αριθμών: Π.χ. ο αριθμός 20:

Μια επανάσταση στη σκέψη ήταν η ανακάλυψη στα Μαθηματικά εννοιών σαν αυτές του απείρου και του πέρατος. Το άπειρο-απροσδιόριστο (που τόσο μπέρδεψε με την ανακάλυψή του την Πυθαγόρεια σχολή) συνυπάρχει με το συγκεκριμένο-πεπερασμένο (σχεδόν εμφυτευμένο σε οποιαδήποτε πεπερασμένη μορφή). Μια κατάκτηση-ανακάλυψη που οδήγησε με τη σειρά της στην ανάγκη ορισμού-προσδιορισμού επιπλέον και αυτής της έννοιας του πα-
ραλόγου. Ένας άπειρος χώρος, συνειδητός ή υποσυνειδητός, μια μαύρη τρύ-
πα στο χωροχρονικό συνεχές που εγκλωβίζει και στροβιλίζει έννοιες, οντό-
τητες και ουσίες, υπαγορεύοντας στα όργανα μέτρησής μας και στις θεωρίες
μας να τον αντιμετωπίσουμε κατάλληλα.

Η σκέψη γύρω στον 7^ο και 6^ο π.Χ. αιώνα έκανε το μεγάλο άλμα της. Η
σχολή του Πυθαγόρα και ο ίδιος ο Μεγάλος Δάσκαλος πέρασαν το μεγάλο
ρήγμα. Τα Μαθηματικά και η Γεωμετρία έκαναν την πιο συγκροτημένη εμφά-
νισή τους στο ιστορικό γίγνεσθαι. Έννοιες κατανοητές ακόμα και απροσδιό-
ριστες πήραν την κατάλληλη θέση τους στο σώμα μιας ολοκληρωμένης, για
τη σκέψη της εποχής εκείνης, Θεωρίας. Ενδεικτικά και με λίγα μαθηματικά
ας τα δούμε όλα αυτά σε ένα απλό ερώτημα.

Πώς είναι δυνατόν από ρητές πλευρές ενός ορθογωνίου τριγώνου
($\gamma = \beta = 1$, που συνεπάγεται λόγος των δύο πλευρών $\gamma/\beta = 1/1 = 1$) να έχουμε
την υποτείνουσα ασύμμετρη;

Λόγω του Πυθαγορείου Θεωρήματος έχουμε:

$$\alpha^2 = \beta^2 + \gamma^2 \implies \alpha^2 = 1^2 + 1^2 \implies \alpha^2 = 2 \implies \alpha = \sqrt{2}$$

Πράγματι ο $\sqrt{2}$ είναι ασύμμετρος (άλογος) ως προς τις άλλες δυο πλευρές
και άρρητος, αφού δεν μπορεί να γραφεί σαν λόγος δύο ακέραιων αριθμών. Να
είναι άραγε η εμφάνιση αυτού του “παράξενου” αριθμού το τίμημα – το νόμι-
σμα για τη διάβασή μας από τον οριζόντιο στον κάθετο κόσμο μας, ή καλύτερα,
από τον κόσμο της μιας διάστασης (ευθεία γραμμή) στον κόσμο των δύο δια-
στάσεων (επίπεδος χώρος); Ποιος να ξέρει άραγε τα αντίστοιχα τιμήματα για

τις περιδιαβάσεις μας στις τρεις, στις τέσσερις διαστάσεις και πού θα φτάσει ακόμα η σκέψη του ανθρώπου; (Ήδη η θεωρία των υπερχορδών και των υπερσυμμετριών μιλά για 11 και επιπλέον διαστάσεις. Εκτός δηλαδή από τις τέσσερις φανερές – τρεις του χώρου και μιας του χρόνου – οι υπόλοιπες “συμπύσσονται” σε σημεία χωρίς έτσι να κάνουν ορατή την ουσία τους).

Ένα αποτέλεσμα λοιπόν Άλογο-Παράλογο που μας παραπέμπει ίσως στο Ησιόδειο Χάος με τις τόσες ιδιάζουσες μυθολογικές αναπαραστάσεις του. Σε ένα σωρό Θεότητες, γεννήματα της Νύχτας, του Ερέβους και της Έριδας. Γοργόνες, Μέδουσες και τόσες άλλες μορφές της Ησιόδειας Μυθολογίας (μη εξαιρουμένης και αυτής του Διόνυσου) που μας καταδεικνύουν τον άπειρο και παράλογο κόσμο του “έτερου” υποσυνείδητου εαυτού μας. Λίγο κρασάκι – χυμός της φύσης – αρκεί για να ανοίξει η αυλαία του πιο παράξενου θεάτρου όπου το Λογικό και το Άλογο, το ρητό και Άρρητο-Ασύμμετρο συνυπάρχουν.

Κομμάτι λοιπόν του Αλόγου-Παραλόγου ίσως και η έννοιά του απείρου καθώς και αυτή των Άρρητων αριθμών⁴⁰, οι οποίοι αναπαριστώντας και εκφράζοντας Μαθηματικά όλα τα άρρητα (αφανέρωτα) της φύσης ενσωματώθηκαν και υιοθετήθηκαν στο ήδη υπάρχον Μαθηματικό γεωμετρικό συνεχές, χωρίς πλέον να φοβίζονται και να τρομάζουν ούτε τους Πυθαγόρειους⁴¹ που τους ανακάλυψαν ούτε τους κατοπινούς Μαθηματικούς. Μάλιστα η έννοια άρρητος αριθμός, αν και κατ’ εξοχήν Πυθαγόρεια Αριθμητική έννοια, απασχόλησε κατά κόρον την Ελληνική Γεωμετρία, εντάχθηκε δε σε αυτή με την ταυτόχρονη “γεωμετρικοποίησή” της σε ασύμμετρο. (Μπορεί κανείς να παρατηρήσει εύκολα ότι αυτό που στο σχήμα μας είναι αριθμητικά άρρητο -

40. Η έννοια του Άρρητου περνώντας από την εποχή των προσωκρατικών στην εποχή του Αισχύλου και του Σοφοκλή, αντικαταστάθηκε ή ενσωματώθηκε σε αυτήν της ύβρεως, έννοια που απασχόλησε κατά κόρον την Τραγωδία των πρωικών χρόνων της Αθήνας. Μια ύβρις που στριμώχνεται στη μοίρα του ανθρώπου που, σαν ένα υποκείμενο που δρα, δεν γνωρίζει εκ των προτέρων τα όρια των πράξεών του. Οπότε επέρχεται η τιμωρία (απαύγασμα μιας όμορφης συζήτησης που είχα με το φίλο μου και συγγραφέα Διαμαντή Κούτουλα).

41. Έχει τονιστεί και παρατηρηθεί ήδη η εμμονή της σκέψης των προσωκρατικών φιλοσόφων, εν γένει, σε μία και όχι πολλαπλή αναπαράσταση της αρχής του κόσμου. Ειδικά για τους Πυθαγόρειους, ο κόσμος είναι μια έκφανση-ενεργοποίηση μιας απλής μαθηματικής επιστήμης. Κάτι που ακόμα και σήμερα ισχύει, μόνο που τα Μαθηματικά έχουν συμπληρωθεί με πλήθος θεωριών, πολλές φορές χωριά καμία φυσική πραγματική αναπαράσταση. Φανταστικοί χώροι μέσα στα μυαλά και από εκεί στις εξισώσεις των Μαθηματικών (χώροι με περισσότερες από τρεις διαστάσεις, υπερσυμμετρικές κ.λπ.).

στην περίπτωση μας ο $\sqrt{\Sigma}$ είναι γεωμετρικά ρητό συγκεκριμένο προσδιορισμο με τη μορφή ενός ευθύγραμμου τμήματος που το ονομάζουμε γενικά, στο ορθογώνιο τρίγωνο, υποτείνουσα).

Β Περί φίλιων αριθμών

Πώς είναι δυνατόν δύο τυχαίοι και φαινομενικά ασύνδετοι αριθμοί να έχουν μια ψυχή-ουσία σε δύο σώματα-εκφάνσεις διαφορετικής ποσότητας και διάταξης – στο Αριθμητικό συνεχές; Δηλαδή τι να σημαίνει άραγε ότι είναι φίλιοι;⁴² 'Ητοι, ο ένας να σηματοδοτεί και να εκφράζει το έτερον εγώ του άλλου; (Όπως διέσωσε ο Ιάμβλιχος στην Πραγματεία του *Περί της Νικομάχου Εισαγωγής*. Περισσότερα στις υποσημειώσεις 2 και 3).

Ας θαυμάσουμε λοιπόν τους δύο πιο μικρούς ακέραιους φίλιους αριθμούς που υπάρχουν στο σύνολο των Φυσικών Αριθμών.

Είναι ο 220 και ο 284. Γι' αυτούς λοιπόν ισχύει :

Οι διαιρέτες του πρώτου (του 220): 1, 2, 4, 5, 10, 11, 22, 44, 55 και 110 αν αθροισθούν δίνουν τον δεύτερο (τον 284).

Πράγματι: $1+2+4+5+10+11+22+44+55+110 = 284$.

Ομοίως: οι διαιρέτες του δεύτερου (του 284): 1, 2, 4, 71 και 142 προστιθέμενοι δίνουν τον πρώτο (τον 220). Πράγματι: $1+2+4+71+142 = 220$.

Άρα το σώμα του ενός (οι διαιρέτες του προστιθέμενοι) είναι ο άλλος ακριβώς. Εκτός από το προαναφερθέν ζεύγος που αναφέρει ο Ιάμβλιχος, ο Descartes και ο Var Shooter (Μαθηματικοί του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα) μας δίνουν άλλα τρία ζεύγη: (2620 - 2964), (5020 - 5564) και (6232 - 6358). Κάτι που δεν αναφέρει ο Taylor στην *Αριθμητική* του⁴³.

Η υπόθεση αυτή δε διασώθηκε από κανένα έργο γνωστού συγγραφέα της αρχαιότητας, για δε το παραπάνω φίλιο ζεύγος δίνεται και η εξής μέθοδος

42. 'Ενα απ' τα πολλά επίθετα του Διός είναι και το "φίλιος". Θεός λοιπόν και της φιλίας ο ύπατος των θεών και των ανθρώπων. (Για περισσότερα στη *Μυθολογία* του Desharine στο αντίστοιχο κεφάλαιο περί Διός.)

43. Περισσότερα στοιχεία και περαιτέρω παρουσίαση βρίσκει κανείς και στην *Ιστορία των Ελληνικών Μαθηματικών* (Αθήνα 1976) του Ε.Σ. Σταμάτη καθώς και στις *Απαρχές των Ελληνικών Μαθηματικών* (Εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος 1973) του Α. Szabo.

υπολογισμού του: «Χρησιμοποίησε τον αριθμό 2 ο οποίος είναι τέτοιας ποιότητας, που αν αφαιρέσεις το 1 από το τριπλάσιό του (6), από το εξαπλάσιο του (12) και από δεκαοκταπλάσιο του τετραγώνου του (72), τα υπόλοιπα είναι τρεις πρώτοι αριθμοί: 5, 11 και 71. Εάν το 5 και το 11 πολλαπλασιαστούν μεταξύ τους (55) και αυτό με το 4 (το διπλάσιο του 2), το τελικό γινόμενο $4 \cdot 55 = 220$ θα είναι ο πρώτος από τους δύο φίλιους που ζητάμε. Για να βρούμε τον άλλο (το 284) χρειάζεται μόνο να πολλαπλασιάσουμε τον τρίτο πρώτο αριθμό (71) με το 4 (το διπλάσιο του 2) οπότε: $4 \cdot 71 = 284$ » (Taylor, σελ. 190).

Για να υπολογίσουμε τώρα το επόμενο ζευγάρι φίλιων αριθμών κάνουμε τα εξής: Χρησιμοποιούμε αντί του 2, μία από τις δυνάμεις του, που κατέχει την ίδια ποιότητα (με αυτή του 2) όπως ο κύβος του, το $8 = 2^3$. Αν αφαιρέσουμε μια μονάδα από το τριπλάσιό του (24), από το εξαπλάσιό του (48) και από το δεκαοκταπλάσιο του τετραγώνου του (1152), τα υπόλοιπα είναι τρεις πρώτοι αριθμοί: 23, 47, 1151. Τώρα, εάν οι 23 και 47 πολλαπλασιαστούν, δίνουν 1081 και αυτό με το 16 (το διπλάσιο του κύβου 8), θα βρεθεί το 17296, ο πρώτος από το δεύτερο φίλιο ζευγάρι. Για τον άλλο αρκεί να πολλαπλασιαστεί ο 1151 με το 16 οπότε έχουμε τον δεύτερο φίλιο του δεύτερου ζευγαριού, ήτοι ο 18416. Τώρα, για το επόμενο φίλιο ζευγάρι παίρνουμε το τετράγωνο του κύβου 8 δηλαδή το 64 και πάει λέγοντας.

Τα τρία πρώτα ζευγάρια, που είναι τα: (220 - 284), (17.296 - 18.416) και (9.363.584 - 9.437.056), μας καταδεικνύουν ότι είναι ιδιαίτερος σπάνια και ότι ανεβαίνοντας στη φυσική κλίμακα απομακρυνόμαστε σε μεγάλες τάξεις μεγέθους και ότι οι τέλεια φίλιοι αριθμοί (γιατί υπάρχουν όπως θα δούμε και ατελώς φίλιοι) κατασκευάζονται – ανακαλύπτονται – μόνο μέσω των δυνάμεων του αριθμού 2 και από κανέναν άλλον (αφού και η πραγματική φιλία μόνο μεταξύ δύο ανθρώπων μπορεί να υπάρξει στην τέλεια μορφή της).

Ένα άλλο, επίσης, συμπέρασμα ουσιαστικό και ενδιαφέρον, που εξάγεται από την παραπάνω θεώρηση, είναι ότι η σπανιότητα αυτή ακολουθεί και μας παραπέμπει στη σπανιότητα της αληθινής φιλίας και στο ανθρώπινο συνεχές. Και μάλιστα εμφανίζεται, ήδη από τα πρώτα τρία ζευγάρια, ότι όσο αυξάνονται σε μέγεθος, ο ένας τείνει (μαθηματικά) στον άλλον.

Σε Μαθηματική μορφή, θα είχαμε για δύο φίλιους a_n, b_n τη σχέση:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} (a_n / b_n) = 1$$

Δηλαδή όσο μεγαλώνουν τα νούμερα ο ένας πλησιάζει αριθμητικά τον άλλο. Μάλιστα σε μία άπειρη επέκταση αυτής της ακολουθίας τέλειων φίλιων αριθμών το τελευταίο ζευγάρι (αν βέβαια υπάρχει) θα έχει απαθανατοποιηθεί στη τέλεια ισότητα-ταυτότητα και αυτό ιδιαίτερα εμφανίζεται στα επόμενα “μεγάλα” ζευγάρια φίλιων αριθμών:

4827120640 - 4831837184 (2 πρώτα κοινά ψηφία)

2473599180800 - 2473901154304 (3 πρώτα κοινά ψηφία)

64851710939294464 - 64851834634082136 (5 πρώτα κοινά ψηφία)

Μια παρένθεση εδώ για να θυμηθώ ότι, ίσως, αυτή η ιδιαίζουσα μαθηματική περίπτωση να αντανakλά και να επιτονίζει στο μαθηματικό χώρο αυτό που στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία κατείχε ήδη μια ιδιαίτερη θέση. Αυτής του Δυϊκού Αριθμού, που μας υποδεικνύει ότι η **δυάς** δεν ταυτίζεται και δεν ενσωματώνεται απλά στο πλήθος, αλλά έχει δική της ποιότητα, οντότητα, ακόμα και ιδιοτροπία. Να λοιπόν γιατί έχει μεγάλη σημασία και ενδιαφέρον ο Δυϊκός αριθμός ξέχωρα και σε αντιδιαστολή με τον Ενικό και τον Πληθυντικό, σε χρόνους τέτοιους που η Δυάς έπαιξε, φαίνεται, κάποιο ιδιαίτερο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη, εξέλιξη και επιβίωση της Αρχαίας Ελληνικής **πόλης**, ενώ σήμερα “κοιμάται” (ανενεργός ίσως) ξεχασμένος και καταχωνιασμένος σε κάποιες μνήμες από τις οποίες κάποια μέρα ίσως και πάλι να επιστρέψει σαν απαίτηση-ανάγκη-νομοτέλεια για την εύρυθμη λειτουργία κάποιων μοντέρνων και γιατί όχι ιδανικών κοινωνιών.

Αντιγράφω από το Λεξικό του Σταματάκου (σελ. 35): «Ώσαύτως διεφύλαξεν ἡ Ἑλληνική καὶ τοὺς, ἐκ τῆς Μητρὸς Γλώσσης κληρονομηθέντας ἐπίσης τρεῖς ἀριθμοὺς: τὸν ἐνικόν, τὸν πληθυντικόν καὶ τὸν **δυϊκόν**, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐκπροσωπεῖ τὴν μονάδα, ὁ δεύτερος τὸ πλῆθος καὶ ὁ τρίτος τὴν **δυάδα** (τὸ ζεῦγος), ἐνῶ ἡ Λατινική π.χ. διεφύλαξεν, μόνον τοὺς δύο πρώτους, ἐλάχιστα δὲ ἴκνη τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ ἐμφανίζει. Διὰ τοῦ δυϊκοῦ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας ἐδήλωναν συντομότερον, δι’ ἐνὸς τύπου, μονολεκτικῶς, ὅτι αἱ ἄλλαι γλῶσσαι ἐκφράζουν διὰ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ τοῦ ἀριθμοῦ **δύο** προτασσομένου. Ὁ τοιοῦτος τρόπος ἐκφορᾶς δὲν λείπει βέβαια καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐκτὸς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δυϊκόν εἶχον ἐπίσης καὶ ἡ Σανσκριτικὴ, ἡ Ἑβραϊκὴ, ἡ Ἀρχαία Λατινικὴ, ἡ Ἀρχαία Γερμανικὴ, ἡ Γοιθικὴ κ.ἄ. οὐδεμίαν ὅμως ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν διετήρησε τοῦτον... Εἰς τὸν Δυϊκόν ὑπάρχουν δύο μόνον τύποι πτώσεων, εἷς διὰ τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν καὶ εἷς διὰ τὴν Γενικὴν καὶ Δοτικὴν».

Άρα λοιπόν ο δεσμός-θεσμός των δύο ήταν μία πραγματικότητα. Η Δυάς είχε, δηλαδή, οντότητα που ξεχώριζε καθαρά από τη μονάδα και το πλήθος. Εν κατακλείδι δε και υιοθετώντας απόψεις άλλων μελετητών, θεωρώ ότι ο δεσμός εραστή και ερωμένου εκφράζει ουσιαστικά τη Δυϊκή φιλία –ερωτο-φιλία– που άνθισε σε όλη την ιστορική πορεία της αρχαιότητας. Ο πόλεμος πλάτη με πλάτη εναντίον του εχθρού, με κείνα τα κοντά μαχαιράκια απαιτούσε ισχυρές φιλίες που ξεκίναγαν από τα στάδια των πολέμων και έφταναν ως εκεί, στο στίβο της μάχης. Ο φίλος λοιπόν, στήριζε το νου και τίποτα άλλο, ενώ η γυναίκα τα κορμιά των κουρασμένων πολεμιστών. (Ο Όμηρος γαλούχησε γενιές με τη φιλία του Αχιλλέα και του Πάτροκλου και μην ξεχνάμε τα σταυραδέλφια της Υστεροβυζαντινής περιόδου που ένωναν τα αίματά τους και εκλιπαρούσε ο ένας τον άλλον να του κόψει το κεφάλι για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού.)

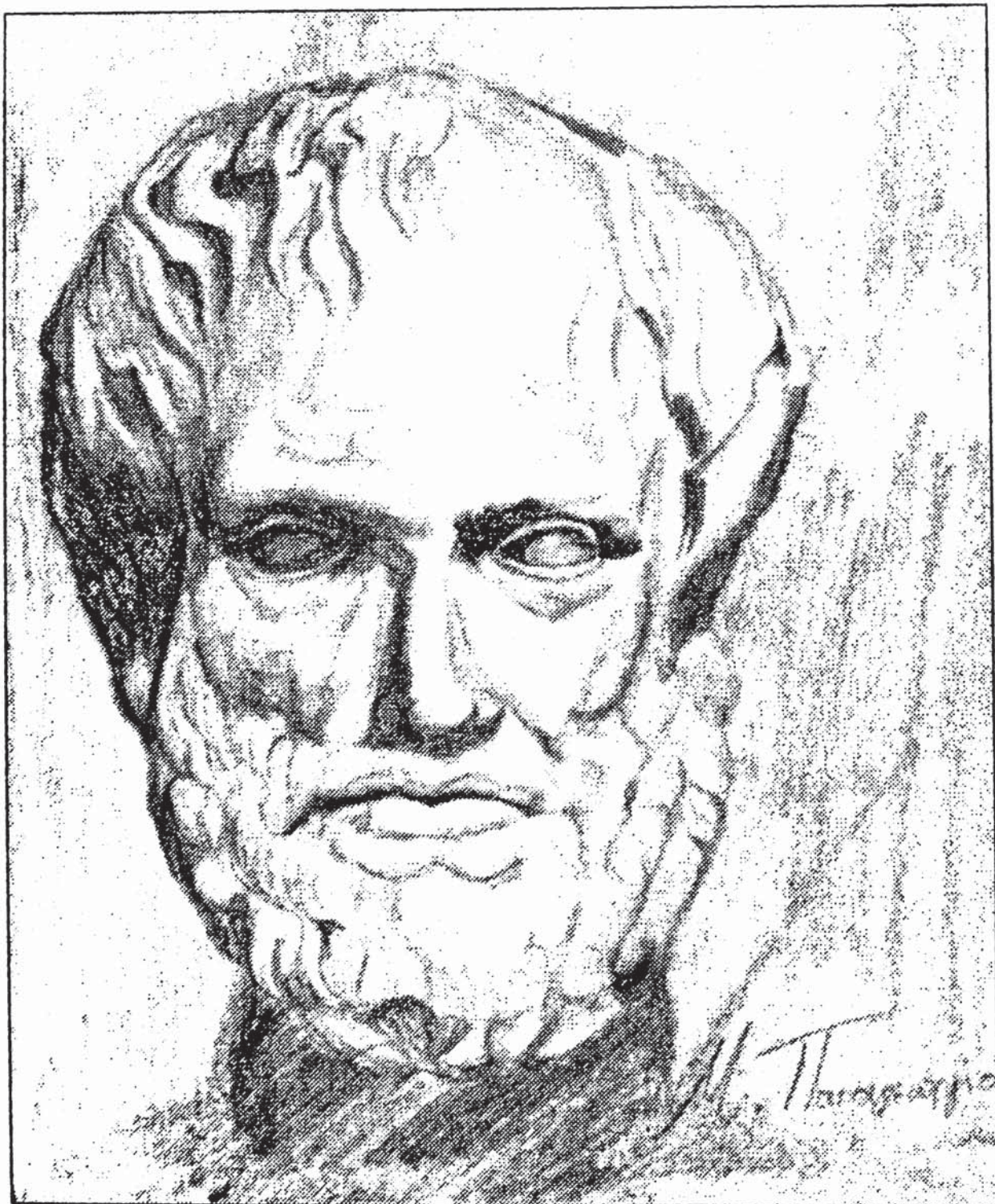
Κλείνω αυτό το δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμενος στους ατελείς φίλιους αριθμούς, γιατί και αυτοί ξεχωρίζουν και επιτονίζονται στην Πυθαγόρεια Αριθμητική. Π.χ. οι αριθμοί 27 και 35: Ο 27 διαιρείται με τους 1, 3, 9 και ο 35 με τους 1, 5, 7 οπότε: $1+3+9 = 1+5+7 = 13$. Ομοίως οι αριθμοί 39 και 55: Ο 39 διαιρείται με τους 1, 3, 13 και ο 55 με τους 1, 5, 11 οπότε: $1+3+13 = 1+5+11 = 17$. Και ένα σωρό άλλα ζευγάρια όπως (65 - 77), (51 - 91), (95 - 119), (69 - 133), (115 - 187), ...

Εδώ παρατηρούμε ότι έχουμε πληθώρα (και μάλιστα περιττών) ατελώς φίλιων αριθμών, γιατί έτσι συμβαίνει συχνά και σε μια ανθρώπινη κοινωνία. Πιο συχνά λοιπόν τα ατελώς φίλια ζευγάρια από τα τέλεια όμοιά τους, γι' αυτό και τα ανθρώπινα είδη και πάθη καταρακυλούν μέχρι και τη φαυλότητα...

Συμπέρασμα: Οι “τέλειοι” φίλοι μπορεί να είναι και πραγματικοί φιλόσοφοι και ηγήτορες-ορόσημα⁴⁴ μιας απλής ανθρώπινης κοινωνίας, που τελικά απαθανατίζονται στη χώρα των Μακάρων. Ενώ οι άλλοι, οι ατελείς «αυτοί

44. Για έναν πραγματικό φιλόσοφο η ενασχόληση με την ατελή φύση των πραγμάτων ισοδυναμεί με κάθοδο στα Κιμμέρεια Βασίλεια, όπου κινδυνεύει κανείς να αντικρίσει τη φρικτή όψη της σκοτεινής ύλης, τη Γοργώ δηλαδή, με αποτέλεσμα να απολιθωθεί (να μείνει μόνο και για πάντα ύλη – ένα γουρούνι στην αυλή της Κίρκης) από τον κορεσμό ανίκητων παθών – μια συνάντηση, επαφή με μια φυσική “μαύρη τρύπα”. Ένα ταξίδι στο χωρόχρονο της ύλης από το οποίο ο Οδυσσέας γύρισε πίσω στον κόσμο της Ουσίας, του Ουράνιου Απολλώνιου φωτός, της Διάνοιας και της Πράξης. Στον ίδιο όμως κόσμο που οδήγησε στην τιμωρία, στο θάνατο και την ανάληψη τον αυτοσυνεπή και τυφλωμένο από τα ίδια του τα χέρια βασιλιά της Επτάφυλης Θήβας, τον Οιδίποδα.

που τα μέρη τους είναι μικρότερα από το ολόκληρο, σκιαγραφούν τη φιλία ανάμεσα σε εκείνους που στερούνται του μέτρου από το οποίο συνιστάται η αληθινή αρετή, ενώ εκείνοι, που τα μέρη τους είναι μεγαλύτερα από το ολόκληρο, εκθέτουν την εικόνα της φιλίας αυτών που υπερβαίνουν αυτό το μέτρο» (T. Taylor, σελ. 198).

Επίλογος

Θα κλείσω αυτό το σημείωμα-μελέτη, αντί επιλόγου, με ένα χωρίο από τον Πρωταγόρα του Πλάτωνα, που το θεώρησα ουσιαστικό και άκρως ενδιαφέρον, για να καταδείξω μέσα από αυτό ότι η συντροφιά, η φιλία (πέρα από όσα ανάφερα) χρειάζονται και συμπόσια με κρασί και αναζήτηση-συζήτηση, όπου εκδηλώνεται, εν μέσω των συμμετεχόντων, ο έρωτας του ακούειν και φυσικά του λέγειν (σύμφωνα πάντα με τους νόμους που ορίζει ένα συγκεκριμένο συμπόσιο φίλων).

«Ευάν μετά των φίλων...» με κρασί, κουβέντα μέχρι της έλευσης του πρωινού φωτός :

«Νομίζω άλλωστε, πως η συζήτηση για ποίηση είναι κάτι που πολύ ομοιάζει με τα συμπόσια των κοινών και αγοραίων ανθρώπων. Αυτοί, αλήθεια, ανίκανοι να κάνουν συντροφιά ο ένας στον άλλον κατά την ώρα του συμποσίου με δικά τους μέσα, ούτε με την φωνή τους, ούτε με τους λόγους των, επειδή τους λείπει η μόρφωση, δίνουν μεγάλη τιμή στις αυλητρίδες, πληρώνοντας ακριβά την ξένη φωνή των αυλών και μ' αυτήν περνούν την ώρα της συναναστροφής των... Όπου όμως συμπότες είναι άνθρωποι καλλιεργημένοι, εκεί δεν θα δεις ούτε αυλητρίδες, ούτε χορεύτριες, ούτε κιθαρίστριες. Θα δεις εκεί αυτούς τους ίδιους να είναι ικανοί να κρατούν τη συντροφιά τους χωρίς αυτές τις ανοησίες και παιδαριωδίες, με τη δική τους τη φωνή, να μιλούν και να ακούν με τη σειρά τους ο ένας τον άλλον με κοσμιότητα, έστω κι αν πιουν πολύ κρασί... Και μόνοι τους οι συμπότες με τα δικά τους μέσα γεμίζουν τη συντροφιά, γνωρίζοντας ο ένας του άλλου την αξία με τις συζητήσεις του. Τέτοιας λογής ανθρώπους νομίζω ότι πρέπει να μιμηθούμε εγώ και συ...» (Πλάτων, *Πρωταγόρας*, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, σελ. 109)

Πραγματική ευτυχία και ο θάνατος εν μέσω φίλων μ' ένα τελευταίο κρασί και τραγούδι χωρισμού, κι ας κλαψουρίζουν οι γυναίκες και τα κλαρίνα. Γιατί αυτός (ο θάνατος) δεν είναι ικανός να εξαφανίζεται, αλλά να απαθανατίζει.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ο μήνας του τρύγου, της χαράς και του κεφιού

Του Ανδρέα Καρζή

*Μπαίνω μέσ' τ' αμπέλι σαν νοικοκυρά
να κι ο νοικοκύρης, πω 'ρχεται κοντά.
'Ελα νοικοκύρη να τρυγήσουμε
κόκκινα σταφύλια να πατήσουμε...*

Η αμπελοκαλλιέργεια είναι παράδοση πολλών αιώνων και οι αρχαίοι πρόγονοί μας γνώριζαν πολύ καλά ότι αυτό το «νέκταρ των θεών» προσφέρει ενέργεια, έχει θρεπτικά συστατικά, διεγείρει την όρεξη, συμβάλλει στην καλή χώνευση και δίνει ευεξία και κέφι.

Κατά τη μυθολογία, την αμπελοκαλλιέργεια τη δίδαξε ο Διόνυσος ή Βάκχος, ο θεός της γονιμότητας, της αμπέλου και του οίνου, ο οποίος λατρευόταν με λαμπρές γιορτές και στα αρχαία αγγεία παριστάνεται πάντοτε στεφανωμένος με αμπελόφυλλα και σταφύλια.

Ιστορία - Παράδοση

Ο Διόνυσος ή Βάκχος, όπως έλεγαν το θεό της χαράς και του ενθουσιασμού, ήρθε στον κόσμο με πολύ περίεργο τρόπο. Γιος του Δία και της Σεμέλης, η οποία ήταν θυγατέρα του Κάδμου, βασιλιά της Θήβας και με την οποία ο Δίας συζούσε παράνομα.

Όταν η Σεμέλη βρισκόταν σε κατάσταση εγκυμοσύνης χτυπήθηκε από κεραυνό και πέθανε. Αυτομάτως ο Δίας σχίζει την κοιλιά της Σεμέλης και βγάζει τον «καρπό του παράνομου έρωτά τους» και τον τοποθετεί μέσα στο μηρό του, αφού προηγουμένως τον έσκισε.

Όταν συμπληρώθηκαν οι μέρες της κύησης, ο Δίας έβγαλε αμέσως από

το μηρό του το Διόνυσο και τον παρέδωσε στις νύμφες του όρους Νύσσης. Εκείνες τον ξάπλωσαν μέσα σε μια σπηλιά, που ήταν τριγυρισμένη με κληματαριές, κι εκεί μέσα μεγάλωσε.

Μια μέρα έτυχε να δοκιμάσει από τα σταφύλια της κληματαριάς που είχε η σπηλιά και μέθυσε από το χυμό. Ο Διόνυσος είχε στολίσει τα μαλλιά του με στεφάνι κληματαριάς και στο χέρι του κρατούσε μια κούπα γεμάτη κρασί. Από τότε οι θνητοί, πίνοντας κι αυτοί από το θεϊκό ποτό, ξεχνούσαν τις λύπες και τα βάσανά τους.

Το κρασί που έπιναν οι αρχαίοι δεν έμοιαζε διόλου με το κρασί που πίνουμε σήμερα. Οι αρχαίοι δεν ήξεραν την απόσταξη. Άφηναν λοιπόν το χυμό των σταφυλιών να γίνει μούστος και μέσα στο γλυκό εκείνο σιρόπι έριχναν αλεύρι ζυμωμένο με μέλι, λουλούδια κι ένα σωρί άλλα μυρωδικά. Τέτοιο κρασί έπιναν για πολλούς αιώνες οι άνθρωποι.

Ο οίνος στην Αγία Γραφή

Ο οίνος θεωρείται ως ένα από τα αρχαιότερα ποτά. Στην Παλαιά Διαθήκη αναφέρεται ότι μετά τον κατακλυσμό ο Νώε, ο οποίος θεωρείται ο πρώτος γεωργός, «εφύτευσε αμπελώνα και έπιε από τον οίνο και μέθυσε και γυμνώθηκε εν τω οίκω αυτού».

Ο οίνος μαζί με τον άρτο και το έλαιο θεωρούνταν και θεωρούνται σαν τα βασικότερα αγαθά της ζωής του ανθρώπου. Αναφέρεται επίσης ότι ο οίνος θεωρείται «αγαλλίασμα καρδίας και ευφροσύνη ψυχής». Γι' αυτό και στην Αγία Γραφή αναφέρεται πολλές φορές «έδωκας ευφροσύνην εις την καρδίαν μου», «από καρπού σίτου, οίνου και ελαίου αυτών επληθύνθησαν» και αλλού: «οίνος ευφραίνει καρδίαν ανθρώπου».

Επίσης ο οίνος είναι στοιχείο της Θείας Ευχαριστίας «μεταβαλλόμενος εις αίμα Κυρίου».

Στην Παλαιστίνη ο οίνος ήταν αρκετά γνωστός. Είναι δε γνωστό και το πρώτο θαύμα του Κυρίου, ο οποίος μετέβαλε «το ύδωρ εις οίνον» με την ευλογία του, στο γάμο στην Κανά της Γαλιλαίας.

Τέλος, κατά την τέλεση του γάμου, προσφέρεται στους νεόνυμφους από τον ιερέα οίνος από το ίδιο ποτήρι, που συμβολίζει την από κοινού συμμετοχή των νεονύμφων στις χαρές και τις λύπες που παρουσιάζει η ζωή.

Στα παλιά χρόνια

Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν γλύκαιναν για καλά τα σταφύλια, ο ντραγάτης ειδοποιούσε τη «δημογεροντία» του χωριού, η οποία και αποφά-

σιζε για τη μέρα του τρύγου.

Η απόφαση παίρνονταν τρεις-τέσσερις μέρες νωρίτερα από τη μέρα του τρύγου, για να βρουν καιρό οι νοικοκυραίοι να ετοιμάσουν τις καλάθες, τα καλάθια, τους κάδους κι όλα τα χρειαζόμενα.

Από τη μέρα που αποφασίστηκε να τρυγήσουν, ως την ορισμένη ημερομηνία, απαγορεύονταν στους χωριανούς να πάνε στ' αμπέλια και να κόψουν σταφύλια. Μέχρι τότε μπορούσαν να πηγαίνουν μια φορά την εβδομάδα και να κόβουν ένα-δυο μικρά καλάθια. (Επαρχία Πρωγονίου)

Το Σεπτέμβριο μήνα, έτοιμα τα κεχριμπαρένια και μοσχομύριστα σταφύλια περιμένουν τους τρυγητάδες. Ο τρύγος ήταν ένα γλέντι, ένα σωστό πανηγύρι σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας όπου υπήρχαν αμπέλια.

Στο πανηγύρι αυτό του τρύγου έπαιρναν μέρος μικροί και μεγάλοι με τραγούδια και φαγοπότι, που άρχιζε από τη συγκομιδή σταφυλιών στ' αμπέλι και συνεχιζόταν μέχρι το πατητήρι (ληνός) με γέλια και χαρές.

Άρχιζαν από τα χαράματα... Το βράδυ τους έβρισκε όλους κουρασμένους, αλλά χαρούμενους. Μερικοί μέναν ως αργά τη νύχτα στ' αμπέλι κουβεντιάζοντας και τραγουδώντας κι αυτό για να το φυλάνε από τους διάφορους «περαστικούς» (τσομπαναραίους, τουρκόγυφτους κ.α.), που μπαίνανε και κλέβανε προκαλώντας ζημιές στα κλήματα.

Το πάτημα των σταφυλιών τότε γινόταν με τους πατητάδες (ξυπόλητοι άνδρες κυρίως) οι οποίοι έμπαιναν μέσα στο ληνό (πατητήρι) και χορεύοντας, τραγουδώντας και γελώντας πατούσαν τα σταφύλια για να βγει ο χυμός του σταφυλιού, ο λεγόμενος μούστος, που θα μπει στα βαρέλια για να βράσει και να γίνει κρασί.

Ο οίνος στη Λαογραφία μας

Ο οίνος που, όπως είπαμε, κατέχει μια εξαιρετική θέση στη ζωή μας από αρχαιοτάτων χρόνων, είναι «πλούσιος» από παράδοση και στη λαογραφία μας. και είναι τόσα πολλά που έχουν γράψει γι' αυτόν, για τα καλά του αλλά και για τα κακά του...

Και πού δεν τον συναντάμε αλήθεια. Σε παροιμίες, αινίγματα, παραδόσεις, μυθικές ιστορίες, τραγούδια... Ακόμα τον συναντάμε στη μαγειρική (μαρινάδες, σάλτσες κ.λπ.), σε διάφορα γλυκίσματα (μουσταλευριά, πετιμέζι κ.α.). Και στις ταβέρνες και στα εστιατόρια, σε διάφορες ποικιλίες και χρώματα. Γλυκός, ημίγλυκος, ξηρός. Σε χαρές και λύπες.

Εκατοντάδες σελίδες θα μπορούσαμε να γράψουμε για τον οίνο, εμείς όμως θα περιοριστούμε σε μερικά μόνο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα...

Παροιμίες - Αινίγματα - Αποφθέγματα κ.λπ.

Το κρασί δυναμώνει τον άνθρωπο και στεριώνει το γέροντα. Γι' αυτό και:

· «Το κρασί το γέροντα τον κάνει παλικάρι»

Όλοι έχουν το κρασί στο τραπέζι τους, νερωμένο ή ανέρωτο, γιατί χαρίζει υγεία και ευεξία. Κι όπως λέει η παροιμία:

«Όσ' μήνις μι του ρο, του κρασί χουρίς νιρό
κι όσ' μήνις δίχους ρο, του κρασί μι του νιρό»

Σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, κυρίως στα παραλιακά, ακούς να λένε:
«Τα μάτια του μεθυσμένου είναι τόσο υγρά, σα να τα βούτηξες στο κρασί»

Αλλού πάλι, όταν η νύφη κι ο γαμπρός εισέρχονται στη νέα κατοικία, στην εξώθυρα τοποθετούν ποτήρι γεμάτο κρασί με σκοπό να το πατήσουν οι νεόνυμφοι και να το σπάσουν, για να είναι «ο γάμος στέρεος».

Κάπου αλλού άκουσα το εξής ανέκδοτο για το παράπονο του σταφυλιού που το κόψανε από την κληματαριά και το έκαναν κρασί:

«Μ' έκοψες απ' τη μάνα μου, με πάτησες, μ' έβαλες στη φυλακή,
κι εγώ όταν με πιείς θα σου σπάσω την κεφαλή»

Κι ο λαός μας συνεχίζει:

«Από μεθυσμένο κι από μικρό παιδί μαθαίνεις την αλήθεια»

«Περισσότερους έπνιξε το κρασί παρά η θάλασσα»

«Αληθινό μεθύσι τον χαρακτήρα δείχνει»

«Το πρώτο φέρνει όρεξη, το δεύτερο ευθυμία, το τρίτο ζάλη-φούντωση,
το τέταρτο φλυαρία, το πέμπτο αναστάτωση, το έκτο αστυνομία»

«Κουφού καμπάνα κι αν χτυπάς, στραβό κι αν θυμιατίζεις
και μεθυσμένο κι αν κερνάς, όλα χαμένα τάχεις»

Και ποιος αλήθεια δεν γνωρίζει ότι ο οίνος ευφραίνει αλλά και φονεύει;
Όπως λέει και το τραγούδι:

«Ο Μενούσης, ο Μπιρμπίλης κι ο Ρασούλ αγάς
σε κρασοπουλιό πηγαίναν, για να φαν, να πιούν
.....
ο Μενούσης μεθυσμένος, πάει την έσφαξε
το πρωί ξεμεθυσμένος, πάει την έκλαιγε...

Τέλος ας μη ξεχνάμε πως το κρασί και το μεθύσι είναι οι κύριοι αίτιοι για τους εκατοντάδες νεκρούς που θρηνούμε ετησίως από τα αυτοκινητικά δυ-

στυχήματα που συμβαίνουν στην πατρίδα μας. Γι' αυτό και πρέπει να ισχύει εδώ το αρχαίο ρητό, που λέει: «Παν μέτρον άριστον». Αλλά και όταν οδηγούμε, καλό θα είναι να το αποφεύγουμε, όπως ο διάβολος το λιβάνι...

«Ανεβαίνω στη συκιά και πατώ στην καρυδιά,
πίνω το γλυκό κρασί με την κούπα τη χρυσή
και φωνάζω κούι-κούι και κανένας δε μ' ακούει»

«Μεθύσι, τρόπος γουρουνιού, μυαλό κοκόρου δίνει»

«Ο τρελός είδε το μεθυσμένο και φοβήθηκε»

«Δεν πίνουν Τούρκοι το κρασί, το πίνουν οι Ρωμαίοι, (Ρωμιοί)
το πίνει και η φτωχολογιά, να λησμονούν τα χρέη»

«Μάης άβρεχτος, μούστος άσωτος»

«Άλλοι σκάβουν και κλαδεύουν, κι άλλοι πίνουν και μεθάνε»

«Λάκο-λάκο πήγαινα κι έβρισκα μια πέρδικα
τα φτερά της έτρωγα, το κορμί της πέταγα» (το σταφύλι)

«Άσχημη μάνα, όμορφο παιδί και τρελό αγγόνι»
(το αμπέλι, τα κλήματα και το κρασί)

«Άσπρος γαμπρός, κόκκινη νύφη, πέντε την κρατούν
κι ένας τη ξεπεζεύει» (το σταφύλι, τα δάχτυλα του χεριού, το στόμα)

«Μια γελάδα κοκαλιάρια με την τρύπα μες τη ράχη» (βαρέλα)

«Σταφύλι μου και μοσχόστάφυλο, της άνοιξης το τριαντάφυλλο.
Έλα μωρή, δεν έρχομαι, είμαι μικρή κι αντρέπομαι»

«Πες μου κόρη, πού κοιμάσαι, κι από μένα μη φοβάσαι.
Μες τ' αμπέλι μου κοιμάμαι, κι από σένα δε φοβάμαι»

«Με τούτ' την ασημόκουπα θέλω να πιω πεντέξι
κι αν δε μεθύσω, κόρη μου, κέρνα με όσο να φέξει»

«Εγώ κρασί δεν έπινα, ρακί για να μεθύσω,
τώρα τα πίνω και τα δυο, για να σ' αλψμονήσω»

«Όλοι αγαπούνε το κρασί και 'γώ αγαπώ το μέλι,
όλοι αγαπούνε λεύτερες και 'γώ μια παντρεμένη»

Σήμερα, δυστυχώς, ο οδοστρωτήρας της μοντέρνας τεχνολογίας έχει αλλάξει τον τρόπο αμπελοκαλλιέργειας και οινοπαραγωγής, κι έτσι το πανηγύρι του τρύγου σε μεγάλες αμπελοκαλλιέργειες αποτελεί παρελθόν.

Παροιμίες - Αινίγματα - Αποφθέγματα κ.λπ.

Το κρασί δυναμώνει τον άνθρωπο και στεριώνει το γέροντα. Γι' αυτό και:

• «Το κρασί το γέροντα τον κάνει παλικάρι»

Όλοι έχουν το κρασί στο τραπέζι τους, νερωμένο ή ανέρωτο, γιατί χαρίζει υγεία και ευεξία. Κι όπως λέει η παροιμία:

«Όσ' μπίτς μι του ρο, του κρασί χουρίς νιρό
κι όσ' μπίτς δήους ρο, του κρασί μι του νιρό»

Σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, κυρίως στα παραλιακά, ακούς να λένε:

• «Τα μάτια του μεθυσμένου είναι τόσο υγρά, σα να τα βούτηξες στο κρασί»

Αλλού πάλι, όταν η νύφη κι ο γαμπρός εισέρχονται στη νέα κατοικία, στην εξώθυρα τοποθετούν ποτήρι γεματο κρασί με σκοπό να το πατήσουν οι νεόνυμφοι και να το σπάσουν, για να είναι «ο γάμος στέρεος».

Κάπου αλλού άκουσα το εξής ανέκδοτο για το παράπονο του σταφυλιού που το κόψανε από την κληματαριά και το έκαναν κρασί:

• «Μ' έκοψες απ' τη μάνα μου, με πάτησες, μ' έβαλες στη φυλακή,
κι εγώ όταν με πεις θα σου σπάσω την κεφαλή»

Κι ο λαός μας συνεχίζει:

• «Από μεθυσμένο κι από μικρό παιδι μαθαίνεις την αλήθεια»

• «Περισσότερους έπνιξε το κρασί παρά η θάλασσα»

• «Αληθινό μεθύσι τον χαρακτήρα δείχνει»

• «Το πρώτο φέρνει όρεξη, το δεύτερο ευθυμία, το τρίτο ζάλη-φούντωση,
το τέταρτο ψυαρία, το πέμπτο αναστάτωση, το έκτο αστυνομία»

• «Κουφού καρπανά κι αν χτυπάς, στραβό κι αν θυμιατίζεις
και μεθυσμένο κι αν κερνάς, όλα χαμένα τάχεις»

Και ποιος αλήθεια δεν γνωρίζει ότι ο οίνος ευφραίνει αλλά και φονεύει:
Όπως λέει και το τραγούδι:

• Ο Μενούσης, ο Μπιρμπίλης κι ο Ρασοίλ αγός
σε κρασοπουλιό πηγαίνουν, για να φαν, να μούν

.....

ο Μενούσης μεθυσμένος, πάει την έσφαξε
το πρωί ξεμεθυσμένος, πάει την έκλαιγε...

Τέλος ας μη ξεχναμε πως το κρασί και το μεθύσι είναι οι κύριοι αιτίοι για τους εκατοντάδες νεκρούς που θρηνούμε ετησίως από τα αυτοκινητικά δε-

στυχήματα που συμβαίνουν στην πατρίδα μας. Γι' αυτό και πρέπει να ισχύει εδώ το αρχαίο ρητό, που λέει: «Παν μέτρον άριστον». Αλλά και όταν οδηγούμε, καλό θα είναι να το αποφεύγουμε, όπως ο διάβολος το λιβάνι...

«Ανεβαίνω στη συκιά και πατώ στην καρυδιά,
πίνω το γλυκό κρασί με την κούπα τη χρυσή
και φωνάζω κούι-κούι και κανέννας δε μ' ακούει»

«Μεθύσι, τρόπος γουρουνιού, μυαλό κοκόρου δίνει»

«Ο τρελός είδε το μεθυσμένο και φοβήθηκε»

«Δεν πίνουν Τούρκοι το κρασί, το πίνουν οι Ρωμαίοι, (Ρωμιοί)
το πίνει και η φτωχολογιά, να λησμονούν τα χρέη»

«Μάης άβρεχτος, μούστος άσωτος»

«Άλλοι σκάβουν και κλαδεύουν, κι άλλοι πίνουν και μεθάνε»

«Λάκο-λάκο πήγαινα κι έβρισκα μια πέρδικα
τα φτερά της έτρωγα, το κορμί της πέταγα» (το σταφύλι)

«Άσχημη μάνα, όμορφο παιδί και τρελό αγγόνι»
(το αμπέλι, τα κλήματα και το κρασί)

«Άσπρος γαμπρός, κόκκινη νύφη, πέντε την κρατούν
κι ένας τη ξεπεζεύει» (το σταφύλι, τα δάχτυλα του χεριού, το στόμα)

«Μια γελάδα κοκαλιάρια με την τρύπα μες τη ράχη» (βαρέλα)

«Σταφύλι μου και μοσχόσταφυλο, της άνοιξης το τριαντάφυλλο.
Έλα μωρή, δεν έρχομαι, είμαι μικρή κι αντρέπομαι»

«Πες μου κόρη, πού κοιμάσαι, κι από μένα μη φοβάσαι.
Μες τ' αμπέλι μου κοιμάμαι, κι από σένα δε φοβάμαι»

«Με τούτ' την ασημόκουπα θέλω να πιω πεντέξι
κι αν δε μεθύσω, κόρη μου, κέρνα με όσο να φέξει»

«Εγώ κρασί δεν έπινα, ρακί για να μεθύσω,
τώρα τα πίνω και τα δυο, για να σ' αλψμονήσω»

«Όλοι αγαπούνε το κρασί και 'γώ αγαπώ το μέλι,
όλοι αγαπούνε λεύτερες και 'γώ μια παντρεμένη»

Σήμερα, δυστυχώς, ο οδοστρωτήρας της μοντέρνας τεχνολογίας έχει αλλάξει τον τρόπο αμπελοκαλλιέργειας και οινοπαραγωγής, κι έτσι το πανηγύρι του τρύγου σε μεγάλες αμπελοκαλλιέργειες αποτελεί παρελθόν.

Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

(Πρέβεζα 22 - 24 Σεπτεμβρίου 1989)

Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας

Πρακτικά
Επιστημονικού Συμποσίου
Πρέβεζα, 3-4 Σεπτεμβρίου 1994

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ

Ένας ριζοσπάστης λόγιος του 19ου αιώνα

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας

